

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ DOĞU-BATI BLOKLARI
ARASINDAKİ MÜCADELEDE PROPAGANDA**

Yüksek Lisans Tezi

GİZEM ÖZGÜR

İZMİR-2019

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ DOĞU-BATI BLOKLARI
ARASINDAKİ MÜCADELEDE PROPAGANDA**

Yüksek Lisans Tezi

GİZEM ÖZGÜR

DANIŞMAN: PROF. DR. KEREM BATIR

İZMİR- 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Soğuk Savaş Dönemi Doğu-Batı Blokları Arasındaki Mücadelede Propaganda” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23.04.2019
Gizem ÖZGÜR

 TS EN ISO 9001:2015	T.C. İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü	
	TEZ SINAVI TUTANAK FORMU	Dok. No: FR/604/21
		İlk Yayın Tar.: 03.10.2017
		Rev. No/Tar.: 00/..
		Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN : Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Gizem ÖZGÜR ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:
Sayı :

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Mehmet ^{BİLEK} ^{ULUOĞU}
İmza

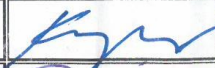

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “Soğuk Savaş Dönemi Doğu-Batı Blokları Arasındaki Mücadelede Propaganda” başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 29.05.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)
- RED
- DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Kerem BATIR	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Nihal KIRKPINAR ÖZSOY	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Haktan BİRSEL	
Üye		
Üye		

Ekli : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ DOĞU-BATI BLOKLARI ARASINDAKİ MÜCADELEDE

PROPAGANDA

Gizem ÖZGÜR

**İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı**

Propaganda ile ilgili çeşitli tanımlamalar olmasına karşın genel olarak kabul edilen, insanların davranışlarını etkilemeyi amaçlayan kasıtlı ve bilinçli bir eylem olduğudur. Soğuk Savaş döneminde sıcak çatışmaların yerini ideolojik mücadelelerin almasıyla birlikte devletlerin dış ilişkilerinde yararlandığı politika araçlarından biri olması bağlamında önemli bir mefhum olagelmıştır. Kitle iletişim araçlarının insanların hayatına daha fazla girmesiyle birlikte propaganda içerikli mesajlara kolaylıkla maruz kalınmıştır.

Bu çalışma, Soğuk Savaş döneminde Washington merkezli Batı Bloku ve Moskova merkezli Doğu Bloku faaliyetlerinde propagandaya ne denli başvurulduğunu gösterme amacı taşımaktadır. Bu meyanda, bu çalışmada kimi çatışma alanları örnek seçilerek analiz edilmiştir. Bunlara ek olarak, Soğuk Savaş'ın askeri ve siyasi çatışmaların ötesinde teknolojik üstünlük gibi yeni durumlara da yol açtığını gösteren Uzay Yarışı analiz edilmiştir. Bu doğrultuda her iki blok da füzeler geliştirmek, yapay uyduları yörüngeye yerleştirmek, uzay araçları inşa etmek, astronotları/kozmonotları eğitmek, insanlı uzay görevlerini başlatmak ve sonunda Ay'a insan gönderip güvenli bir şekilde geri getirmek için çaba harcamıştır. Her bir yenilik, test veya buluş, kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. SSCB ilk uyduyu fırlatma, ilk kez bir canlı ile uydu yollama, uzaya ilk insanı gönderme, uzayda ilk yürüyüş gibi konularda ilk olmanın propaganda zaferini elde ederken, Ay'a insan gönderme konusundaki başarısıyla ABD yarışı dengelemiştir. Nihayetinde yarış eşit şekilde paylaşılmıştır. 1975 yılında ise Apollo-Soyuz adıyla uzay çalışmaları birleştirilmiş ve uzayda iş birliğine gidilmiştir.

Sovyet uzay araştırma propagandası ya da Stalin sonrası dönemde Sovyetlerin propagandası ile ilgili önemli bilimsel çalışma yok denecek kadar azdır. Bu doğrultuda, literatür tarama yöntemiyle icra edilmiş olan bu tez, önemli bir boşluğu doldurarak özellikle Soğuk Savaş dönemi propaganda faaliyetlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Batı Bloku, Doğu Bloku, Propaganda, Soğuk Savaş, SSCB, Uzay Yarışı.

ABSTRACT

Master Thesis

PROPAGANDA IN THE STRUGGLE OF EAST-WEST BLOCS DURING THE COLD WAR

Gizem ÖZGÜR

**İzmir Katip Çelebi University
Graduate School of Social Sciences
Department of International Relations Program**

Although there are various definitions related to propaganda, generally accepted tendency points that it is a deliberate and conscious action aimed at influencing the behavior of people. It owes its elevation of significance to the fact that states begin to use it as an external policy tool followed by hot conflicts being replaced by ideological struggles during the Cold War period. While mass-media penetrating individuals' daily life, masses were exposed to propaganda-related messages more than ever.

This work aims to demonstrate to what extent was propaganda exerted in activities of US-led Western Bloc and Soviet-led Eastern Bloc. In this sense, a number of conflict zones are cited as examples and scrutinized in this work. In addition, Space Race, which led to new levels of technological supremacy apart from military and political encounters, is analyzed as well. Accordingly, two Blocs spared no effort to develop missiles, placing artificial satellites into space orbit, building space vehicles, training astronaut/cosmonauts, launching manned space duties, sending a human to the moon and bringing back them home safely.

Each single innovation, test or discovery were brought to the public attention. While USSR gained the victory at launching the very first satellite, sending the first satellite with a creature, sending the first human into space, first steps in the space, US tipped the balance in favour of itself by sending the first person to the moon. Eventually, race ended in a draw. Moreover, in 1972, space research of two Blocs were combined under the title 'Apollo-Soyuz' and they began to cooperate in outer space.

There are scarcely any scientific research on Soviet space propaganda or post-Stalin Soviet propaganda. In this manner, bearing a literature review structure, this thesis will try to shed a light to Cold War propaganda activities and aims to fill an important gap on this realm.

Keywords: US, Western Bloc, Eastern Bloc, Propaganda, Cold War, USSR, Space Race

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
TEZ SINAV TUTANAĞI	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
RESİMLER	IX
KISALTMALAR	X
ÖNSÖZ	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PROPAGANDA: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

1.1. Propaganda Kavramı.....	4
1.1.1. Propagandanın Tarihsel Gelişimi	8
1.1.2. Liberal ve Eleştirel Paradigmalar Çerçevesinde Değerlendirme.....	10
1.2. Kaynağına Göre Propaganda Türleri.....	11
1.2.1. Beyaz Propaganda.....	12
1.2.2. Kara Propaganda.....	12
1.2.3. Gri Propaganda.....	13
1.3. Propaganda Araçları.....	14
1.3.1. Radyo.....	14
1.3.2. Söz ve Slogan.....	16
1.3.3. Afiş	17
1.3.4. Kitap.....	18
1.3.5. Televizyon.....	19
1.3.6. Sinema.....	20
1.4. Marşlar, Mitingler, Bayraklar ve Sloganların Kitleler Üzerindeki Etkisi.....	21
1.5. Siyasi Etki Aracı Olarak Propagandanın Uluslararası İlişkilerdeki Yeri ve Önemi ...	23
1.5.1. Dost ve Tarafsız Ülkelerle İlişkilerde Propaganda.....	28
1.5.2. Düşman Ülkelerle İlişkilerde Propaganda.....	30
1.5.3. Uluslararası İttifaklarla İlişkili Olarak Propaganda.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE DOĞU VE BATI BLOKLARINDA KULLANILAN PROPAGANDA TEKNİKLERİ VE MÜCADELELERİ

2.1. Soğuk Savaş'a Genel Bir Bakış.....	34
2.2. Washington Merkezli Batı Bloku Propaganda Faaliyetleri.....	37
2.2.1. Ekonomik Yardımlar ve Eğitim Programı Yoluyla Propaganda Faaliyetleri.....	43
2.2.1.1. Truman Doktrini.....	43
2.2.1.2. Marshall Yardımı.....	44
2.2.1.3. Fulbright Programı.....	45
2.2.2. NATO Propagandası.....	47
2.2.3. Amerikan Film Sektöründe Propaganda Aracı Olarak Hollywood.....	49
2.2.3.1. Invasion USA (1952).....	51
2.2.3.2. Rocky IV (1985).....	52
2.2.3.3. Top Gun (1986).....	52
2.2.4. Soğuk Savaş Dönemi Gizli Silahı Olarak Caz Müziğinin Kullanımı ...	53
2.3. Moskova Merkezli Doğu Bloku Propaganda Faaliyetleri.....	54
2.3.1. Glavlit ve Sansür.....	54
2.3.2. Soğuk Savaş Dönemi'nde Ortaya Çıkan Yeni Durum Karşısında SSCB'nin Propaganda Faaliyetleri.....	55
2.3.3. Sovyet Film Sektöründe Propaganda Aracı Olarak Animasyonların Kullanımı.....	61
2.3.3.1. Bay Wolf (1949).....	62
2.3.3.2. Milyoner (1963).....	62
2.3.3.3. Atış Poligonu (1979).....	62
2.4. Soğuk Savaş Döneminde Yaşanan Krizlerde Yürütülen Propaganda Faaliyetlerinin İncelenmesi	63
2.4.1. Kore Savaşı.....	63
2.4.2. Süveyş Krizi.....	66
2.4.3. Macar Ayaklanması.....	73
2.4.4. U-2 Uçak Krizi.....	75

2.4.5. Küba Füze Krizi.....	77
2.4.6. Vietnam Savaşı.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UZAY ÇALIŞMALARINDA SOĞUK SAVAŞ REKABETİ VE PROPAGANDA FAALİYETLERİ

3.1. İki Kutuplu Dünya’da Uzay Rekabeti ve Önemi.....	85
3.1.1. ABD ve SSCB Uzaya İlk Füzeyi Gönderiyor.....	87
3.1.2. NASA’nın Projeleri	93
3.1.3. Rekabette Yeni Dönem: Ay Yolculuğu.....	94
3.2. Basına ve Kamuoyuna Yansımalar	98
3.3. Rekabet, Prestij, İş Birliği ve Liderlik Kavramlarının Dönüşümü.....	107
3.4. Soviet Life ve Amerika Dergilerinin Karşılaştırması	109
3.5. Uzay Konusunda Yapılan Propaganda Afişlerinin Yorumlanması.....	112
3.5.1. Örnek Sovyet Uzay Afişleri.....	113
3.5.2. Örnek Amerikan Uzay Afişleri.....	117
3.5.3. SSCB ve ABD Propaganda Afişlerinin Değerlendirilmesi.....	120
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	126
ÖZGEÇMİŞ	142

RESİM LİSTESİ

RESİM 3.1. : Lenin'in Adıyla!.....	113
RESİM 3.2. : Sovyet İnsanı, Gururlu Ol! Sen Dünyadan Yıldızlara Giden Yolu Açtın!.....	114
RESİM 3.3. : Ekim Uzay Yolunu Açtı!.....	114
RESİM 3.4. : İnsanın Yolu Açık!.....	115
RESİM 3.5. : Onuncu Gezegen Komünizmin Zaferini Sembolize Ediyor.....	116
RESİM 3.6. : İlk Kozmonot Yuri Gagarin'in Şerefine!.....	116
RESİM 3.7. : Komünistleri Ay'dan Temizle.....	117
RESİM 3.8. : Amerikan Zaferini Selamlamak.....	118
RESİM 3.9. : Time Kapağı Olarak Ay Yarışı.....	119
RESİM 3.10. : Moonraker Film Afişi.....	119

KISALTMALAR

- ABC:** Australian Broadcasting Corporation (Avustralya Yayın Şirketi)
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- ARPA:** Advanced Research Projects Agency (İleri Araştırma Projeleri Ajansı)
- ASTP:** Apollo Soyuz Test Projesi
- BBC:** British Broadcasting Corporation (Britanya Yayın Şirketi)
- BM:** Birleşmiş Milletler
- CBS:** Columbia Broadcasting System (Kolombiya Yayın Şirketi)
- CIA:** Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
- CICR:** the Committee on Information and Cultural Relations (Bilgi ve Kültürel İlişkiler Komitesi)
- CNN:** Cable News Network (Kablolu Haber Ağı)
- COMECON:** The Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)
- COMINFORM:** Communist Information Bureau (Komünist Bilgi Bürosu)
- CPSU:** Communist Party of the Soviet Union (Sovyetler Birliği Komünist Partisi)
- CSIS:** Center for Strategic and International Studies (Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi)
- DAEŞ:** Devlet'ül Irak ve's Şam (Irak ve Şam İslam Devleti)
- DNB:** Deutsche Nechrichtenbüro (Alman Haber Bürosu)
- DVD:** Digital Versatile Disc (Dijital Çok Yönlü Disk)
- FBI:** Federal Bureau of Investigation (Federal Soruşturma Bürosu)
- ICA:** International Communication Association (Uluslararası İletişim Birliği)
- IGY:** International Geophysical Year (Uluslararası Jeofizik Yılı)
- IIS:** Interim International Information Service (Geçici Uluslararası Bilgi Servisi)
- IRBM:** Intermediate-range ballistic misilse (Orta Menzilli Balistik Füze)
- M.Ö.:** Milattan Önce
- NACA:** National Advisory Committee for Aeronautics (Ulusal Havacılık Danışma Kurulu)
- NASA:** The National Aeronautics and Space Administration (Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

NATIS: NATO Information Service (NATO Bilgi Servisi)

NBC: National Broadcasting Company (Ulusal Yayın Şirketi)

NKVD: The People's Commissariat for Internal Affairs (İçişleri Halk Komiserliği)

NSC: National Security Council (Ulusal Güvenlik Konseyi)

NSDAP: National Socialist German Workers' Party (Ulusal Sosyalist Alman İşçi Partisi)

OIC: Office of International Information and Cultural Affairs (Uluslararası Bilgi ve Kültürel İşler Ofisi)

OSPAAAL: Organization of Solidarity with Asia, Africa and Latin America (Asya, Afrika ve Latin Amerika ile Dayanışma Örgütü)

RFE: Radio Free Europe (Özgür Avrupa Radyosu)

RL: Radio Liberty (Özgürlük Radyosu)

SCORE: Signal Communications by Orbiting Relay Equipment (Yörüngeli Röle Ekipmanı ile Sinyal İletişimi)

SOE: Special Operations Executive (Özel Operasyonlar Sorumlusu)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TASS: Telegraph Agency of the Soviet Union (Sovyetler Birliği'nin Telgraf Ajansı)

TV: Televizyon

USIA: United States Information Agency (Amerika Enformasyon Ajansı)

USIS: United States Information Services (Amerika Enformasyon Servisi)

VHS: Video Home System (Video Ev Sistemi)

VOA: Voice of America (Amerika'nın Sesi)

ÖNSÖZ

Propaganda konusuna ilgi duymamı sağlayan ve bu tez çalışmasını ortaya koyabilmemi mümkün kılan eserleri üreten tüm yazar, düşünür ve bilim insanlarına;

Tez çalışmasında konunun belirlenmesi, gerekli kaynaklara ulaşılması ve teslim sürecine kadar yoğun destek sağlayan, çalışmama yön veren ve motive eden değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Kerem BATIR'a;

Lisans eğitimim boyunca derslerini aldığım Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyelerine ve yüksek lisans eğitimim süresince derslerini aldığım tüm İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü öğretim üyelerine;

Hayatımın her aşamasını benimle birlikte göğüsleyen ve her türlü desteği esirgemeyen değerli aileme, akademik çalışmalarım boyunca her daim yanımda olarak bana sabır ve anlayış gösteren, destek veren, tez çalışmamda dilbilgisi düzenlemeleri ve anlam bütünlüğü konularında sonsuz yardımları dokunan Ozan AKIN'a ve motivasyon konuşmaları, yol gösterici tutumu ve çalışma konularımdakiengin bilgisiyle bunları benden esirgemeyen Dr. Haktan BİRSEL'e teşekkür ederim.

Gizem ÖZGÜR - Nisan 2019

GİRİŞ

2. Dünya Savaşı sona erdikten sonra, ABD ve SSCB'nin dünya çapında birbirleriyle rekabet edebileceği iki kutuplu bir dünyaya tanıklık edilmiştir. Her ülke kendi ideolojisini ve nüfuzunu dünyanın geri kalanı üzerine propagandayla ihraç etmeye çalışmıştır. Bu yeni dönem Soğuk Savaş olarak adlandırılmış ve 1947'den 1991 yılına dek sürmüştür. Dünya Doğu ve Batı Bloku olarak iki nüfuz küresine ayrılmıştır ve devletlerle birlikte halklar da bu iki küreden birinde yer almıştır. ABD veya SSCB tarafında yer almanın, diğer bir deyişle bir ideolojik sistemi benimseyip karşı ideolojiyi alt etmeye çalışmanın devletlere ve toplumlara nasıl faydalar ve sonuçlar getireceği birçok yorumcu tarafından sorgulanmıştır. Propaganda bu gibi durumlarda devreye giriyordu. Propaganda üzerine çeşitli tanımlamalar yapılmış olsa da genel itibarıyla insanların davranışlarını etkilemeyi amaçlayan bilinçli bir eylem olduğu göze çarpmaktadır. Propaganda olgusu, çok eski tarihlere dayanmakla birlikte, bilginin hedef kitlelere daha hızlı bir şekilde iletilmesine olanak sağlayan teknolojilerin ortaya çıkmasıyla beraber tüm insanlığı etkileyecek bilimsel bir sürece dönüşmüştür. Radyo, televizyon, sinema, söz, toplantı, kitap, gazete gibi çeşitli araçlarla propagandaya başvurulduğu görülmektedir. İnsanların bilgiyi işleme kapasitesinin sınırlı oluşu, yeterince zaman ve enerjisinin olmayışı gibi etmenler düşünüldüğünde de insanların fikirlerini şekillendirme gibi önemli bir görevi üstlenmede propagandanın ne denli etkili olabileceği açıktır. Propagandanın bu kadar güçlü bir araç olması ve insanların buna hassas ve yatkın olmalarından ötürü, bu çalışmada propaganda tekniklerini örnek olaylar üzerinden ele alacağız.

Soğuk Savaş'ın kazandırdığı birçok mefhumdan birinin vatanseverlik olduğu söylenebilir. Birçok Amerikalı, komünizm korkularını propagandaya çevirmiştir. Propaganda, hükümetin asker toplama, uzay ve silahlanma yarışı için destek ve finansman kazanmasının bir yolu olmuştur. Aynı zamanda bu propaganda abartma gücüne sahipti. Hollywood endüstrisi dahil birçok şirket, Amerikan vatanseverliğini arttırmak için bu tekniği kullanmıştır. Hükümet, NASA ve nükleer silahların geliştirilmesi gibi programlara başlamıştır. Ayrıca Vietnam gibi çatışmalara da girilmiştir. Bu gibi sebeplerle ABD hükümetinin paraya ihtiyacı olmuştur. ABD için propaganda, SSCB'yi mağlup etme görevini tamamlamak için farkındalığı arttırmanın ve kaynak yaratmanın başarılı bir yolu olarak

görülmüştür. Ayrıca uzay rekabeti ile birlikte teknolojik üstünlük elde etmek Amerikan prestiji, rekabeti ve liderliği gibi konularda son derece önem arz etmiştir. Öte yandan SSCB de komünizm ideolojisi ile şekillendirdiği Doğu Bloku'nda kendini mağlup değil, galip gösterme arzusunda olmuştur. Doğu Bloku ülkeleri Demir Perde'yi oluşturmuş ve kendileri seyahat edemeseler bile, Doğu Avrupalılar Batı'dan gelen fikir ve bilgilere erişebilmişlerdir. Keza British Broadcasting Corporation (BBC), Voice of America (VOA), Radio Liberty (RL) ve Radio Free Europe (RFE) gibi bir dizi batı radyo istasyonu, Soğuk Savaş sırasında Doğu Avrupalılara hizmet etmiştir. Buna karşın SSCB karşı tarafın propagandasına maruz kalmamak için sinyal bozucu cihazlar, sansür gibi çeşitli yollara da başvurmaktan geri kalmamıştır. Aynı zamanda güçlü Uzay çalışmaları ile ABD'ye karşı üstünlük elde etmek için mücadele vermiştir. Nitekim her yeni buluş ve test, dünya kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Bu anlamda uzayda ilk olabilmenin propaganda değeri son derece yüksekti. Ayrıca uzay çalışmalarındaki gelişmeler askeri alanlara da aktarılabilceği için bu yarış bir anlamda silahlanma yarışının da bir parçası olmuştur.

Sovyet uzay araştırma propagandası ya da Stalin sonrası dönemde Sovyetlerin yabancı propagandası ile ilgili önemli bilimsel çalışma yok denecek kadar azdır. Bu sebeple, bu çalışma önemli bir boşluğu doldurarak özellikle Soğuk Savaş dönemi propaganda faaliyetlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu meyanda, hem ABD tarafından hem de SSCB tarafından yapılan faaliyetler incelenerek uzay çalışmaları konusunda detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu tez Soğuk Savaş dönemi Doğu-Batı Bloku mücadelelerinde propaganda tekniklerini ve propagandanın rolünü göstermeyi amaçlamaktadır. İdeolojik bölünmenin her iki tarafın siyasi ve kültürel düşman üretme ve kamuoyunu etkileme gibi faaliyetlerini nasıl şekillendirdiğini gösterecektir. Bunu yaparken de özellikle Soğuk Savaş'ın belli çatışma alanları üzerinden örnekler incelenecektir. ABD ve SSCB'yi Uzay'da yarışmak için sayısız dolar ve kaynak harcamaya motive eden şey neydi? gibi sorulara da yanıt aranacaktır. Ayrıca uzay rekabetinde, siyasi ve askeri ilerlemenin ötesinde teknolojik üstünlük gibi alanlara da dönüşümü gözler önüne serecektir.

Bu bağlamda literatür tarama yöntemiyle icra edilmiş olan tez çalışmasının ilk bölümünde metin içinde sıklıkla kullanılacak olan propaganda kavramının tanımı, liberal ve eleştirel paradigmlar çerçevesinde değerlendirilmesi, türleri ve araçları, tarihsel gelişimi, kitleler üzerindeki etkisi ve son olarak da siyasi etki aracı olarak propagandanın uluslararası ilişkilerdeki yeri ve önemi incelenecektir.

Tezin ikinci bölümünde Soğuk Savaş dönemi Doğu ve Batı Blokları'nda kullanılan propaganda teknikleri ve mücadeleleri ele alınacaktır. Bu yapılırken de ilk olarak Soğuk Savaş'a genel bir giriş yapılacaktır. Akabinde Washington merkezli Batı Bloku propaganda faaliyetleri başlığı altında ABD Başkanlarının iktidar süreçlerindeki gelişmeler aktarıldıktan sonra ekonomik yardımlar, eğitim, NATO, Hollywood, Caz müziği gibi konularda ne gibi faaliyetler yürütüldüğü konusunda bilgi verilecektir. Sonra Moskova merkezli Doğu Bloku propaganda faaliyetleri başlığı altında Sovyetlerin yürüttüğü propaganda faaliyetleri ele alınarak örnek animasyon filmleri incelenecektir. Ardından Soğuk Savaş döneminde yaşanan krizlerde yürütülen örnek propaganda faaliyetleri analiz edilecektir. Kore Savaşı, Süveyş Krizi, Macar Ayaklanması, U-2 Uçak Krizi, Küba Füze Krizi ve Vietnam Savaşı kronolojik olarak belli bir olay örgüsü çerçevesinde iki blokun nüfuz mücadelesinde propagandaya ne denli başvurduklarını ve etkili olup olmadıklarını aktarmayı amaçlamaktadır.

Tez çalışmasının son bölümü olan üçüncü bölümde ise Uzay çalışmalarındaki Soğuk Savaş rekabeti ve bu konuda yürütülen propaganda faaliyetleri ele alınacaktır. Öncelikle iki kutuplu dünya düzeninde uzay rekabeti ve önemine değinilerek konuya giriş yapılacaktır. Ardından ABD ve SSCB'nin uzaya ilk füze yollama süreçleri ve NASA'nın projeleri aktarılacaktır. Bu sürecin tamamlanmasıyla birlikte yeni bir rekabet alanı olan Ay yolculuğu konusunda iki ülkenin yarışı anlatılacaktır. Akabinde tüm bu çalışmaların basına ve kamuoyuna yansımaları değerlendirilecektir. Bu süreçler yaşanırken değişen devlet başkanları ile birlikte bazı stratejilerin sabit kaldığı bazılarının ise dönüşüm geçirdiği görülecektir. Bu durum da rekabet, prestij, iş birliği ve liderlik kavramları üzerinden ele alınacaktır. Bunların yanı sıra Soviet Life ve Amerika dergilerinin ufak bir karşılaştırması yapılarak iki farklı ideolojinin karşı tarafın sınırları içerisinde yaptığı faaliyetleri gözler önüne serilecektir. Son başlıkta ise uzay çalışmaları konusunda yapılan propaganda faaliyetlerinin birkaç afiş ve poster üzerinden değerlendirmesi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PROPAGANDA: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Bu bölümde tez boyunca sıklıkla kullanılacak olan propaganda kavramı ile ilgili genel bir çerçeve oluşturulacaktır. Propaganda üzerine yapılan tanımlamalar, tarihsel gelişimi, liberal ve eleştirel paradigmlar üzerinden nasıl değerlendirildiği, türleri ve araçları, kitleler üzerine etkisi, uluslararası ilişkilerdeki yeri ve önemi gibi konular nezdinde ele alınarak çalışmanın diğer bölümlerinde anlatım bütünlüğünün sağlanması ve olayların analizinin gerçekleştirilebilmesi için bir temel teşkil edecektir.

1.1. Propaganda Kavramı

Propaganda, Latince kökenli bir kelimedir ve “*bahçıvanın taze bir bitkinin filizlerini yeni bitkiler üretmek için toprağa dikmesi anlamına gelen ‘propagare’ sözcüğünü*”¹ temel almaktadır. Bu nedenle propaganda, Latince kökenli bir kelime olup en temel anlamıyla yayılacak şeyler anlamında kullanılmaktadır. Propaganda, sistematik ve önceden tasarlanmış olmasıyla birlikte, hedef kitlenin duygularını ve eylemlerini hedeflenen amaçlar doğrultusunda etkileme ve ikna etmeye yönelik çabalarla oluşmaktadır. Sistematik oluşu metotlarına uygun bir şekilde uygulamaya konulması anlamına gelmektedir. Tasarlanmış olması ise bilinçli bir şekilde önceden hazırlandığı sonucunu doğurmaktadır. Sistematik ve tasarlanmış çabalarla ilişkili olarak propagandacı tarafından iletilmek istenen mesajlar özellikleri bakımından ikiye ayrılabilir. İlk olarak mesajlarda amaç, etkilemeye çalışılan kişilerin sempatisini kazanmak ve akabinde bu kişilerin sayısını arttırmaktır. Böylelikle sempatisi kazandırılan kişiler iletilmek istenen mesajları daha kolay alacaktır. İkinci olarak ise kişilerin davranışlarının belirli bir şekil alarak istenen şekilde hareket etmesine yönelik mesajlar söz konusudur.²

Sosyal bilimcilerden Bruce L. Smith ve Qualter propaganda üzerine tanımlamalar getirmişlerdir. Bruce L. Smith’ e göre; “*insanların ihtilaflı olarak gördükleri inançlara,*

¹ Nejdet Atabek, “Propaganda ve Toplumsal Kontrol”, (4-12), Selçuk İletişim Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, 2003, s.5.

²Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005, s.365.

değerlere ve davranışlara ilişkin düşünce ve davranışlarını müzik, anıt, hareketler gibi semboller yoluyla kasıtlı bir şekilde manipüle etmektedir”³ şeklinde tanımlanmaktadır. Qualter’a göre ise propaganda;

“bir bireyin veya grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için, haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireyin veya grupların belirli bir durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir faaliyettir.”⁴

Jacques Ellul, propagandaya bir teknik olarak yaklaşmıştır. Ne kadar farklı ideolojilere sahip ve gelişmiş ülkelerde kullanılmış olsa da sonuçları bakımından özdeşlikler olduğunu savunmuştur. Aynı zamanda bireylerin kitle toplumunda yaşadığı için propagandaya ihtiyacı olduğunu; seçimler, kutlamalar ve anma törenleri gibi önemli etkinliklerin de bunun bir parçasını olduğunu belirtmiştir.⁵

Propagandayı tanımlamak için yapılan ilk kapsamlı çalışma ABD’de siyaset bilimci olan Harold Lasswell’e ait olan “Propaganda Technique in World War” adlı eserdir. Bu çalışmada, 1. Dünya Savaşı dönemindeki ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa’nın propaganda tekniklerini araştırmıştır. Ayrıca Lasswell’e göre propaganda, *semboller, resimler, haberler ve kitle iletişimin diğer biçimleriyle düşüncenin denetimidir*.⁶ Lasswell tarafından düşüncenin denetimi olarak görülen propaganda sayesinde insanlar üzerinde önemli ölçüde etki yaratılmaktadır. Bu da semboller, resimler, haberler ve diğer araçlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

Görüldüğü üzere propaganda için farklı kişiler tarafından farklı tanımlamalar getirilmiş ve bu tek bir tanımın gücünü gözler önüne sermiştir. Sonuç olarak, bilim insanları arasında propaganda tanımı hususunda fikir birliği sağlanamamıştır diyebiliriz. Ancak genel itibarıyla kasıtlı veya bilinçli bir eylem olduğu, çeşitli araçlar vasıtasıyla insanların davranışlarını etkilemek için böyle bir teknikten yararlandığını söylemek mümkündür.

Propaganda çeşitli bilim dallarıyla ilişkilendirilmiş ve bu hususta yapılan çalışmalarda farklı bilim dallarından faydalanılmıştır. Propaganda tarihle ilişkili bir kavram olması sebebiyle tarih, toplumsal bir kavram olması sebebiyle sosyoloji, siyasal boyutu olduğu için siyaset bilimi, söz konusu hedef kitlelerinin oluşuyla sosyal psikoloji, etkilediği kitlenin bireyler olmasından dolayı psikoloji ve nihayet kitle iletişim araçları aracılığıyla da

³ Bruce Lannes Smith, *Propaganda*, D L Sills(Ed), Encyclopedia of the Social Sciences, 12, 1968, s. 579-588.

⁴Terence H. Qualter, “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, (Çev. Ünsan Oskay), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, cilt:35, sayı:1,1980, s.279.

⁵ Garth S. Jowett, Victoria O’Donnell, *Propaganda ve İkna*, Edit: Rana Kahraman Duru, Çev: Rana Kahraman Duru, vd.,Artes Yayınları,4. Basım, 2017, s.26.

⁶ Harold D. Lasswell, *Propaganda Technique in World War I*, The MIT Press, 1971.

gerçekleştirildiğinden iletişimin bir alt dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷ Dolayısıyla propaganda içerisinde birden fazla bilim dalını görmek mümkündür. Bu bilim dalları birbirlerini tamamlamakta ve olaylar arasındaki ilişkilerin açıklanmasında önemli rol oynamaktadırlar. Örnek olarak düşünüldüğü zaman özellikle savaş zamanlarında halkı birleştirmek ve savaşa destek toplamak amacıyla yapılan propagandalarda kullanılan mesajlar aracılığıyla bireyler etki altına alındığı için psikoloji bilimi, bu amaç gerçekleştirilirken de iletişim araçlarından yararlandığı için iletişim biliminden yararlandığını görmekteyiz.

Propagandanın amacı, belli bir ideoloji doğrultusunda söz konusu olan amacı kitleye aktarmaktır. Bu çeşitli yollarla ve çeşitli amaçlarla yapılabilir. İster bir devletin savaş döneminde vatanseverliği öne çıkarması olsun, ister bir terör örgütünün militan toplamak amacıyla belli değerleri öne çıkarması olsun, sebep ne olursa olsun propagandada belli bir amaç doğrultusunda kitleler hedef alınır.

Propaganda, tarih boyunca kullanıldığı dönemlerden beri olumsuz çağrışımları da beraberinde getirdiği için üzerine çeşitli araştırmalar yapan bilim insanları ve propagandadan fayda sağlayan kişiler özellikle bu kavramla ilgili kullanımlardan kaçınmaya çalışmışlardır.⁸ Ancak özellikle 20. Yüzyılın başlarında propagandaya olumsuz bir anlam yüklenerek korkutucu hale getirilmiş olmasına karşın, günümüzde propaganda bireylerin farkında bile olmadan günlük yaşamının bir parçası haline dönüşmüştür. Bu yolla da bireyler bilinçsizce bu duruma maruz kalmaktadır. Bunun içindir ki propagandayı tanımlarken onu olumlu olumsuz anlam yüklemelerinden uzak tutarak yalın haliyle incelemek gerekmektedir. Nitekim propaganda yalnızca bir tekniktir. Burada önemli olan onun amacına ulaşip ulaşmaması ve ne denli etkili olabildiğidir.

Propaganda yalnızca kandırmak değildir. Bu yüzden de yalan ve sahtekarlık şeklinde tarif edilmesi eksik olacaktır. Neticede propagandanın kaynağı ne denli kuvvetli olsa da ve hitap ettiği kitleye gerçekleri olduğundan çok farklı göstermek istese de bu belirli noktaya kadar mümkündür. Bu hususta karayı ak olarak gösteremez.⁹ İşte bunun için de propagandanın inandırıcılığı son derece önemlidir. Eğer hedef kitle verilen mesajlara şüpheyile yaklaşır, kandırıldığını düşünürse bu durumda propaganda büyük ölçüde başarısız olacaktır.

Propagandanın hazırlanması, uygulanması ve etkileri gibi konular, içinde bulunduğu toplumdan bağımsız düşünülemez. Propaganda içinde bulunduğu kültür, din, ekonomi, eğitim ve siyasi anlayış gibi faktörlerin çerçevesinde şekillenmektedir. Örneğin, okur-yazarlık

⁷ Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, İstanbul:Bağlam Yayıncılık, 1996, s. 59.

⁸ Douglas Walton, "What Is Propaganda, and What Exactly Is Wrong with It", *Public Affairs Quarterly*, Cilt:11, Sayı:4, 1997, s.383.

⁹ Osman Özsoy, *Propaganda ve Kamuyou Oluşturma*, İstanbul: Alfa, 1998, s.7

oranının düşük olduğu bir ÷lkede kitaplar aracılığıyla propaganda yapmaya kalkmanın muhtemel sonucu başarısızlık olacaktır. Bunun yerine o ÷lke insanların görsel ve işitsel duyularına hitap edecek reklamlar, konuşmalar, filmler daha etkili olabilecektir. Bir başka örnek vermek gerekirse, teokratik yönetim anlayışına sahip bir ÷lkede dini motiflerle hazırlanmış bir propaganda o ÷lke halkı nezdinde daha etkili olabilmektedir.

Hükümet, parti, yönetim ve baskı grupları da propagandanan güçlü bir şekilde yararlanmaktadır. Tüm bunların kamuoyunun davranışını kendi lehlerine değiştirmek ve sempati kazanmak için sıklıkla başvurdukları etkileme teknikleri daha çok siyasi propaganda olarak değerlendirilmektedir.¹⁰ Bu propaganda'nın hedefleri;

- Gönüllü veya zorunlu asker toplama,
 - Savaşı finans etmek; savaş tahvilleri ve yeni vergiler,
 - Muhalefeti bertaraf ederek ÷lkeyi birleştirmek,
 - Kaynakları korumak; yiyecek, petrol, çelik gibi savaşta gerek duyulan ihtiyaçlar,
 - Savaşa katılım için kamuoyu desteğini alma
- şeklinde sıralanabilir.

Propaganda ile iktidar arasında sıkı bir bağ söz konusudur. İktidarın oluşumu aşamasında gerekli olduğu kadar, bu iktidarın devamlılığı açısından da propaganda çok önemlidir. Hükümet merkezli propaganda özellikle 1917'den itibaren Sovyetler Birliği, 1933'ten itibaren ise Nazi Almanyası ile özdeşleşmiştir.

Batı demokrasilerinde büyük ölçüde “siyasal reklamcılık” kavramı ile açıklanan propaganda, bir açıdan ticari reklamcılık olarak adlandırılan durumun siyasete uygulanmış halidir. Propagandanın bu türü yani reklamcılık boyutunda oluşu, seçim kampanyaları gibi kampanyalarla sınırlanır.¹¹ Ancak reklam ile propagandayı da ayırt etmek gerekmektedir. Propagandada ticari amaç güdülmez, daha çok siyasi bir amaçla hareket edilir. Reklam ise basit haliyle bir ürünü pazarlama olarak ifade edilebilir.

Özellikle savaş dönemlerinde medyalar çok önemli role sahip olmuştur. İşgal altındaki birçok ÷lkenin halkına umut olacak şekilde mesajlar verilmek istenmiştir. Böylece direniş ruhu ortaya çıkmıştır. 2. Dünya Savaşı dönemi medya etkisi, 1. Dünya Savaşı dönemine göre daha fazla olmuştur. Bunun en büyük gerekçelerinden birisi, teknolojinin ve imkanların ilerlemesidir. Nitekim 1. Dünya Savaşı'nda afişler, sloganlar, bazen de bir liderin söylediği bir söz son derece etkili olmuştur. Ancak 2. Dünya Savaşı dönemine bakıldığında radyo,

¹⁰Metin İnceoğlu, *Güdüleme Teknikleri*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1985, s.75.

¹¹Arsev Bektaş, *Siyasal Propaganda Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002, s. 33.

sinema gibi araçların çok daha etkili olduğu göze çarpmaktadır. 2. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonraki dönemde başlayan Soğuk Savaş döneminde de benzer şekilde propaganda etkin olmuştur. Teknolojik ilerlemeler beraberinde güçlü propagandaları da getirmiştir. Bu dönemde Doğu ve Batı Blokları mücadelelerini belirli mesajlar üzerinden ve kitle iletişim araçlarını aktif kullanarak gerçekleştirmiştir.

1.1.1. Propagandanın Tarihsel Gelişimi

İnsanların davranış ve düşüncelerini değiştirme ve yönlendirme gibi çabalar insanların bir arada yaşamaya başladıkları tarih öncesi zamanlara kadar gitmektedir. Yani propagandanın yazılı tarihten daha eski bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. Diğer taraftan siyasal rekabetlerin ortaya çıkışından itibaren de siyasal propaganda fiili olarak gerçekleşmektedir. M.Ö. 5000 yıllarında Antik Yunan'da düşünce ve görüşlerin inandırıcı olacak şekilde sunulmasıyla birlikte siyasal propaganda özgün bir çalışma alanına dönüşmüştür. Böylelikle siyasal propaganda o tarihlerdeki retorik çalışmalara dayandırılabilir.¹²

17. ve 18. Yüzyıl boyunca içerdiği olumsuz anlam nedeniyle propaganda hakkında neredeyse hiçbir şey yazılmamıştır. Olumsuz çağrışımlar, insanların bu konuya yaklaşımını önemli ölçüde etkilemiştir.¹³ Ancak bu dönem sonrasında siyaset bilimciler başta olmak üzere dünyada birçok kişi tarafından kullanılmaya başlamıştır.

17. Yüzyılda Papa Gregory döneminde din savaşları gerçekleşmiştir. Yalnızca silah kullanarak savaşan tarafları bir çatıda toplamak olanaksız olmuştur. Bu sebeple gerek Protestan hareketlere karşı koymak gerekse inançlarını yaymak amacıyla Roma Kilisesi çatısı altında Sacra Congregatio de Propaganda Fide kurulmuştur ve bu kuruluş, propaganda işini yapan ve özel olarak bu tarz isme sahip olan ilk kuruluş olmuştur.¹⁴ Her ne kadar propaganda 17. yüzyılda bugün ki manasıyla kullanılmış olsa da, daha eski dönemlerde birçok devletin ve yöneticinin propaganda yöntemlerine sıklıkla başvurduğu görülmektedir. 1840'lı yıllarda dönemin önemli ansiklopedistlerinden W. T. Brande'in terime ilişkin yorumu şu şekilde olmuştur:

¹² Atabek, a.g.m. s.6.

¹³ Douglas Walton, 'What Is Propaganda, and What Exactly Is Wrong with It', *Public Affairs Quarterly*, Cilt:11, Sayı:4, 1997, s.383.

¹⁴ Qualter, a.g.m. s.255.

“Köken olarak bu eski kuruluştan adını alan propaganda çağdaş siyaset dilinde, çoğu yönetimlerin dehşet ve nefretle karşıladıkları ilke ve düşünceleri yaymak için kurulmuş gizli örgütleri ifade etmekte kullanılmaktadır.”¹⁵

Matbaanın bulunması ve kullanılması ile birlikte kitlelere ulaşma konusunda önemli bir adım atılmıştır. Akabinde Sanayi Devrimi ile birlikte de yeni teknik ve araçların gelişmesi insanların bilgiye daha ucuz ve kolay yolla erişmesine olanak sağlanmıştır. Gazete, dergi ve kitaplara insanların ulaşması kolaylaştıkça propaganda da buna paralel bir şekilde gelişmiştir.

18. yüzyılda Amerikan Devrimi sırasında da propagandaya başvurulmuştur. O dönemler Samuel Adams, Benjamin Franklin, Thomas Jefferson ve George Washington gibi önemli isimler belli düşünceleri insanlara aşılacak istemişlerdir. Nitekim Thomas Jefferson’ın Bağımsızlık Bildirisi son derece etkili propaganda aracı olmuştur. Benjamin Franklin ise “Paralı Asker Satışları” adlı eserini yayınlamıştır. Böylece İngilizlerin Almanya’dan zorla asker topladığını vurgulamış ve Amerikalı sömürgelerin ilgisini çekmek istemiştir. ¹⁶Bunlar gibi o dönemlerde birçok faaliyet gerçekleşmiş ve gazeteler de aktif şekilde propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Modern anlamda propaganda ise Fransız İhtilali ile başlamıştır. Özellikle politik yönünün ağır olması bakımından öncekilerden büyük ölçüde ayrılmıştır. Çünkü bilindiği üzere Fransız İhtilali’nin bir sonucu olarak imparatorluklar yıkılmış ve ulus devletler ortaya çıkmıştır. Bu ulus devletleri de besleyen ulusal fikir ve hareketler için propaganda etkili bir silah olmuştur. Öyle ki 20. Yüzyılda ortaya çıkan Hitler’in Nazizmi, Rusya’da Lenin’in önderliğindeki sosyalizm bu ihtilal sonrası gelişen süreçten beslenmiştir.

Günümüzde propaganda küreselleşmenin bir getirisi olarak küresel boyut kazanmıştır. Ülkelerin sınırlarını aşarak dünyaya yayılmaktadır. Örneğin; radyo ile başlayan yayılma, uydular aracılığıyla uluslararası televizyon yayıncılığının ortaya çıkmasıyla geniş kitlelere ulaşabilme imkanı kazanmıştır. Son olarak da internetin hızla bütün evlere girmesi bilgiye erişim konusunda kitlelerin elini kolaylaştırmıştır. Bunun içindir ki internet bilgi kirliliğinin ve dolayısıyla kara propagandanın yoğun olduğu bir alandır. Ama aynı zamanda doğru bilgiye ulaşmak adına farklı ülkelerin kaynaklarına erişim açısından da son derece zengin bir araçtır.

¹⁵ Qualter, a.g.m. s.256-257.

¹⁶ Jowett ve O’Donnel, a.g.e. s.121.

1.1.2. Liberal ve Eleştirel Paradigmalar Çerçevesinde Değerlendirme

Birçok konuda olduğu gibi propaganda konusunda da birden fazla paradigma mevcuttur. Propaganda ve iletişim konusunda liberal ve eleştirel olmak üzere iki farklı yaklaşım vardır. Liberal araştırmaların başlıca sorunsalı medya etkileri olmuştur. Bu bağlamda sosyoloji, siyaset bilimi ve psikoloji gibi farklı disiplinlerden de yararlanarak etkiler araştırılmıştır. Liberal yaklaşıma göre, propaganda kaynak ile alıcı arasındaki uyarı-tepki çerçevesinde gerçekleşen bir süreçtir. Gönderici konumundaki propagandacı alıcıda oluşmasını beklediği tepkilerin oluşması için alıcıyı uyarıcı mesajlar gönderir. Bu yolla alıcıda oluşmasını istediği düşüncelerin ve davranışların ortaya çıkmasını hedefler.¹⁷ Yani bu yaklaşımın temel kavramını etki oluşturmaktadır.

Bir İngiliz iletişim bilimcisi olan Denis Mc Quail, kitle iletişim alanında önemli çalışmalar yapan bir isimdir. Mc Quail, kitle iletişim araçlarının alıcı konumundaki birey ve topluma etkilerini izah etmeye çalışırken üç döneme ayırmıştır:¹⁸ Bunlardan ilki 1890-1930 yıllarını kapsayan “Güçlü Etkiler” dönemidir. Bu dönemde insanların kırdan şehirlere göçü gerçekleşmiştir. Akabinde basın, yayın, radyo ve sinema ilk kez ABD ve Batı Avrupa’da yaygın bir hal almıştır. Böyle bir zamanda siyaset bilimci Harold Lasswell tarafından kitle iletişim araçlarının güçlü etkilerini açıklamak için “şırınga ya da sihirli mermi modeli” olarak adlandırılan bir model ortaya atılmıştır. Bu modele göre, kitle iletişim araçları kitleler üzerinde hastalık anında deri altındaki damarlara enjeksiyon yapan bir şırınga ya da sihirli bir mermi gibi direkt ve çabucak bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Böylelikle elitler bu araçları kullanarak kitlelere gönderdikleri mesajların etkili olmasını sağlamaktadırlar. Bu düşüncenin oluşmasında faşizm hedeflerini yerine getirmek isteyen Nazilerin iktidarı ele geçirmek ve iktidardaki güçlerini koruyabilmek amacıyla kitle iletişim araçlarına etkin bir biçimde başvurularının gözlenmesi etkili olmuştur. Bu çabaların sonucunda da uyarıcı işlev etkisine sahip olan faşistlerin mesajları hedef kitlelerde anında ve güçlü bir etki yaratmıştır.¹⁹ Ayrıca 1. Dünya Savaşı sırasında uygulanan propaganda teknikleri de bu modelin geliştirilmesinde etkili olmuştur.

İkinci dönem 1930-1960 yılları arasında kapsayan ve “Sınırlı Etkiler” adı verilen dönemdir. Bu dönemde kitle iletişim araçlarının bireylerin düşüncelerini etkilemede tek

¹⁷ Kevin Robins, Frank Webster and Michael Pickering, “Propaganda, Information and Social Control”, J Hawthorn (Ed), Propaganda, Persuasion and Polemic, Edward Arnold, London, 1987, s.2-3.

¹⁸ Denis McQuail, *Mass Communication Theory*, Sage, London, 1991, s.252-254.

¹⁹Şeyda Koçak, “Kitle İletişim Kuramları”, s.4,

https://www.academia.edu/8825381/Kitle_%C4%B0leti%C5%9Fim_Kuramlar%C4%B1 .

başına yeterli olmayacağı savunulmuştur. Bu da dolayısıyla şırınga modelinde kabul edilen anlayışın sorgulanmasına sebep olmuştur.

1960'lı yıllardan itibaren yeniden “Güçlü Etkilere Geri Dönüş” gerçekleşmiştir. Bu dönem günümüzde de devam etmektedir. Yani kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerindeki etkileri konusunda çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bireylerin pasif alıcı olmadığı düşüncesi hakim olmuştur. Bunun yanında, medyanın birey ve toplum üzerindeki etkileri konusunda çalışmalar yürüten bilim insanları, bilgi açığı ve medya bağımlılığı gibi konularda özellikle çalışmalar yapılmıştır. Bu bilim insanları tarafından gerçekleştirilen kuramsal yaklaşımlar sonucunda da bazı bilim insanları “Sınırlı Etki” anlayışını bırakarak kitle iletişim araçlarının ne denli mühim etkilere sahip olduğunu kabul etmişlerdir.²⁰

Liberal paradigmanın aksine, 1960'lı yıllarda Avrupa'da kökeni Marksizme dayanan yeni bir paradigma ortaya çıkmıştır. Bu paradigmanın adı “eleştirel” paradigmadır ve Frankfurt Okulu ile başlamıştır. Frankfurt Okulu 1923 yılında sosyalist araştırmalar yürüten bir merkez olarak kurulmuştur. “*Marks, Freud ve Saussure'un görüşlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan kuramsal çerçeve ile kapitalizme yöneltilen eleştiriler bu kuramsal yaklaşımın ortak paydasını oluşturmuştur.*”²¹ Frankfurt Okulu'nun temsilcilerinin kitle iletişim araçlarına yönelik tutumları eleştirel paradigma içerisinde değerlendirilir. Bu düşünürlere göre, kitle iletişim araçları insan yaşamında bir sorundur. 1930'lu yıllarda, Frankfurt Okulu, kültür ve iletişim çalışmalarına yeni bir yaklaşım kazandırmıştır. Bu yaklaşım ise eleştirel ve disiplinler-üstü bir yaklaşım olmuştur. Kitle kültürü ve iletişiminin izleyicilerde ne gibi etkiler yaptığına dair çalışmalar yürütmüşlerdir. Bunu yaparken sosyal ve ideolojik etkilerine dikkat etmişlerdir. Tüm bu çalışmalarını da medyanın politik ekonomisine yönelik eleştirileri ile metin analizini birleştirmiştir.²² Sonuç olarak, eleştirel paradigmaya göre, izleyiciler kitle iletişim araçları karşısında her şeyi kabul eden pasif bir izleyici değil, bunun insanların ekonomik durumlarına, yaşlarına, cinsiyetlerine, eğitim durumlarına göre değişkenlik gösterebileceğini savunurlar.

1.2. Kaynağına Göre Propaganda Türleri

Bu başlık altında kaynağın belli olup olmamasına ya da ne kadar güvenilir olduğuna bağlı olarak gelişen farklı propaganda türlerini ele alacağız.

²⁰ Atabek, a.g.m. s.7.

²¹ Atabek, a.g.m. s.8.

²² Sibel Fügen Varol, “Frankfurt Okulu'ndan Postmodernizme Televizyona Dair Eleştirel Perspektifler”, Erciyes İletişim Dergisi, 2. Cilt, 1. Sayı, s.118-119.

1.2.1. Beyaz Propaganda

Beyaz propagandada iletilmek istenen mesajda yer alan bilgi, doğru olma eğilimine sahip ve doğru bir şekilde açıklanmış bir kaynaktan gelir. Beyaz propaganda, hedef kitleyle inanılabilirlik/güvenilirlik inşa etmeye çalışır. Vatanseverlik ve bölgesel şovenizmle açık bir şekilde yapılan ulusal törenler, genellikle beyaz propaganda olarak tasnif edilebilir. 4 Temmuz 1991 tarihinde Başkan Bush bağımsızlık günü kutlamalarından birini izlemek için Marshfield şehrine gitmiştir. Cebinde bir Amerikan bayrağı taşıyan George Bush, Körfez’de savaşıyan Amerikan askerlerini övmüş ve savaşın ülkedeki herkesi “Ben Amerikalıyım ve ben ülkemi seviyorum” söylemeyi gururlu yaptığını söylemiştir.²³

*“Beyaz propagandanın malzemesi haberdir. Hasım tarafın hatalarını, suistimallerini malzeme olarak kullanırlar. Bu malzemenin ne zaman, ne şekilde, nasıl ve hangi ölçüde kullanılacağı iyi planlanmalıdır.”*²⁴ Buradan hareketle karşı tarafın hamlelerinde son derece dikkatli olması ve açık vermemesi beklenmelidir. Aksi takdirde karşı tarafa propaganda malzemesi vermiş olacaktır. Bu malzemenin doğru zamanda ve doğru şekilde kullanılması da propaganda yapan ülkenin elini güçlendirecektir.

Savaş dönemlerinde ülkelerin düşman ülke üzerine uçaklardan attıkları broşürler, kartpostallar da beyaz propaganda olarak gösterilebilir. Örneğin; 1940’larda İngiltere Enformasyon Bakanlığı tarafından kartpostallar popüler bir propaganda aracı olmuştur. Üretilmeleri ucuz ve görsel gücü de yüksek olmuştur. Enformasyon Bakanlığı’ndaki Orta Doğu propagandasının direktörü profesör LF Rushbrook Williams, dikkatlice seçilmiş bazı temalarla Orta Doğu’yu hedef almıştır. Özellikle Nazilerin sömürüsü ve ele geçirilen yerlerdeki halka zulüm yapıldığına dair örnekler ele alınmıştır.²⁵

1.2.2. Kara Propaganda

Kara propaganda yanıltmaların, uydurmaların ve yalanların yayılması ve sahte bir kaynağa güvenilmesidir. Hitler’in Propaganda Bakanı Joseph Gobbels, ölçsüz ifadelerin, gerçekleri fazla da değiştirmeyen yumuşak ifadelerden daha çok ilgi uyandırdığını ifade etmiştir.²⁶ Yani gerçek dışı ve ölçsüz ifadelerle hedef kitlenin daha çok etki altına

²³ Garth S. Jowett, Victoria O’Donnell, *Propaganda and Persuasion*, 3. Edition, California: Sage Publications, 1999, s.12.

²⁴ Nevzat Tarhan, *Psikolojik Savaş, Gri Propaganda*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2003, s. 37.

²⁵ David Welch, “Persuading the people: British propaganda in the Second World War”, <https://www.historyextra.com/period/second-world-war/persuading-the-people-british-propaganda-in-the-second-world-war/>, 09.12.2016, (Erişim tarihi:15.01.2019).

²⁶ Jowett and O’Donnell, *a.g.e.*, s.13.

alınabileceği belirtilmiştir. Bu da kara propagandanın ne denli yankı uyandırabileceğini göstermektedir. *“Kara propagandanın ana amacı, yerleşmiş bir inancı yıkmaktır. Halkı kendi içinden çıkardığı liderlerden soğutmak, ordu ve devlete karşı var olan güveni sarsmak, sosyal ve ekonomik dayanışmayı yıkmak ister. İnsanları şüpheli, kaygılı, mutsuz ve zihni karışıklık içerisinde tutmak arzusundadır.”*²⁷ Buradan hareketle, kara propagandanın toplumda kaosa sebep olabileceği, var olan inançların sorgulanabileceği ve en önemlisi toplumdaki birliği bile bozabilecek kadar güçlü bir etkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmaktadır. Böylesine yıkıcı etkiler yaratabilme potansiyeline sahip bir propaganda, iyi amaçlarla kullanıldığı takdirde toplumu bütünleştirebilir ancak kötü amaçlarla kullanılırsa toplumu derinden sarsabilecek etkiler yaratacaktır.

Kara propaganda yaratıcı bir kandırma şeklidir. Bilindiği üzere Saddam Hüseyin’in Irak’ta kimyasal silah kullanıldığına dair iddia, 2003 yılında Irak’ı işgal eden ABD öncülüğündeki koalisyonun temel argümanı olmuştur. Daha sonra herkesin bildiği üzere aslı çıkmamıştır. Böylelikle bu bilgi kara propaganda olarak yerini almıştır. Nitekim güvenilir bir kaynaktan bilgi alınmamış ve gerçek dışı ifadelerle Irak’a girmeyi meşrulaştırmak istemişlerdir.

Kara propagandanın başarısı propagandanın yapıldığı kitlenin propagandacının güvenilirliğine duyduğu itimatla alakalıdır. Yani güven duyuyorsa propaganda yapılabilir. Böylelikle de eğer propaganda kaynağı, hedef kitleyi yanlış anlar ve uygun olmayan mesaj iletirse, kara propaganda şüphe doğurur ve başarısız olma ihtimali çok yüksektir.

1.2.2. Gri Propaganda

Gri propaganda, yalan ve doğru bilgilerin karıştırılmasıyla yapıldığı için beyaz ve kara propaganda arasında bir propaganda türüdür ve kaynağı net değildir.²⁸ Yani adından da anlaşılacağı üzere gri propaganda ne beyazdır ne siyahtır, arada bir şeydir. Bu yüzden bilginin dost taraftan mı düşman taraftan mı geldiği de belli değildir.

Gri propagandanın kaynağı net olmamakla birlikte az çok belli olabilir. Fakat bilgi kirliliği ya da belirsiz/yanlış bilgi olabilir. Çünkü hangi taraftan olduğuna dair netlik yoktur. Örneğin; Küba’da Domuzlar Körfezi çıkarmasında Batılı radyo istasyonu olan VOA’nın

²⁷ Tarhan, *a.g.e.* s. 42.

²⁸Debra Kelly, “The Difference Between Gray, White And Black Propaganda”, <https://knowledgenuts.com/2014/02/12/the-difference-between-gray-white-and-black-propaganda/> , 12.02.2014, (Erişim tarihi: 13.10.2018).

verdiği bilgi ve Afganistan işgalinde Ruslara karşı savaşan mücahitlerin CIA tarafından desteklenmesinin Sovyet televizyonlarında konu edilmiş olması gibi olaylarda görebiliriz.

1.3. Propaganda Araçları

Günlük hayatta kolaylıkla maruz kaldığımız propaganda, çeşitli araçlar vasıtasıyla hayatımıza girmektedir. Radyo, sinema, televizyon, kitap, dergi, toplantı, afiş, broşür, müzik, anıt, söz, slogan, internet gibi çeşitli yöntemlerle insanlara belli mesajlar iletilmek istenmektedir. Hatta geçmiş yıllarda sıklıkla kullanılan posta pulları dahi böyle bir işlevi kolaylıkla üstlenmiştir. Zamanla pullar sembolik değerini ötesine geçerek farklı mesajlar vermeye başlamıştır. Özellikle Nazi Almanyası'nda nazizm ideolojisinin kitleler üzerinde etkin kılınması bakımından posta pulları önemli role sahip olmuştur.²⁹ 1990 yılında British Museum'da bazı posta pullarının çeşitli türlerini karşılaştırmak için sergi yapılmıştır. 2. Dünya Savaşı boyunca Britanya ve Almanya arasında 160 tane farklı posta pulu üretildiği raporlanmıştır.³⁰

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte propaganda araçları da giderek artmıştır. Ancak burada özellikle radyo, söz, slogan, afiş, kitap, televizyon ve sinema incelenecektir.

1.3.1. Radyo

Başlangıçta ticari ve askeri amaçlarla kullanılan radyo, zaman içerisinde siyasi boyutlarda kullanılmaya başlamıştır. Savaşların kazanılmasında askeri güç kadar hatta bazen ondan daha da etkili olarak kullanılan radyo, propaganda araçları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sadece savaş zamanlarında değil barış zamanlarında da halka seslenmek için güçlü bir araç işlevi görmüştür. Bu yolla 1920'li yıllarda ABD başkanı olan Franklin Roosevelt radyoyu halka seslenmek için kullanan ilk lider olarak tarihe geçmiştir. 1926 yılında Sovyetler Birliği Bessarabia'yı Romanya'dan geri almak isterken radyoyu uluslararası diplomasinin bir aracı olarak kullanmıştır. Moskova Radyosu 1929 yılında kurulduğunda 4 dilde yayın yapıyorken, 1933 yılına gelindiğinde 11 dilde yayın yapmaya başlamıştır. Bu şekilde komünizmin dünyaya duyurulması amaçlanmıştır.³¹ Radyo, 2. Dünya Savaşı boyunca Hitler, Goebbels ve Stalin gibi isimler tarafından yoğun bir biçimde kullanılmıştır. 1950'lerde kısa

²⁹ Caner Çaki, "Nazi Almanyası Döneminde Basılan Posta Pullarının Propaganda Amaçlı Kullanımı", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, 2018, ss.1568-1595.

³⁰ Garth S. Jowett and Victoria O'Donnell, *a.g.e.*, s.14

³¹ Gary D. Rawsley, *Radio Diplomacy and Propaganda*, MacMillan Press, London, 1996, s.7.

radio dalgaları ile uluslararası radyo savaşları başlamıştır. Radyo, Soğuk Savaş dönemi boyunca da sıklıkla başvurulan bir kitle iletişim aracı olmuştur.

Radyo özellikle okuma-yazma bilmeyen toplumlar üzerinde son derece etkili olmuştur. Bu açıdan düşünüldüğünde, eğitim seviyesi düşük kesimlere de hitap ediyor olması bakımından kitap gibi propaganda araçlarından ayrılmakta ve daha geniş kitlelere seslenebilmektedir.

Radyolarla ülkelerin kültürleri başka ülke halklarına ilgi çekici sunularak etkileyici kılınabilmektedir. Örneğin; Caz müziği Amerika'nın dünyaya servis ettiği bir müzik kültürü olarak dünyanın dört bir yanı tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Bunun gibi faaliyetler insanların o ülkeye sempati ile bakmasına sebep olabilmektedir.

Soğuk Savaş yıllarına damgasını vuran Radio Free Europe (RFE), Radio Liberty (RL), British Broadcasting Corporation (BBC), Voice of America (VOA) gibi radyolar aracılığıyla dünyanın farklı coğrafyalarındaki insanlar etkilenmeye çalışılmıştır. Öyle ki Soğuk Savaş'ın kazanılmasında bu radyo yayınlarının son derece önemli yere sahip olduğunu savunulmaktadır.³²

1956-1964 periyodunun olayları ile 1988-1993 olayları arasında benzerlikler oldukça dikkat çekicidir. 1956 yılında Fransa, İngiltere ve İsrail ortak bir şekilde Mısır'a savaş ilan etmiştir. 1991 yılında ise yine Batılı güçler Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için birleştiğinden Ortadoğu'da yeni bir saldırgan güç olmuşlardır. Ama bu dönemde de radyo hala iletişimin önemli bir kanalı olmuştur. Özellikle radyo ve setler için marketlere akın eden Suud ve sürgün Kuveytlilerin hikayeleriyle doludur Ortadoğu.³³ Yani yıllar geçse de Ortadoğu'da radyonun etkili şekilde kullanımı değişmemiştir.

Pentagon tarafından Irak Savaşı sırasında Saddam Hüseyin aleyhine propagandalar yürütülmüştür. "*Saddam Hüseyin'in bir günde kendine harcadığı parayla, bir aile bir yıl karnını doyurur.*" şeklinde mesajlar ağırlıkta olmuştur.³⁴ Bir cümle bile belli taraftarı olan liderin mevcut desteğini kaybetmesine sebep olabilir. Bu tarz cümlelerle Irak halkının Saddam Hüseyin'e karşı güveninin zedelenmesi ve karşıt olması, Pentagon'un hedefleri arasında yer almıştır.

Günümüzde radyo yayını faaliyetinde bulunan kurumlar genel olarak ya devlet tarafından finanse edilmekte ya da çeşitli amaçları bulunan kurumlar tarafından

³² Konak Belediyesi Radyo ve Demokrasi Müzesi, "1945-1964", <http://www.konak.bel.tr/kultur-sanat/muzeler/radyo-ve-demokrasi-muzesi/radyolu-yillar/1945-1964>, (Erişim tarihi: 14.01.2019).

³³ Gary D. Rawnsley, *Radio Diplomacy and Propaganda: The BBC and VOA in International Politics, 1956-69*, Springer, 2016, s. 177.

³⁴ Jowett ve O'Donnell, a.g.e., s.171.

gerçekleşmektedir. Bunlar daha çok dini ve siyasi amaçlarla faaliyet göstermektedirler. 80'den fazla ülke bu tarz faaliyetlerde bulunmaktadır.³⁵ Böylelikle radyo yayınları üzerinden propaganda faaliyetlerinin varlığının günümüzde de devam ettiğini görmekteyiz.

1.3.2. Söz ve Slogan

Söz, yazılı propagandadan daha etkili olmuştur. Nitekim insan yığınlarını etkilemede, dinleyici ile konuşmacıyı birleştirmede önemli etkisi vardır.³⁶ Bir düşünceyi yaymak ve bunu daha etkili kılmak için söylenen kısa ve çarpıcı sözler de sloganı oluşturmaktadır. Bu yüzden her söz slogan olmayabilir ancak söz slogan ile ilişkilidir. Uzun sözler, kısa sözlere göre daha az etkileyicidir. Çünkü kısa ve etkileyici sözlerin akılda kalması daha kolay olacaktır. Sloganları yapanlar da bu hususa dikkat etmek istemektedirler.

19. yüzyıl ortalarına kadar dönemin koşullarından dolayı sadece dar alanlarda kitlelere seslenerek ulaşılabilmıştır. Fakat çağın getirdiği telsiz, radyo, televizyon gibi yeniliklerle ses dünyanın dört bir yanında sınır tanımaksızın kitlelere seslenmek için başvurulan önemli bir yöntem olmuştur. 20. Yüzyılla birlikte kitle iletişim araçlarından yararlanmada önemli bir noktaya gelinmiştir.

Kitlelere seslenirken söylenen her bir söz titizlikle seçildiği takdirde hedef kitle üzerinde yaratacağı etkiler de ona bağlı olarak gelişecektir. Örneğin; Adolf Hitler tarafından “Kan birliği”, “anti-semitizm(Yahudi düşmanlığı)”, “üstün insan” gibi söylemlere sıkça başvurulmuştur. Bunlara ek olarak, “Ein volk”, “Ein Reich”, “Ein Führer” diyerek tek halk, tek devlet, tek lider kavramlarıyla geniş kitleler etki altına alınmaya çalışılmıştır.

Devletlerin gerçekleştirdiği askeri operasyonlarda, bu operasyonlara verilen isimler önemli ölçüde o devlet hakkında bir algı yaratmaktadır. Bu açıdan bu isimler slogan niteliğinde olmaktadır. Örneğin; ABD güçleri Ocak 1991’de Irak’ı işgal ettiği zaman “Çöl Kalkanı Harekatı” adını “Çöl Fırtınası Harekatı” olarak değiştirmiştir. Kalkan yerine fırtına sözcüğünün tercih edilmesi insanlarda koruyucu askerler yerine öfkeli askerler algısına neden olmuştur.³⁷ Benzer bir örneği Türkiye’nin Suriye sınırını DAESH terör örgütünden temizlemek için 24 Ağustos 2016 başlayan ve 29 Mart 2017 tarihinde tamamlanan harekatına “Fırat Kalkanı” adını vermesiyle görmekteyiz. Kalkan kelimesi seçilerek koruma amaçlı bir faaliyet yürütüldüğü algısı yaratılmaktadır. Bu tarz kelimelerin özellikle seçilmesi gerek operasyonu

³⁵ Bektaş, a.g.e., 2002, s.110.

³⁶ İsmail Kayabalı ve Cemender Arslanoğlu, *Propagandanın Sosyo Psikolojik Temelleri*, Ankara: Çoğaltım, 1983, s.24.

³⁷ Jowett ve O’Donnell, a.g.e. s.33.

yapan ülke halkı nezdinde, gerekse dünya kamuoyunda olumsuz çağrışımları önlemek şeklinde yorumlanabilir.

Bir diğer önemli ifadelerden birisi 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'ne gerçekleştirilen saldırının akabinde dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından “teröre karşı savaş” ifadesinin kullanılmaya başlaması olmuştur.³⁸ Bu tarihten sonra gerçekleşecek operasyonlar için meşru zemin oluşturulmak istenmiş ve bunu da terörle mücadele şeklinde dünya kamuoyuna sunmuşlardır. Böyle bir ifade olmasaydı, Amerikan askerlerinin okyanus ötesinde girişecekleri operasyonlar kamuoyunun tepkisini çekebilirdi. Ancak hedef terör gösterildiği için insanlarda operasyonlara karşı olumlu bir algı yaratılmak istenmiştir.

1.3.3. Afiş

Geçmişten beri savaşların belgelenmesi, zaferlerin yüceltilmesi gibi birçok sebeple afişler tasarlanmış ve kullanılmıştır. Özellikle 1. Dünya Savaşı milyonlarca insanın ölümüne yol açan bir savaş olmasının yanı sıra, propaganda afişlerinin de son derece etkisini gösterdiği bir dönemdir. O tarihe kadar bildiğimiz anlamda popüler ve ticari afiş, ilk kez politik amaçlı kullanılmaya başlamıştır.³⁹ Nitekim savaş fikrini halklarına benimsetmek isteyen devletler, bu afişler yoluyla insanları etkilemişlerdir. Bunu yaparlarken de modern afişlerde, modern reklamcılığın başarılı stratejilerinden yararlanmışlardır.

Seguela'ya göre; “İletişimde afiş, fotoğraftan daha öte bir şeydir. Bir darbe, bir yumruk etkisine sahip olan afiş, bir görüntüyle, bir cümlenin tutkulu buluşmasıdır.”⁴⁰ Nitekim bir fotoğrafa bakıldığında farklı yorumlara sebep olabilir. Ancak fotoğrafın yanında bununla ilgili algılamamız istenen mesaj da yer alıyorsa, doğrudan o mesajı alarak propagandacının amacına ulaşmasına sebep olabiliriz. Toparlarsak, fotoğraf ve sözlerin birlikte sunulması afişin etkililiğini arttıracaktır.

Afişlerin özellikle okuma yazma bilmeyen, eğitim seviyesi düşük yerlerde daha etkili olduğu söylenebilir. Çünkü bu afişlerde yer alan simgeler ve resimler her kesime hitap edecek şekilde tasarlanmaktadır. Bunun en iyi örneği ise, hastanelerde sıklıkla gördüğümüz sus işareti

³⁸Guardian, “Text of George Bush’s speech”, <https://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/september11.usa13> , 21.09.2001, (erişim tarihi: 09.07.2018).

³⁹ Kerem Rızvanoğlu, *Propaganda Afişlerinin Tarihsel Gelişimi: Başlangıcından 1968’e*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2001, s.17.

⁴⁰ Jacques Seguela, *Hollywood Daha Beyaz Yıkar*, Çev. İsmail Yerguz, AFA Yayınları, 1982, s.55.

yapan hemşire fotoğrafıdır. Bu fotoğrafta verilmek istenen mesaj toplumun bütün kesimi tarafından rahatlıkla anlaşılır olmaktadır.

Dünyanın farklı bölgelerinde gelişmiş düzeyi eşit olmadığı için insanların kitle iletişim araçlarına ulaşma düzeyleri de farklılık göstermiştir. Elektronik iletişim araçları özellikle herkesin erişebildiği şey değildir. *“Düşünceler silah olarak kullanılınca, afişte bu mücadelenin en etkili aracı olmaktadır. Bu medya gerçekten doğru bir seçimdi, çünkü çoğu Üçüncü Dünya Ülkesinde elektronik iletişim araçları henüz yaygınlık kazanmamıştır. Afiş bu yolda, Avrupa’da I. Dünya Savaşı esnasındaki yoğunlukta ve sıklıkta kullanıldı.”*⁴¹

Toparlamak gerekirse, afişler genellikle bir fikri savunmak, destekçi bulmak için olduğu gibi belirli düşünceye karşı olma ve muhalefet etme gibi amaçlarla da kullanılmıştır. Bu hususta toplumun birçok kesimine hitap eder. Gerek kültür, gerek eğitim, gerek ekonomik ve gerekse siyasi konularla bağlantılı bir şekilde toplumun değişimine neden olmaktadır. Özellikle elektronik iletişim araçları yaygınlaşana kadar afişler toplumlar üzerinden önemli rol oynamışlardır. Teknolojik ilerlemelerle birlikte ise giderek önemi azalmaya başlamış olsa da hiçbir dönem vazgeçilmemiştir.

1.3.4. Kitap

Fikirleri derinlemesine anlatabildiği için kitaplar etkili bir propaganda aracı olmuştur. Tarih boyunca kitaplar insanların fikir ve düşüncelerini şekillendirmede önemli rol oynamıştır. Nitekim Diderod, Voltaire gibi düşünürlerin hazırladığı Fransız ansiklopedisi, Rousseau’nun Toplum Sözleşmesi ve Atatürk’ün Nutuk’u gibi önemli düşünce insanların yazmış olduğu kitaplar geniş kitleleri oldukça etkilemeyi başarmıştır.

Propaganda yaparken gizlenmek istenen bazı gerçekler olaya tanık olanların daha sonraları yazmış oldukları kitaplar aracılığıyla ortaya çıkabilmektedir. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB yürüttükleri propagandayı bazı bilgilerin gizlenmesi ile gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu gizli bilgilerin zamanla kitap veya diğer araçlar yoluyla ortaya çıkabildiği gözlemlenmiştir. Örneğin; Sovyetler Birliği’nin eski Washington Büyükelçisi Dobrynin, ABD Başkanı John Kennedy’nin kardeşi Robert Kennedy ile Küba krizini sonlandırmak için gizli bir görüşme yaptıklarına dair kitap yazmıştır.⁴² Oysa kamuoyu önünde iki süper gücün ağır sözlerle birbirlerine yükledikleri görülmüştür. İşte bu kitap aracılığıyla gizli görüşmelerde neler konuşulduğu kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Sonuç

⁴¹ Dilek Bektaş, *Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi*, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s.200.

⁴² Öymen, a.g.e. s.261.

olarak da Rusya'nın Küba'ya füze yerleştirmemesine karşılık olarak ABD, NATO çatısı altında Türkiye'ye yerleştirmiş olduğu Jüpiter füzelerini kaldırmayı kabul etmiştir. Tabii bu gizli gerçekleştirilen pazarlıklardan Türk Hükümeti'nin ve ilgili ülkelerin kamuoyunun haberinin olmaması propaganda yapımında gerçeklerin nasıl gizlendiğini göstermektedir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte insanların bilgiye erişimi daha çok elektronik ortamlara aktarılmıştır. Artık insanlar kütüphanelere gitmeden ellerinde bulunan cihazlara kitapları indirebilmektedir. Bu da günlük hayatımızda propagandaya daha kolay maruz kalmamıza sebep olabilmektedir.

1.3.5. Televizyon

Televizyon ilk icat edildiği 1923 yılından itibaren en güçlü iletişim araçlarından birisi olmuştur. Bu teknoloji ürünü iletişim aracının her eve girmesiyle birlikte insanlar üzerindeki etkisi de bir o kadar hızlı ve güçlü olmuştur.

Bir televizyon programında propaganda yapılırken farklı siyasi sistemler, kültürler, dinler ve bunun gibi birçok farklılıklar o ülkelerin halklarının olaylara yaklaşımını etkilemektedir. Ancak tüm bu farklılıklara rağmen sonuçları arasında benzerlikler gösterebilmektedir. Nitekim *Enver Hoca'nın yönetimindeki Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nde, tek kanallı televizyonun lideri putlaştırmayı amaçlayan programları ile Jimmy Carter adına Demokrat Parti'nin hazırlattığı televizyon reklamları ilk bakışta birbirine hiç benzemez gibi gözükseler de sonuçta bunların her ikisi de farklı biçimlerde ortaya koyulan siyasal propaganda örnekleridir.*⁴³ Bu iki örnekten de görüleceği üzere siyasal sistem ve kültürler ne kadar farklı olursa olsun propagandanın sonuçları benzerlikler gösterebilmektedir.

Televizyonun hayatımızda yer edinmesiyle birlikte özellikle Kore ve Vietnam Savaşları'nda son derece etkili olduğu görülmüştür. Ancak Kore Savaşı'nda televizyon, izleyicilerin ve teknolojinin kısıtlı olması sebebiyle orta düzeyde etkili olurken, Vietnam Savaşı ilk televizyon savaşı olarak lanse edilmiştir.⁴⁴

Teknoloji ilerledikçe, devletler diplomatik süreçleri için kitle iletişim araçlarına başvurmaya devam etmektedir. Örneğin; 1990 yılındaki Körfez Krizine CNN'nin katılımı uluslararası televizyonun önemli bir rol aldığını göstermektedir. Aslında Başkan Clinton,

⁴³ Bektaş, a.g.e. 2002, s.12.

⁴⁴ The Museum of Broadcast Communications, "Vietnam on Television", <http://www.museum.tv/eotv/vietnamonte.htm>, (Erişim tarihi: 16.12.2018).

CNN'i Kuzey Kore lideriyle diplomatik diyalogunda kullanmıştır.⁴⁵ Bu diyalog, onun Küresel Basın Konferansı olarak tanımladığı sırada olmuştur.

1.3.6. Sinema

Diğer kitle iletişim araçlarında olduğu gibi sinema da önemli bir propaganda aracıdır. Sinemalarda tasarlanan senaryolar aracılığıyla yönetmen bir mesaj oluşturmaktadır. Bu oluşturulan senaryolar da seyirciler tarafından izlenmekte ve seyircileri çeşitli anlamlandırma süreçlerine yöneltmektedir. Sinema izlerken insanlar bir yandan eğlenirken, öbür yandan da beyinlerine belirli mesajlar iletilmektedir. İşte söz konusu bu durum sinemanın ortaya çıktığı ilk dönemlerden beri süregelen bir durumdur. Buna paralel olarak propagandanın sinema içindeki varlığı da böylesine uzun dönemi kapsamaktadır. Özellikle görme ve işitme duyusuna hitap etmesiyle etkili bir propaganda aracı olmuştur.

1928 yılında Rus dilbilimci Vladimir Propp'un Rus halk masallarından hareketle oluşturduğu anlatı çözümlemesi, filmlerin anlatı çözümlemesinde temel alınmaktadır.⁴⁶ Ancak sinemanın analizi diğer bütün sanatlardan daha güçtür. Nitekim her bir perde ayrı bir anlam taşıyabilmektedir. Bu yüzden sinema diğer propaganda araçları arasında analizi en zor olanlardandır diyebiliriz. Ama onun zor olması önemli işleve sahip olmasına da engel değildir.

Propaganda ve sinema sektörü arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Bu konuya ilişkin önemli isimler değerli çalışmalar yürütmüşlerdir. Bunlar arasında "1998 yılında Taylor'ın Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası'nda propaganda filmlerinin detaylı bir şekilde analiz ettiği çalışması, 2007 yılında Fox'un 2. Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Alman propaganda sinemasını değerlendirdiği çalışması, 1983 yılında Short'un yine 2. Dünya Savaşı yıllarında kullanılan radyo ve film gibi araçların propaganda etkisini ele aldığı çalışması ve 2004 yılında Reeves'in Almanya, İngiltere ve Sovyet Rusya propaganda sinemasını incelediği araştırması" yer almaktadır.⁴⁷

Propaganda tarihinde animasyon filmleri de önemli bir yere sahiptir. İngiltere'de 1914-1918 yılları arasında 210 animasyon filminin yapılması bunun güzel bir örneğidir.⁴⁸ Sonuçta

⁴⁵ Gary D. Rawnsley, *Radio Diplomacy and Propaganda: The BBC and VOA in International Politics, 1956-69*, Springer, 2016, s. 177.

⁴⁶ Duygu Aydın, "Göstergibilim ve Sinemada Propaganda Kodları", İstanbul Aydın Üniversitesi ABMYO Dergisi, s.13.

⁴⁷ Çağrı Inceoğlu, "Sovyet Propaganda Animasyonlarında Batı ve Batılı İmgesi", İletişim Dergisi, Sayı:19, 2013, s.26

⁴⁸ Paul Ward, "Distribution and Trade Press Strategies for British Animated Propaganda Cartoons of the First World War Era", *Historical Journal of Film, Radio and Television*, Sayı:25(22), 2005, s. 191.

animasyonlar çocukların dünyasına eğlenceli yollarla ulaşabilmekte ve derin etkiler bırakmaktadır. Böylelikle güldürücü yönü olduğu kadar gizli bir propaganda mesajı iletmış olmaktadır.

Tarihte ilk siyasal propaganda örneği ise komünizm propagandası yapan “1925 tarihli Rus yönetmen Sergei Eisenstein’in Çarlık Rusya’sında ezilen halkın anlatıldığı Potemkin Zirhlisi filmidir”.⁴⁹ Daha sonraları ise bilindiği üzere ABD başta olmak üzere çeşitli ülkelerde sinema sektörü propaganda amaçlı faaliyetlerde bulunmuştur. Özellikle Hollywood çatısı altında ABD’nin çıkarları doğrultusunda çeşitli mesajlar verilmiş ve de verilmeye devam etmektedir. 20. Yüzyılda ABD’de artmaya başlayan Müslüman karşıtlığı da birçok sinema filminin konusu olmuştur. Genellikle Arapların develere binen, kadın alıp satan profillerde sergilenmesi de bunun bir sonucunda olması muhtemeldir. Bunların dışında ABD kendi kültürünü de yine bu sinema sektörü aracılığıyla yaymak istemektedir. Bunun içindir ki ABD yaşamı herkesin hayallerini süsleyecek şekilde tasarlanır ve Doğu ülkelerindeki birçok gencin “özgürlükler ülkesi” olarak görmesine sebep olmaktadır. İşte tüm bu yaratılan algılar, belirli bir çalışmanın ürünü olmaktadır. Yani propaganda ABD sinema sektöründe etkili bir silah olarak, uluslararası ilişkilerdeki yumuşak güç kavramıyla ilişkili olarak yer edinmiştir.

Sinemanın ucuz ve kolay erişilebilir olması da geniş halk kitlelerini etkileme de devletler tarafından cazip kılınmıştır. Öyle ki bir dönemler Türkiye’nin çeşitli ücra köşelerine dahi açık hava sinemaları kurulmuştur. Böylelikle sinema, maddi imkanı olmayan insanlara kadar çeşitli kesimlere ulaşma imkanına sahip olmuştur.

1.4. Marşlar, Mitingler, Bayraklar ve Sloganların Kitleler Üzerindeki Etkisi

Özellikle totaliter yönetimlerin gövde gösterisi yapmalarına olanak tanıyan mitingler, insanlar üzerinde büyük etkiler yarattığı için ikna aracı olarak kullanılmıştır. Bu mitinglerde liderler kendi ideolojileri çerçevesinde geniş halk kitlelerine hitap etmektedir. Bunu yaparlarken de sloganlar, marşlar, parti üniformaları, bayraklar gibi akılda kalıcı yöntemlerle desteklemektedirler.

Bir milletin varlığının, bağımsızlığının ve bütünlüğünün en önemli simgelerinden birisi milli marşlardır. Bu yolla birçok milletin millet olma bilinci yaratılmıştır. Dünya tarihindeki milli marşlar incelendiğinde ise ülkelerin zorlu ve genellikle kanlı süreçlerinin ardından bu marşların yazıldığı görülmektedir. Örneğin 1792 yılında Fransa’nın Avusturya ve Prusya ile savaştığı dönemde bestelenen “La Marseillaise” marşı, 1795 yılında Fransa’nın milli marşı

⁴⁹ Aydın, a.g.m. s.19.

olmuştur. 1789 ile 1799 yılları arasında süren Fransız İhtilali'nde de önemli bir rolü olmuştur. “Yurtseverlik hissiyatı ve duyarlılığın savaş zamanları gibi buhran ve tehlike dönemlerinde yükselme eğilimi gösterdiği müşahede edilen bir durumdur.”⁵⁰ Nitekim marşların özellikle buhran ve tehlike dönemlerinde yapılmasıyla da insanların duygularını coşturarak zafer elde edilmesine katkısı vardır.

Bilindiği üzere Nazi Almanyası'nın iktidarı 1933 ile 1945 yılları arasındaki döneme tekabül etmektedir ve Almanya'nın 2. Dünya Savaşı'na girmesi de yine bu söz konusu dönemde gerçekleşmiştir. Adolf Hitler, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP)'nin başına geçtiği ilk günlerden itibaren propagandanın önemini bilerek etkin kullanma yoluna gitmiştir. Bunun içindir ki 1933 yılında iktidara gelince “Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı” kurulmuştur. Propagandaya bu denli önem veren bir liderin mitingleri de geniş halk kitleleri üzerinde büyük yankı uyandırmıştır. Nitekim Nazi Almanyası günümüzdeki modern siyasi mitinglerin ilk örneklerini Almanya'nın Nürnberg şehrinde gerçekleşen Nürnberg Mitingleri ile vermiştir. “Nürnberg Mitingleri diğer adıyla Reichsparteitag (Reich Parti Günü), her yıl Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) üyelerinin çeşitli etkinlikler ile Nazizm ideolojisini ve liderleri Adolf Hitler'i yüceltmek için bir araya geldikleri kitlesel gösterileri ifade etmekteydi.”⁵¹ Bu mitingler 1939 yılına yani 2. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar sürmüştür. Nazilerin miting fotoğraflarına bakıldığı zaman devasa bayraklar, yoğun bir kalabalık, parti üniformaları ve amblemleri, Nazi selamı, marşlar ve güçlü sloganlar görmekteyiz. “Sieg Heil/ Yaşasın Zafer” sloganı da bu sloganlardan birisidir. Nürnberg mitingleri ile Nazizm ideolojisinin güçlü merkezi konuma sahip olan Nürnberg şehri, Nazilerin propaganda faaliyetlerini dünyaya duyurmaları için etkili bir gösteri alanı olmuştur.

Rusya Federasyonu'nun her yıl gerçekleştirdiği askeri geçit törenleri de tüm dünya kamuoyunda yankı uyandırmasıyla bilinmektedir. 2. Dünya Savaşı'nın sonlanışını her yıl Zafer Günü olarak kutlayan Rusya, ihtişamlı bir tören hazırlamaktadır. Ülkenin askeri gücünü de bu törenler üzerinden gösterme imkanı elde etmektedir. Marşlar, ihtişamlı yürüyüşler ve üniformaları ile çarpıcı görüntüler sergilenmektedir. Bu da Rusya'nın propaganda faaliyetlerinden birini oluşturmaktadır.

⁵⁰ Garrett Ward Sheldon, *Encyclopedia of Political Thought*, (Aktaran: Hasan Emir Aktaş), Facts on File Inc., New York, 2001, s.229.

⁵¹ Caner Çakı, “Mitinglerin Propagandadaki Rolü: Nürnberg Mitingleri'ne Ait Fotoğrafların Göstergibilimsel Analizi”, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 2018, 59-79, s.61.

1.5. Siyasi Etki Aracı Olarak Propagandanın Uluslararası İlişkilerdeki Yeri ve Önemi

Bir ülkenin izlediği dış politika içerisinde çeşitli dış politika araçları yer almaktadır. Bunları kendi içlerinde siyasal, ekonomik ve askeri etki araçları şeklinde ayırmak mümkündür. Devletlerin dış politikalarında yararlandıkları, uluslararası arenayı etkisi altına alabilen önemli siyasi etki araçlarından birisi propagandadır. Ancak propaganda 20. yüzyıla dek uluslararası ilişkiler alanında bazı istisnai durumlar dışında önemli bir yere sahip olmamıştır.

Propaganda, savaş zamanlarında oldukça güçlü bir silahtır. Bu hususta amaç çoğunlukla düşmanı olduğundan çok daha kötü göstermektir. Ayrıca düşmana karşı nefret yaratmaktır. Özellikle düşmanı yıpratmak için bazı kelimeler seçilerek veya düşmanı olduğundan farklı göstermek için düşman üzerine suçlamalar yapılır. Bu şekilde zihinlerde oluşturulan imaj ile düşman yanlış ve oldukça kötü gösterilir. Çoğu propagandada düşmanın hayali veya gerçek bir haksızlığın nedeni olduğu hissi verilmek istenir. Bununla birlikte bir halkın kendi halkının haklılığına da inanması gerekir. Bu yüzden psikolojik savaş yöntemlerinden birisi olarak propaganda karşımıza çıkmaktadır.⁵² Buradan hareketle propagandanın sıcak savaştan daha tehlikeli olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim sıcak savaşlarda insanın bedeni zarar görürken, psikolojik saldırılarda insanın psikolojik zararlar alması söz konusu olmaktadır.

İlk sistematik propaganda örneği, 1. Dünya Savaşı sırasında İngiltere tarafından uygulanmıştır.⁵³ 1. Dünya Savaşı propaganda tekniklerinin gelişmesi açısından oldukça önemli bir dönemdir. Ayrıca bu dönem modern toplumun propagandanın etkisini kabulü bakımından da önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Büyük devletler, güçlü propagandaları ile ilgili kurumlar, hatta propaganda bakanlıkları kurmuşlardır. Bunların en ünlülerinden birisi hiç şüphesiz İngiltere'nin Propaganda Bakanlığı'dır. Bu bakanlık 1. Dünya Savaşı yıllarında görev almış, aynı zamanda çalıştığı binadan adını almış ve *Wellington House* olarak da adlandırılmıştır.

1. Dünya Savaşı'ndan önce gazeteler üzerinde fazla bir baskı olmamıştır. Üstelik bazı gazeteler savaş karşıtı yayın yapmış, İngiltere'nin Almanya'ya karşı savaşa girmemesi gerektiği görüşünü savunabilmiştir. Ancak İngiltere 4 Ağustos 1914 tarihinde savaşa girdikten sonra her şey birden bire değişmiştir. O andan itibaren gazeteler hükümetin savaş çabalarını

⁵²İbrahim Karataş, *İletişim Alanında Psikolojik Savaş ve Propaganda*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Gebze, 2008, s. 32.

⁵³ Çağrı İnceoğlu, "Politik Bir Silah: Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere, Fransa, Almanya ve ABD'de Propaganda Filmciliği", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:10, 2015, s.71.

desteklemeye başlamış, sadece zafer kazanmak üzerine yoğunlaşmıştır. Halkına danışmadan kendi inisiyatifiyle savaşa katılma kararı alan İngiliz Hükümeti, orduya katılımı gönüllü bir şekilde talep etmiş ve bunu sağlamak için de propaganda amaçlı hazırlanan afişlerle psikolojik etki yaratmak istemiştir. Ayrıca halkın savaşa katılımı fikrine insanları alıştırmak için “Ulusal Vatanseverler Birliği” adında bir sivil toplum örgütü kurulmuştur. Bu örgüt savaşın başlangıcından itibaren 1 yıl içerisinde 250.000 broşür bastırıp dağıtmıştır. Özellikle geleneksel aile değerleri gibi hedeflerle hareket ederek askerlikten kaçmanın ne denli onursuzluk ve korkaklık olduğu şeklinde kötü anlamlarla halk üzerinde psikolojik bir etki uyandırmak istemişlerdir. Yapılan propagandalar sonucunda 1915 yılı Eylül ayına kadar 2.250.000 gönüllü orduya katılım sağlanmıştır.⁵⁴

Propagandanın yaygınlaşmasında SSCB’nin sosyalizmi benimseyerek ve yeni bir siyasi güç olarak 1917 Ekim Devrimi ile ortaya çıkması oldukça etkili olmuştur. İki dünya savaşı arası dönemde, önceleri SSCB’nin, sonradan da Nazi Almanyası’nın, propagandayı dış politikalarının önemli bir siyasal etki aracı haline dönüştürdükleri söylenebilir.

Almanya’nın Polonya’yı işgali ile patlak veren 2. Dünya Savaşı da bir propaganda ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim iki Alman askeri Polonya üniforması giyerek Almanya’nın Polonya sınırındaki Gleitwitz kasabasındaki radyoyu basmış ve nefret dolu bir bildiri okumuşlardır.⁵⁵ Polonyalıların kontrolden çıktığı algısı yaratılarak ertesini gün Almanya Polonya’yı işgal etmiştir. Böylelikle kendilerini de halkları nezdinde haklı göstermek istemişlerdir.

2. Dünya Savaşı yıllarında Nazi Almanyası’nda önemli bir isim olan Joseph Goebbels, 1933 ile 1945 yılları arasında Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı yapmış Alman politikacıdır. Goebbels bu bakanlık aracılığıyla gazete, radyo, dergi, kitap, sinema, müzik gibi kitle iletişim araçlarını kontrolü altına almıştır. Dışişleri Bakanlığı ve Goebbels’in Propaganda Bakanlığı, Nazi Partisi’nin “Yabancı Ülkeler Organizasyonu” alanında birlikte hareket etmişlerdir. Böylece yabancı ülkelerde Nazi örgütlenmeleri oluşturmaya çalışmışlar ve Nazi Propagandası yürütmüşlerdir. Üyeleri de propaganda ve casusluk faaliyetlerinde görevlendirilmiştir.⁵⁶

2. Dünya Savaşı sırasında propaganda küresel ölçekte kullanılmıştır. Daha önceki savaşların aksine bu savaş yalnızca profesyonel orduların değil, aynı zamanda milletlerin de kimi zaman kitle iletişim araçlarıyla kimi zamansa fiziki olarak aktif savaş alanına dahil

⁵⁴ Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s.120.

⁵⁵ Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Yayın, 2006, s.13.

⁵⁶ Eva Vicdan Aktaş, *II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’deki Nazi Propagandası*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003, s.20.

olduğu bir savaş olmuştur. Bu ve sonraki modern savaşlar, düşmana karşı nefreti harekete geçirmek için propagandaya ihtiyaç duymuştur. Bu vesile ile de halkı ikna etmek, tarafsız ülkelerin aktif desteğini sağlamak ve de müttefiklerin desteğini güçlendirmek amacıyla kitle iletişim araçları kullanılmıştır.

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde de propagandanın önemi artmıştır. Özellikle, iletişim araçları teknolojisinde ortaya çıkan önemli gelişmeler beraberinde propagandanın geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmıştır. Söz konusu bu dönem iki kutuplu bir yapının mevcut olduğu dönemdir ve propagandanın doğası da karmaşık bir hal almıştır. Nitekim önceleri daha çok liderler propaganda yapımını üstlenirken savaş sonrası dönemde farklı yapılar da işin içine girmiştir. Churchill'in deyiimiyle Doğu ile Batı arasına bir *Demir Perde* inmiştir⁵⁷ ve Soğuk Savaş başlamıştır. Oluşan bu yeni ortamdan gazeteciler, yazarlar gibi birçok kesim de etkilenmiştir. Çünkü karşı tarafın lehine olabilecek her türlü davranış devletler açısından büyük tehlike arz etmekteydi. Bu sebeple kişilerin üzerinde psikolojik bir baskı ortamı oluşturulmuştur. Devletlerarası güç mücadelesinin sergilendiği bir uluslararası arenada "Psikolojik Savunma", "Soğuk Savaş" gibi kavramlar dış politikada kullanılan araçlar arasında tanımlanmaya başlamıştır.

Propaganda ile insanların kültürü arasında değerli bir ilişki vardır. Propagandayı hedeflenen kitlenin kültüründen bağımsız düşünmek oldukça güçtür. Çünkü propagandanın hedef toplumun kültür kodlarına uygun olması gerekmektedir. Burada bahsedilen kültür kelimesi oldukça geniş bir perspektifle değerlendirilmelidir. Hedef toplumun dil, din, gelenek ve göreneklere gibi birçok kavramı içermektedir. Mesela 600-700 civarında kelime hazinesi olan bir topluluğa hitap ederken kullanılan mesaj 2000 kelime içeriyorsa o toplumun iletilmek istenen mesajı anlaması güçleşecektir. Ayrıca okuma, yazma oranının zayıf olduğu bölgelerde, hazırlanmış radyo metinlerinin hedef toplumun anlayabileceği düzeyde ve ayrıca yalnız o bölgeye özel haliyle yayımlanması gerekir. Bu yüzden hedef toplumlar hakkında önceden bir araştırma yapılmalı ve bu doğrultuda ön hazırlık çalışmaları sağlanmalıdır.⁵⁸

Yine bilindiği gibi, gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş ülkelerde, insanların oldukça küçük bir bölümü uluslararası politika olayları ile ilgilenmektedir. Bu sebeple kullanılan semboller önemlidir. Politikaya dair ilgisi veya bilgisi olmayan kişilerin dahi verilen mesajları kolay bir şekilde anlayabilmesi sonucun etkili olması açısından son derece önemlidir.

⁵⁷Winston Churchill, "Sinews of Peace", National Churchill Museum, <http://www.nationalchurchillmuseum.org/sinews-of-peace-iron-curtain-speech.html> , (Erişim tarihi: 04.07.2018).

⁵⁸Karataş, a.g.e. s.37.

Devletlerin uyguladıkları propagandada inandırıcılık olmazsa olmazdır. Verilen bilginin tamamı doğru olmak zorunda değildir. Ancak ufak bir kısmının doğru olması bile inandırıcılık açısından önem arz etmektedir. Ya da bu bilgilerin somut örneklendirmelerle, görsellerle insanların zihninde belirginleştirilmesi gerekmektedir.

Propaganda mevcut koşullara göre değişim gösterebilmekte başka bir şekle bürünebilmektedir. “Rebus sic stantibus” bu açıdan değerlendirilmelidir. Uluslararası hukuk açısından önemli bir ilke olan “*rebus sic stantibus*”⁵⁹ Latince kökenli kelime olup, koşullar değişmediği sürece anlamına gelmektedir. Nitekim bazı uluslararası antlaşmalar yapıldığı zaman ki koşullarda zaman içerisinde köklü değişiklikler olabiliyor. Bu köklü değişiklik devletlerin farklı davranışlar sergilemesine veya antlaşmayı yerine getirememesine sebep olabilmektedir. Böyle durumlarda propaganda da değişime gidecektir. Yeni oluşan koşula uygun olarak yeni propagandalar geliştirilerek hem karşı tarafın çok fazla tepkisini çekmek istemeyebilir hem de ülke içinde kamuoyunun desteği sağlanabilir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinde sıklıkla karşımıza çıkan kavramlardan birisi güçtür. Hans J. Morgenthau uluslararası politikada gücün en temel amaç olduğunu ve amaca ulaşabilmek için de yine güçten yararlandığını böylelikle bir araç görevi de üstlendiğini belirtmektedir. Ulusal gücün unsurlarını coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri donanım, nüfus, ulusal moral, diplomasi kalitesi şeklinde çeşitlendirmiştir. Diplomasinin kalitesini de bunlar içerisinde en önemlisi olarak değerlendirmiştir.⁶⁰ Öbür yandan Joseph Nye gücü aşka benzetmiş, “*denenmesi, tanımlanması ya da ölçülmesinden daha kolaydır*” demiştir.⁶¹ Böylelikle gücün bir tanımının yapılmasının zor olduğunu ifade etmiştir. Nye, 1980lerin sonlarında “yumuşak güç” terimini kullanmıştır. Bu terim, bir ülkenin zorlama olmadan istediği bir şeyi yaptırmaya ikna etme yeteneği olarak tanımlanmıştır. Nye başarılı devletlerin hem sert güce (hard power) hem de yumuşak güce (soft power) ihtiyacı olduğunu savunmuştur. ABD üzerinden örnek vererek ABD’nin başkalarına hükmedebileceğini ancak bunu yaparken de vakıfların, şirketlerin, üniversitelerin, kiliselerin ve diğer sivil toplum kuruluşlarının yardımıyla yumuşak güce de sahip olduğunu ifade etmiştir.⁶² Yumuşak güç, kültürel diplomasi ve kamu diplomasisi ile de ilişkili bir

⁵⁹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2012, s.99.

⁶⁰ Francis P. Sempa, “Hans Morgenthau and the Balance of Power in Asia”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2015/05/hans-morgenthau-and-the-balance-of-power-in-asia/> , 25.05.2015, (Erişim tarihi: 09.07.2018).

⁶¹ Joseph S. Nye, *Bound to Lead, The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990, s. 25.

⁶² G. John Ikenberry, “Soft Power: The Means to Success in World Politics”, *Foreign Affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2004-05-01/soft-power-means-success-world-politics.>, Mayıs/Haziran 2004, (Erişim tarihi: 09.07.2018)

kavram olmaktadır. Bir tarafın baskı yapmadan çeşitli yöntemlerle diğerini etkilemesi bu ilişkiye neden olmaktadır. Bu da propagandanın önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Uluslararası ilişkiler bakımından “Soğuk Savaş” yılları önemli bir dönemdir. Soğuk Savaş döneminde de devletler gerek medyayı gerekse tüm kitle iletişim araçlarını silah olarak kullandıkları için propaganda önemli olmuştur. Bu yıllarda sıcak çatışmaların yerini ideolojik bloklaşma çerçevesinde iki kutuplu dünya düzeni almıştır. ABD ve SSCB iki kutuplu dünya düzeninin iki temel unsuru olmuşlardır. 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması'nın (NATO) kuruluşu ve 1955 yılında Varşova Paktı'nın oluşturulmasıyla propaganda faaliyetleri bu oluşumlara devlet çekme amacı da içermiştir. Batı ülkeleri NATO'ya katılırken, Doğu ülkeleri SSCB'nin başını çektiği Varşova Paktı'na dahil olmuşlardır. Böylelikle Soğuk Savaş'ın temelleri atılmıştır. Buna paralel olarak ülkeler arasında silahlanma yarışı da başlamıştır.

ABD ve SSCB arasında 1950'li yıllarda “Uzay Yarışı” söz konusu olmuştur. Bu dönemde çeşitli afişler, yayınlar aracılığı ile iki ülkenin gelişmelerinden dünya kamuoyu haberdar olmuştur. Dolayısıyla propagandaya çok sık başvurulmuştur. Bu vesile ile uzun yıllar süren ve uluslararası ilişkileri önemli ölçüde ilgilendiren rekabet ortamı oluşmuştur.

Yine Soğuk Savaş yıllarında bir diğer önemli olay ise “Fulbright öğrenci değişim” programı görülmektedir. Program 1946 yılında Senatör J. William Fulbright'in girişimiyle başlamıştır. Bu program ile Amerikalılar dünyanın birçok yerinde eğitim ve araştırma imkanları elde etmişlerdir.⁶³ Aynı zamanda programa katılan Amerikalılar gönüllü olarak başka ülkelere gelen insanlara hizmet etmişlerdir. Ancak farkında olarak ya da olmayarak hepsi belirli bir amaca hizmet etmişlerdir. Bu da kültürel diplomasi yaratma da etkisini göstermiştir.

Propagandanın hedefi, propagandayı oluşturan temel öğelerinden birisidir. Propagandanın başarılı olabilmesi için ise hedef propagandanın amacına uygun şekilde belirlenmelidir. Bu doğrultuda bir uluslararası propagandacı açısından başlıca dört temel hedef bulunmaktadır: 1) Propagandacının kendi halkı, 2) dost ülkelerin halkları, 3) tarafsız ülkelerin halkları ve 4) düşman ülkelerin halkları. Birincisi hariç diğer hedefler bu ülkelerin halklarının etkilenebilmesi açısından önemli olduğu kadar bu ülkelerin halklarının kendi hükümetlerini etkileyebilmeleri açısından da son derece önemlidir ve aynı zamanda propagandanın başarı şansı da buna bağlıdır.⁶⁴ Bu hususta dost ve tarafsız ülkelerle ilişkiler ve

⁶³ Fulbright, “Fulbright Programı Hakkında”, <https://Fulbright.org.tr/hakimizda/fulbright-programi-hakkinda/> (erişim tarihi: 31.01.2018).

⁶⁴ Sönmezoğlu, *a.g.e.* s.365.

düşman ülke ile ilişkiler bakımından propagandanın ele alınması gerekmektedir. Buna ilave olarak uluslararası örgütlerin bu devletlere sağladığı olanaklar ve getirdiği sorumluluklar bakımından da değerlendirilmesi üç farklı durum için devletlerin ne gibi propaganda faaliyetlerine değer verdiklerini ve neler yaptıklarını göstermek açısından faydalı olacaktır.

1.5.1. Dost ve Tarafsız Ülkelerle İlişkilerde Propaganda

Özellikle savaş dönemlerinde dost ve tarafsız ülkelerin desteğini almak savaşan devletler açısından son derece önemlidir. Öyle ki bu destek savaşın seyrini değiştirebilecek bir etkiye sahiptir. Bu tarz propagandalar sıkça ihtiyaç duyulan bir yöntem olmuştur. Birçok ülke dost ve tarafsız ülke kamuoylarını etkileyerek dış politikalarının destekleneceği görüşünde olmuştur.

1. Dünya Savaşı'nda Alman karşıtı yapılan propagandalarda aklıktan ölen Belçikalılar, tecavüze uğrayan rahibeler gibi düşmanı son derece kötü gösteren yöntemlere başvurulmuştur.⁶⁵ Bilindiği üzere 1. Dünya Savaşı'na ABD uzun bir süre tarafsız kalmış ve savaşa dahil olmamıştır. Ancak ABD'nin dahil olması savaşın kaderini değiştirebileceği için büyük devletler propaganda yoluyla ABD'yi etkileme ve savaşa dahil etme, hiç olmazsa tarafsız tutma çabasına girişmişlerdir. Özellikle İngiltere, ABD üzerinde etkili olmuştur.

Yine bilindiği üzere 2. Dünya Savaşı'nda Fransa, Nazi Almanyası tarafından işgale uğradığında Fransızların ülke içinde propaganda yapmaları çok güç olmuştur. Bu yüzden işgale karşı direnen de Gaulle, propaganda çalışmalarını Londra'dan yürütmek zorunda kalmıştır. Burada İngiliz hükümetinin de Gaulle ve arkadaşlarına izin vermesi önemlidir. BBC'yi etkili bir şekilde kullanan de Gaulle Fransız halkına bu yolla şöyle bir çağrı yapmıştır:⁶⁶

''Bütün Fransızlara...

Fransa bir muharebeyi kaybetti ama savaşı kaybetmedi. Tesadüf eseri işbaşına gelmiş bir hükümet paniğe kapılarak, (milletin) şerefini unutarak teslim olabilir ve ülkeyi teslimiyete götürebilir. Ama hiçbir şey kaybolmadı.

Hiçbir şey kaybolmadı çünkü bu bir dünya savaşıdır. Özgür dünyada çok büyük kuvvetler henüz hiçbir şey kaybetmedi. Bir gün bu kuvvetler düşmanı ezeceklerdir. Fransa'nın o gün zafere hazır olması lazım. İşte o zaman Fransa özgürlüğüne ve büyüklüğüne yeniden kavuşacaktır. Benim tek amacım budur.

Bu nedenle, nerede olurlarsa olsunlar, Fransızları fedakarlıkta ve umutta eylemde benimle birlikte olmaya çağırıyorum.

Ülkemiz ölüm tehlikesiyle karşı karşıyadır. Onu kurtarmak için hepimiz mücadele edelim.

Yaşasın Fransa''

⁶⁵Justin McCarthy, ''İngiliz Propagandası, Wellington Evi ve Türkler'', <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=292357>, (Erişim tarihi: 15.01.2019).

⁶⁶Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s.228.

De Gaulle'ün bu etkili konuşması Fransız halkına mücadele için cesaret vermiştir. Nazi Almanyası'nın Fransa'yı işgal ettiği dönemlerde, Fransa'da Vichy Hükümeti bulunmuştur. Bu hükümetin başındaki isim ise Mareşal Petain olmuştur. İşgale teslimiyetten dolayı De Gaulle ve arkadaşları tarafından propaganda hedefine oturtulmuştur. Bunun bir örneği olarak da BBC üzerinden yaptığı konuşmada şöyle bir ifadeye yer vermiştir: “*Mareşal Petain iğrenç bir mütarekenin sorumluluğunu üstlenmiştir.*”⁶⁷ Böylece Fransız halkına teslimiyetin iğrenç ve kabul edilemeyecek bir şey olduğu mesajı iletilmek istenmiştir. Yine baktığımızda, savaştan önce BBC'nin Fransızca yayınları haftada 3.5 saatken, savaş başladıktan sonra önce 28 saate, daha sonra da 35 saate çıktığı bilinmektedir.⁶⁸ Böylece savaş dönemlerinde dost ve müttefik olan ülkelerin birbirlerine propaganda olanağı sağladığı görülmektedir. Elbette bu yapılırken yine öncelikle ülkelerin kendi çıkarları gelmektedir. Savaşta müttefiklerin yenilgisi savaştan diğer devletleri de özellikle moral ve motivasyon açısından etkileyebileceği için devletlerin dost ve müttefik gördükleri devletlere desteklerini esirgemeleri beklenemez.

2. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye tarafsız bir dış politika izlemiştir. Bu durum Türkiye'nin bir yandan Nazi Almanyası'nın bir yandan da Müttefiklerin propaganda ve istihbarat faaliyetlerinin hedef noktalarından birinde olmasına sebep olmuştur. Bu hususta ise en yoğun propagandayı Almanların yapmakta olduğu görülmüştür. Müttefik Devletlerden ise en güçlü propaganda faaliyeti yürütmekte olan İngiltere olmuştur. Almanların amacı, Türkiye'deki Almanları Nazi hedefleri doğrultusunda yönlendirebilmek ve Türk-İngiliz dostluğuna zarar vermektir. İngilizler de onlara fırsat vermemek ve savaşın seyrini kendi lehlerine ilerletmek amacıyla çeşitli etkinliklerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda, İngilizlerin bu faaliyetlerini Special Operations Executive (SOE) isimli kuruluş yönetmiştir. Buna karşın Alman faaliyetlerini ise, Deutsche Nechrichtenbüro (DNB) idare etmiştir.⁶⁹

Türkiye ile Almanya arasında 18 Haziran 1941 yılında “Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması” imzalanmıştır. Bundan dört gün sonra ise Nazi Almanyası Sovyetler'e saldırmıştır. Bunu müteakiben Alman propagandası Sovyet karşıtlığı üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak Almanların Kasım 1942 tarihinde Stalingrad mağlubiyetinden sonra Müttefiklerin Türkiye üzerindeki beklentileri de artmıştır. Bu amaçla Türkiye ve İngiltere arasında 30 Ocak 1943 yılında “Adana Konferansı” gerçekleştirilmiştir. Ancak Türkiye çekincelerini dile getirmiş ve tarafsız kalmaya devam etmiştir.

⁶⁷ Öymen, a.g.e. s.229.

⁶⁸ Öymen, a.g.e. s.230.

⁶⁹ Öymen, a.g.e. s.240.

Her ne kadar propaganda ve istihbarat faaliyetleri Türkiye üzerinde baskı oluşturmuş olsa da uluslararası ilişkiler açısından Türkiye'nin son derece pragmatik davrandığı görülmüştür. Öyle ki savaş sonrası düzende de yerini alabilmek amacıyla 23 Şubat 1945'te San Francisco Konferansı'na katılabilmek ve Yalta Konferansı kararları doğrultusunda Birleşmiş Milletler bünyesinde asil üyeler arasında yer alma gayesiyle Almanya'ya savaş ilan etmiştir.

1960 yılında Mısır devlet başkanı Nasır tarafından Mısır sinema endüstrisi millileştirilmiştir. 1963 yılında da Caire Company dağıtım şirketini millileştirerek dost ülkelere Mısır filmlerinin pazarlanması ve böylece dost ülkeler nezdinde propaganda faaliyeti yürütülmesi amaçlanmıştır.⁷⁰

Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında Küba Krizi yaşanmıştır. Bu hususta Küba, büyük güçlerin rekabet alanına dönüşmüştür. Ancak ideolojik anlamda Doğu Bloku ile yakından ilişkili olan Küba'da Radyo Havana Küba, Moskova Radyosu yayınlarını aktarırken, Vietnam'ın Sesi yayınları da yapmıştır.

Soğuk Savaş döneminin önemli krizlerinden biri olan U-2 uçak krizi yaşandığında İngiliz basını dost ve müttefik ülke olan ABD'yi koruma yoluna gitmiştir.⁷¹ 2. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin güç boşluğunu dolduran ABD, İngiltere ile komünizm tehlikesi karşısında aynı safta yer aldığı için bu iki devletin çıkarları örtüşmüş ve propaganda faaliyetleri de birbirlerini koruyucu kollayıcı açıklamalarla şekillenmiştir.

1.5.2. Düşman Ülkelerle İlişkilerde Propaganda

En basit haliyle bir ülkenin düşman ülke üzerinde hakimiyet kurmasında veya savaş dönemlerinde o ülkenin savaşın galibi olabilmesi gibi durumlar için etkili bir araç olan propagandadan yararlanılmaktadır. Tarihin en eski dönemlerinden itibaren boylar arası mücadelelerden ülkeler arası mücadelelere kadar insanoğlu karşı tarafın moralini bozma, yanlış bilgiler aktarma, kendini olduğundan iyi gösterme gibi çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Buna teknolojik gelişmeler de zamanla eşlik etmiş ve uluslararası ilişkilerde propaganda önemli bir noktaya gelmiştir.

Hatırlanacağı üzere 1. Dünya Savaşı'nda kötü gösterilmek istenen devlet yine bir Hristiyan devlet olmuştur. Bu yüzden propaganda yapmanın daha da zorlaştığını söyleyebiliriz. Tarihi okumalar yapıldığı zaman Haçlı Seferlerinde birleştirici güç olan din

⁷⁰ İsmet Giritli, *Ortadoğu ve Komünizm*, İstanbul: Çoğaltma, 1978, s.108.

⁷¹ Nurettin Gülmez, Bülent Tahancı, "Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 28, 2014, s.240.

unsurunun mücadelede ki etkisi herkes tarafından bilinmektedir. Oysa 1. Dünya Savaşı'nda hal böyle olunca düşmanı daha korkunç hale getirmek zorlaşmış ve propaganda yapımı da güçleşmiştir. Yine de 2. Dünya Savaşı'nda Hitler gibi bir liderin varlığı ve Yahudilere beslediği düşmanlık düşünüldüğünde propagandacılar açısından daha da elverişli bir dönemdir diyebiliriz.

Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD ve SSCB arasında 1950'li yıllarda "Uzay Yarışı" yaşanmıştır. ABD, Sovyetler karşısında Ay konusunda ilk olmayı başarmış olsa da SSCB de bu süreçte birçok ilke imza atmıştır. Bunlar arasında 1957 yılında dünya çevresinde dönen ilk uydu olan "Sputnik 1", Laika, Belka ve Strelka isimli hayvanların uzaya gönderilmesi, uzaya giden ilk insan "Yuri Gagarin" ve ilk kadın kozmonot "Valentina Tereshkova" önemli gelişmeler olarak tarihte yerlerini almışlardır. Bunlar ABD üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Bunların bir sonucu olarak ABD, Sovyetler karşısında çalışmalarını hızlandırmıştır. Karşılıklı rekabetleri yaptıkları propagandalar üzerinden yoğunluk kazanmıştır. Öyle ki Uzay'a uydu gönderilmesi kıtalararası füze gönderilmesine de olanak sağlayacağı için basit bir Uzay rekabetinden çıkarak kıtalararası füze yarışlarına kadar işin boyutu ilerlemiştir.

Devletler savaş dönemlerinde özellikle düşman ülke halkını da etkileyerek mücadele ettiği devleti içeriden desteksiz bırakma yoluna gitmek istemektedirler. 1991 yılında Körfez Savaşı sırasında ABD tarafından 29 milyon broşür dağıtılmış, Körfezin Sesi radyo programı ile de Kuran'dan ayetler okunarak bir yandan da Iraklı esir askerlerin seslerini ve bombalanması planlanan yerlerin listeleri yayınlanmıştır. Burada silah bırakabilecek kişilerin ilgisini çekmek amaçlanmıştır. Nitekim silahı bırakan Iraklıların %75'i bu yayın ve broşürlerden etkilendiklerini kabul etmişlerdir.⁷²

11 Eylül saldırısı sonrası dünya kamuoyuna sunulan görüntüler ve haberler ABD'nin Afganistan'a saldırması için haklı sebepleri olduğuna dair bilinçli bir şekilde hazırlanmış propaganda çalışmaları olmuştur. Görüldüğü üzere kitle iletişim araçlarının eşsiz etkisinden yararlanan devletler, düşman ülke üzerinde yapacağı hamleler için önceden propaganda oluşturmaktadır.

1.5.3. Uluslararası İttifaklarla İlişkili Olarak Propaganda

Teknolojinin hızlı gelişimi ve küreselleşme ile birlikte mevcut ekonomik krizler, sivil savaşlar, devrimler, iklim değişikliği, nükleer silah kullanımı, terörizm gibi çeşitli olaylar

⁷² Jowett ve O'Donnell, a.g.e. s.37.

karşısında devlet dışı aktörler de önemli bir konuma gelmiştir. Bu da devletlerin propaganda faaliyetlerini yapmaları için yeni bir fırsat sunmuştur.

Devletler propaganda faaliyetlerini gerçekleştirirken uluslararası ittifaklardan yararlanabilmektedir. Gerek savaş dönemlerinde gerekse barış dönemlerinde konuların belli platformlarda konuşulması ülkelerin tezlerini savunmaları ve dünya ile paylaşmaları kamuoyunun ve diğer devletlerin takınacağı tavırların belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Özellikle Soğuk Savaş dönemine baktığımızda iki blok arasındaki mücadelede uluslararası örgütler ve her türlü toplantılar önemli rol oynamıştır. Keza BM'den en basit konferanslara kadar birçok platformdan yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu platformlar öylesine önemli ve etkili olmuştur ki bir devletin orada olmayışı aleyhinde kararlar alınmasına yol açmıştır. Bunun en güzel örneğini Kore Savaşı'nda SSCB'nin BM oturumunda olmaması sebebiyle alınan kararda görmekteyiz. Oysaki veto yetkisi bulunan SSCB'nin bu oturumda yer alarak kararı veto etmesi olayların akışını da değiştirebilecekti. Ayrıca ülkeler bu toplantılarda oy verirken ulusal çıkarları ve ideolojik yaklaşımlarını da hesaba katarak bunu yapmaktadırlar. Bu hususta Soğuk Savaş dönemi ideolojik olarak iki farklı kutupta yer alan devletlerin bu düşüncede verdikleri oyların ve böylesi platformların rolünün önemini gözler önüne serilmektedir. Bu kürsülerde gerçekleştirdikleri konuşmalar da propaganda içerikli mesajları içerdiğinden dünya kamuoyunun etki altına alınabilmesi hususunda oldukça değerlidir.

Çeşitli örgütlerin parçası olan bireylerin olmayanlara göre propagandif etkilere daha kolay maruz kaldıkları genellikle kabul görmektedir; bununla birlikte bireylerin sosyal kişiliklerini meydana getiren ve genellikle grup üyeliğinin bir fonksiyonu olan bazı benzer nitelikli davranışlarını etkilemede propaganda işleri daha da kolaylaştırmaktadır.⁷³

Castro idaresinde, 3. Dünya ülkelerinde hazırlanmış olan propaganda malzemeleri Asya, Afrika ve Latin Amerika Ülkeleriyle Dayanışma Organizasyonu (OSPAAAL) aracılığıyla yapılmıştır. Bu propaganda malzemeleri ile devrimci harekete destek vererek, halkı etkileme yoluna gitmişlerdir.⁷⁴

Sonuç olarak bu bölümde insanların davranış ve tutumlarını etkilemesi bakımından önemli bir işlevi olan propagandanın ne olduğu konusunda çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Ancak tüm bu tanımlar değerlendirildiğinde propagandanın insanları etkilemek amacıyla

⁷³Sönmezoğlu, a.g.e. s.365.

⁷⁴ Dilek Bektaş, *Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi*, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s.199.

kasıtlı ve bilinçli bir eylem olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca propaganda çeşitli bilim dallarıyla da ilişkilendirilmiştir. Örneğin, tarihte veya sosyolojide bir vaka analizi yaparken propagandaya da başvurulabilmektedir. Aslında günlük yaşantımızda dahi kolaylıkla maruz kalınıyor olması bu konunun ne denli mühim olduğunu gözler önüne sermektedir. Çeşitli araçlar vasıtasıyla insanlara belli mesajlar iletilerek algılarının şekillendirildiği yapılan araştırmalarda görülmüştür. Söz konusu araçlar, bu yolla kitleleri harekete geçirebilmektedir. Uluslararası ilişkiler bakımından da dış politika araçlarından biri olarak sıklıkla başvuruluyor olması ve özellikle 20. yüzyılla birlikte artan önemi neticesinde daha önemli hale gelmiştir. Nitekim iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve savaşların değişen boyutları devletlerin dış politika araçlarında propagandaya başvurmasına yol açmıştır. Böylelikle hem kendi halkları hem de diğer halklar nezdinde insanları bilinçli bir şekilde yönlendirme ihtiyacı doğmuştur. Bu çerçevede ikinci bölümde Soğuk Savaş döneminde propagandaya ne denli başvurulduğu gözler önüne serilecektir. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde yaşanan krizlerde hangi araçlara başvurulduğu, devletlerin bu süreci nasıl domine ettiği, tarihin sıcak çatışmalara değil propaganda savaşlarına yöneldiği örnek olaylar üzerinden aktarılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE DOĞU VE BATI BLOKLARINDA KULLANILAN PROPAGANDA TEKNİKLERİ VE MÜCADELELERİ

2.1. Soğuk Savaş'a Genel Bir Bakış

Soğuk Savaş tarihi şekillendiren tek güç olmamakla birlikte uluslararası ilişkiler ve siyasi tarih bağlamında son derece önemli bir dönemdir. 2. Dünya Savaşı'nın yaralarının sarılmaya çalışıldığı bir dönemde yorgun Avrupa'nın güç boşluğunu doldurma görevini ABD üstlenmiştir. ABD'nin başını çektiği Batı Bloku, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinden meydana gelmektedir. Öbür taraftan Doğu ve Merkez Avrupa ülkelerinden oluşan ve SSCB'nin başını çektiği komünist Doğu Bloku yer almaktadır. Böylece ortaya çıkan Batı ve Doğu Bloku mücadelesi özellikle iki büyük devletin rekabeti halini almıştır. Söz konusu bu yeni dönem iki kutuplu dünyanın varlığına işaret etmiştir. Bir tarafın kazancı, öbür tarafın kaybı olacaktır. Önceki dönemlerden en önemli farkı ise dünyanın artık ideolojik olarak iki nüfuz küresine ayrılmış olmasıdır.

Soğuk Savaş döneminde dost ve düşman ülkeler nezdinde farklı stratejiler güdülmüştür. Dost ülke yönetimlerine yardım ve bir şekilde bu ülkelerin karşı ülkelerin nüfuzuna geçmesinin önlenmesi amaçlanmıştır. Düşman ülkelere yönelik darbeler, suikastlar, nükleer ve konvansiyonel silahların geliştirilmesi, propaganda faaliyetlerinin yapılması, casusluk faaliyetleri, gerillaların faaliyetleri gibi konulara ayrıca önem verilmiştir.

Basın ve medyalar aracılığıyla kamuoyunun desteğinin sağlanması devletin çıkarlarının korunması adına son derece önemli ve etkili olmuştur. Benzer şekilde dış politikada da medyalar etkili şekilde kullanılmalıydı. Ancak bu dönemin atmosferinde gazeteciler kendilerini tam olarak özgür hissedemezlerdi artık. Aksi takdirde devletin çıkarlarına zarar verebilecek haberlerin sızdırılması tehlikeli sonuçlar yaratabilirdi. Böyle hassas bir dönemde doğrudan bir silahlı çatışma yaşanmasa bile karşı blokta yer alan devletler bir nüfuz mücadelesine girmişlerdi. Özellikle her iki tarafında elinde nükleer silahların olması uluslararası alanda bir dehşet dengesi yaratmıştı. Bu yüzden Soğuk Savaş'ta propaganda son derece önemli bir silaha dönüşmüştü.

Soğuk Savaş döneminde kimi zaman aynı blok içerisinde yer alan müttefik ülkeler de bazı konularda ayrı düşmüştür. Öyle ki 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde dünya iki nüfuz küresine ayrılmışken, İngilizler kendi geleneklerine de bağlı olarak ideolojik anlamda düşmanları bile olsa karşı tarafla görüşmeyi kabul etmişlerdir. Bu doğrultuda Churchill, SSCB ile görüşme gerçekleşmesini savunmuştur. Öte yandan Amerikalı liderler ise, bunun tersine, görüşmeye karşı olmuşlar ve Sovyet sisteminin değişmesinden yana tavır sergilemişlerdir.⁷⁵ Doğu Bloku içerisinde de farklı konularda SSCB ve Çin arasında ayrılıklar yaşanmıştır. Özellikle Vietnam Savaşı'nda bu görüş ayrılıkları önemli ölçüde hissedilmiştir. Keza SSCB daha az saldırgan tavır gütmek isterken, Çin daha saldırgan tavrından yana duruş sergilemiştir.

Modern uluslararası politika sisteminin başlangıcından beri ulus devletler dünya çapında iyi bir imaj yaratmaya yönelik benzer bir ihtiyaca sahip olmuşlardır. Örneğin; İngiltere, yalnızca kendi yerel halkının ihtiyaçlarına hizmet etmek için değil aynı zamanda İngiliz olmayan milletlere internet, televizyon ve radyo üzerinden bir İngiliz bakış açısını yaymak için BBC'yi kullanmaktadır. Haberler Britanya adalarıyla alakalı olmayan Çin'deki bir hikayeyi de içerebilir. Bunun birlikte, yorum ve analiz izleyicilere kurnazca İngiliz bakış açısından gelebilmektedir.⁷⁶ Soğuk Savaş'ta da devletler bu yaklaşımlarını sürdürmüşlerdir. Uluslararası alanda iyi bir imaj yaratmaya ve kitlelerin güvenini kazanmaya çalışmak iki blok arasındaki mücadelelerde sıkça görülmüştür.

Yine bilindiği üzere, uluslararası ticaretin sınırları ve engellerin yaratılması kişisel iletişim ve bilgi akışını yasaklamaktadır. Bir gezgin veya bir mal ülkeye giriş ve çıkış için onaylanmalıdır. Bununla birlikte frekans bozma ve atmosfer olayları hariç, radyo dalgaları durdurulamaz. Böylece radyo, ikinci hükümetle iletişim olmadan başka bir devletin halklarına ulaşabilmektedir. Bu bilgilerin ışığında Soğuk Savaş döneminde radyo, uluslararası ilişkiler bağlamında da önemli bir araç konumuna gelmiştir.

26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanan anlaşma ile Birleşmiş Milletler(BM) kurulmuştur. ABD, SSCB, Fransa, İngiltere ve Çin olmak üzere bu beş devletin hakimiyeti Güvenlik Konseyi'ne dayandırılmıştır. Veto hakkına sahip olan bu beş devlet Soğuk Savaş'ın başlamasıyla kendi aralarında da bloklara ayrılmışlardır. BM başta olmak üzere birçok uluslararası oluşum devletlerin propaganda faaliyetlerini yürütmesinde önemli bir platform olmuştur. Kürsülerde gerçekleştirilen konuşmaların her biri devletlere dünya kamuoyunu etkileme fırsatı tanımaktadır. Ayrıca gündemde olmayan konuları da BM

⁷⁵ Henry Kissenger, *Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006, s.488.

⁷⁶ Mark D. Winek, "Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War" *Comparative Humanities Review*, Cilt: 3, 2009, s.103-104.

gündemine taşıyarak gerekli konuların altı çizilmekte ve böylelikle insanları belli doğrultuda bilinçlendirerek yönlendirebilmektedirler.

Avrupa'nın iki bloka ayrılmasının başlangıcı olmasıyla Potsdam Konferansı önemli olmuştur. 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945 tarihlerinde Potsdam Konferansı gerçekleşmiştir. Buna ABD(Truman), İngiltere (önce Churchill seçim sonrası Attle) ve SSCB (Stalin) katılmıştır. Savaş sonrası gerçekleşecek barış anlaşmalarının ve yeni düzenin esas noktalarını belirlemek için bir araya gelmişlerdir. Esasen Potsdam çok etkili olamamıştır. Çünkü Stalin'in boğazlarda üs, İtalya'nın bazı Afrika topraklarının Rus vesayeti altına konulması, Ruhr'un dört devlet tarafından kontrol edilmesi ve Moskova tarafından kurulan Romanya ve Bulgaristan'daki hükümetlerin Batı tarafından tanınması gibi istekleri reddedilmiştir. Keza Truman'ın da bazı istekleri reddedilmiştir. Bunlardan en önemlisi ise Tuna'nın uluslararası statüye kavuşturulması konusudur.⁷⁷ Tüm bunlara rağmen 3 lider bazı anlaşmalar imzalamışlardır. Ancak Potsdam'ın önemli sonuçlarından birisi Avrupa'nın iki nüfuz küresine yani iki bloka ayrılmasının başlangıcı olmasıdır. Almanya ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB arasında 4 işgal bölgesine ayrılmıştır.⁷⁸ Bu da yeni yaşanacak sorunlara zemin hazırlamıştır.

Eski Mihver Devletleri olan İtalya, Japonya ve 1949 yılı sonrası Federal Alman Cumhuriyeti, ABD ile ittifak yapmaya yönelmiştir. SSCB de Batı'nın güçlenme durumu karşısında Yunanistan'daki gerilla savaşını desteklemiştir. Özellikle Batı Avrupa'da Fransa ve İtalya gibi komünist partilerin güçlü olduğu yerleri hedef alarak bunların gösteri yapmaları hususunda teşvik etmeye çaba göstermiştir.⁷⁹

Churchill yakın tehdit algısıyla ittifaklara önem vermiştir. Örneğin; ABD ile İngiliz Milletler Topluluğu'nun ittifak halinde olması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca tüm bu tehditler karşısında Avrupa Birliği'nin uzun vadeli çözüm olabileceğini, hiçbir ulusun bu birlikten daimi olarak dışlanmaması gerektiğini savunmuştur.⁸⁰ İlginç olan kısım 1930'lu yıllardaki Almanya'ya sert muhaliflik yapan Churchill, mevcut konjonktürde ittifakın savunucusu haline gelmiştir. Bu da söylemlerinde ve devletlere yönelik propagandasında bir değişikliğe yol açmıştır.

5 Mart 1946'da Churchill, Fulton'da yaptığı bir konuşmada bir savaşın kaçınılmaz olduğunu ve *‘‘Baltık’taki Stettin’den Adriyatik’teki Trieste’ye kadar bir Demir Perde*

⁷⁷ Kissenger, a.g.e., s. 416.

⁷⁸ Center for European Studies, ‘‘The End of WWII and The Division of Europe’’, <https://europe.unc.edu/the-end-of-wwii-and-the-division-of-europe/> , (İnternet erişim: 08.08.2018).

⁷⁹ Kissenger, a.g.e., s.428.

⁸⁰ Kissenger, a.g.e., s.423.

indiği”ni söylemiştir.⁸¹ Bu konuşma doğrultusunda Adriyatik’ten Baltık’a kadar olan Doğu Bloku ülkeleri Demir Perde’yi oluşturmuştur. Nitekim 1945’ten sonra yeni komünist devletler ortaya çıkmıştır. 1948 yılına gelindiğinde ise Macaristan, Romanya, Polonya ve Çekoslovakya’nın yönetimleri komünist olmayan unsurlardan arındırılmıştır.⁸²

Soğuk Savaş’ın başlarında, İngiliz Soğuk Savaş stratejisinin ayrılmaz bir parçası ve dış politikasının tamamlayıcısı olarak propagandanın rolü 1945’ten 1951’e kadar artmıştır. İngiltere, komünist propagandaya yönelik koordine edilmiş bir yanıtı formüle eden ilk ülke olmuştur. Bu hususta 1948 yılında Ocak ayında İngiltere hükümeti komünizme karşı tasarlanmış yeni bir propaganda politikası başlatmıştır. İngiltere’nin “gelecekteki dış politika” ilanı 1948 tarihli ilk toplantısında Bakanlar Kurulu’na sunulan bir belgede ana hatlarıyla belirtilmiştir. Savaşın sona ermesinden bu yana Sovyet propagandasının "İngiliz Milletler Topluluğu'na karşı ve Batı demokrasisine karşı bir saldırı düzenlediği" ifade edilmiştir. İngiltere’nin izlediği bu anti-komünist propaganda faaliyeti ABD ile koordineli bir şekilde yürütülmüş ve bunun neticesinde bu iş birliğinin İngiltere’nin anti-komünist propaganda politikasının belirleyici bir özelliği haline geldiği görülmüştür. Her iki ülke de anti-komünist propaganda politikalarını geliştirdikçe, aynı hedefe farklı açılardan darbe vurdukça, iş birliği giderek önemli bir unsur haline gelmiştir.⁸³

2.2. Washington Merkezli Batı Bloku Propaganda Faaliyetleri

1945 ile 1953 yılları arasında ABD Başkanlık görevini yürüten isim Harry S. Truman olmuştur. Soğuk Savaş’ın başlangıcında ABD’nin başkanı olmakla birlikte “sınırlandırma politikası”nın geliştirilme aşamasında ki sürecinde başkanı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Sınırlandırma politikası”, Batı’nın yol gösterici politikası olmuştur ve sonraki 40 yılda da bu şekilde kalmıştır.⁸⁴

22 Şubat 1946 tarihinde ABD’nin Moskova’daki kıdemli diplomatı George F. Kennan’ın “Long Telegram”ı son derece önemlidir. Ona göre uzlaşmadan vazgeçilerek, SSCB’nin güç ve nüfuzunun yayılmasının kontrol altına almaya çalışılması gerekmektedir.⁸⁵ Çünkü Sovyetler, etki alanlarını ne zaman ve nerede olursa olsun genişletmeye çalışacaklardı. Kennan’ın 1947 yılında Foreign Affairs dergisinde X mahlasıyla yayınlanan yazısı da Long

⁸¹ Winston S. Churchill, “The Sinews of Peace”, https://www.nato.int/docu/speech/1946/s460305a_e.htm , 05.03.1946, (Erişim tarihi: 22.10.2018).

⁸² J.M. Roberts, *Dünya Tarihi*, (Ed. Senem Davis), II. Cilt, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011, s.1011.

⁸³ Andrew Defty, *British anti-communist propaganda and cooperation with the United States, 1945-1951*, Doctora Thesis, University of Salford, 2002, s.29.

⁸⁴ Kissenger, a.g.e., s.426.

⁸⁵Robert J. Mcmahon, *Soğuk Savaş*, (Çev. Sinem Gül), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2013, s.42.

Telegram'a dayanmaktadır. Burada ABD'nin SSCB'ye karşı yürüttüğü politikanın uzun vadeli, sabırlı bir şekilde Rus eğilimleri karşısında dikkatli olunması gerektiğini vurgulamıştır.⁸⁶

ABD, SSCB ile rekabet ortamında çeşitli kurumlar ve programlar oluşturarak SSCB'nin nüfuz küresine baskı yapmaya başlamıştır. Bu açıdan Truman Doktrini, Marshall Planı, NATO gibi çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Marshall Planı, Avrupa'yı ekonomik ve sosyal anlamda yeniden güçlendirirken, NATO da asker anlamda SSCB yayılmacılığına karşı bir kalkan vazifesi görmüştür. Keza Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan yardım programı, Doğu Akdeniz'de Sovyet tehdidini önlemiştir.

Sadece dışarıda değil ülke içerisinde de Sovyet tehdidi algısı çeşitli endişelere yol açmıştır. Birçok Amerikalının Sovyet sempatzanı olabilmesi şüphesiyle Amerika'da Anti-Sovyet yaklaşım yayılma göstermiştir. "Modern Amerika" da şöyle yazmaktadır:⁸⁷

"Amerikan Karşıtı Faaliyetleri İzleme Komitesi (House Un-American Activities Committee), Amerikan Anayasası'na yönelik tehditleri araştırmak için 1946 yılında önemli bir mercii olmuştur. Komünist sızma tehdidi arttıkça, Komite özellikle komünist yıkıcı faaliyetin araştırılmasına yönelmiştir. 1947 yılında ise Komite, Hollywood Kara Listesi'ni başlatmaktan sorumlu olmuştur. Onlar muhtemelen eski Dışişleri Bakanlığı görevlisi olan Alger Hiss'in Sovyet casusu olmakla suçlanması ve yargılanmasıyla ünlüdürler. Bu dava Amerikan hükümetine Sovyet sızmasına karşı Amerikan halkının korkusunu arttırdı."

1946 yılında Geçici Uluslararası Bilgi Servisi (IIIS), Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgi ve Kültürel İşler (OIC) departmanı olarak değiştirilmiştir. OIC, 62 ABD Bilgi Servisi (USIS) yayınlarından ve Amerika'nın Sesi Radyosu'ndan (VOA) oluşuyordu. Dışişleri Bakanı James Byrnes ABD Dışişleri Bakanlığı'nın bilgi ajansını desteklemek için Dışişleri Bakanlığı bütçesine daha fazla para tahsil edecek kadar ileriye gitmiştir.⁸⁸

*"Merhaba! Bu New York çağrısıdır. Amerika'nın Sesi Radyosu'nun ilk yayını dinliyorsunuz."*⁸⁹ Bu sözler, Soğuk Savaş'ın başlarında 17 Şubat 1947'de ilk defa SSCB'de radyoda duyulmuştur. VOA, Ruslara günlük yayınlarını başlatan ilk Amerikan devlet radyo istasyonu olmuştur. İlk radyo yayını spikerleri onların radyo istasyonlarının amacını belirtmişler: "SSCB'deki dinleyicilere Amerikan yaşamını resmetmek" ve Sovyet-Amerikan

⁸⁶George F. Kennan, 'The Sources of Soviet Conduct', Foreign Affairs, 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2016-10-31/sources-soviet-conduct-excerpt>, (İnternet erişim: 07.07.2018).

⁸⁷ Ubah A. Aden, *The Birth of Post-War U.S. Government Propaganda: The Truman Administration and Its Ideological Struggle with the Union of Soviet Socialist Republics (USSR)*, MA Thesis, Georgetown University, 01.04.2012, s.36.

⁸⁸ Aden, a.g.e., s.47.

⁸⁹ Irina Naumenko, "Cold War archieve: How the USSR and U.S. battled each other with radio waves", Russia Beyond, https://www.rbth.com/politics_and_society/2017/02/17/cold-war-archieve-how-the-ussr-and-us-battled-each-other-with-radio-waves_704218 17.02.2017, (Erişim tarihi: 07.11.2018).

halkları arasındaki dostluğu geliştirmektir. Komünist Parti (CPSU) Washington'ın dostça niyetlerine inanmamış ve radyo istasyonunun yayınını bozmaya başlamıştır. Ülke etrafına özel sinyal bozma istasyonları inşa edilmiştir ve 1960'ların başlarında, Sovyet sinyal bozma istasyonlarının sayısı 1400'e ulaşmıştır.⁹⁰

1948 yılında ABD'de devlet yayınlarını düzenleyen, Smith-Mundt Yasası olarak da bilinen ABD Enformasyon ve Eğitim Değişimi Programları Yasası kabul edilmiştir. Smith-Mundt Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle, Truman yönetimi Üçüncü Dünya'da yeni Amerika bilgi ve kültürel aktivitelerini test etmeye istekli olmuştur. Öyle ki 1950 yılında başlayan Kore Savaşı, Smith-Mundt Yasasını uygulamak için Truman yönetimine bir fırsat sunmuştur. Güney Kore askerlerini ve sivillerini desteklemeyi, Kuzey Kore askerlerini ise demoralize etmeyi amaçlamıştır. VOA, balonlar, broşürler ve çizgi romanlar kullanılan başlıca araçlar olmuştur.⁹¹

1948 yılında ABD'de kabul edilen Smith-Mundt Yasası ile propaganda çalışmalarına yasal bir zemin sağlanmıştır. Bu yasa, yayınlarına 1942 yılında başlamış olan Amerika'nın Sesi (VOA) radyosuna da hukuki zemin sağlamıştır.⁹² Ayrıca bu yasa ile Dışişleri Bakanlığı da propaganda çalışmalarında görevlendirilmiştir. Böylelikle ABD politikalarını anlatmak, halkın moralini yüksek tutmak, Amerikan yaşam tarzını ve kültürünü gerçekçi bir biçimde göstermek gibi bazı ilkeler benimsenmiştir. 1948 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın propaganda çalışmaları konusunda ayrılan bütçesi 20 milyon dolarken, 1952 yılında 115 milyon dolara yükselmiştir.⁹³ Soğuk Savaş'ın zaman içerisinde ne denli propaganda mücadeleleri içerisine girdiğini bu rakamlar üzerinden de görebiliriz. Soğuk Savaş döneminde SSCB propagandalarına karşı ABD propagandasının yetersiz kaldığını düşünen Kongre, 1948 yılında VOA'nın ABD Dışişleri Bakanlığı'nın istihbarat faaliyetlerinin kalıcı bir parçası olarak kalmasını gerçekleştiren bir oylama ile kabul etmiştir.⁹⁴ VOA'nın ana hedefi Avrupa olmakla birlikte, zaman içerisinde Arap ülkeleri, Hindistan, Afrika, Latin Amerika ve Asya da hedefler arasında yer almıştır.

ABD'de kamu işlerinden sorumlu bakan yardımcısı Edward Barret'in girişimiyle bir "Kamu Enformasyon Planı" oluşturulmuştur. Barrett buna "Psikolojik Korku Kampanyası" demiştir ve ilk olarak halkın maruz kalacağı karşı propaganda faaliyetine karşı önlemler

⁹⁰ Irina Naumenko, "Cold War archieve: How the USSR and U.S. battled each other with radio waves", Russia Beyond, https://www.rbth.com/politics_and_society/2017/02/17/cold-war-archieve-how-the-ussr-and-us-battled-each-other-with-radio-waves_704218, 17.02.2017, (Erişim tarihi: 07.11.2018).

⁹¹ Aden, a.g.e. s.60.

⁹² Öymen, a.g.e., s.258.

⁹³ Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014, s.259.

⁹⁴ Garth S. Jowett, Victoria O'Donnell, *Propaganda ve İkna*, (Ed. Rana Kahraman Duru, Çev. Rana Kahraman Duru vd.) Artes Yayınları, 2017, s.168-169.

alınacak ve sonra halkın duygu ve düşünceleri yönlendirilecekti. Özellikle SSCB ve komünizmi hedef alan yayınlar yapılarak bunlar gerçekleştirilecekti.⁹⁵ Bu programın beyni ise George F. Kennan'dır. 1948 yılında Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nda Siyaset Planlama Birimi'nin başkanlığını yürütmüştür. Komünist ülkelerdeki direniş örgütlerine destek gibi hamleleri içeren planı 1948 yılında Başkan Truman tarafından da kabul edilmiştir.

1948 Şubat ayında komünistler Çekoslavakya'da darbe yapmıştır. Bu olay, SSCB'nin buna benzer başka darbeler de yapabileceği korkusuna neden olmuştur. Ayrıca 24 Haziran'da SSCB Batı Berlin'i ablukaya almıştı. Tüm bunların ardından Batı Avrupa'nın savunulması için bir ittifak kurma ihtiyacı doğmuştur.⁹⁶ Batı Avrupa ülkeleriyle yapılan görüşmeler sonucunda 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmıştır. Böylelikle BM Şartı'ndaki "kolektif meşru müdafaa" ilkesine uygun olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Acheson NATO'yu Amerikalıya uygun bir dille sunmuştur:⁹⁷

"...barışı korumak, insan haklarını geliştirmek, yaşam seviyesini yükseltmek ve eşit haklar ve halkların self determinasyon hakkı prensibine saygıyı yaygınlaştırmak için uluslararası iş birliği artırdı."

1949 yılında yani yine aynı yıl içerisinde Çin'de komünistlerin yönetimi devralmasıyla, yeni bir dünya ve radyo gücü ortaya çıkmıştır. Sovyet Bloku'nda ki firar tehdidiyle karşı karşıya olan SSCB, dil sayısını artırarak yayınlarını genişletmiştir. Komünist olmayan ülkelerse buna misilleme yapmıştır. Batı Almanya tesislerini büyütmüş, ABD ise operasyonlarını genişletmiştir. Radio Free Europe (RFE) 1951 yılında kurulmuş ve Radio Liberty (RL) 1953'te yayına başlamıştır.⁹⁸

Doğu Bloku'na karşı etkili propaganda aracı olarak Radio Free Europe (RFE) ve Radio Liberty (RL) kullanılmıştır. ABD'nin Avrupa'da kurduğu "Özgür Avrupa Komitesi" tarafından bu yayınlar yönlendirilmiştir. SSCB'den Batı'ya kaçan gazeteciler de bu yayınlarda kullanılmıştır. Ayrıca Batı Avrupa'daki komünist karşıtı gazetecilere, sendikalara ve bazı siyasi partilere de para yardımı yapılmıştır. Öte yandan "Kültürel Özgürlük Komitesi" adı altında bir komite de bu propaganda çalışmalarında aktif rol almıştır.⁹⁹

⁹⁵ Öymen, a.g.e., s.274.

⁹⁶ .Kissenger, a.g.e., s.438.

⁹⁷ Bkz. Acheson'un Harvard Mezunlar Derneği'ndeki konuşması "Özgür Milletler Arasında Ortak Bir Duyguya Ulaşma- Dünya Düzeni İçin Bir Adım", Cambridge, Mass.22 Haziran 1950, bkz. State Bulletin, cilt 23 sayı 574 (3 Temmuz 1950) s.17.

⁹⁸ Jowett ve O'Donnell, a.g.e., s.169.

⁹⁹ Öymen, a.g.e., s.260.

1947 Truman Doktrini'nden 3 yıl sonra, NSC 68 olarak bilinen çok gizli Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) belgesi, uluslararası komünizmle mücadele etmek için ABD çabalarının önemli ölçüde genişlemesini savunmak için kullanılmıştır. ABD'nin Soğuk Savaş stratejisine ilişkin olarak Ulusal Güvenlik Konseyi belgesi (NSC-68), Amerikan yönetiminin resmi açıklaması olarak kabul görmüştür. NSC-68, ulusal çıkarları büyük ölçüde moral ilke terimleri ile tanımlamaktadır.¹⁰⁰

1951 yılında Başkan Truman tarafından "Psikolojik Strateji Kurumu" oluşturulmuştur. Propaganda faaliyetlerinin yanı sıra örgütü operasyonlar planlamakla da görevlendirmiş olan kurum, Amerika dışındaki kıtalarda da faaliyetler göstermiştir. Ayrıca hedef sadece düşman ülkelerle sınırlı kalmamış, dost ülkeler de hedef haline gelmiştir.¹⁰¹ 1953 yılında İran Başbakanı Muhammed Musaddık'ın devrilmesiyle sonuçlanan girişim bir örtülü operasyon örneği olmuştur. Ondan sonra gene Guatemala'da Başkan Jacobo Arbenz Guzman'ın askeri darbe ile devrilmesi de benzer bir örnek teşkil etmektedir.

1953-1961 yılları arası Dwight D. Eisenhower'ın ABD başkanlığı yaptığı dönemdir. Eisenhower 1952 başkanlık seçimi vaatlerinde Soğuk Savaş'ın kazanılması konusunda diplomasi, psikolojik savaş, ekonomik yardım programları, ticaret, spor karşılaşmaları gibi birçok unsura başvuracaklarını ifade etmiştir. Bu seçim döneminde "I like Ike" sloganı dillere dolanmış ve bununla ilgili Roy Disney tarafından yapılan bir animasyon filmi de seçim kampanyası için hazırlanmıştır.¹⁰² Eisenhower'ın yönetiminde komünizmi her fırsatta kötülemek ve ABD'nin özgürlüklerini anlatma konusunda çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur. Ayrıca Eisenhower yönetimi sömürgeciliği içeren bütün meseleler üzerine BM'nin propaganda gücünün sürekli kullanımını sağlayan ilk kişi olmuştur. ABD Büyükelçisi Henry Cabot Lodge, BM'yi SSCB'ye her fırsatta saldıracak bir kürsü olarak görmüştür.¹⁰³

Amerika Enformasyon Ajansı (USIA) da Eisenhower döneminde 1953 yılında kurulmuştur. Bu ajans, yurtdışındaki propaganda faaliyetlerinden sorumlu olmuştur. Yurtiçinde ise halka propaganda faaliyetinde bulunmayacaktı. Amerikan yasaları tarafından bu şekilde bir durum yaratılmıştır. Ajansın faaliyetlerinin birçoğu "Özgür Dünya" denilen SSCB etkisi altına girmemiş ülkelerin halklarına yönelik olmuştur. 1953 yılında kurulan

¹⁰⁰ Kissenger, a.g.e., s.443.

¹⁰¹ Öymen, a.g.e. s.275.

¹⁰²Encyclopedia Britannica, "United States Presidential Election of 1952", <https://www.britannica.com/event/United-States-presidential-election-of-1952>, (Erişim tarihi: 09.09.2018).

¹⁰³ Mary Ann Heiss,"Exposing Red Colonialism" *Journal of Cold War Studies*, Cilt: 17, Sayı:3, by the President and Fellows of Harvard College and the Massachusetts Institute of Technology, 2015, s.85.

ajansın 91 ülkede temsilciliği bulunmaktaydı. Bu sayı 1998 yılına gelindiğinde ise 143 ülkeye çıkmıştır.¹⁰⁴

1960 yılında ABD başkanlığına John Kennedy seçilmiştir ve USIA'nın çalışmalarına ayrıca önem vermiştir. Bunun bir göstergesi olarak da ajansın başına önemli bir gazeteci olan Edward R. Murrow'u getirmiştir. Akabinde ajansın 1960 yılında 100 milyon dolar olan bütçesi, 1963 yılına gelindiğinde 160 milyon dolara yükselmiştir.¹⁰⁵ Buradan da görüleceği üzere Murrow ajansın propaganda faaliyetlerini arttırmıştır. Bunun için de gerekli olan bütçenin arttırılması somut bir örneğidir.

Başkan Carter döneminde USIA, Uluslararası İletişim Ajansı'na (ICA) dönüştürülmüştür. Böylelikle yeni görev yüklemeleri de gerçekleşmiştir. Aşırı olan komünist karşıtı söylemlerin azaltılması, dünyadaki gelişmelerin Amerikan halkına duyurulması (önceden daha çok Amerika'nın görüşleri dünyaya anlatılıyordu) gibi bir takım yeni düzenlemeler içermiştir. Ancak daha sonra Başkan Reagan'ın seçilmesiyle tekrardan eskiye dönmüştür ve adı da yeniden USIA olmuştur.

Amerikan Anayasası'na göre sansür yasaktı. Ancak ulusal güvenlik nedeniyle bazı bilgiler kamuoyundan saklanabiliyordu. Bunlara ilave olarak özgürlükleri kısıtlayıcı bazı yasalar da çıkarılmıştır. Örneğin; 1954 yılında Komünist Parti yasadışı ilan edilmiştir.¹⁰⁶

ABD'nin BM elçisi olan Sidney R. Yates, 4 Aralık 1963'te BM Genel Kurul'unda yaptığı konuşmada SSCB'yi dünyanın en büyük emperyalist gücü olarak nitelendirmiştir. Bir dekolonizasyon şampiyonu olarak SSCB'nin güvenilirliğine karşı olmak için ABD yetkilileri "Kızıl Sömürgecilik" olarak adlandırdıkları emperyal terimlerle Doğu Avrupa, Orta Asya ve Baltık ülkelerindeki Sovyet kontrolünü resmetmek için Soğuk Savaş'ın başlarında çaba göstermişlerdir. ABD'li yetkililer Kızıl Sömürgeciliğin bir zamanlar Batı Avrupa'nın emperyalist güçlerinin uyguladığı sömürgeciliğe kıyasla daha kötü olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁰⁷

Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin SSCB'de yayınlanmak üzere Rusça çıkardığı dergi olan "Amerika" dergisi Amerikan kültürünün ve yaşayışının gösterilmesinde önemli bir araç olmuştur. Özellikle SSCB tarafından ırkçı vurgusuyla ABD'nin suçlandığı bir konjonktürde ABD'nin karşı propaganda yapması son derece gerekli olmuştur. Bu yüzden Amerika dergisinde ırkçılık iddialarına karşı Afrika kökenli Amerikalıların başarılarını, gerçekleri ve figürlerini anekdotlar olarak sunmayı amaçlayan "The Negro Today" gibi öyküler de yer

¹⁰⁴ Öymen, a.g.e., s.278.

¹⁰⁵ Öymen, a.g.e., s.279.

¹⁰⁶ Öymen, a.g.e., s.277.

¹⁰⁷ Heiss, a.g.m., s.82.

almıştır.¹⁰⁸ Bu tür bir karşı-propaganda başarısının ölçülmesi zordur, ancak Sovyet dezenformasyonunun yayılmasını pasif olarak izleme alternatifine karşı haklı görünmektedir.

2.2.1. Ekonomik Yardımlar ve Eğitim Programı Yoluyla Propaganda Faaliyetleri

ABD'nin propaganda faaliyetleri arasında ekonomik yardımlar ve eğitim programı da yer almıştır. Komünizm tehlikesinin olduğu ve 2. Dünya Savaşı'nın devletleri ekonomik anlamda zor duruma düşürdüğü bir dönemde yapılacak yardımlar aracılığıyla yardım alan devlet ve halkının, yardım eden devlet ve halkına karşı kötümser bakmasını düşüncem oldukça zordur. Aksine bu, söz konusu devletleri ve halkları birbirine daha çok yaklaştıracı bir adım olarak değerlendirilebilir. Öte yandan insanlara sunulan eğitim imkanları da yine bu programı sunan devletin kültürünü yakından tanıma fırsatı sağlamakla birlikte o ülke ile bağlarını güçlendirebilme imkanı sunmaktadır.

2.2.1.1. Truman Doktrini

Avrupa ve Asya'daki birçok ülke 1940'ların sonlarında komünist hükümetleri benimsediğinde, George Kennan'ın Long Telegram'ı sayesinde komünizme karşı ihtiyatlı davranan ABD hükümeti endişeye kapılmıştı. 2. Dünya Savaşı İngiltere üzerinde büyük tahribat yaptığı için İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'deki komünist ayaklanmalarla artık mücadele edemeyeceğini ABD'ye bildirmiştir. Batı Bloku böyle bir güç boşluğunu SSCB'nin dolduracağını biliyordu. Nitekim Truman da böyle bir rolü üstlenmeye hazır olmuştur. Ancak hem Amerikan halkını hem de Kongre'yi buna ikna etmek gerekiyordu. 27 Şubat 1947 tarihinde Oval Ofis'te yapılan toplantıda bu konu konuşulmuştur. Demokrasi ve diktatörlük gibi iki zıt kavram üzerinden bir kıyaslama yapılarak bu durumun demokrasi ve diktatörlük arasındaki küresel bir mücadele olduğu ve Türkiye'ye yardım yapılması gerektiği hususunda program sunulmuş ve kabul görmüştür.¹⁰⁹ Bu olayda da görüldüğü üzere ikna için tarafların hassas olduğu kavramlar özenle seçilerek propaganda yapılmıştır. Nihayetinde ABD Başkanı Truman, Truman Doktrini olarak bilinen doktrini açıklamıştır. Buna göre, komünizmin dünyada yayılmasına karşı hem askeri hem de ekonomik olarak ne gerekirse yapılacağına dair

¹⁰⁸Elise Crane, "Amerika as a key tool of Cold War public diplomacy", <http://americandiplomacy.web.unc.edu/2010/01/the-full-format-american-dream/>, Ocak 2010, (Erişim tarihi:19.01.2019).

¹⁰⁹ Kissenger,a.g.e., s.433.

bir söz vermiştir.¹¹⁰ Başkan Truman, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması için Kongre'den yetki istemiştir. Ancak 22 Mayıs 1947 tarihinde Amerikan Kongresi Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık bir askeri yardım yapılmasını kabul etmiştir.¹¹¹ Bu adımla ABD 2. Dünya Savaşı sonrasında dünya sahnesindeki rolünün devam edeceğini ve izolasyoncu bir dış politika sürdürmeyeceğini göstermiştir.

2.2.1.2. Marshall Yardımı

2. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan en acil sorunlardan birisi, Avrupa'nın yeniden inşasıydı. Amerikan hükümeti harap olmuş bir Avrupa'nın komünizme kayabileceğinden (1949'da Çin'in yapacağı gibi) korkuyordu. Sovyet baskısı ve tehdidi altında olan Türkiye ve Yunanistan'a, Truman Doktrini kapsamında esas itibariyle askeri yardım öngörülmüştü. Avrupa'nın durumu ise iktisadi açıdan çok kötü durumdaydı. SSCB tüm bunları fırsat bilerek komünist propagandayı şiddetlendirmişti. *“Komünizm propagandası fakirliğin müsait zemininde çok müessir olmaktadır.”*¹¹²

5 Haziran 1947 günü Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşma ile ABD Dışişleri Bakanı George Marshall Avrupa'ya yapacağı yardımla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamaya göre, Avrupa devletlerinin öncelikle kendi aralarında iş birliğine yönelmeleri gerekmektedir ve bunun sonucunda ortaya çıkan açığı ABD tarafından yardımla kapatılması uygun olacaktır.¹¹³ George Marshall bu açıklamayı yaparken SSCB ve uydu ülkelerini de dahil ettiği için bu konu hususunda gerçekleşen Paris'teki toplantıya SSCB de katılmıştır. Ancak toplantıyı sabote etmek amacıyla orada oldukları için kısa bir süre sonra toplantıyı terk etmişlerdir. 12 Temmuz'da İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'in katılımıyla gerçekleşen konferansta Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırlanmıştır. 3 Nisan 1948 tarihinde ise ABD, Dış Yardım Kanunu çıkarmıştır.¹¹⁴ Bu yolla Avrupa ekonomisini istikrara kavuşturmak amacıyla ABD Dışişleri Bakanı George Marshall Avrupa'ya 13 milyar dolarlık ekonomik yardım sağlamak için bir plan önermiştir. Marshall

¹¹⁰Khan Academy, “Start of the Cold War- The Truman Doctrine and the Marshall Plan”, <https://www.khanacademy.org/humanities/us.history/postwarera/postwar-era/a/start-of-the-cold-war-part-2> (Erişim tarihi: 14.11.2018)

¹¹¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 16. Baskı, Alkım Yayınevi, 2007, s.442.

¹¹² Armaoğlu, a.g.e., s.443.

¹¹³OECD, “The Marshall Plan speech at Harvard University, 5 June 1947”, <http://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm> , (İnternet erişim: 13.11.2018).

¹¹⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.444.

Planı olarak da bilinen bu plan, yardımı kabul eden Avrupa devletlerinin iyileşmesine yardımcı olarak oldukça başarılı olduğunu da kanıtlamıştır. Ayrıca Amerikan mallarını satın almak için Marshall Planı fonları kullanıldığı için Amerikan ekonomisine de destek sağlamıştır.¹¹⁵

Ancak teorik olarak bu mükemmel bir plan olmasına ve ülkeler yardımı alarak komünizm tehlikesinden kurtarılacak olmasına rağmen göz ardı edilen bir şey olmuştur. Bu da Stalin'in misilleme yönteminin göz ardı edilmiş olmasıdır. Çünkü bu sadece Batı Avrupa için geçerli bir yardımdı. Sovyetler, komünizm altındaki tüm ülkelere Marshall yardımı almalarına izin verilmediğini söylemiş ve Cominform'u kurmuştur. Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov da Marshall yardımını Amerika'ya sempati yaratabilecek bir unsur ve komünizme yapılan bir saldırı olarak görmüştür.¹¹⁶

Marshall Planı'nın kendisi bazı stratejik materyaller dışında hiçbir askeri yöne sahip olmamıştır. Başarılı şekilde Avrupa'nın ekonomik yapısı iyileştirilmiş, Batı Bloku'nda liberal demokrasiyi güvenli hale getirmiş ve Avrupa bütünlüğü sağlanmıştır. Batı Avrupa ülkeleri arasındaki gelecek çatışmalar önlenmiştir. Bu ayrıca Avrupa Ekonomik Topluluğu ve modern Avrupa Birliği'nin de kuruluşuna zemin sağlamıştır. Tüm bu hususlar düşünüldüğünde Marshall Planı'nın Batı Avrupa nezdinde oldukça önemli bir yardım programı olduğu ortadadır. Bu hususta yardım alan ülkeler için Amerikan propagandası ve Amerikan algısı olumlu bir yol izlemiştir. Ancak Doğu Avrupa'da var olan komünizm tehlikesi için bir şey yapılamamış aksine bu yardım Doğu'da korkuya sebep olmuş ve Doğu Bloku Cominform'u kurarak daha da kendi içlerinde yakınlaşmıştır.

2.2.1.3. Fulbright Programı

Fulbright Programı, 1946 yılında Arkansas Senatörü J. William Fulbright öncülüğünde Amerikan Kongresi tarafından oluşturulmuştur. Bu program vesilesiyle ülkeler arasında eğitimsel ve kültürel değişim yoluyla ortak bir anlayış geliştirme amaçlanmıştır.¹¹⁷ Fulbright Programı, ABD Dışişleri Bakanlığı Eğitim ve Kültür İşleri Bürosu tarafından

¹¹⁵Khan Academy, "Start of the Cold War- The Truman Doctrine and the Marshall Plan", <https://www.khanacademy.org/humanities/us.history/postwarera/postwar-era/a/start-of-the-cold-war-part-2> (Erişim tarihi: 14.11.2018).

¹¹⁶ "How Did the Truman Doctrine affect Greece", <https://bournemouthhistorians.wordpress.com/2015/10/13/how-did-the-truman-doctrine-affected-greece/>, 13.10.2015, (Erişim tarihi: 12.12.2018).

¹¹⁷ABD Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye'deki Konsolosluklar, "Fulbright Bursları", <https://tr.usembassy.gov/tr/education-culture-tr/fulbright-program-tr/>, (İnternet erişim: 27.11.2018).

desteklenmektedir. Programa 1946 yılında kuruluşundan bu yana yaklaşık 370.000 kişi katılmıştır.¹¹⁸

Fulbright Programı, ABD hükümetinin uluslararası eğitim değişim programı olmuştur. Birçok öğrenci, akademisyen ve öğretmen ya yurtdışı projeleri için ABD'yi terk etmiş ya da kendi ülkelerinden aynı faaliyetleri yapmak için ABD'ye gelmiştir. Elde edilen deneyimlerin hibe alıcılarının yaşamları üzerindeki derin etkisi göz önüne alındığında, uluslararası karşılıklı anlayışın geliştirilmesi ve fikir alışverişinin teşvik edilmesi bakımından ABD hükümetinin büyük çaba gösterdiği bir uluslararası program olduğu görülmektedir.¹¹⁹

Soğuk Savaş, SSCB ile uluslararası bir propaganda mücadelesi oluşturduğunda, Amerikan hükümeti doğrudan genişletilmiş bir Fulbright programı fonu sağlamaya başlamıştır. 1961'de programın finansmanı ve çalışması Fulbright-Hays Yasasıyla yeniden düzenlenmiştir. Program daha pahalı hale geldikçe özellikle bazı politik çevrelerden saldırıya uğramıştır. Fakat 1981 yılında Ronald Reagan Fulbright bütçesini yarıya düşürme çabasında başarısız olmuştur.¹²⁰

Fulbright Programı'nın ilk yirmi yılı, Amerika'nın uzun vadeli dış politika hedefleriyle yakından bağlantılı olmuştur. Savaş sonrası dönemde bu program, Marshall Planı'na ek olarak akademik bir hizmet sağlarken, Japonya'yla da ilişkileri onarmıştır. Ancak 1960'ların ortalarından sonra dış politika bağlantısında gözle görülür bir sapma olmuştur. Söylemlerin çoğu, Amerika'nın dış politika hedeflerine potansiyel katkısından ziyade kendi iyiliği için eğitim değişimini teşvik ettiğini söylemektedir. Fulbright'in akademik prestiji ise 1980'lerde ve 1990'larda özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra artmıştır.¹²¹

Sonuç olarak, Soğuk Savaş döneminde Fulbright Programı ve Amerikan propaganda faaliyetleri uzun vadeli hedeflere yönelmiştir. Nitekim komünizmle ideolojik mücadele Amerika'nın 40 yıldan fazladır dış politika gündemine yer etmiştir. Fulbright Programı ve genel olarak propaganda faaliyetleriyle bağlantılı mevcut literatürün çoğu bu amaçla olmuştur. Ancak tabii ki bunlar Soğuk Savaş'ın bitmesiyle sona ermemiş, günümüzde bile etkisini gösteren faaliyetler olmuştur.

¹¹⁸ CIES, "History", <https://www.cies.org/history>, (Erişim tarihi: 02.11.2018).

¹¹⁹ Sam Lebovic, "The Fulbright, history's greatest war-surplus program", <https://www.bostonglobe.com/ideas/2013/08/10/the-fulbright-history-greatest-war-surplus-program/NiGDSEjkjLAcZxcGowLBJ/story.html>, 11.08.2013, (Erişim tarihi: 08.08.2018).

¹²⁰ Sam Lebovic, "The Fulbright, history's greatest war-surplus program", <https://www.bostonglobe.com/ideas/2013/08/10/the-fulbright-history-greatest-war-surplus-program/NiGDSEjkjLAcZxcGowLBJ/story.html>, 11.08.2013, (Erişim tarihi: 08.08.2018).

¹²¹ Molly Lenore Bettie, *The Fulbright Program and American Public Diplomacy*, Doctora Thesis, University of Leeds, May 2014, s.224.

2.2.2. NATO Propagandası

Teknolojinin hızla gelişimi ve küreselleşme ile birlikte mevcut ekonomik krizler, sivil savaşlar, devrimler, iklim değişikliği, nükleer silah kullanımı, terörizm gibi çeşitli olaylar karşısında devlet dışı aktörler de önemli bir konuma gelmiştir. Bu da devletlerin propaganda faaliyetlerini yapmaları için yeni bir fırsat sunmuştur.

Bazı Batı Avrupa devletleri, Batı Birliği'nin kurulması, daha sonra da 1954 yılında Batı Avrupa Birliği'nin oluşumu dahil olmak üzere, daha büyük askeri iş birliği ve ortak savunma için çeşitli projeleri gerçekleştirmek üzere bir araya gelmişlerdir. Bunlar içerisinde 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kuruluşu ayrıca önem arz etmektedir. Nitekim NATO Soğuk Savaş döneminin bir ürünüdür. Bu örgütün SSCB tehdidine karşı kurulduğu söylenmektedir. NATO resmi kaynaklarına göre ise bu kısmen doğrudur. Aslında üç amaç çerçevesinde kurulmuştur. Bunlar; Sovyet yayılcılığını önlemek, kıtadaki güçlü bir Kuzey Amerika varlığı aracılığıyla Avrupa'da milliyetçi militarizmin yeniden canlanmasını önlemek ve Avrupa siyasi entegrasyonunu teşvik etmektir.¹²² Yani tek amacının SSCB olduğu söylenemese de önemli üç amacından biri olmuştur. Ayrıca SSCB'nin desteğiyle komünistler, Avrupa çapında seçilmiş hükümetleri tehdit etmiştir. Nitekim Şubat 1948'de, Çekoslovakya'nın Komünist Partisi, SSCB'nin gizli desteğiyle, o ülkede demokratik olarak seçilmiş hükümeti devirmiştir. Ardından, Batı Almanya'nın demokratik bir şekilde konsolidasyonuna tepki olarak, SSCB, Müttefiklerin kontrolündeki Batı Berlin'i ablukaya altına almıştır. Tüm bu yaşananlar SSCB tehlikesini gözler önüne sermektedir.

NATO'nun kurucu üyeleri kamuoyunu bilgilendirmenin önemini bildikleri için Ağustos 1950'de NATO Bilgi Servisi'ni (NATIS) kurmuş ve geliştirmişlerdir.¹²³ Servis'in ilk rolü NATO'nun politikalarını kamuya duyurmak olmuştur. Bilgi Politikası Çalışma Grubu ve Sosyal ve Kültürel İş Birliği Çalışma Grubu, Bilgi ve Kültürel İlişkiler Komitesi'nde (CICR) birleştirilmiştir.¹²⁴

Soğuk Savaş sırasında NATIS, komünist tehdide karşı ortak bir cevap geliştirmek gerektiğinde güvenlik, bilgi ve istihbarat endişelerini tartışmak için ulusal delegasyonları bir araya getirmede önemli olmuştur. Aynı zamanda, NATIS, koordine edilmiş bir Batı cevabını

¹²² NATO, "A Short History of NATO", https://www.nato.int/cps/ie/natohq/declassified_139339.htm (Erişim tarihi: 09.11.2018).

¹²³NATO, "Committee on Public Diplomacy (CPD)", https://www.nato.int/cps/us/natohq/topics_69272.htm?selectedLocale=en, 26.11.2014, (Erişim tarihi: 09.11.2018)

¹²⁴ Zhikica Zach Pagovski, *Public Diplomacy of Multilateral Organizations: The Cases of NATO, EU, and ASEAN*, Figure Press: Los Angeles, Haziran 2015, s.13.

teşvik etme girişimi sırasında Atlantik Enstitüsü ve Bilderberg grubu gibi organlarla iş birliği içerisinde olmuştur. NATIS'in kendi bilgi ve istihbarat faaliyetlerini yürüttüğünü NATO arşiv materyalleri de göstermektedir. Bu konuyla ilgili Linda Rosso'nun Soğuk Savaş'ta Propaganda ve İstihbarat: NATO Bilgi Servisi (İstihbarat Çalışmaları) adlı kitabı iyi bir referanstır. Propaganda programlarının nasıl geliştirileceği ve yürütüleceğine dair fikir ve teknik alışveriş için bir forum olarak da NATIS'in rolü önemlidir.¹²⁵

NATO birçok olay karşısında SSCB'ye karşı propaganda faaliyetinde bulunma fırsatı elde etmiştir. Bunu da özellikle bazı toplantı kararları metinleri arasına sıkıştırmıştır. Örneğin; 15-16 Kasım 1968 yılında gerçekleşen NATO Konseyi toplantısında Akdeniz ve Almanya'yı içeren durum, Çekoslovakya müdahalesi gibi konularda SSCB'ye uyarı yapılmıştır. NATO Konseyi toplantı kararı, Avrupa'yı veya Akdeniz'i etkileyen herhangi bir Sovyet müdahalesinin ağır sonuçlar içeren uluslararası bir kriz yaratabileceği şeklinde olmuştur.¹²⁶ Burada egemen devletlerin bağımsızlığına işaret edilerek Batı Bloku'nun bu değerlere sahip çıktığına dair propaganda içerikli mesajlar verilmek istenmektedir. SSCB ise devletlerin egemenliğine zarar veren işgalci pozisyonda lanse edilmektedir.

Diğer yandan SSCB de bir takım propaganda faaliyetleri içerisine girmiştir. Sovyet basını, NATO'nun karargahının Brüksel'e taşınmasına özel önem vermiştir. Yeni genel merkeze para harcamanın israf olduğunu ifade etmiştir.¹²⁷ Ayrıca Danimarka'nın NATO'dan çekilmek istemesi halinde SSCB, tarafsızlığını onurlandırma yükümlülüğünü üstlenebileceğine dair söz vermiştir.¹²⁸

Sovyet propagandası NATO'nun zayıf olduğunu, varlığının gereksiz olduğunu ve dağılmanın eşiğinde olduğunu söylemiştir. Diğer yandan NATO'yu militarist olmakla suçlamış, üyelerinin artan savunma harcamalarından şikayetçi olduğunu ve Doğu Avrupa ülkelerinin barış içinde bir arada yaşamalarını tehdit ettiğini ifade etmiştir. Sovyet propagandası hem de ABD'nin politik hedefleri için Avrupa'nın savaş alanı olacağını, Almanya'nın ittifak içindeki egemen Avrupa ülkesi olmaya çalıştığını ve daha küçük Baltık ülkelerinin sömürüldüğünü öne sürmüştür.¹²⁹

¹²⁵ Daha detaylı bilgi için bkz. Linda Risso, *Propaganda and Intelligence in the Cold War: The NATO Information Service (Studies in Intelligence)*, Routledge, Şubat 27, 2014.

¹²⁶NATO, "Final Communique", <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c681115a.htm> (Erişim tarihi: 09.11.2018)

¹²⁷ Pravda, 16.10.1967.

¹²⁸ İzvestia, the government newspaper, 21.10.1967.

¹²⁹ <https://www.psywar.org/content/irdSovietPropagandaAgainstNATO/21March2018> (Erişim tarihi: 21.03.2018).

1969'da Ruslar, İttifak'ın geçerliliğinin sona ermesi konusundaki haberlerle örgütü bölünme noktasında göstermeyi denemişlerdir.¹³⁰ 1967-68 döneminde Sovyet propagandası İskandinav ve diğer ülkeleri NATO'dan ayırmaya çalıştığında, Ruslar Varşova Paketi içindeki olası bölünmelere karşı derinden endişe duymuştur. Romanya ve Çekoslovakya, Paketi terk etmek istemedikleri halde iç reform için baskı yapmıştır. Hem iç hem dış politikada daha fazla bağımsızlık için daha büyük baskılar olmuştur. Dolayısıyla ABD veya Federal Almanya'nın NATO'ya hakim olma girişimleriyle ilgili Sovyet iddiaları, Rusların kendi Varşova Paketi içindeki egemen konumlarını sürdürme çabalarından dikkati dağıtmayı amaçlamıştır.¹³¹

2.2.3. Amerikan Film Sektöründe Propaganda Aracı Olarak Hollywood

Araştırmacılara göre film yapımcıları ile bazı devlet kurumları arasında zaman zaman ilişki olabilmektedir. Yapılan araştırmalarda Amerikan Savunma Bakanlığı, Federal Soruşturma Bürosu ve Dışişleri Bakanlığı gibi kurumların propaganda amaçları ve askere alım için Hollywood'a güvenebilecekleri bulunmuştur. İzleyiciler genellikle bunu bilmiyorlardı. Çünkü Soğuk Savaş boyunca önemli bir propaganda teması olan özgür ve bağımsız kitle iletişim araçlarına sahip olduğuna dair üne ile ABD bu inancı korumuştur.¹³² Yine de 1945 sonrası çıkan her filmin arkasında devlet elinin olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Nitekim böyle bir iddiada bulunmak oldukça güçlü kanıtlar sunmayı gerektirmektedir. Araştırmacıların derlediği belli sayıda filmin bu yıllarda propaganda amaçlı olduğu yönündedir.

Filmler ile gerçekleştirilen propaganda “yumuşak propaganda” olarak da adlandırılmıştır. Yumuşak propaganda olarak adlandırılan bu form, Soğuk Savaş döneminde yapılan birçok Amerikan filminin ayrılmaz parçası olmuştur.¹³³ Çoğu insanın bilinçaltına pozitif bir şekilde mesajlar işlenerek daha güçlü hale getirilmiştir.

Sinema filmi endüstrisi muazzam kültürel, siyasi ve ekonomik güce sahiptir. Kendi başına önemli bir ideolojik güç olarak hareket ederken, aynı zamanda siyasi ve kültürel eğilimleri de barındırır. Buna ek olarak, bu sinema endüstrisi, dünya ticaretinin önemli bir

¹³⁰ Izvestia, the government newspaper, 15.05.1967.

¹³¹Psywar, “Soviet Propaganda Against NATO”, <https://www.psywar.org/content/irdSovietPropagandaAgainstNATO/21March2018> (Erişim tarihi: 21.03.2018).

¹³² Tony Shaw ve Denise J. Youngblood, “ColdWar Sport, Film, and Propaganda; A Comparative Analysis of the Superpowers”, *Journal of Cold War Studies*, Cilt: 19, Sayı: 1, 2017,s.162.

¹³³ Tony Shaw ve Denise J. Youngblood, “ColdWar Sport, Film, and Propaganda; A Comparative Analysis of the Superpowers”, *Journal of Cold War Studies*, Cilt: 19, Sayı: 1, 2017,s.164.

bileşeni ve Güney Kaliforniya'da, Kanada'da ve Batı Avrupa'da önemli bir işveren olarak ABD ekonomisinin stratejik bir bileşenidir.¹³⁴

Hollywood, Amerikan kültürü ve toplumunun dokusuna dokunduğu için siyasi tarihçilerin sınıf, ırk, cinsiyet ve direniş kültürü gibi modern toplumların çalışmalarının merkezi olarak tanımladığı konuların çoğunu temsil etmektedir. Hollywood filmlerini izlemeye dünyanın dört bir yanından milyonlarca insan sinemaya akın etmiştir ve hala karasal TV kanalları, kablo, uydu, internet, VHS ve DVD'lerde filmler seyredilmektedir. Aynı zamanda dünyadaki diğer devletlerle ve ABD hükümetiyle uzun süredir samimi ilişkiler içerisinde. ¹³⁵

1947 yılından sonra özellikle ABD ve Batı Avrupa'da anti-komünizm yükselmeye başlamıştır. Bu da komünizme karşı propagandaları beraberinde getirmiştir. 1947 ve 1952 yılları arasında 2600'den fazla Hollywood filmi Avrupa devletlerinde yayınlanmıştır. Bu dönemlerde Avrupa sinema endüstrisi Hollywood üstünlüğünü benimsemiştir.¹³⁶ Yani, komünizmin Soğuk Savaş döneminde üretilen Hollywood filmleri üzerinde büyük bir etkisi vardır.

High Noon (1952), Mogambo (1953), On the Waterfront (1954), Rebel Without a Cause (1955), Oklahoma (1955), Giant (1956), Pillow Talk (1959), Gidget! (1959) gibi romantik ve eğlenceli filmler Amerikan kültürünü etkili bir şekilde yansıtmaktadır. Böylelikle yazılı eserlerden daha kolay bir şekilde kültürlerini aktarabilmektedirler.

Başkan Harry Truman ve Eisenhower muhafazakar Amerikan aile yaşamını teşvik etmek için Batı filmlerini düzenlemiştir. Din dışı ifadeler ve komünist ortak mülkiyet karşısında özel bir mülkiyette yaşama ve her Pazar kiliseye gitme yaşam anlayışı konusunda teşvik etmişlerdir. ¹³⁷ Ayrıca 1910'larda ortaya çıkan Hollywood'dan da eskiye dayanan Amerikan sinemasında, spor uzun süre popüler bir konu olmuştur. 1945 sonrasında birçok Amerikalı tarafından televizyonda hakim olma eğiliminde olan beyzbol, boks, araba yarışları, Amerikan futbolu ve ardından da basketbol, buz hokeyi ve at yarışı oynanmış ve izlenmiştir. Bu sporlardan bazıları Soğuk Savaş filmlerinde diğerlerinden daha fazla gösterilmiştir. Soğuk

¹³⁴ Andrew Dawson, *Hollywood for Historians*, University of Warwick, Coventry: History at the Higher Education Academy, Eylül 2009, s.3.

¹³⁵ Dawson, a.g.e., s.3.

¹³⁶ Gizem Ayşe Erdeniz, "Cinema as a Propaganda Agent: Hollywood Case during the Cold War", https://www.academia.edu/22311512/Cinema_as_a_Propaganda_Agent_Hollywood_Case_during_the_Cold_War (Erişim tarihi: 09.09.2018).

¹³⁷Gizem Ayşe Erdeniz, "Cinema as a Propaganda Agent: Hollywood Case during the Cold War", https://www.academia.edu/22311512/Cinema_as_a_Propaganda_Agent_Hollywood_Case_during_the_Cold_War (Erişim tarihi: 09.09.2018).

Savaş sırasında spor filmleri düzenli olarak büyük ticari başarı elde etmiştir. Üstelik birkaç Akademi Ödülünü de toplamışlardır.

Özellikle 1950ler, içeride ve dışarıda komünist tehdit karşısında vatansever bir takım ruhu yaratma ihtiyacının yüksek olduğu dönem olmuştur. 1955 yılında yayınlanan “Strategic Air Command” filminde başarılı bir beyzbol oyuncusu ve pilot olan Robert ile dönemin ABD’si anlatılmaktadır. Ayrıca burada aile, ordu, spor ve geleneksel Amerikan değerleri aktarılmıştır.

1960’lardan sonra yaşanan bazı hadiseler (Kennedy, Malcolm X ve Luther King’in süpheli ölümü, Vietnam Savaşı gibi) neticesinde Amerika’nın liberal ve muhafazakar konsepti zarar görmüştür. Nitekim ABD hükümeti ve politikaları FBI, CIA ve Hollywood sorgulanmaya başlamıştır.

Son olarak, örnek birkaç filmin incelenmesi ve değerlendirilmesi ile de konu daha detaylı şekilde aktarılacaktır.

2.2.3.1. Invasion U.S.A. (1952)

Invasion U.S.A. filmi, ismi olmayan komünist bir güç tarafından ABD’nin istilasını resmediyor ancak açıkça SSCB’yi ortaya atma niyetinde değil. Bu, Avrupa’da artan komünist faaliyetler ve Amerika toprakları üzerinde gerçekleşen düşman uçuşlarını tanımlayan haber yayınları ile başlıyor. Filmin ana karakterleri New York’ta barda oturuyorlar ve küresel gerginlikler ve politikalar hakkında resmi olmayan tartışmalar yürütüyorlar. Onlar komünizme karşılar ancak vergi ödemekten hoşlanmıyorlar. Bir karakter, daha güçlü Amerika isteyen insanların olduğunu ama kendilerinin katkıda bulunmak istemediklerini ifade ediyor.

Komünist istilası Alaska’da başlıyor. Askeri üsler ve tersaneler nükleer silahlarla vurulurken, düşman paraşütçüler yere iniyor ve sivil havaalanlarını ele geçiriyorlar. ABD Başkanı bu saldırıyı kınıyor. Savaş sahneleri ve nükleer saldırılar barda ki karakterler tarafından tartışılan ve haber takipçileri tarafından duyurulan görüntüler ile gösteriliyor.

Görüldüğü üzere filmin komünistleri işgalci güç gibi gösteriyor olması güçlü bir anti-komünist propaganda örneğidir. Öbür yandan filmi mesajı çok açıktır: ABD ya bir işgale boyun eğmeli ya da savunma harcamalarını arttırmalıdır. Savunmayı arttırmayı oylamayla reddeden Amerikalı senatörleri filmin sonuna doğru kendileri öldürüyor.

2.2.3.2. Rocky IV (1985)

Soğuk Savaş dönemi ABD yapımı filmlerinden biri olan Rocky bizlere birçok mesaj vermektedir. Dünya çapında ünlenen bu filmin birçok serisi olmuştur. Bunlardan özellikle 1985 yılında yapılan Rocky IV filmi, Soğuk Savaş propagandasını görmek açısından son derece önemli olmuştur. Sovyet boksörü olan Ivan Drago, öldürmek üzere programlanmış bir komünist sporcudur. ABD boksörü Rocky Balboa, fakirlikten zenginlik rüyasına geçişi sembol eden kapitalist bir kişidir. Özellikle Rocky serisinin sevilen karakterlerinden olan Apollo'yu Drago'nun öldürmüş olması bu karakter için daha önceden bir nefret duygusu yaratmaya sebep olmuştur. SSCB bayrağını andıran sarı kırmızı şort kombiniyle de Drago, insanların zihinlerinde Doğu Bloku algısı yaratmıştır. Yoğun propaganda içeren Rocky IV filminde her sporcu ideolojik sebeplerden kazanmak zorundadır. Nitekim kazanan da Rocky olmuştur. ABD bayrağına sarılmış zafer görüntüleri izleyicilerin hafızalarına kazınmıştır. Rocky'nin final sahnesinde kahraman yalnızca Soğuk Savaş mücadelesinin neden olduğunu göstermekle kalmıyor, aynı zamanda Sovyet insanlarını ve siyasi liderlerini nasıl doğrudan çekeceğini ve onların ülkesinde Sovyet komünizmine meydan okumanın nasıl başarılı olabileceğini de göstermiştir.¹³⁸

2.2.3.3. Top Gun (1986)

SinemaTürk tarafından Top Gun filminin özeti aktarılmaktadır:

*“Donanma pilotu Pete Mitchell ileri derecede eğitim almak için gönderildiği Miramar Donanma Hava Üssü'nde herkesin ulaşmaya çalıştığı Top Gun onur ödülü için en kıdemli pilotlardan biri olan Tom Kasansky ile başa baş bir mücadele içine girer. En yakın arkadaşının ölümüyle sarsılan Mitchell, Top Gun ödülünü almayı başaramayınca psikolojik sorunlar yaşamaya başlar. Beklediği başarıyı yakalamak için son şansı önlerinde aniden patlak veren uluslar arası krizdir.”*¹³⁹

Okul, 1960'ların sonunda Vietnam'daki hava savaşı ile mücadele etmenin bir yolu olarak kurulmuştur ve donanma bu filmi asker toplama aracı olarak kullanmıştır. Askere alım yapan memurlar başvuru sahipleriyle konuştuklarında onların %90'ının bu filmi izlediklerini söylemişlerdir.¹⁴⁰ Yapımcı John Davis, Top Gun'un gerçekten donanma için bir asker toplama videosu olduğunu iddia etmiştir. Halkın tepkisinin “ Pilot olmak istiyorum.” şeklinde

¹³⁸ Tony Shaw ve Denise J. Youngblood, “ColdWar Sport, Film, and Propaganda; A Comparative Analysis of the Superpowers”, *Journal of Cold War Studies*, Cilt:19, Sayı: 1, 2017,s.160.

¹³⁹ SinemaTürk, “Top Gun”, 1986, <http://www.sinematurk.com/film/16151-top-gun/> , (Erişim tarihi: 03.01.2019).

¹⁴⁰ Garin Pirnia, “10 Speedy Facts About Top Gun”, <http://mentalfloss.com/article/63980/10-speedy-facts-about-top-gun> , 16.05.2016, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

olabileceğini düşünmüş ve işe de yaramıştır. Nitekim ABD Donanması, Deniz Havacıları olmak isteyen gençlerin miktarının, filmin yayınlanmasından sonra % 500 oranında arttığını söylemiştir.¹⁴¹

2011 yılındaki Washington Post haberine göre, prodüksiyon sırasında Pentagon, film yapımcılarıyla birlikte çalışmış ve Paramount Pictures'a savaş uçaklarının ve uçak gemilerinin kullanımı için sadece 1.8 milyon dolar ücretlendirme bildirilmiştir.¹⁴²

1986 yılında gösterime giren Top Gun, 1986'nın en yüksek hasılatlı filmi olmuştur.¹⁴³ Ayrıca Tom Cruise ve Kelly McGillis'in oynadığı 1986 tarihli Top Gun filminin Berlin tarafından söylenen meşhur müziği "Take My Breath Away", aynı yıl Altın Küre'yi ve Akademi Ödülü'nü kazanmıştır.¹⁴⁴

2.2.4. Soğuk Savaş Dönemi Gizli Silahı Olarak Caz Müziğinin Kullanımı

1880'lerde New Orleans'ta gelişmeye başlayan ve 1920'lerin başlarında New York, Los Angeles ve Chicago'da son şeklini alan Caz müziği, günümüzde bile en çok dinlenen müzik türleri arasında yer almaktadır. Caz, Afro-Amerikan olarak adlandırılan Amerika'ya gelen Afrikalı kölelerin şarkı ve ilahilerinden gelişmiştir.¹⁴⁵

ABD Dışişleri Bakanlığı cazın potansiyelini bir Soğuk Savaş silahı olarak görmüş ve bu amaçla da 1956 yılında "Caz Elçileri Programı"nı başlatmıştır. Nitekim Caz müziği ABD için mükemmel bir metafordur. Burada demokrasi ve özgürlüğün müziği vardır ve Caz grupları yıllarca yurtdışına turnelere çıkmıştır.¹⁴⁶

Öbür yandan ABD'de baş gösteren ırkçılık ve şiddet olayları dünyadaki Amerikan algısına zarar vermektedir. Siyah ve beyaz müzisyenlerin birlikte çalmaları için dünyaya gönderilmesiyle, Dışişleri Bakanlığı ülkedeki ırkçılık hakkındaki olumsuz algıyı değiştirmek için telafi fırsatı elde etmiştir. Böylelikle Sovyetlerin ırksal eşitsizlik eleştirisi karşısında

¹⁴¹ Jo-Anne Rowney, "31 Top Gun facts that will take your breath away as sequel teased", <https://www.mirror.co.uk/tv/tv-news/top-gun-day-31-facts-7960230>, 01.06.2018, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

¹⁴² David Sirota, "25 years later, how 'Top Gun' made America love war", https://www.washingtonpost.com/opinions/25-years-later-remembering-how-top-gun-changed-americas-feelings-about-war/2011/08/15/gIQAU6qJgJ_story.html?utm_term=.9ecce384a4d6, 26.08.2011, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

¹⁴³ Garin Pirnia, "10 Speedy Facts About Top Gun", <http://mentalfloss.com/article/63980/10-speedy-facts-about-top-gun>, 16.05.2016, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

¹⁴⁴ Diana Cook, "6 Hits Songs That Destroyed the Bands They Made Famous", <http://www.cracked.com/blog/6-hit-songs-that-destroyed-bands-they-made-famous/>, 06.01.2015, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

¹⁴⁵ <https://www.jazzinamerica.org/LessonPlan/5/1/249>, (Erişim tarihi: 05.11.2018).

¹⁴⁶ Billy Perrigo, "How the U.S. Used Jazz as a Cold War Secret Weapon", <https://time.com/5056351/cold-war-jazz-ambassadors/>, Dec 22, 2017, (Erişim tarihi: 04.10.2018).

Amerikan imajını değiştirmeyi amaçlamışlardır.¹⁴⁷ Caz müziğinin önemli isimleri olan Louis Armstrong, Duke Ellington, Dizzy Gillespie ve Dave Brubeck program kapsamında Doğu Almanya, Polonya, Afganistan, Hindistan, Sri Lanka, İran, Irak, Türkiye gibi ülkeleri ziyaret edip konserler vermiştir.

1955'ten itibaren Caz, VOA tarafından her gece servis edilmiştir. Dünyadaki Caz severler ve özellikle Doğu Bloku ülkelerindeki dinleyiciler için “Music USA” (aynı zamanda “The Jazz Hour” olarak da bilinir) programı, bu müzik için temel bilgi kaynağı sağlamış ve on milyonlarca dinleyicinin “Amerika” anlayışını ortaya koymuştur. Bu programı yapan Conover'ın da Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa'da popülerliği vardı. 1950'lerde bölgeyi ziyaret ettiği zaman “Conover'ın çocukları” olarak kendilerini adlandıran hayranları onu büyük bir ilgiyle karşılamıştır.¹⁴⁸ İnsan hakları savunucusu Boris Pustyntsev de onun Caz aşkının VOA yayınlarıyla başladığını söylemiştir. “*En son müzik programını dinlemeden uykuya bile gidemem*” demiştir.¹⁴⁹

2.3. Moskova Merkezli Doğu Bloku Propaganda Faaliyetleri

Doğu Bloku'nun başını çektiği SSCB, Soğuk Savaş dönemi boyunca çeşitli propaganda faaliyetlerine başvurmuştur. Bu dönem artık sıcak çatışmalardan ziyade ideolojik olarak ayrılmış iki kutubun mücadelesi şeklinde ilerlediğinden hem kendi Blokları nezdinde hem de karşı Blok nezdinde kitleleri etki altına alma yolunda önemli adımlar atmıştır.

2.3.1. Glavlit ve Sansür

SSCB için devletin en önemli araçlarından birisi propaganda olmuştur. Öncelikle ideolojilerini ve Komünist Parti'nin politikalarını herkese benimsetmeyi istemişler ve bu doğrultuda 1922 yılında Glavlit adında koyu bir sansür organı oluşturmuşlardır. Glavlit olarak bilinen Edebiyat ve Yayın İşleri Müdürlüğü (Glavnoe Upravlenie po Delam Literaturny i Izdatelstva), SSCB'de basılı materyallerin sansüründen sorumlu Bakanlar Kurulu'na bağlı devlet organı olmuştur.¹⁵⁰ Sansür kelimesi ise Oxford sözlüğüne göre “*müstehcen, politik*

¹⁴⁷ Billy Perrigo, “How the U.S. Used Jazz as a Cold War Secret Weapon”, <https://time.com/5056351/cold-war-jazz-ambassadors/>, 22.12.2017, (Erişim tarihi: 04.10.2018).

¹⁴⁸ Rüdiger Ritter, “Broadcasting Jazz into the Eastern Bloc- Cold War Weapon or Cultural Exchange? The Example of Willis Conover”, *Jazz Perspectives*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2013, s.111.

¹⁴⁹ Irina Naumenko, “Cold War archive: How the USSR and U.S. battled each other with radio waves”, Russia Beyond, https://www.rbth.com/politics_and_society/2017/02/17/cold-war-archieve-how-the-ussr-and-us-battled-each-other-with-radio-waves_704218, 17.02.2017, (Erişim tarihi: 07.11.2018).

¹⁵⁰ Encyclopedia.com, “GLAVLIT”, <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/glavlit>, 2004, (Erişim tarihi: 07.11.2018).

olarak kabul edilemez veya güvenliği tehdit ettiği düşünülen kitap, film, haber vb. parçaların gizlenmesi veya yasaklanması'' şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁵¹ Yani bu doğrultuda SSCB'de insanlar kitap, film, haber gibi iletişim araçlarına erişmeden önce Glavlit'in onayını alması gerekmiştir. Glavlit, farklı görüşlerin öğrenilmesini büyük ölçüde engellemiştir. Ayrıca yayın bozucu cihazlarla yabancı radyo ve televizyonların takip edilmesi zorlaştırılmıştır. Rejimin görüşüne uymayan genetik, sibernetik gibi bilim dalları da yasaklanmıştır.¹⁵² Yani buradan da anlaşılacağı üzere sansür, Soğuk Savaş dönemiyle birlikte gelmemiştir. Ancak Soğuk Savaş döneminde de sıklıkla kullanılmıştır. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru ise Komünist Parti Sektereri Mikhail Gorbachev'un glasnost (açıklık) politikasından dolayı sansür büyük ölçüde gevşetilmiştir.¹⁵³

Yeni bir insan tipinin yaratılmaya çalışıldığı sansür ve propaganda faaliyetlerinde özellikle çocukların küçük yaşlarda özel eğitim kurumlarında aldıkları eğitimler son derece etkili olmuştur. Öyle ki çocuklar ailelerinde rejim karşıtı düşüncelere şahit oldukları zaman bunu çok geçmeden polise bildirmeliydiler. Pavlik Morozov adlı bir çocuk bu yönlendirmeler doğrultusunda babasını gizli polis NKVD'ye ihbar ettiği için kahraman ilan edilmiştir.¹⁵⁴

2.3.2. Soğuk Savaş Dönemi'nde Ortaya Çıkan Yeni Durum ve SSCB'nin Propaganda Faaliyetleri

SSCB lideri Stalin'in kafasındaki dünya düzeni, komünist ideoloji ile şekillendirilmiş Panslavizm olmuştur. Stalin'in analizine göre, Hitler'e karşı savaşan SSCB ve müttefikleri arasında pek bir fark yoktur. En nihayetinde yeni bir savaş kaçınılmaz olacaktır ve o an SSCB'nin yapmaya çalıştığı şey bir ateşkestir. Yani gerçek nihai bir barış söz konusu olmamıştır.¹⁵⁵ 2. Dünya Savaşı bittiğinde böylece yeni bir savaş dönemi başlamıştır.

Diplomasi, SSCB için sadece iş görmek için uygun bir yol değil aynı zamanda devrimin ilerlemesi için gizli bir silah olmuştur. Bunun yanında SSCB'nin coğrafya ve tarihle şekillenmiş olan ulusal çıkarları ile ideolojik mücadeleleri birbirinden ayrı düşünülemezdi.¹⁵⁶ Stalin zaten Doğu Avrupa'yı işgal altında tuttuğu için bu bölgelerde baskı kurması da zor olmamıştır. Ancak Sovyet tipi yönetimler oluşturmaya gelince daha temkinli yaklaşmak gerekmiştir. Savaştan sonraki 2 yıl içinde Yugoslavya ve Arnavutluk'ta komünist

¹⁵¹ Oxford Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/censorship> , (Erişim tarihi:07.11.2018).

¹⁵² Öymen, a.g.e., s.285.

¹⁵³ Roger D. Markwick, "Censorship and Fear: Historical Research in the Soviet Union", University of Groningen Press, s.373.

¹⁵⁴ Öymen, a.g.e., s. 286-287.

¹⁵⁵ Kissenger, a.g.e., s.421.

¹⁵⁶ J.M. Roberts, *Dünya Tarihi*, (Ed. Senem Davis), II. Cilt, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011, s.1010-1011.

diktatörlükler kurulmuştur. Bulgaristan, Macaristan, Çekoslavakya, Polonya ve Romanya'da koalisyon hükümetleri bulunmuştur. Bilindiği üzere daha sonra Sovyet uydusu haline gelen bu 5 ülkede koalisyon hükümeti döneminde bile en güçlü kanat komünistler olmuştur. Ancak tümüyle kontrol onlarda olmamıştır.¹⁵⁷

Doğu Avrupa ülkeleri zaten demokratik bir geleneğe sahip olmadığı için SSCB bu ülkelere girdiği zaman buralardaki komünist partilerin birçoğu halkın desteğini zaten sağlamıştır. Bu da SSCB'nin elini kolaylaştıran bir etmen olmuştur. Ancak yine de SSCB, güvenlik endişeleri sebebiyle bu ülkelerle ikili anlaşmalar yapmaya önem vermiştir. Ayrıca 1947 yılında SSCB, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Çekoslavakya, Fransa ve İtalya komünist partilerinin liderleri Polonya'nın Szklarska Poreba kentinde COMINFORM'un kuruluşunu ilan etmişlerdir. Bu hamlenin Marshall Yardımı ve Truman Doktrini'nden sonra yapılmış olması dikkat çekicidir. Dünya böylelikle net bir şekilde iki ayrı nüfuz küresine ayrılmıştır. Daha sonraları COMINFORM üyelerinden olan Yugoslavya, SSCB ile yaşadığı sorunlar neticesinde 1948 yılında COMINFORM'dan çıkarılmıştır. 1949 yılında ise Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) kurulmuş ve SSCB Doğu Avrupa ülkelerini kendi ekonomisine bağlamıştır.¹⁵⁸ Uluslararası ittifaklarla ilişkili propaganda faaliyeti olarak bakıldığında SSCB'nin kendi ideolojik nüfuzunun olduğu alanı bir arada tutma çabası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ekonomik yardımlaşma şeklinde bir ismin kullanılmış olması da ülkeler arasında olumlu bir imaj çizmiştir.

1947 yılında SSCB tarafından Molotov Planı oluşturulmuştur. Bu, Marshall Planı'na karşılık olarak SSCB ve kendi uydu ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmek için oluşturdukları ikili ticaret sistemi olmuştur.¹⁵⁹ ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın adını alan plana karşılık, SSCB'nin bu ekonomik plana Dışişleri Bakanı Molotov'un adını vermesi dikkat çekicidir.

Batı Bloku'ndaki yakınlaşmalar ve ittifaklar karşısında SSCB, Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkelerle birlikte 14 Mayıs 1955 tarihinde bir askeri birlik anlaşması olan Varşova Paktı'nı imzalamıştır. Pakt, Amerikan kapitalizmine karşı bir rakip ve komünist hakimiyetin bir işareti olarak, potansiyel askeri tehdit olarak görülmeye başlamıştır.¹⁶⁰

Varşova Paktı ve dolayısıyla Doğu Bloku ülkeleri 1968 yılında gerçekleşen Çekoslavakya müdahalesinde rol oynamışlardır. Çekoslavakya'da 5 Ocak 1968 tarihinde

¹⁵⁷ Kissenger, a.g.e., s.424.

¹⁵⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 24. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2014, s.234-238.

¹⁵⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 16. Baskı, Alkım Yayınevi, 2007, s.444.

¹⁶⁰Nicholas Dambacher, "The Warsaw Pact" The Cold War Museum, <https://www.coldwar.org/articles/50s/TheWarsawPact.as> , (Erişim tarihi: 10.11.2018).

Alexander Dubcek'in Birinci Sekreterliğe getirilmesiyle ülkede özgürlükler sistemi ortaya çıkmaya başlamıştır. Sansür kaldırıldığı gibi basın, radyo ve televizyona da ifade özgürlükleri verilmiştir.¹⁶¹ 2 Ağustos 1968 tarihinde Dubcek, radyoda yaptığı konuşmada, Ocak ayından beri devam eden özgürlükleri destekleyen politikadan vazgeçmeyeceğini halka duyurmuştur.¹⁶² Söz konusu bu süreçte Alexander Dubcek'in "Prag Baharı" adı da verilen siyasi liberalleşme reformlarını durdurmak için 20-21 Ağustos 1968 gecesi SSCB başta olmak üzere diğer Varşova Paktı üyelerinin de (Polonya, Doğu Almanya, Macaristan ve Bulgaristan) içinde bulunduğu birlikler Çekoslovakya'yı işgal etmişlerdir.

Varşova Paktı normalde Sovyet radyosu ve basınının yıllarca konusunu yaptığı bir şey olmamıştır. Daha ziyade Avrupa güvenliği ve Blok ilişkilerinin yorumlanması ile ilgili gündeme gelmiştir. Ancak olayların sonrasında Sovyet radyo ve basını başarıyı duyurmasına karşın, olaylar sona erdikten sonra Sovyet askerlerinin devam eden varlığı üzerine Çek medyasında ifade edilen endişeleri yanıtlamaktan kaçınmıştır.¹⁶³

Stalin'in 1953 yılındaki ölümü, Ekim 1956'da yenilenen bir Sovyet-Amerikan kültürel anlaşmasına ve karşılıklı bir dağıtım planının başlatılmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda SSCB'nin İngilizce yayınlanmaya başlayan dergisi "Soviet Life", ABD'de dağıtılmış ve başlangıçta "Soviet Life" olarak adlandırılmasına rağmen daha sonra "Russian Life" a dönüşmüştür. Temmuz 1956'daki ilk sayısı, ümit verici bir şekilde başlamış; Rus jet uçakları, bale, barışçıl atom kullanımı, Sovyet çiftçiliği, spor, şiir ve karikatürlerle ilgili yazılar yer almıştır.¹⁶⁴

SSCB'de okuryazar oranı düşüklüğü sebebiyle yazılı basın halkın yalnızca küçük bir bölümüne etki etmiştir. Okuma yazma bilmeyen halkı da etki altına alabilmek adına radyo güçlü bir propaganda aracı olmuştur. Bu çerçevede, Radyo Moskova'nın SSCB propaganda aracı olarak Soğuk Savaş yıllarında son derece etkili olduğu görülmüştür. Doğu ve Batı Blokları arasındaki gerginlikler arttıkça Radyo Moskova da yayınlarını arttırmaya ve halkları hedef almaya devam etmiştir. Radyo Moskova'nın dil servislerine ilk eklenen 1946 yılında Korece dil servisi olmuş ve onu Uygurca ve Moğolca takip etmiştir. Korece dil servisi, 1951'de Kore Savaşı'nın başlangıcı ve Kızıl Ordu tarafından Kore Yarımadası'nın kuzey yarısının işgali ile özellikle önemli hale gelmiştir. 1940'ların sonları ve 1950'lerin başlarında Hint yarımadası ve Güney Asya'ya da dil servisleri eklenmiştir. 1940'ların sonlarında Arapça

¹⁶¹ Armaoğlu, a.g.e., s.567.

¹⁶² Armaoğlu, a.g.e., s.568.

¹⁶³ FBIS Special Report on Communism Propaganda, 1968, s.17.

¹⁶⁴ Elise Crane, "Amerika as a key tool of Cold War public diplomacy", <http://americandiplomacy.web.unc.edu/2010/01/the-full-format-american-dream/>, Ocak 2010, (Erişim tarihi:19.01.2019).

dil servisi haftalık 7.5 saatten 42 saate kadar çıkmıştır. Farsça yayınları da 1950’de haftada 31.5 saate yükselmiş ve Türkçe her hafta 31 ¼’e yükselmiştir. Bununla birlikte Avrupa dil yayınları da genişlemiş ancak Batı Avrupa tarafına eğilim göstermişlerdir. Haftalık İngilizce yayınlar 38 saate, Fransızca yayınlar 28 saate, Almanca yayınlar 55 saate genişlemiştir. İtalyanca ve Fince dil servisleri de makul artışlar göstermiştir. Şaşırtıcı bir biçimde Yugoslavya’ya ise haftalık yayınların neredeyse yarısı kesilmiştir. Çekoslavakya’ya yapılan yayınlar ise tamamen kesilmiştir.¹⁶⁵

“1949 yılında Çin’de komünistlerin yönetimi devralmasıyla, yeni bir dünya ve radyo gücü ortaya çıkmıştır. Sovyet Bloku’ndaki firar tehdidiyle karşı karşıya kalan SSCB dil sayısını artırarak yayınlarını genişletmiştir. Komünist olmayan ülkelere buna misilleme yaparak Radio Free Europe (RFE) ve Radio Liberty (RL) yayınına başlamıştır.”¹⁶⁶ 1956 yılına gelindiğinde VOA, SSCB’ye haftalık 30 saatten fazla yayın yapıyordu. RL ise 1951 yılında Rusça ve diğer Sovyet dillerinde SSCB’ye yayın yapmak için ABD tarafından kurulmuştur. 1957 yılına kadar 11 vericiden 17’ye artış sağlanmıştır. Ayrıca RFE Doğu Avrupa’ya konuşmaya başlamıştır. 1954’e kadar haftada 124 ¾ saat sadece Polonya’ya yayın yapmıştır.¹⁶⁷

Soğuk Savaşta her iki tarafın da yayın saatlerinin arttığı görülmektedir. Bunlara ek olarak, 1950’lerin sonları ve 1960’larda gelişen Afrika’nın bağımsızlık hareketleri Radyo Moskova’nın Somali, Zulu ve Madagaskar’ı içeren 11 Afrika dili ve Portekizceyi de ekleyerek Afrika’nın yetersiz kalan dil servislerini değiştirmesine sebep olmuştur.¹⁶⁸ Öte yandan, 1952 yılında İtalya’ya yönelik haftada 78 saat yayın yapılıyordu ve Batı ülkelerinde kendi çizgilerini benimseyen sivil toplum örgütlerini, çeşitli konularda Sovyet tezlerine destek verecek çalışmalar yapmaları için yönlendirmeye çalışıyorlardı.¹⁶⁹

1961 yılına gelindiğinde SSCB’deki yayın kontrolü Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Devlet Komitesi tarafından düzenlenmiştir. Komite SSCB Bakanlar Konseyi’nin doğrudan bir organı olmuştur. Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Devlet Komitesi Başkanı olan S. V. Kaftanov’a göre, 1961’de Komite’nin görevleri:¹⁷⁰

-Sovyet hükümetinin ve Komünist Parti’nin iç ve dış politikalarını açıklamaktır.

¹⁶⁵ Mark D. Winek, “Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War” *Comparative Humanities Review*, Cilt: 3, 2009, s.102.

¹⁶⁶ Jowett, Donnell, a.g.e., s.169.

¹⁶⁷ Winek, a.g.e., s.103.

¹⁶⁸ Winek, a.g.e., s.103.

¹⁶⁹ Öymen a.g.e. s.290.

¹⁷⁰ Winek, a.g.e., s.105.

-SSCB halklarının teatral sanatının, müziğinin ve edebiyatının en iyi eserlerini radyo dinleyicilerine ve televizyon izleyicilerine tanıtmaktır.

-Burjuva ideolojisi, ahlaki ve irticai propagandasının esasını açığa çıkarmaktır.

Komite başkanını doğrudan Bakanlar Kurulu'na bağlı tutarak devlet Radyo Moskova'yı içeren devlet aygıtları üzerinden haberler, eğitim, kültür ve eğlence programları üzerinde kontrolü sürdürebilmiştir. Haber programları başta Komünist Parti'ye bağlı olmuştur. Sonra Varşova Paktı milletlerindeki diğer sosyalist hareketleri ve olayları, dünya etrafındaki Sovyet aktivitelerini örneklendiren hikayeler olmuştur.¹⁷¹

1917 ihtilalinden beri SSCB radyonun propaganda değerinin farkında olmuştur. Nitekim *'Lenin radyoyu kağıtsız gazete olarak nitelendiriyordu.'*¹⁷² Böyle önemli göreve sahip olan radyo, SSCB için Soğuk Savaş yıllarında önemli tehlike yaratabilirdi. Bu yüzden SSCB'ye yönelik artan yayınlara karşı olarak 1949 yılında Sovyet toprakları içerisinde tahmini 150 vericiden BBC ve VOA'nın sinyallerini bozma kampanyası gerçekleştirilmiştir. Bu sinyal bozma etkili olurken, bunun bir bedeli de olmuştur. Amerikan Hükümeti'nin 1950 yılındaki tahminleri doğrultusunda bu olay için SSCB'nin yılda 17.5 milyar dolar veya VOA'nın toplam bütçesine eşit bir miktar para harcadığı tahmin edilmektedir.¹⁷³

Radyo Moskova'nın ABD'de dinleyici kitlesinin kayda değer olmamasına rağmen, bazı hedeflerine ulaşmayı başardığı görülmektedir. Dinleyiciler SSCB ile ilgili büyük değişimler yaşamadıklarını yalnızca genel görüşlerinin bir kısmının değiştiğini rapor etmişlerdir. Sonuçta 1966 yılının Kasım ayında ülkede tüm uluslararası siyasi yayınları dinleyen yaklaşık 2 milyon insan (Amerikalıların %2'si) içinde Radyo Moskova'nın dinleyicilerinin tüm dinleyicilere göre nispeten küçük olduğu gözlemlenmiştir. Dinleyiciler Radyo Moskova'nın onların favorilerinden biri olduğunu bildirirken, istasyonun dinleyici tabanı 2 milyondan daha az olacaktı ve bu yüzden ABD kamuoyunu ciddi bir biçimde değiştiremeyecekti. Bu VOA ve RL için Sovyet dinleyici kitlelere keskin bir tezat oluşturmaktaydı. Bununla birlikte Radyo Moskova'nın ABD dışındaki değeri nispeten bilinmemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde Moskova'nın yayınları düzenli olarak ayarlanmıştır. ABD'deki görece ufak bir dinleyici grubuna göre sansürün rolü dinleyicilerin görüşlerinde rol oynamasına rağmen, SSCB'nin dış politikasında Radyo Moskova'nın rolü göz ardı edilemez.¹⁷⁴

Jewish Telegraphic Agency arşiv araştırmalarına göre, 1973 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı Sovyet hükümetinin Batı Alman Radyosu, BBC ve VOA'nın SSCB'ye yaptığı

¹⁷¹ Winek, a.g.e., s.105.

¹⁷² Öymen, a.g.e., s.42.

¹⁷³ Winek, a.g.e., s.108.

¹⁷⁴ Winek, a.g.e., s.112-113.

yayınların sinyallerini bozmayı bıraktığını ama hala RFE, RF ve İsrail Radyo'sundan yapılan programların sinyallerini bozmaya devam ettiğini açıklamıştır.¹⁷⁵ Radyo Moskova'nın sinyalleri nadiren diğer milletler tarafından kesilirken, SSCB aktif bir şekilde BBC, VOA gibi Batılı yayınları kestiği görülmüştür. Bu da Batı yayınlarında Batı kültürünün sızmasına dair korkudan kaynaklanmaktaydı. Bu yüzden SSCB, Sovyet vatandaşlarını bundan uzak tutmak istemiştir. Keza VOA'yı 8 milyon Sovyet vatandaşı dinlediği tahmin edildiğinden SSCB'nin bu konudaki endişeleri yersiz değildir.¹⁷⁶ Ancak 1970'li yıllarda yayını kesilenlerin sayısında (VOA da dahil) görüldüğü üzere bir azalma saptanmıştır. Soğuk Savaş bağlamında düşünülürse detant (yumuşama) dönemiyle birlikte iki taraf içinde tehlikenin boyutu azalmaya başlamış ve birçok platformda iş birliğine yönelik adımlar atılmıştır.

Sovyet propagandası, Reagan yönetiminin Ku Klux Klan'lara olan tutumlarının resmi olarak karşılaştırılması da dahil olmak üzere ABD ırkçılığı suçlamaları ile dolu olmuş ve “yönetimin Klan faaliyetini desteklediğini” ima etmiştir. 1979 CSIS raporu, bebeklerin kapitalizmin kötülükleri altında satıldığı iddialarını ve Amerikan toplumu hakkındaki korku öykülerinin hala Sovyet basınında bolca yaşandığını içeren bir sonuç çıkarmıştır.¹⁷⁷

Çeşitli sanat dalları da propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Modern, soyut resimler ve heykeller eleştirilmiş ve yasaklanmış, rejimin benimsediği sosyal realist yapıtlar ise desteklenmiştir.¹⁷⁸ 1960'larda totaliter Sovyet barok tarzının yerini mimaride ve görsel sanatlarda modern minimalist (sadelik ve nesnelliği ön plana çıkaran akım) almıştır. Hatta Sovyet animasyonlarında da bu tarza öncülük edilmiştir. Stalinist estetiğin yerini daha çok Batılı tarz alırken, Sovyet sanatı son derece ideolojik olmaya devam etmiştir.¹⁷⁹

Afrika'dan Amerika'ya köle olarak getirilenlerin müziği olarak kabul edildiği 1920'lerden beri SSCB'de Caz müziğine yönelik tutum değişmiştir. Caz, Amerikan kültürünün bir parçası haline geldiği için Sovyet propagandası bunu zenginler için müzik olarak göstermeye başlamıştır. Bunu dönemin filmlerinde de görebilmekteyiz.

Soğuk Savaş döneminde SSCB filmlerinde özellikle Camel sigarası ve Coca Cola Amerikan kültürel emperyalizminin simgeleri olarak sıkça kullanılmıştır. Ayrıca gece

¹⁷⁵Jewish Telegraphic Agency, “USSR Ends Jamming of Voa, Bbc, Dw, but stil Jams Radio Israel Radio Free Europe, Radio Liberty”, <https://www.jta.org/1973/09/14/archive/ussr-ends-jamming-of-voa-bbc-dw-but-still-jams-radio-israel-radio-free-europe-radio-liberty>, 14.09.1973, (İnternet erişim: 29.01.2019).

¹⁷⁶ Winek, a.g.e., s.108.

¹⁷⁷Elise Crane, “Amerika as a key tool of Cold War public diplomacy”, <http://americandiplomacy.web.unc.edu/2010/01/the-full-format-american-dream/>, Ocak 2010, (Erişim tarihi:19.01.2019).

¹⁷⁸ Öymen, a.g.e., s.286.

¹⁷⁹History of Russian and Eastern European Animation, “Animated Propaganda:The Millionaire 1963”, <https://animation-stories.com/2017/02/24/animated-propaganda-the-millionaire-1963/>, 24.02.2017, (Erişim tarihi: 21.10.2018).

kulüpleri, caz müziği, kokteyller, lüks otomobiller gibi Batı tarzını simgeleyen unsurlar özenle seçilmiştir. Sosyalist ideolojiye göre, “*kişisel temel ihtiyaçların ötesinde özel mülkiyet sahibi olmak hem toplumsal bölüşümde adaletsizliğe neden olmakta hem de insanları açgözlülüğe teşvik etmektedir.*”¹⁸⁰ Bu hususta özel mülkiyet eleştirileri de sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Soğuk Savaş Sovyet spor filmlerinde atletizm müsabakaları ve uluslararası düzeyde başarılı olmak için gereken yoğun eğitimler, eğlenceli olarak sunulmuştur. 2. Dünya Savaşı sonundan 1956 yılına kadar yapılan sporla ilgili birkaç film genellikle savaştan sonra normal hayata dönüşü vurgulayan komedilerdir. Onlar fiziksel zindelik ve ahlaki karakter oluşturma hususunda sporun katkılarını vurgulamaktadırlar.¹⁸¹

1957 yılında “The Cranes Are Flying” filmi ile sinemada başlayan Kruşçev döneminin kültürel çözülmesi, yönetmenlerin kendi eğilimlerini takip etmek için daha çok özgür ve daha fazla entelektüel olarak uyaran sanat konularını ele aldığı ölçüde spor filmlerine yakınlık gösterememiştir. Bazı istisnalardan biri ise “The Hockey Players” filmi olmuştur. Buz Hokeyi ile ilgili ilk Sovyet filmi olan bu film, spordaki rekabetlerin yanı sıra özellikle oyuncuların yaşlandıkça özel yaşamlarında yoğun eğitimin etkisini gösteren ciddi bir yapımdır.¹⁸²

1970’lerde yetenekli Sovyet atletler daha fazla çalışma arzularını yitirmişlerdir. Bu dönemde atletlerin özellikle gece geç saatlerde dışarıda kalma, Batı pop müziğiyle dans etme veya onların özel yaşamlarına odaklanma istekleri için koç tarafından azarlanarak başarıya sürüklemeye çalışılmıştır. Eşler ve kız arkadaşlar özellikle dikkat dağıtıcı olarak görülmüştür. Spor artık eğlenceli olmamıştır. Uluslararası düzeyde başarı, özel hayatın zevkleriyle tam bir kopuşu gerektirmiştir. Bu sebeple 1970’lerin Sovyet atletleri için takımın birinci olması artık yeterli bir motivasyon kaynağı olarak görülmemiştir.¹⁸³

2.3.3. Sovyet Film Sektöründe Propaganda Aracı Olarak Animasyonların Kullanımı

Önemli bir propaganda aracı olarak animasyon filmleri de SSCB tarafından güçlü şekilde kullanılmıştır. Filmlerin önemli bir kısmı SSCB’nin önemli animasyon stüdyolarından “Soyuzmultfilm” tarafından yapılmıştır. Bu stüdyo, 1936 yılında Walt Disney’e rakip olarak

¹⁸⁰ Çağrı İnceoğlu, “Sovyet Propaganda Animasyonlarında Batı ve Batılı İmgesi”, İletişim 19, 2013, s.35.

¹⁸¹ Tony Shaw, Denise J. Youngblood, “Cold War Sport, Film and Propaganda: A Comparative Analysis of the Superpowers”, *Journal of Cold War Studies*, Cilt: 19, Sayı: 1, Ocak 2017, s.180.

¹⁸² Shaw, Youngblood, a.g.e., s.181.

¹⁸³ Shaw, Youngblood, a.g.e., s.182.

kurulmuştur.1960'lar ve 1970'lerde yüzlerce çalışanıyla dev boyutlara ulaşmıştır.¹⁸⁴ Soğuk Savaş döneminde özellikle Amerikan karşıtlığı önem kazandığı için daha önceleri kapitalist ve emperyalist canavar-insan karşımı olan imgelerin insani çizgiler kazanmaya başladığı görülmüştür.

2.3.3.1. Bay Wolf (1949)

Film, silahlardan ve savaştan bıkan zengin bir Amerikalı olan Bay Wolf'u anlatmaktadır. Gözünü para hırsı bürümüş ailesine rağmen onları da yanına alıp silahların ve çatışmaların olmadığı huzurlu bir adaya yerleşiyor. Ama daha sonra adada petrolün bulunmasıyla işler değişiyor. Bay Wolf ve ailesinin aç gözlü bir şekilde gözlerini para hırsı bürümüştür. Böylelikle Bay Wolf benimsediği pasifizmi terk eder. Yani filmde görüldüğü üzere Bay Wolf'un iyilik maskesi altına gizlendiği ve koşullar değiştiğinde nasıl kötü birine dönüşebildiği gösterilmektedir. Bu da Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında yapılan bir animasyon filminde Batı'nın kötü lanse edilmek istendiğini açık şekilde göstermektedir.

2.3.3.2. Milyoner (1963)

1963 yılında yapılan Milyoner, 1960'ların Sovyet resmi hicvinin ana konularını içeren oldukça temel propaganda eserlerden birisidir. Amerikan siyaseti ve toplumu, kapitalizm, çağdaş Batı sanatı ve pop kültürü gibi unsurları filmde görebilmekteyiz. Filmde zengin bir kadın bütün mirasını Bulldog köpeğine bırakıyor. Herkes köpeğin hizmetine giriyor. Bu köpeğin frank takım elbisesi, silindir şapkası, elinde bastonu ve ağzında purosunu göze çarpmaktadır. Ayrıca ihtişamlı bir evde yaşıyor, lüks arabalara biniyor. Zengin partilere de katılıyor. Tüm bu zenginlikleri sayesinde de Kongre üyesi oluyor. Zaman içinde zengin ve güçlü bir kapitaliste dönüşüyor. Filmin sonunda da "eğer paran varsa neler yapabileceğine dair örnektir" şeklinde bir yazı ile bitmektedir.

2.3.3.3. Atış Poligonu (1979)

Genç bir adam umutsuzca iş aramaktadır. Atış poligonunda bir insanın hedef olması fikri ne kadar ürpertici olsa da genç adam oradan uzaklaşmak istediğinde iş arayan yüzlerce insan görür ve nihayetinde atış poligonunda hedef olmayı kabul eder.

¹⁸⁴ İnceoğlu, a.g.m., s.29.

Filmin gökdelenlerle dolu olması ve caz müziğine yer verilmesi dikkat çeker. Filmin kahramanı kot pantolon giyer ve beyzbol şapkası takar. Şiddet ve işsizlik bu Batı kentinin belasıdır adeta. Batı için böyle bir imaj çizilmiştir.

2.4. Soğuk Savaş Döneminde Yaşanan Krizlerde Yürütülen Propaganda Faaliyetlerinin İncelenmesi

Soğuk Savaş döneminde yaşanan krizler bir nevi kapitalizm ile komünizm arasında yaşanan ideolojik mücadelenin dışa yansımaları olarak görülebilir. Burada ele alınan altı farklı olayda çeşitli propaganda stratejileri görmek mümkündür. Başarı düzeyleri birbirinden farklı olan bu olaylarda coğrafi konum, kültür, ideoloji gibi unsurlardan propagandayı bağımsız düşünmemek gerekmektedir. Nitekim devletler kendi coğrafyası dışında farklı kültür ve ideolojik tutumlar karşısında birtakım propaganda faaliyetlerine girişmiştir.

2.4.1. Kore Savaşı

25 Haziran 1950 tarihinde, SSCB tarafından desteklenen Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgaliyle Kore Savaşı başlamıştır. Hangi tarafın önce saldırıda bulunduğu konusu tartışmalı olmakla birlikte, bazı kanıtlar mütecaviz tarafın Güney Kore olduğunu ileri sürmektedir. O günlerde SSCB, BM'yi boykot ettiği için Güvenlik Konseyi'nde yer almamıştır. Tam da bu sırada BM Güvenlik Konseyi'nde Kuzey Kore askerlerinin çekilmesi yönünde bir önerge imzalanmış ve üye devletler görevlendirilmiştir. SSCB veto hakkını kullanmadığı için böyle bir kararın çıkarılmasına engel olamamıştır. Farklı milletlerden askerler görevlendirilmiştir. 31 Aralık 1950 tarihinde ise 400.000 kadar Çin askeri, Kuzey Kore'yi desteklemek için savaşa katılmış ve Çin uluslararası alandaki propagandalarında bu askerlerin gönüllü olarak katıldıklarını öne sürmüştür. Yani böylelikle savaşa resmen katıldıklarını kabul etmemişlerdir.¹⁸⁵

Öte yandan Truman'ın Kore'ye müdahale hususunda güçlü jeopolitik argümanları bulunmaktaydı. Bu doğrultuda, Amerikalılara kendi öz değerlerine dayanarak çağrıda bulunmuş ve müdahalenin Amerikan ulusal çıkarları için değil, evrensel ilkelerin savunulması için yapıldığını söylemiştir: *“Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasına dönüş, çok geniş çaplı sonuçlar yaratır. ABD, hukukun üstünlüğünü savunmaya devam edecektir.”*¹⁸⁶ Burada

¹⁸⁵ Jowett, O'Donnell, a.g.e., s.321.

¹⁸⁶ Kissenger, a.g.e., s.458.

da görüldüğü üzere hukukun üstünlüğü gibi evrensel kavramlar üzerinden propaganda yapılmaktadır. Böylelikle Amerikan halkının daha kolay ikna olacağına kanaat getirilmiştir.

Önceki yaşanan savaş dönemlerindeki propaganda faaliyetlerinden farklı olarak bu propaganda uluslararası kamuoyunun gözleri önünde gerçekleşmekteydi. Ayrıca bu sefer komünizm ve kapitalizm ile ayrılan iki farklı kürenin mücadelesi söz konusuydu. 20. Yüzyılın Soğuk Savaş'a kadar olan döneminde ABD daha çok "iyi" olarak görülmekteyken, Kore'de "kötü" olmakla suçlanıyordu. Bu ABD için alışılmış bir durum değildi. Bunun için öyle ifadeler seçmeliydi ki dünya kamuoyunun gözünde "kötü" olmamalıydı. Örneğin; Başkan Truman Kuzey'e ilerleme emri verirken şöyle demiştir: *"Kore'deki tek hedefimiz, barış ve bağımsızlığı kurmaktır. Birliklerimiz orada, BM'nin onlara bu amaçla gereksinimi olduğu sürece kalacaktır. Ne Kore'de ne de başka bir yerde toprak veya özel ayrıcalık talebimiz vardır. Kore'de veya Uzak Doğu'da, yahut herhangi bir yerde saldırgan niyetlerimiz yoktur."*¹⁸⁷ Saldırgan niyet tabiri ile neyin kastedildiği özellikle yorumlanmalıdır. O dönemin konjonktürü düşünüldüğünde ise komünistlere ithaf edildiği belli olmaktadır. Ayrıca barış ve bağımsızlık vurgusu ile de Kore'deki varlıklarına gerekçe gösterilmiştir. Bu şekilde kamuoyuna olumlu bir mesaj verilmek istenmektedir.

Kore'ye müdahale kararı Soğuk Savaş politikalarını karakterize eden gergin atmosferden ortaya çıkmıştır. Kuzey Kore işgalinin hemen öncesinde yaşanan bir dizi olay Truman'ı endişelendirmiştir. SSCB'nin 1949 yılında atom bombasını patlatmasıyla ABD'nin bu silah konusunda tekeli sona ermiştir. Avrupa'da komünizm tehlikesiyle Truman Doktrini ve Marshall Planı ortaya çıkmıştır. 1950'nin başlarında da Başkan Truman Ulusal Güvenlik Konseyi'ni yönetmiş ve NSC 68 olarak bilinen raporunda Konsey, askeri fonlarda artış önermiştir.¹⁸⁸

Çin'in savaşa girmesini takiben ABD, hedeflerini değiştirmiş ve 26 Kasım'da Çinlilere saldırmıştır. 30 Kasım'da da Truman iki Kore'nin birleştirilmesine yönelik amacından vazgeçen bir açıklama yapmıştır. ABD sınırlı bir zafer elde edeyim diye düşünürken, SSCB ile genel bir savaşa girebilirdi. Böyle bir durum çok tehlikeydi. Ancak nükleer eşitsizliğini bilen Stalin'in de böyle bir savaşta ABD'den daha fazla kaybedeceği şeyi olabilirdi. Ayrıca Stalin'in Çin'e yaptığı yardım gönülsüzceydi. Çin'e sattığı malzemelerin ödemesini peşin olarak isteyince de Çin-Sovyet anlaşmazlığının tohumları ekilmiş oldu.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Kissenger, a.g.e., s.462.

¹⁸⁸ National Archives, "US Enters the Korean Conflict", <https://www.archives.gov/education/lessons/korean-conflict>, 07.09.2016, (İnternet erişim:29.01.2019).

¹⁸⁹ Kissenger, a.g.e., s.463- 464.

1951 Haziran ayında BM'nin özellikle üstün hava gücü sayesinde, Kuzey Kore ve Çin 38. Kuzey Paraleli gerisine çekilmiştir. Akabinde başlayan görüşmeler, 27 Haziran 1953 tarihinde ateşkes antlaşması imzalanana kadar devam etmiştir.

ABD, komünistlerin Kore'yi işgaline müsaade gösterseydi, ABD'nin Asya'daki durumu bundan bir hayli etkilenebilirdi. *“Özellikle Japonya ile ABD ilişkisini zayıflatmış olacaktı.”*¹⁹⁰ Ayrıca uluslararası alanda ABD'ye ve dolayısıyla Batı Bloku'na bakışı da etkileyebilirdi. Batı'nın pasif kaldığına dair yaratılacak imajlar Batı ittifakının gücünün sorgulanmasına da sebep olabilecekti. Tüm bu açılardan düşünüldüğünde Batı yanlısı propagandaların zayıflamaması için de bu müdahalelerin gerekli olduğu görülmektedir.

Kore Savaşı, aynı zamanda Avrupa'nın güçlenmesine ve NATO'nun kuruluşuna da yol açmıştır. Müttefiklerin silahlanması ve karşılıklı ilişkilerinin güçlenmesi sonucu harekete geçirilen güç dengesi ise SSCB nezdinde tehlike yaratmıştır. Ayrıca Stalin'in Doğu Avrupa üzerine uyguladığı sert politikalar ve baskılar da Batı Bloku arasındaki birliğini güçlendirmiştir.

Propaganda savaşı komünizm ve kapitalizm arasında yapılmaktaydı. Üstelik dünya kamuoyunun gözleri önünde bunlar sergilenmekteydi. Örneğin; 1952 yılında Kuzey Koreli asker ve sivilleri etkisi altına alan salgın hastalıklardan BM kuvvetleri suçlanmıştır. Komünistler tarafından öne sürülen iddialara göre, BM uçaklarından atılmış böcek resimleri dünya ile paylaşılmıştır. Aynı zamanda Kuzey Koreliler ellerinde bulundurdukları BM pilotlarını bu suçlamaları kabul etmeleri için çeşitli baskı ve işkence uygulamışlardır. Bu şiddetler sonucunda Mayıs 1952 tarihinde iki Amerikan pilotu suçlamaları kabul etmiştir. Ancak savaş bittikten sonra bu suçlamalar asılsız çıkmıştır. Bu suçlamalar üzerinden yapılan propaganda o dönemler çok konuşulmuş olmakla birlikte, günümüzde bile komünistler tarafından Kore Savaşı konusunda öne sürülen mitolojinin bir unsuru olmaya devam etmektedir.¹⁹¹ Truman yönetimi ise bu tarihlerde Sovyet propagandasının etkilerini hissetmiştir. Sonuç itibarıyla Kuzey Kore'de biyolojik savaşta bulunma ve mikrop kullanma suçlamaları üzerinden Amerikan emperyalizmi ve Amerikan nefreti propagandası yapma, hem Sovyet psikolojik savaş stratejisinde hem de propagandasında önemli rol oynamıştır.¹⁹² Bir başka propaganda faaliyeti ise tutsaklar konusunda yaşanmıştır. BM askerleri tarafından ele geçirilen tutsak askerlerin birçoğu anavatanlarına geri dönmek istememiştir. Buna oransal olarak baktığımızda, Kuzey Koreli tutsakların yarısından fazlasına ve Çinli tutsaklarından ise

¹⁹⁰ Kissenger, a.g.e., s.471.

¹⁹¹ Jowett, O'Donnell, a.g.e., s.322.

¹⁹² Aden, a.g.e., s.62.

2/3'üne tekabül etmektedir. Karşı taraf bunları ne kadar kabul etmemiş olsa da bu olaylar USIA'ya propaganda olanağı vermiştir.¹⁹³ Esirlerle yapılan röportajlar ve belgeseller dünya kamuoyunun dikkatine sunulmuştur.

Kore Savaşı sonrasında propaganda kelimesinin eş anlamlıları listesine “beyin yıkama” da eklenmiştir.¹⁹⁴ Böylelikle düşmanı yok etmek yerine düşmandan dost yaratılmak istenmiştir. Örneğin; Kore Savaşı esirlerinin içerisine beyin yıkama faaliyetini gerçekleştirmek için özellikle belli kişilerin koyulması ve ideolojilerini esirleri etkileme de kullanmaları beyin yıkama ve propaganda faaliyetinin ilişkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca Edward Hunter tarafından yazılan ve 1951 yılında yayınlanan *Brainwashing in Red China* adlı kitap kronolojik açıdan önceliği olan ve beyin yıkama konusunda atıf yapılan bir kaynak olmuştur. Bu eserden sonra da çalışmalar devam etmiş ve Kore'deki savaş suçlarıyla ilgili çalışmalar yapan Dr. Edgar H Schein'in *Coercive Persuasion* ve Robert J. Lifton'un *Thought Reform and The Psychology of Totalism A Study of Brainwashing in China* adlı eserleri beyin yıkama konusunda ilk dönem klasik çalışmalar olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁵

Kore Savaşı'nda tutsakların düşmanla iş birliği yapmış olması, beyin yıkama faaliyetleri gibi konular özellikle ABD ve İngiltere nezdinde oldukça rahatsız edici bir durum olmuştur. Kendi propaganda tekniklerini ve faaliyetlerini gözden geçirmelerine de sebep olmuştur. Askerlerin fiziksel ve psikolojik işkencelere direncinin zayıf olması verilen eğitimlerin sorgulanmasına ve ideolojik eğitimlerin gözden geçirilmesi gerekliliğine yol açmıştır.¹⁹⁶ Okul müfredatlarının Amerikan kültür ve tarihini vurgulayacak şekilde tekrar yapılandırılmış olması da bunun somut bir göstergesidir. Ordu kanadında ise, Amerikan Askeri Ceza Kanunu, beyin yıkama ile ilgili yeni düzenlemelerle tekrardan yazılmıştır.

2.4.2. Süveyş Krizi

1955 Cenevre Zirvesi'nde ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa Soğuk Savaş'ı sonlandırmak için bir araya gelmişlerdir. Fakat bu zirvede liderler yalnızca Soğuk Savaş'ı meydana getiren sorunları saymışlardır. “*Gündem, propagandada kazanılan puanların hesabını yapmak ile Doğu-Batı problemlerini amatör psikolojiye havale etmek arasında gidip*

¹⁹³ Jowett, O'Donnell, a.g.e., s.322-323.

¹⁹⁴ Jowett, O'Donnell, a.g.e., s.325.

¹⁹⁵ M. Ali Kirman, “Beyin Yıkama Teorileri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, 2004, s.112.

¹⁹⁶ Jowett, O'Donnell, a.g.e., s.326.

gelmiştir.’’¹⁹⁷ Nihayetinde hiçbir anlaşmaya varılmamasına rağmen, Zirve Soğuk Savaş’ın gerginliğini azaltmada ilk önemli adım olarak görülmüştür.¹⁹⁸

Ortadoğu’da bilindiği üzere 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla birlikte Arap-İsrail gerginlikleri baş göstermiştir. Böyle bir dönemde ABD’nin Mısır lideri Nasır’a kayda değer miktarda silah sağlamayı reddetmesi, Nasır’ı başka arayışlara yönlendirmiştir. Bu doğrultuda da Nasır SSCB ile önemli bir silah anlaşması yaparak ulusal askeri paritesini güvence altına alırken iç desteğini de arttıracığına inanmıştır.¹⁹⁹

Cenevre Zirvesi’nden 2 ay sonra, SSCB pamuk karşılığında Mısır’a büyük çapta silah satışı anlaşması yapmıştır. Daha sonra, Sovyet nüfuzunun Ortadoğu’ya doğru yayılması için cesurca bir hareketle daha da çoğunu vermiştir.²⁰⁰ Ancak bu silah satışı doğrudan SSCB adına değil de, Çekoslovakya’nın silah satışı şeklinde olmuştur.²⁰¹ Bu yolla SSCB doğrudan tepki çekmek istememiştir.

Mısır, özellikle İngiltere için Hindistan’dan sonra ikinci önemli yer olmuştur. Nitekim Süveyş Kanalı, İngiltere’nin Orta Doğu ve Basra Körfezi üsleri açısından önemli olmakla birlikte, Hindistan başta olmak üzere sömürgeleriyle bağlantı sağlamasında can damarı denilebilecek kadar önemli bir konuma sahip olmuş ve ayrıca emperyal prestijin de bir simgesi olmuştur.²⁰²Buna rağmen 1952 yılında Mısır’da İngiltere’nin hali hiç olumlu bir tablo sergilememiştir. Sömürgecilik karşıtı ve milliyetçi bir grup genç subay tarafından Kral Faruk devrilmiştir. Bu organizasyonu gerçekleştiren kişilerin başındaki isim ise Albay Cemal Abdül Nasırdır. Nasır, Batı sömürgeciliğine karşıydı. İsrail ile yapılan savaşta Arapların yenilgisi, 1948 yılında Yahudi Devleti’nin kurulmuş olması gibi sebeplerle perçinlenen Arap milliyetçiliğine hitap eden Nasır’ın dönemin uluslararası ilişkilerdeki yaklaşımlarında ve olaylara verdiği tepkilerde Batı Bloku için sınıyıcı olduğu görülmüştür.

Ortadoğu’da bağımsızlık elde eden devletlerin birçoğunun otoriter tarzda bir yönetim kurduğu görülmüştür. SSCB’yi ise kendilerine yönelik bir tehdit olarak görmemişlerdir. Aksine, Batı Bloku’ndan ödünler elde edebilmek için onu bir araç olarak kullanmayı arzulamışlardır. Öte yandan, Bağlantısız olmak, onların hem ihtiyacı hem de bir tercihi

¹⁹⁷ Kissenger, a.g.e., s.496.

¹⁹⁸ Encyclopedia Britannica, ‘Geneva Summit’, <https://www.britannica.com/event/Geneva-Summit-1955> , (İnternet erişim:29.01.2019).

¹⁹⁹ Thomas Michael Shaughnessy Skaggs, *The Czech-Egyptian arms deal of 1955: a turning point in Middle Eastern Cold War history*, University of Louisville, Electronic Theses and Dissertations, 2015, s.45.

²⁰⁰ Kissenger, a.g.e., s.502.

²⁰¹ Shaughnessy Skaggs, *a.g.e.*, s.46.

²⁰² Michael Peck, ‘In 1956, Russia Almost Launched a Nuclear War against Britain, France and Israel’, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/1956-russia-almost-launched-nuclear-war-against-britain-18978> , 08.01.2017, (Erişim tarihi:30.01.2019).

şeklinde yorumlanmıştır.²⁰³ Böyle bir durum SSCB için fırsata çevrilebilirdi. CIA raporuna göre, SSCB'nin Orta Doğu'ya girmesinin temel motivasyonu Batı Almanya'nın NATO'ya üye olmasını engelleyememiş olmasıdır. Bunun üzerine Süveyş'te Asya ve Avrupa bağlantısını keserek Orta Doğu'nun petrol sahalarına, askeri üslerine erişimden NATO üyelerini mahrum bırakmayı ve NATO'ya üstünlük sağlamayı amaçlamıştır.²⁰⁴

Batı Bloku'nun önemli müttefikleri olan İngiltere ve ABD'ye bakıldığında ise Mısır konusunda bazı anlaşmazlıklar yaşadıkları görülmektedir. Hem Truman hem de Eisenhower, İngiltere'nin İran ve Mısır'da askeri hareket yapmasına karşı çıkmışlardır. Bu yolla sömürgecilik mirasına sahip olan İngiltere gibi kendilerinin de sömürgeci olarak anılmasını istememişlerdir. Bunun yerine bir anlaşmazlığın BM'nin kararlarına uygun çözülmesinden yana tutum sergilemişlerdir. Süveyş Kanalı boyunca 8.000 askerden oluşan garnizonuyla İngiltere, bölgede stratejik anlamda önemli bir konumda yer alıyordu. Ancak Mısır'ın muhalefeti ve ABD'nin desteği olmadan o bölgede tutunması çok zordu. Bu sebeple 1954 yılında ABD'nin etkisi ile İngiltere kuvvetlerini o bölgeden çekmeyi kabul etmiştir.²⁰⁵

Bu gelişmeler olurken İngiltere ve ABD arasındaki anlaşmazlıklar Sovyet nüfuzunun bölgedeki varlığına karşı önlemler alınmasını güçleştirmiştir. Artık Batı Bloku'nun çekici tarafları ve avantajları gösterilmek suretiyle Mısır'ı Moskova'dan uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Bu amaçla da Mısır ile İsrail arasında bir barışı teşvik etme ve Nasır'a Assuan Barajı inşası konusunda yardımcı olma gibi stratejiler geliştirilmiştir.²⁰⁶ Tüm bunlar yapılırken propaganda içerikli mesajlardan da yararlanılmıştır. Ancak İsrail konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Ne Nasır'ın istekleri İsrail için kabul edilebilir olmuş, ne de Nasır'a sunulanlar Arapları karşısına almamak için yeterli olmuştur.

16 Mayıs 1955 tarihinde Nasır, Çang Kay-şek hükümetinden tanınmasını geri çekmiş ve Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Bu olay ABD nezdinde derin etki yaratmıştır. ABD ve İngiltere Nasır'ın Çekoslovakya ile bir silah anlaşması yapması ve Pekin'deki Çin Hükümeti'nin tanınması dahil olmak üzere komünist bloka yakın görünen birkaç hamle yapmasından sonra Assuan Barajı için finansmanını geri çekmiştir.²⁰⁷ Akabinde, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dulles, baraj konusunda hiçbir yardım yapılmayacağını açıklamıştır. Ayrıca;

²⁰³ Kissenger, a.g.e., s.505.

²⁰⁴ CIA, "The Suez Crisis – A Test For The USSR's Middle Eastern Policy", https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001408621.pdf, 03.01.1957, (İnternet erişim:30.01.2019).

²⁰⁵ Kissenger, a.g.e.,s.506.

²⁰⁶ Kissenger, a.g.e., s.507.

²⁰⁷U.S. Department of State, "Suez Crisis, 1956", <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/97179.htm>, (İnternet erişim:30.01.2019).

‘‘Nasır Şimdi cehennemnin ortasında, ne yaparsa yapsın bu ABD’nin lehine kullanılabilir. Şimdi Ruslara döner ve Ruslarda ona ‘hayır’ derse, bu durum Sovyetlerin son günlerde bütün dünyada yaptığı ekonomik dolandırıcılık yapısının altını oymuş olacaktır. ...Sovyetler Nasır’a barajını vermeyi kabul ederse, biz de Sovyet milyonları Mısır’a akıtılırken uydu ülkelerin hayat şartlarının neden bu kadar düşük olduğunu sorarız.’’²⁰⁸

şeklinde durumun analizini yapmıştır. Dulles’in bu analizinde propaganda faaliyetlerine ne denli önem verildiği göze çarpmaktadır. SSCB’nin yardım yapsa da yapmasa da her türlü bir propaganda hedefine oturtulduğu Dulles tarafından cesurca ifade edilmiştir.

26 Temmuz 1956’da, Nasır İskenderiye’de büyük bir kalabalığın önünde Dulles’a cevabını Arap milliyetçiliğine başvurarak vermiştir:

‘‘Vatandaşlarım, içinde olduğumuz şey bir savaştır. Bu savaş, emperyalizme, emperyalist metot ve tekniklere, emperyalizmin öncüsü İsrail’e karşı savaştır....Arap milliyetçiliği gelişmektedir. Arap milliyetçiliği zafer kazanmaktadır. Arap milliyetçiliği ileriye doğru gitmektedir; yolunu ve gücünü biliyor. Arap milliyetçiliği, kimin dost kimin düşman olduğunu biliyor. ...’’²⁰⁹

Nasır’ın ‘‘emperyalizm’’, ‘‘Arap milliyetçiliği’’ gibi sloganları özellikle tercih ettiği görülmektedir. Halkın milli duygularını canlı tutarak birlik olunması gerektiği yönünde son derece etkili bir propaganda yöntemi izlenmiştir. Bu konuşmanın akabinde ise Süveyş Kanalı millileştirilmiştir.

Dulles 1 Ağustos’ta Londra’da konuşmuştur: ‘‘...Kanal’da uluslararası bir operasyon lehinde kamuoyu oluşturmak için gerçek bir çaba harcamalıyız. Nasır’a karşı o kadar düşmanca bir kamuoyu oluşmalı ki, o kendisini izole edilmiş hissetmeli.’’²¹⁰

Dulles daha önceki konuşmasında olduğu gibi propaganda faaliyetlerine önem vererek bu sefer de hedefine Nasır’ı oturtmuştur. Bunun içinde uluslararası bir operasyonun gerçekleşebilmesi hususunda kamuoyuna duyulan ihtiyaç doğrultusunda çabalardan kaçınılmayacaktır.

Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesinden sonraki süreçte, İngiltere ve Fransa Nasır’ın devrilmesinde yana tavır sergilerken, ABD ise herhangi bir askeri müdahaleye karşı olmuştur. Nitekim bölgede Arap milliyetçiliği gibi bir gerçeklik söz konusudur. Kremlin ise Washington’u şaşırtarak Assuan Barajı için yardımı karşılamayı kabul etmiştir ve akabinde Ortadoğu’ya silah satışını arttırmıştır.

Kanal hususunda Fransa ve İngiltere’nin dahil olduğu bir hile düzenlenmiş ve buna göre İsrail’in Mısır’a saldırması gerekmiştir. İsrail Süveyş Kanalı’nı işgal ederken, İngiltere ve

²⁰⁸ Kissenger, a.g.e., s.509.

²⁰⁹ Kissenger, a.g.e., s.510.

²¹⁰ Kissenger, a.g.e., s.512.

Fransa da deniz ulaşımı özgürlüğü adı altında Mısır ve İsrail'den kanaldan 10 mil uzaklığa çekilmelerini isteyecekti. Söz konusu durum Mısır tarafından kabul edilmezse de İngiltere ve Fransa Süveyş Kanalı'nı işgal edeceklerdi.²¹¹ Durum böyle de olmuştur. Plan çerçevesinde İsrail 29 Ekim tarihinde Sina'yı işgal etmiştir.²¹² 30 Ekim'de İngiltere ve Fransa her iki tarafında kanaldan çekilmesini talep etmiş ve ertesi gün de müdahale edeceklerini açıklamışlardır. Tüm bu gelişmeler olurken Batı Bloku müttefiklerinin yanında olması hiç değilse bile çekimser kalması beklenen ABD, beklenmedik bir hamlede bulunmuş ve durumu BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. İsrail askerlerinin ateşkes çizgisinin gerisine derhal çekilmesi gerektiği konusunda bir taslaktır. İngiltere ve Fransa vetolarının etkisiyle buradan bir karar çıkamamış olsa da ilginç olan yanı ABD ve SSCB'nin aynı doğrultuda oy vermiş olmasıdır. Sorun Genel Kurul'a taşınmış ve çatışmaların sonlandırılması yönünde talepte bulunulmuştur. 5 Kasım tarihinde BM Barış Gücü oluşturulmuştur. İngiltere ve Fransa çekileceklerini açıklamışlardır. Aynı gün SSCB Macaristan'daki ayaklanmaları kanlı bir şekilde bastırmıştır. Bir gün sonra ise SSCB Dışişleri Bakanı Şepilov, BM Güvenlik Konseyi Başkanı'na, İngiltere Başbakanı Eden'e, Fransa Başbakanı Mollet'e, ABD Başkanı Eisenhower'a ve İsrail Başbakanı Danid Ben- Gurion'a mesajlar göndermiştir. Özellikle Eden'e gönderdiği mesaja bakıldığı zaman tehlikenin boyutu ortaya çıkmaktadır:

*“İngiltere, her çeşit tahrip edici modern silahlara sahip daha güçlü ülkeler tarafından saldırıya uğrarsa kendisini ne durumda bulacaktır? Bu ülkeler, şimdilik deniz veya hava kuvvetlerini Britanya kıyılarına göndermekten ve diğer silahları-örneğin, roketler – kullanmaktan kaçınıyor.”*²¹³

İlk kez açık bir şekilde Sovyet roket saldırısı tehlikesinden bahsedilmiştir. Bu da Avrupa'nın nükleer silahlara ne denli gereksinimi olduğunu göstermiştir. SSCB'nin ileri teknoloji silahlara sahip olması Soğuk Savaş dönemi propagandasında ve savaş caydırıcılığında oldukça etkili olmuştur. Ayrıca diğer devletlerin kendilerini geliştirmeleri gerektiği yönünde bir ders niteliğinde olmuştur.

2. Dünya Savaşı döneminde özellikle radyonun önemli bir propaganda aracı olarak kullanılmaya başlamasının ardından, Süveyş krizi bunun kullanımında değişikliğe gidildiği göstermiştir. Nitekim savaş dışında ve batı ülkeleriyle sınırlı olmadığı olduğu görülmüştür.²¹⁴

²¹¹ Kissenger, a.g.e., s.520.

²¹²Bürkan Serbest, “Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 4, 2017, s.704.

²¹³ Kissenger, a.g.e., s.522-523.

²¹⁴ Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s.48.

Süveyş Krizinde en önemli radyolardan birisi BBC olmuştur. Nihayetinde 2. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere’de iktidara gelen İşçi Partisi hükümeti, Avrupa yayın servisleri başta olmak üzere, denizaşırı ülkelere yapılan yayınlara ciddi derecede önem vermiştir. Ayrıca BBC Dışişleri Bakanlığı ile de sürekli bağlantıda olduğu için İngiliz dış politikasını anlatma konusunda özel görevi bulunmaktaydı.²¹⁵ BBC, Süveyş’in millileştirilmesine ilişkin hukuka aykırılık anlatısını ve Nasır hükümetinin kabul edilemez devrimci diktatör imajını güçlendiren bir dizi güncel program yayınlamıştır.²¹⁶ İngiliz eski politik savaş yetkilisi Sir Robert Bruce Lockhart, *BBC dış yayınlarına devam edebilmesi için gereken masrafın, bir kruvazörden daha fazla olmadığını, fakat onun etkilerinin bir savaş filusundan daha fazla olduğuna* dikkat çekmiştir.²¹⁷ Sir Robert Bruce Lockhart’ın da ifade ettiği üzere, radyo gibi propaganda araçları klasik savaş araçlarından daha etkilidir ve bunun için de bu faaliyetlerin desteklenmesini gerekmektedir. Nitekim 1950’li yıllarda İngiliz politikasının bir sonucu olarak Orta Doğu’daki yayınlarda Arapçaya da yer verilmiştir. Mısır’daki Kahire Radyosunun varlığı da karşı propaganda yapmaları için İngilizleri teşvik etmiştir. Çünkü bilindiği üzere o yıllarda Kahire Radyosu tarafından anti-İngiliz propaganda faaliyetleri yürütülmekteydi.²¹⁸

Öte yandan Arapların Sesi Radyosu (Voice of Arabs), 4 Temmuz 1953 yılında kurulmuştur. Nasır, Orta Doğu’daki komşularının arasındaki devrimleri tetiklemek için ve Arap birliğini sağlamak için radyoyu kullanmıştır.²¹⁹ Genel olarak baktığımızda özellikle Arap milliyetçiliği ve anti-İsrail gibi propagandalarla dinleyicilere diplomatik mesajlar iletilmiştir. Bu da Batı Bloku için zorlayıcı olmuştur. Nihayetinde Batı Bloku propaganda faaliyetlerini arttırmıştır. Doğu Bloku ise görece daha rahat olmuştur. Çünkü Batı’ya olan düşmanlık Doğu Bloku tehlikesinin yeterince görülmemesine sebep olmaktadır.

BBC’nin yayınları çan sesiyle açılıyordu, daha sonra Kuran okunuyordu. Ayrıca SSCB nüfuzuna da dikkat çekiliyordu. SSCB’nin bölgeye girişinin Arap milliyetçiliğini tehdit eder hale geldiği vurgulanmaktaydı. BBC’nin Arapça yayınları üzerinden yürütülen bu SSCB karşıtı propagandalara ABD de komünizme olan karşıtlığından dolayı destek vermiştir.²²⁰

²¹⁵ Kuruoğlu, a.g.e., s.49.

²¹⁶ E-International Relations Students, “Compare and contrast the British government’s use of propaganda in the Suez crisis and the Falklands war”, <https://www.e-ir.info/2010/02/15/compare-and-contrast-the-british-government%E2%80%99s-use-of-propaganda-in-the-suez-crisis-and-the-falklands-war/> , 15.02.2010, (Erişim tarihi: 17.10.2018).

²¹⁷ Kuruoğlu, a.g.e. s.50.

²¹⁸ Kuruoğlu, a.g.e., s.50.

²¹⁹ Douglas A. Boyd, “Development of Egypt’s Radio: ‘Voice of the Arabs’ under Nasser”, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Cilt:52, Sayı:4, 1975, s.645.

²²⁰ Kuruoğlu, a.g.e., s.56-57.

Süveyş krizinde ABD'nin ittifaklardan etkilenmeden kendi iradesi ile moral hakem gibi hareket etmesi uluslararası arenada hukuka verdiği değeri gözler önüne sermiştir. Kimileri bunu Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı Bloku içerisinde çatırdamalar şeklinde yorumlamış olsa da, daha sonraki olaylarda Batı Bloku arasındaki ittifak bağlarının zayıflamamış olduğu tarih okuyucuları tarafından net bir şekilde gözlemlenmiştir. Buradan karlı çıkan ise SSCB olmuştur. Nihayetinde SSCB Ortadoğu'da nüfuzla sahip olmuş, bu süreçte Macaristan'daki ayaklanmayı kanlı şekilde bastırması ve kimse sesini çıkaramamıştır. Bu olay aynı zamanda SSCB'nin kendi nüfuz alanı gördüğü yerde gerekirse kuvvet kullanabileceğini de dünya kamuoyuna göstermiştir. Batı Avrupa'ya da sert mesajlarla roket saldırısı konusunda tehdit edebilmiştir. Ayrıca Nasır'ın da dünyanın iki süper gücünü birbirlerine karşı kullanma yoluna gitmesinde başarılı olduğu görülmüştür.

Tüm bu olayların neticesinde eli güçlenen Kruşçev liderliğinde SSCB kendisini güçlü hissetmiştir. Bu duygular onu başka çatışmaların da içine sürüklemiştir. 1958 Berlin ultimatomu ile başlayan süreç, 1962 Küba füze krizinde SSCB'nin aleyhine sonuçlanmıştır.²²¹

SSCB'nin Ortadoğu'ya yönelttiği tehdit karşısında ABD, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırısı konusunda sert çıkışta bulunmuştur. Böylelikle Süveyş Buhranı ile birlikte ABD'nin tutumunda farklılık olduğu görülmüştür. Batı Bloku'nun prestiji Arap dünyası nezdinde sarsılmıştır. Ancak ABD'nin tarafsız bir bakış açısıyla olaya yaklaşımı SSCB gibi işgali sona erdirme yönünde hareket etmesine sebep olmuştur. Tüm bunların akabinde ise ABD Başkanı Eisenhower 5 Ocak 1957 tarihinde bölge ülkelerinin ekonomik sorunlarını gidermek ve komünizm karşısında bu ülkelerin yanında olmak amacıyla Eisenhower Doktrini'ni açıklamıştır. Eisenhower, radikal milliyetçiliğin bölgedeki uluslararası komünizmle birleşip Batı çıkarlarını tehdit edeceğinden korktuğundan, belirli koşullar altında bölgeye ABD askerlerini göndermeyi taahhüt ediyordu. Bu doktrine göre, Ortadoğu'daki ülkelere ekonomik yardım edilebileceği gibi aynı zamanda talep etmeleri halinde bu ülkelere askeri yardımda da bulunulabilecekti.²²² Süveyş'in bir sonucu olan Eisenhower Doktrini bu şekilde yardımda bulunma sözüyle propaganda faaliyetinde bulunmuştur. Bölge ülkelerinin sıkıştıkları zaman arkalarında ABD'nin desteğini hissedebilecek oluşları Batı düşmanlığı karşısında önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

²²¹ Kissenger, a.g.e., s.528.

²²² U.S. Department of State, "The Eisenhower Doctrine, 1957", <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/eisenhower-doctrine>, (Erişim tarihi: 20.12.2018).

2.4.3. Macar Ayaklanması

ABD Dışişleri Bakanı Dulles RFE ve RL gibi kurumların kurulmasına öncülük yapan şahsiyet olmuştur. Bu radyoların temel hedefi, Doğu Avrupa’da özgürlük taleplerini canlı tutarak ayaklanmayı ateşleyecek hisleri cesaretlendirmektir.²²³ Böylelikle Demir Perde’nin gerisine radyolar aracılığıyla yayınlar yapılmıştır. Bu yayınlar yapılırken de bu ülkelere özgürlük ve demokrasi getirmek adı altında gerçekleştirilmiştir. Nitekim radyolar kitleleri harekete geçirme konusunda etkili bir işlev görmüştür. Bu doğrultuda Miklos Molnar, “Daha önce hiçbir kitle iletişim aracının hiçbir olayı bu kadar derinden etkilemediğini” ifade etmiştir.²²⁴

Macaristan’da olaylar 23 Ekim 1956 tarihinde başlamıştır. Macar öğrencileri ve işçileri anti-komünist sloganlar atarak Sovyet tankları ile sokaklarda çarpışırken, Washington sessizliğini korumuştur. Bu boşluk ise “Radio Free Europe” tarafından doldurulmuştur. Radyo, Macar halkının herhangi bir ödün vermeden ihtilali hızlandırma ve ABD pozisyonunu açıklama görevlerini üstlenmiştir. 29 Ekim’deki bir RFE yayınında *“Imre Nagy ve destekçilerinin Truva Atı bölümünü gözden geçirmek ve modernize etmek istediklerini, Budapeşte iktidarının mevcut konumunu korumak adına ateşkese ihtiyacı olduğunu, ‘özgürlük için savaşanların’ hükümetin planlarını bir saniyelik dahi gözden uzak tutmamaları gerektiğini”*²²⁵ ifade etmiştir.

Radio Free Europe (RFE), ABD Hükümeti tarafından finanse ediliyor olsa da, resmi olarak hükümetten direktif almayan bağımsız bir heyet ve yöneticiler tarafından yönetilmiştir.²²⁶ Ancak yine de Batı’nın görüşlerine paralel hareket etmiştir. Bu da Doğu Bloku nezdinde tehlike arz etmiştir. Diğer yandan, Moskova Radyosu da Macaristan’da yaşanan olaylar karşısında sessizliğini korumuş ve bu olay ise yaşananlardan haberdar olmak isteyen SSCB insanların özellikle BBC’nin yayınlarını dinlemesine sebep olmuştur.²²⁷ Ancak Batı Bloku tarafından gerçekleştirilen yayınlar zaman zaman Rusça kullanımda parazitlere kurban gitmiştir. Fakat Rus devlet yetkilileri de bu yayınları dinlediği için İngilizce tercih edilmemiş, uydu ülkelerin kendi dillerinde yapılmasına önem verilmiştir.²²⁸

Hiç şüphe yok ki, radyo yayınları batı ideolojisinin komünist uluslara nüfuz etmesinin en başarılı yollarından biri olmuştur. Radyo yayınları, ABD’nin öngörebileceğinden çok daha

²²³ Kissenger, a.g.e., s.533.

²²⁴ Kuruoğlu, a.g.e., s.62.

²²⁵ Kissenger a.g.e., s. 537.

²²⁶ Kissenger a.g.e., s.537.

²²⁷ Kuruoğlu, a.g.e., s.63.

²²⁸ Kuruoğlu, a.g.e., s.65.

başarılı olduğunu kanıtlamıştır. 1956 yılında ABD Enformasyon Ajansı'nın (USIA) radyo dinlemeyi ölçen raporlarının sonuçları bunu gözler önüne sermektedir.²²⁹ VOA olaylar olurken acil durum planı çerçevesinde olayları saat başı vermiştir. 29 Ekim'den itibaren Almanya'dan başta Rusça olmak üzere Doğu Bloku ülkelerine 14 dilde yayın yapmıştır. Bu yayınlar daha sonra tüm Avrupa'ya da yayılmıştır.²³⁰ Bazen yaşanan olayları kışkırtmamak, öylece olan biteni izlemek ve aktarmak da bir propaganda faaliyeti parçası olabilmektedir. Sonuçta olayları engellemek için ortada bir çaba söz konusu olmuyorsa burada durup düşünmek gerekmektedir. VOA'nın yaptığı da bu şekilde olmuştur.

Nagy 1 Kasım'da Macaristan'ın tarafsızlığını ilan ederek Varşova Pakti'nden çekildiklerini açıklamıştır. Bunun üzerine 4 Kasım'da Sovyetler hiçbir uyarıda dahi bulunmadan Macaristan'ı vurmaya başlamış ve Macar ayaklanması kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Böylesine önemli zamanlarda Budapeşte Radyosu'nun yanı sıra BBC de izleyicilere çeşitli haberler ve tavsiyeler vermiştir. Bunlardan “sokağa çıkma yasağı” konusunda olanı dikkat çekicidir. İnsanlara bu yasağa uymaları, kapılarını kilitlemeleri gibi konularda uyarılarda bulunmuştur.²³¹ BBC'nin böyle iyi niyetli olarak algılanabilecek yayınlar yapması insanların güvenini kazanma hususunda son derece önemli olmuştur. Nitekim propaganda faaliyetlerinde kaynağın güvenilir olması kitleleri ikna etme şansını arttırmaktadır.

Bir USIA araştırmasına göre, Avusturya'daki Macar mültecilerin %80'i VOA dinlemiştir. Bu oran daha sonra RFE tarafından da onaylanmıştır.²³² VOA'nın yayınlarında politika ağırlıkta olmamıştır. Bunun yerine daha çok Amerikan halkının yaşam biçimi, kültürü ile ilgili yayınlar tercih edilmiştir. SSCB uydusu ülkeler zaten yeterince politika konularında yayınlara maruz kalmaktaydı. Bunun içindir ki ABD ile ilgili yayınlar, diğer propaganda yapan yayınlara göre daha çekici gelmiştir.²³³

RFE'nin Macaristan'daki ayaklanmanın ortaya çıkmasındaki rolü tam kanıtlanmamış olsa da önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Ayrıca SSCB'nin kara listesinde yer alan isimler de RFE bünyesinde yer almaktaydı. RFE aracılığıyla yürütülen propaganda faaliyetleri her ne kadar ümit yaratmışsa da olaylar SSCB'nin sert müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Bu tür radyo faaliyetleri insanların duygularını canlandırıp mücadele ateşini fitilleme gücüne sahip olsa da

²²⁹ Patrick Brown, *Broadcasting Propaganda: Voice of America's Role in The Hungarian Revolution of 1956*, The University of North Carolina at Asheville, Yüksek Lisans Tezi, 2010, s.5.

²³⁰ Kuruoğlu, a.g.e., s.63.

²³¹ Kuruoğlu, a.g.e., s.65.

²³² Fodor, Marcell, *History of the Voice of America*, Penguin Books, New York, 1961, (Aktaran: Huriye Kuruoğlu), s.66.

²³³ USIA Special Reports, 1953, (Aktaran: Huriye Kuruoğlu), s.66.

güçlü bir devletin nüfuz alanında direnmek hiç kolay değildir. Diğer yandan olayın BM Güvenlik Konseyi'nde Rus vetosuna takılıyor olması da Genel Kurul'a taşınmasına sebep olmuştur. Genel Kurul, Sovyet hükümetini Macar halkına yönelik herhangi bir askeri harekattan vazgeçmeye, askerlerini geri çekmeye ve Macar halkının kendi kaderini tayin hakkını geri kazanmaya çağıran bir dizi karar vermiştir. Kararlar ayrıca, serbest seçimlerin yapılması, sürgünlerin sona ermesi ve BM gözlemcilerinin ülkeye girmesine izin verilmesi çağrısında da bulunmuştur.²³⁴ BM acil durum gücü kurulmuş olsa da verilen oyların ülkelerin hangi nüfuz küresinin etkisinde olduğunu açık şekilde göstermiştir. Süveyş krizi konusunda çekimser kalmayan Bağlantısızlar hareketine mensup üye devletlerin Macaristan sorununda SSCB ile aynı safta yer aldıkları göze çarpmaktadır.

Sonuç olarak, Macar ayaklanması sırasında denizaşırı yayınlar üzerinden medya ve uluslararası olaylar arasındaki ilişkilerde yeni bir aşamaya gelinmiştir. Batı radyoları, diplomatik ve kültürel alanlarda çoklu yayınlarda bulunmuşlardır. Anti-komünist söylemlerle yola çıkarak, Demir Perde gerisindeki ülkelerdeki dinleyiciler üzerinde etkide bulunmuşlardır. Özellikle özgürlük ve demokrasi gibi kavramlar sıklıkla tercih edilmiştir. Böylelikle Soğuk Savaş dönemi radyosunun taktiksel bir silah olarak kullanımını ve de bunun sınırlarının stratejik önemini göstermişlerdir.

2.4.4. U-2 Uçak Krizi

SSCB'nin 1957 yılında uzaya füze yollaması ile ABD ve SSCB'nin nükleer silahlanma yarışı başlamış ve beraberinde istihbarat faaliyetleri yoğunluk kazanmıştır. Ayrıca bazı gözlemciler o dönem Moskova'daki bazı olayların ABD'nin ilk U-2 uçuşlarının zamanlamasıyla ilgili kararlarını etkilediğini düşünmektedir. ABD keşif uçağının sınır bölgelerinde hava sahası ihlallerinden endişelenen Sovyet hükümeti, yabancılara SSCB'nin bu tür davetsiz misafirlerle mücadele edebilecek silahları olduğunu göstermeye karar vermiştir. 24 Haziran 1956'da Sovyet hava gösterisine 28 yabancı hava kuvveti heyeti davet edilmiş; ABD ekibine Hava Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı General Nathan Twining başkanlık etmiştir. Etkinlik Moskova bölgesindeki Tushino havaalanında gerçekleşmiştir. Yedi yeni jet avcı uçağı modeli sergilenmiştir. Gösteri uçuşları, savaş uçaklarının performans özelliklerini

²³⁴ UN, "Report of The Special Committee on the Problem of Hungary", General Assembly, Official Records:Eleventh Session, Supplement No:18 (A/3592), New York, 1957, [https://libcom.org/files/Report%20of%20the%20UN%20Special%20Committee%20on%20the%20Problem%20of%20Hungary%20\(compiled%201957\).pdf](https://libcom.org/files/Report%20of%20the%20UN%20Special%20Committee%20on%20the%20Problem%20of%20Hungary%20(compiled%201957).pdf) , (İnternet erişim:31.01.2019).

ve Sovyet pilotlarının becerileri konukların olumlu yorumlarına yol açmıştır.²³⁵Söz konusu bu durumların bir getirisi olarak da ABD SSCB'nin çalışmaları hakkında yakından bilgi sahibi olabilmek, olası bir füze saldırısına karşı kendini koruyabilmek ve Sovyetlerin çalışmalarını kontrol edebilmek amacıyla U-2 uçaklarını geliştirmiştir.²³⁶ Türkiye, İngiltere, Almanya ve Japonya'da üsleri vardır. Ayrıca “*Sovyet radarlarına yakalanmadan 30.000 metre irtifada seyredebilme, yakıt ikmali gerekmeksizin 7 saat üzerinde ve 3.000 mil boyunca uçabilme, motorlar güç yitirince 300 mil havada süzülebilme ve çok yüksek irtifadan fotoğraf çekebilecek kameralara sahip olma*”²³⁷ gibi yetiler ABD'nin U-2 uçaklarının en önemli özellikleri arasında yer almıştır. Böylece ABD, silahlanma yarışında SSCB'nin ne durumda olduğunu tespit edebilecekti ve U-2 uçakları 1956 yılından beri SSCB toprakları üzerinde uçarak bilgi toplamaya başlamıştır. Ancak 1960 yılına gelindiğinde bütün bu gizli yürütülen faaliyetler ifşa olmuştur. 1 Mayıs 1960'ta İncirlik Üssü'nden havalanan bir U-2 uçağı, Sovyet topraklarında arızalanınca alçalması sonucu radara girmiş ve Sovyetler tarafından da düşürülmüştür. Bu olay ise dünya kamuoyuna SSCB Devlet Başkanı Kruşçev tarafından 5 Mayıs günü parlamentoda yaptığı konuşma ile duyurulmuştur.²³⁸

Başkan Eisenhower'ın düşürülen U-2 casus uçağıyla ilgili olarak verdiği bilgilerin ise kamuoyunu yanıltıcı olduğu bir süre sonra anlaşılmıştır. İlk başlarda uçağın düşmesi sonucunda pilotun hayatını kaybettiğini düşünen Amerikan yönetimi, bunun bir kaza olduğunu dünyaya anlatmaya çalışmıştır. Bunun için de uçağın Türkiye üzerinden uçarken oksijen sistemindeki bir arıza sebebiyle pilotun kontrolü kaybettiğini ve Sovyet sahasına istemeden girdiğini ifade etmiştir. Ancak Pilot Gray Powers hayatta kalmış ve gerçekleri anlatmıştır.²³⁹ ABD yaptığı açıklamalarla dünyayı yanıltmaya çalışırken, gerçeklerin bu şekilde ortaya çıkması Doğu-Batı Bloku ilişkilerinde büyük bir gerginlik ortamı yaratmıştır. Konunun gündeme gelmesi SSCB propagandası açısından avantajlı olmuştur. Batı Bloku'nun imajını zedeleyici bir hareket olmuştur. Keza Eisenhower'ın değişen beyanlarının da durumu toparlama çabasından kaynaklandığı göstermektedir. Bunların yanı sıra aynı yıl içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan Paris'teki Zirve de bu sebeple başarısızlığa uğramıştır.

²³⁵ Alexander Orlov, “The U-2 Program: A Russian Officer Remembers”, Center for the Study of Intelligence, CSI Publications, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/winter98_99/art02.html , (İnternet erişim:31.01.2019).

²³⁶ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s.261.

²³⁷ Sander, a.g.e. s.192.

²³⁸ Evan Andrews, “Remembering the U-2 Spy Plane Incident”, <https://www.history.com/news/remembering-the-u-2-spy-plane-incident> ,01.05.2015, (İnternet erişim:31.01.2019).

²³⁹ Öymen, a.g.e., s.278.

2.4.5. Küba Füze Krizi

Küba Füze Krizi, 1962 yılında SSCB'nin Küba'ya nükleer füze kurmaya başladığı zaman meydana gelmiştir. Soğuk Savaş döneminin muhtemelen en tehlikeli krizlerinden birisidir.²⁴⁰ Çünkü ABD ve SSCB doğrudan karşı karşıya gelmiştir. İki süper gücün de nükleer silahlara sahip oluşu ve olası bir saldırıda ağır yok etme kapasiteleri sebebiyle tüm dünyada bu kriz büyük bir dikkatle takip edilmiştir. Olayların bu noktaya gelişi öncelikle ABD'nin adımlarının SSCB'de korku yaratması ile başlamıştır. Nitekim ABD'nin Türkiye, İtalya ve İngiltere'de füze konuşlandırması SSCB'de endişeye yol açmıştır.²⁴¹ Bunun üzerine SSCB Küba'ya füze yerleştirmeye karar vermiş ve 14 Ekim 1962 tarihinde Küba üzerinde uçuş yapan Amerikan U-2 uçağı Küba üzerine konuşlandırılmış SSCB füzelerinin fotoğraflarını çekmiş ve bunun bu şekilde ABD tarafından tespit edilmesiyle de kriz başlamıştır.²⁴² 16 Ekim tarihinde ABD Başkanı Kennedy Küba'ya bu tür savunma silahlarının kurulmasını protesto etmeyeceğini fakat SSCB saldırı silahları getirdiği takdirde ciddi sorunların ortaya çıkacağına dair uyarıda bulunmuştur.²⁴³ Yani Küba'dan gelecek herhangi bir saldırının SSCB'den gelecek savaş eylemi olarak görüleceğini belirtmiştir. Akabinde ABD'nin 22 Ekim 1962 tarihinde Küba'yı ablukaya alması takip etmiş ve olaylarda gerginlik hızla tırmanmıştır.

Başkan Kennedy ABC, CBS ve NBC yayınlarının üçünden de 22 Ekim günü saat akşam 7'de televizyonda zaman ayrılmasını talep etmiştir. Televizyonda SSCB'nin Küba'dan füzeleri kaldırmasını ve buna uyulmaması halinde askeri bir eylemle sonuçlanacağını ifade etmiştir.²⁴⁴ Televizyonda karantina olarak adlandırdığı deniz ablukasını da açıklamıştır.²⁴⁵

Kennedy'nin mesajı diplomatik kanallardan ziyade televizyondan duyurmayı seçmesi, medya tarihçisi Erik Barnouw'a göre azami gücü benimsetmek için bilinçli bir planın parçası

²⁴⁰ BBC, "The Cuban Missile Crisis", <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zwk7rwx/revision/1> , (İnternet erişim: 02.02.2019).

²⁴¹ Ayşegül Sever, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:52, Sayı:01, 1997, s.648.

²⁴² Burak Balcı, "Soğuk Savaş Sırasında Küba Füze Krizi ve U-2 Uçak Krizi", http://www.academia.edu/7481439/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F_s%C4%B1ras%C4%B1nda_K%C3%BCba_F%C3%BCze_Krizi_ve_U-2_U%C3%A7ak_Krizi , 2014, s.8.

²⁴³ Ernest R May, "John F Kennedy and the Cuban Missile Crisis", http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/coldwar/kennedy_cuban_missile_01.shtml , 18.11.2013, (Erişim tarihi: 02.02.2019).

²⁴⁴ The Paley Center For Media, "Media's Role in the Cuban Missile Crisis", <https://www.paleycenter.org/p-cuban-missile-crisis> , (Erişim tarihi: 13.10.2018).

²⁴⁵ Mike Sewell, *The Cold War*, Cambridge University Press, 2002, s.86.

olmuştur. Bu özellikle önemlidir. Çünkü Domuzlar Körfezi'nin başarısızlığından dolayı Başkan komünizme karşı yumuşak davrandıkları iddialarına karşı savunmasız kalmıştı.²⁴⁶

Atılacak yanlış bir adım Kuzey Yarımküre'de hayatı sona erdirebilirdi. Dünya büyük bir savaşın eşiğine gelmiştir. Ancak korkulan olmamıştır. 27 Ekim'de SSCB, Küba'daki füzelerinin sökülmesini kabul edebileceklerini, ancak karşılığında ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceği ve Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter füzelerini sökmeleri gerektiğini bildirmiştir. SSCB'nin bu önerisi ABD tarafından da kabul edilmiştir ve karşılıklı füzelerin sökülmesinin kabulü ile Küba Krizi sona ermiştir.²⁴⁷ Bu noktada Küba ve Türkiye'de SSCB ve ABD'ye karşı güvensizlik havası hakim olmuştur. Bunun bir sonucu olarak da bu tarihten sonra Castro yönetimi Çin'e yakınlaşmaya başlamıştır. Türkiye ise bu yaşanan olaya ilave olarak 1964 yılında gerçekleşecek Kıbrıs sorununda da Johnson yönetiminin yaklaşımlarına karşı güvensizliğinden dolayı SSCB ile ilişkilerini yumuşatmak için harekete geçecektir.²⁴⁸

Bazen gizli yürütülen faaliyetler zaman içerisinde ortaya çıkabilmektedir. Bu durum ülkeleri zaman zaman zor duruma sokmuş olsa da halkın gerçekleri öğrenmesi açısından son derece önemlidir. Örneğin; SSCB'nin eski Washington Büyükelçisi Dobrynin, ABD Başkanı John Kennedy'nin kardeşi Robert Kennedy ile yaptığı gizli görüşmeler, Küba Krizi döneminde gerçekleşmiştir. Daha sonra Dobrynin'in bu görüşme hakkında yazdığı kitap ile ayrıntılar öğrenilmiştir. SSCB'nin Küba'ya füze yerleştirmesine karşılık, ABD Türkiye'ye yerleştirdiği Jüpiter füzelerini çekmeyi kabul etmiştir. Oysa kamuoyu önünde iki süper güç birbirlerine en ağır laflarla yüklenmekteydi.²⁴⁹ Bu da özellikle kitle iletişim araçları üzerinden liderlerin kamuoyunu etkilemeye çalışırken olduklarından farklı bir imaj çizmeye çalıştıklarını göstermektedir.

ABD Enformasyon Ajansı (USIA) ve Amerikan Ordusu Küba'da propaganda uygulamak için CIA ile birlikte çalışmıştır. Domuzlar Körfezi çıkarmasından önce, CIA bir ticari istasyon olarak çalışan Radio Swan'dan (Radyo Kuğu) propaganda yayını yapmıştır. Radio Swan, Castro hükümetinin çöküşü için uygun psikolojik ortamı yaratmak için CIA tarafından koordine edilmiş ve haberler, müzikler, yorumlar ve programlar Miami'de CIA tarafından üretilmiştir. Radio Swan'ın katılımcıları arasında Kübalı sürgün grupları da yer

²⁴⁶ The Paley Center For Media, "Media's Role in the Cuban Missile Crisis", <https://www.paleycenter.org/p-cuban-missile-crisis>, (Erişim tarihi: 13.10.2018).

²⁴⁷ Evren İşbilen, *Nükleer Satranç / İran ve Nükleer Silahlanma Politikası*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.48.

²⁴⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.611.

²⁴⁹ Öymen, a.g.e., s.261.

almıştır. Bunlardan biri olan ‘‘Jorge Mas Canosa’’ daha sonra Reagan yönetiminin Küba’ya karşı propaganda faaliyetlerinde ana aktör olarak yeniden ortaya ıkarılacaktı.²⁵⁰

Efsanevi yayın muhabiri ve daha sonra USIA direktörü olan Edward R. Murrow, Başkan Kennedy’e Küba’ya karşı Amerikan propaganda silahlarında yeni bir silahla ilgili gizli not bildirmiştir. Savunma Bakanlığı ile iş birliği haline alışan USIA, vericilerden Küba’ya televizyon programlarını yayınlamak için imkan geliştirmiştir. 1960’larda TV yayınları gerçekleşmemiş olsa da, Amerikan ordusu arasındaki iş birliğiyle Küba’ya karşı psikolojik savaşı içeren propaganda operasyonunda çaba sarf edilmiştir. Hem radyo hem televizyon girişimleri Reagan yönetimi tarafından yenilenmiştir.²⁵¹

İlerleyen dönemlerde de ABD’nin Küba’ya yönelik propaganda faaliyetleri devam etmiştir. Nitekim Ronald Reagan başkanlık döneminde sosyalist Küba’ya karşı yeni bir radyo yaratmak amacıyla 1985 yılında ABD tarafından ‘‘Radio Marti’’ kurulmuştur. Bütün bu çalışmalarında artık SSCB’den ‘‘şeytan İmparatorluğu’’ olarak söz edilmiştir.²⁵²

Öte yandan Küba Krizi ile U-2 krizi arasında da bir açıdan benzerlik bulunmaktadır. U-2 olayında Amerika, SSCB’nin haberi olmadan gizli uçuş gerçekleştirmek istemiştir. Küba olayında da SSCB, Amerika’nın haberi olmadan Küba’ya füze yerleştirmek istemiştir. Sonuçları bakımından baktığımızda ise U-2 olayında Kruşçev’in kamuoyuna yaptığı konuşmalarda elinin daha güçlü olduğu yani propaganda içerikli mesajlarının etkili olduğu, Küba olayında ise Başkan Kennedy’nin benzer şekilde propaganda içerikli mesajlarının etkili olduğu söylenebilir. Her ikisi de kitle iletişim araçlarını bu yönde kullanmışlardır.

2.4.6. Vietnam Savaşı

Dünyanın başka bir tarafında yeni bir Soğuk Savaş atışması tırmanmıştır. 1887’den beri Fransız kolonisi olan Vietnam’ın kontrol mücadelesi yaklaşık 30 yıl srmştir. Savaşın ilk kısmı komünist Ho Chi Minh nderliğindeki Vietnamlı milliyetçiler ile Fransızlar arasında 1946’dan 1954’e kadar srmştir. İkinci kısmında ise ABD ve Güney Vietnam bir tarafta Kuzey Vietnam ve Ulusal Kurtuluş Cephesi öbür tarafta yer almıştır. SSCB ve Çin de komünist tarafa destek vermiştir.²⁵³

²⁵⁰ Joseph Proglar, ‘‘American Broadcasting to Cuba: The Cold War Origins of Radio and TV MARTI’’, *Ritsumeikan International Affairs*, Cilt:10, 2011, s.161-162.

²⁵¹ Proglar, a.g.e., s.162.

²⁵² American Foreign Relations, ‘‘Propaganda-Cold War’’, <https://www.americanforeignrelations.com/O-W/Propaganda-Cold-war.html> ,(Erişim tarihi: 09.09.2018).

²⁵³ History on the net, ‘‘Vietnam War Summary- Overview of the Conflict’’, <https://www.historyonthenet.com/vietnam-war-summary> , (İnternet erişim: 03.02.2019).

Hem ABD hem SSCB bu savaşı iç savaş olarak değil de stratejik bir bölgede Soğuk Savaş'ın bir sonucu olarak görmüşlerdir. Amerikalı liderler Başkan Eisenhower'ın duyurduğu “Güney Vietnam düşerse, Laos ve Kamboçya gibi bölgedeki diğer ülkeler de düşer” şeklindeki Domino teorisini onaylamışlardır. Öyle ki Truman ve Eisenhower çoğunlukla bölgeye ekipman ve fon sağlamıştır. Kennedy başkan olduğunda Vietnam'da binden fazla danışmanı ve 1963 Kasım'ında vefat ettiğinde ise bölgede 16.000 Amerikan askeri yer almıştır.²⁵⁴

23 Ekim 1955 tarihinde gerçekleştirilen referandum neticesinde İmparator Bao Dai düşürülmüş, onun yerine Ngo Dinh Diem geçmiştir. 26 Ekim tarihinde de ABD tarafından tanınmıştır. Ancak olayın hukuki ayağında 1954 yılında Cenevre Antlaşmaları söz konusu olmuştur ve buna göre Kuzey ile Güney Vietnam seçimlerle birleştirilebilecektir. Bu doğrultuda 1956 yılında seçimler yapılacaktır, ancak Diem buna taraf olmamıştır. ABD yönetimi de Diem'i desteklemiştir. Bunun üzerine birtakım faaliyetler başlamıştır. Akabinde Eisenhower, Güney Vietnam'a yardımda bulunacağını söylemiştir. Fakat yerine Kennedy seçilmiş, o da kısa süre içerisinde suikast sonucunda hayatını kaybedince yerine Johnson gelmiştir. 1963 yılında ABD'nin desteklediği bir darbe ile hükümet düşürülüp yerine Askeri İhtilal Konseyi getirilmiştir. 1965 yılında ise ABD, Kuzey Vietnam'ı bombalamaya başlamıştır.²⁵⁵

Savaşın sadece silahla, bombalama ile olmayacağı herkes tarafından iyi bilinmekteydi. Öyle ki 1954 yılında ABD Saigon Askeri Misyonu'ndaki gizli eylem şefi Albay Edward Lansdale, Vietnam'da ABD propaganda çabalarının başında yer almıştır. Lansdale, komünizme karşı çıkan Kuzey Vietnam Katoliklerine özel ilgi göstermiştir. Aslında, birçok propaganda çalışmasında onları etkilemek için dini düşünceler kullanılmıştır. “Meryem Ana'nın Güney'e Gittiğini” ilan eden binlerce broşür, Lansdale'in Kuzey Vietnam'daki adamları tarafından dağıtılmış ve ayrıca Hanoi ve Haiphong'a bir katedrale insanları kapatıp Ho Chi Minh resmi altında dua etmeye zorlayan komünistleri betimleyen çok sayıda afiş asılmıştır.²⁵⁶

1965 yılının nisan ayında Başkan Johnson'ın ABD'nin Kuzey Vietnam ile doğrudan müzakerelerde bulunmak istediğine dair ifadeleri USIA tarafından duyurulmuştur. Fakat bu müzakereler gerçekleşmediği için bunun yalnızca bir propaganda faaliyetiyle sınırlı olduğu

²⁵⁴ History on the net, “Vietnam War Summary- Overview of the Conflict”, <https://www.historyonthenet.com/vietnam-war-summary>, (İnternet erişim: 03.02.2019).

²⁵⁵ Adem Alper Özcan, “Soğuk Savaş Dönemi: Başlangıcı, Gelişimi, Sonu”, https://www.academia.edu/13723063/Soğuk_Savaş_Dönemi_Başlangıcı_Gelişimi_Sonu, s.13.

²⁵⁶ Vietnam War, “U.S. Propaganda in the Vietnam War”, <https://thevietnamwar.info/u-s-propaganda-vietnam-war/>, (İnternet erişim: 03.02.2019).

dünya kamuoyu tarafından gözlemlenmiştir.²⁵⁷ Bu arada Kuzey Vietnam ve Vietkong'a bağlı güçlerin 1968 yılında 30 il merkezine karşı başlattığı Tet Saldırısı, Güney Vietnam ve ABD güçlerine büyük kayıplar yaşatmış; Tet Saldırısı Vietnam Savaşı'nda dönüm noktası olmuştur.²⁵⁸ Mayıs 1968'de de Washington ile Hanoi müzakere masasına oturmuştur.

ABD'nin bu saldırıdan sonra gayriresmî savaşıyor olması kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Buna ilaveten, Pentagon Belgeleri'nin de yayınlanması ve ABD'nin Vietnamlı sivilleri katlettiğine dair haberler kamuoyunu derinden sarsmıştır. Nitekim ABD'nin Vietnam bataklığına saplanması, kamuoyunun desteğini alamayıp, propagandayı etkili kullanamaması ve haklılığına inandıramayıp ABD'nin imajını olumsuz yönde etkileyici nitelikte olmuştur. Amerikan halkının Vietnam'daki çabaların akamete uğramasına hazır olması gerektiğine yönelik çıkan haberler, kamuoyunu birtakım menfi sonuç beklentisi içerisine sokmuştur.²⁵⁹ Zaten televizyon yayınlarını büyük oranda takip eden kitleler böylesi bir sonucu tahmin etmiş olacaktır.

1969 yılında ABD Başkanı Nixon'un seçilmesiyle Vietnam politikası el değiştirmiştir. "Vietnamlılaştırma" politikası olarak adlandırılan politikayla hareket etmiştir.²⁶⁰ Bu doğrultuda Güney Vietnam'ın kendi başının çaresine bakabilecek konuma gelmesi ve Amerikan askerlerinin de yavaş yavaş çekilmesi amaçlanmıştır. 1973 yılında bir ateşkes anlaşması imzalanmasına rağmen çatışmalar kesilmemiştir. 1974 yılında ise Güney Vietnam savunamadığı mevzilerini terk etmek zorunda kalmıştır. 1975 yılında Kuzey Vietnam güçlü bir şekilde saldırmıştır ve nihayet Güney Vietnam Devlet Başkanı Thieu istifa ederek Tayvan'a sığınmıştır. 2 Temmuz 1976 tarihinde ise ülke Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti adıyla yeniden birleşmiştir.

Vietnam Savaşı, savaş alanında basın özgürlüğünün en ileri seviyede uygulandığı savaştır.²⁶¹ Bu savaş sırasında televizyon sayesinde insanlar evlerinde oturdukları yerden savaş alanında olup bitenleri izleme imkanı bulmuşlardır. 1968 yılında ABD'de yüz milyon civarı televizyon olduğu bilinmekteydi. Bu da ABD nüfusunun %86'sının potansiyel izleyici olduğunu göstermektedir.²⁶²

²⁵⁷ Öymen, a.g.e., s.282.

²⁵⁸ Mehtap Şimşek, "Türk Basınında Vietnam Savaşı: Ulus Gazetesi Örneği", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı:42, Kasım 2008, s.313.

²⁵⁹ Wall Street Journal, 23.02.1968.

²⁶⁰ Şimşek, a.g.m., s.314.

²⁶¹ A. Trevor Thrall, *War in the Media Age: The Government/Press Struggle from Vietnam to the Gulf*, Doctora Thesis, Department of Political Science, Massachusetts Institute of Technology, Şubat 1996, s.43.

²⁶² Haldun Yalçınkaya, "Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:5, Sayı:19, Güz 2008, s.34.

USIA, Vietnam Savaşı sırasında propaganda faaliyetlerinin önemli bir kısmını bu ülkeye yönlendirmiştir. ABD Ortak Kamu İşleri Ofisi kurulmuş ve bu ofisin başlıca görevi ise Vietnam'da bir psikolojik savaş yönetmek olmuştur. USIA'nın yurtdışındaki toplam personelinin %10'u Vietnam'da görevlendirilmiştir.²⁶³ Nitekim bu görev hiç kolay değildir. Çünkü uluslararası kamuoyunu bu konuda ikna etmek, haklılığa inandırmak oldukça zordur. Bu yüzden orada yaşananlar komünist bir ayaklanmaya karşı savunma şeklinde lanse edilmeye ve bu şekilde propaganda yapılmaya çalışıldıysa da çok fazla etkili olunmamıştır. Bu konuya ilişkin çeşitli filmler, televizyon programları, radyo yayınları, makale ve kitaplar olduysa da başarılı olunmamıştır. Özellikle televizyonun yaygın kullanımı ve insanların evlerinden savaşa ilgili bilgileri kolaylıkla elde edebiliyor oluşu önemli olmuştur. Askerlere göre, Vietnam Savaşı sırasında yapılan haberler yalnızca kamuoyunun desteğinin azalmasına yol açmamış, aynı zamanda düşmana da askeri birliklerin durumları hakkında bilgi vermiştir.²⁶⁴ Durum böyle olunca da basın özgürlüğünün şeffaflık ilkesi gereği propaganda faaliyetlerini azaltabildiği ve de düşmana mevcut koşullar hakkında gizlenmek istenen verileri sunması bakımından kontrol edilmesi güç yönü olabilmektedir. Bu da devletlerin izleyeceği politikalarda köşeye sıkışmalarına sebep olabilecek etkidir.

Ülkenin inanırlığı, haklılığı ve güvenilirliği söz konusu olduğunda propagandanın belli bir dozda gerçekleşmesi beklenmektedir. Aksi takdirde kamuoyu kandırıldığını düşünecektir. Vietnam konusunda da ABD propagandasının dozu fazla olduğu dolayısıyla etkili kullanılmadığı ve basın özgürlüğünün de sağladığı olanaklarla kitlelerin birtakım olayları televizyondan takip etme fırsatı elde etmesi gibi sebeplerle kamuoyunun desteği sağlanamamıştır. Ayrıca savaş süresince savaş karşıtı ve askere alınmaya muhalefet eden hareketler, Amerikan askerleri üzerinde moral bozucu etki yaratmıştır. “Savaşı durdurun”, “Askerlerimiz için yas tutuyoruz”, “Onlar boşuna ölüyorlar” şeklinde sloganlarla insanlar Beyaz Saray'ın önünde çeşitli protestolarda bulunmuşlardır.²⁶⁵ Bu da psikolojik anlamda savaşın kaybedilmesine yol açan en önemli sebeplerdendir.

Gerek SSCB gerekse Çin Halk Cumhuriyeti birbirleri arasındaki ideolojik ayrışmanın yoğun olduğu bir dönemde Vietnam Savaşı gerçekleştiği için bunu hem birbirlerine karşı hem de ulusal çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanmışlardır. Propaganda faaliyetleri bu çerçevede de şekillenmiştir. Ayrıca Çin ve SSCB'nin de propaganda faaliyetleri bazı farklılıklar göstermiştir. Örneğin; SSCB Çin'e göre daha az saldırgan tavrı içerisinde

²⁶³ Öymen, a.g.e., s.282.

²⁶⁴ Yalçınkaya, a.g.m., s.35.

²⁶⁵ Daniel S. Levy , “Behind the Anti-War Protests That Swept America in 1968”, *Time Magazine*, <http://time.com/5106608/protest-1968/> , 19.01.2018, (İnternet erişim: 03.02.2019).

olmuştur.²⁶⁶ ABD tüm komünist bloku tek hedef noktasına oturtmuş olsa da Kuzey Vietnamlılar için SSCB ve Çin ayrımı var olmuştur. Doğu Bloku açısından Batı Bloku'nu küçük düşürmek, Bağlantısız ve Üçüncü Dünya ülkelerini kendi yanlarına çekmek için propaganda faaliyetleri önemliydi. Bu yolla kendi davalarına kazanımlar sağlayabilirlerdi. Ayrıca Amerikan emperyalizmi vurgusuyla da Vietnamlıları etkilemeye çalışmışlardır. Komünist propaganda, Güney Vietnam'ı Amerika'nın kuklası olarak gösterirken, Kuzey Vietnam'ı bombalara maruz kalan, masum ve cesur insanların yeri olarak göstermiştir.²⁶⁷

Kuzey Vietnam'da Güney'e karşı propaganda yapılırken Amerikan karşıtı gösterilere yer verilmiştir. Özellikle Hanoi Radyosu, aslı bile olmayan haberler yapabilmıştır. Bunu yaparken de bir yandan kendilerini masum göstermeye, dünya kamuoyunun gözünde sempati kazanmaya çalışmışlardır. Güney Vietnam ise Kuzey'i SSCB ve Çin'e hizmet etmekle suçlamıştır.²⁶⁸

Why Vietnam? (Neden Vietnam?), The Unique War (Benzersiz Savaş), Vietnam Village Reborn (Vietnam Köyü Yeniden Doğuyor) ve The Battle of Khe Sanh (Khe Sanh Muharebesi) gibi filmler Batı tarafından üretilmiş propaganda filmleridir. Amerika'nın ulusal çıkarlarına daha çok hizmet eden, Amerika'nın özgürlük ve demokrasi savunucusu olarak betimlendiği ve düşmanın son derece kötü gösterildiği filmler olmuştur.

1980'li yıllarda SSCB'nin propaganda faaliyetleri hususunda harcamalarının 3.5-4 milyar doları bulduğu söylenmiştir. Sadece Vietnam Savaşı sırasında ise SSCB'nin Amerikan karşıtı propaganda amacıyla 1 milyar dolar harcadığını söyleyenler olmaktadır.²⁶⁹ Bunlar kanıtlanmış olmamakla birlikte ciddiye alınması gereken rakamlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toparlarsak, Soğuk Savaş dönemi önceki dönemlerden farklı olarak ideolojik olarak iki kutuba bölünmüş dünyanın Doğu-Batı Bloku mücadelesi şeklinde seyrettiği bir süreç olmuştur. Bu süreçte sıcak çatışmaların yerini daha çok propaganda mücadelesi almıştır. Devletler kendi tarafında yer almasını istediği devletlere yönelik ekonomik yardımlar gibi çeşitli fonlarla destek sağlamış, kültürel anlamda varlığını hissettirmek adına her türlü yola başvurmuş ve kitleleri etki altına almanın bilinciyle hareket etmişlerdir. Washington merkezli

²⁶⁶Arsev Bektaş, *Siyasal Propaganda Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002, s.179.

²⁶⁷ Bektaş, a.g.e., s.178.

²⁶⁸ Bektaş, a.g.e., s.179.

²⁶⁹ Öymen, a.g.e., s.290.

Batı Bloku Marshall Yardımı, Truman Doktrini, Fulbright Programı, Caz müziği, Hollywood, NATO gibi çeşitli unsurları kullanmıştır. Moskova merkezli Doğu Bloku ise Molotov Planı, Kominform, COMECON, Varşova Paktı, çeşitli sanat dalları, animasyon filmleri gibi unsurlara başvurmuştur. SSCB'nin ABD'den farklı bir şekilde sansür ve sinyal bozmaya sık başvuruyor olması dikkat çekici olmuştur. Sansür, Glavlit adında bir devlet organı tarafından kurumsallaştırılmış şekilde alenen başvurulan bir yöntem olmuştur. Ayrıca her iki taraf da aktif şekilde radyo yayınlarını kullanmışlardır. Özellikle Batılı radyo istasyonları Radio Liberty (RL), Radio Free Europe (RFE), Amerika'nın Sesi (VOA) ve BBC gibi batılı yayınlar yaşanan birçok krizde de aktif rol oynamıştır. SSCB de Radyo Moskova'yı bu doğrultuda kullanmıştır. Her iki Blok'unda radyo yayın saatleri ve dil servisleri Soğuk Savaş sürecince büyük artış göstermiştir. Elbette diğer kitle iletişim araçlarına da bu süreçte başvurulmuştur. Örneğin; Vietnam Savaşı'nda televizyon önemli bir araç olmuştur. Kitle iletişim araçlarına insanlar kolay erişmeye başladıkça kamuoyundan bilgilerin gizlenmesi de zorlaşmıştır. Bunu yaşanan olaylarda da görmek mümkündür. Üçüncü bölümde ise Uzay çalışmalarında Soğuk Savaş rekabeti ve propaganda faaliyetleri ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UZAY ÇALIŞMALARINDA SOĞUK SAVAŞ REKABETİ VE PROPAGANDA FAALİYETLERİ

3.1. İki Kutuplu Dünya’da Uzay Rekabeti ve Önemi

Soğuk Savaş dönemi içerisinde “Uzay Yarışı” olarak adlandırılan dönem 1955’ten 1975’e kadar süren ve resmi olmayan rekabet sürecidir. Nitekim bu yarış, ABD’nin ilk yapay uyduyu uzaya fırlatmak istediğini duyurduğu zaman bir kelime savaşı olarak başlamış ve akabinde SSCB de buna cevaben "yakın gelecekte" bir uydu fırlatacağını söylemiştir.²⁷⁰ Uzay yarışı, yapay uydular ve insanlı uzay aracı kullanarak uzayı keşfetmek için SSCB ve ABD arasında gerçekleşen bir yarış olmuştur. Uzay araştırmalarındaki gelişmeler askeri araştırmalara kolaylıkla aktarılabilmesi için daha büyük silah elde etme yarışının bir parçası olarak da görülmüştür. Her iki ülke de Uzay Yarışı doruğa ulaşmadan önce keşif uyduları geliştirme konusunda çalışmaya başlamıştır. SSCB tarafından Yuri Gagarin’in uzaya gönderilmesinde kullanılan uzay aracı olan Vostok örneğin, Sovyet ordusu tarafından kullanılan Zenit casus uydularından geliştirilmiştir.²⁷¹ Bununla birlikte, Uzay Yarışı’nın askeri faydaları, ABD ve SSCB’nin uzayı keşfetme girişimlerinin ardındaki tek etken değildir. Her iki ülkenin nüfusu onların uzay programlarına büyük ilgi göstermiştir ve böylece süper güçlerin üstünlüklerini göstermeleri için kullanışlı bir yol olmuştur.²⁷²

ABD Başkanı Dwight Eisenhower, SSCB, İngiltere ve Fransa’yla birlikte İsviçre Cenevre’deki 1955 tarihli toplantısında “açık semalar” (open skies) politikasını önermiştir. Ülkelerindeki askeri tesislerin yerini gösteren haritaları değiştirme konusunda SSCB ve ABD’ye çağrıda bulunmuştur. Böylece her iki süper güç de, herhangi bir silah anlaşmasına uydularından emin olmak için birbirlerinin topraklarına hava gözetlemesi

²⁷⁰ Kerry Kolbe, “Space Race timeline: when the US and USSR squared up”, <https://www.telegraph.co.uk/films/hidden-figures/space-race-events-timeline/>, 03.02.2017, (Erişim tarihi: 17.12.2018).

²⁷¹ Encyclopedia Astronautica, “Zenit Satellite”, <http://www.astronautix.com/z/zenitsatellite.html>, (İnternet erişim: 20.10.2018).

²⁷² “National Curriculum Learning Pack, Space Race”, Royal Air Force Museum, <https://www.nationalcoldwarxhibition.org/schools-colleges/national-cirriculum/space-race/download-resources.aspx> (Erişim tarihi: 20.10.2018).

gerçekleştirebilecekti.²⁷³ Yani SSCB'nin ne yaptığını ABD bilecekti ve benzer şekilde SSCB de aynı şeyi yapabirdi. Ancak SSCB bu politikayı reddetmiş ve böylelikle söz konusu olan Uzay Yarışı dönemi olaylarına giden yol açılmıştır.

Tarihsel olarak bakıldığında Uzay Çağı'nın Soğuk Savaş'a rastlaması tesadüf değildir. Atom bombası 1945 yılında Hiroşima'ya atılmış ve daha büyük silah elde etme yarışı söz konusu olmuştur. Bunu takiben, 1957 yılında Sovyet uydusu Sputnik'in başarılı bir şekilde fırlatılması, Sovyet kozmonot Yuri Gagarin'in 1961'de uzaya giden ilk insan oluşu, 1969'da Ay'a ayak basan ve yürüyen Amerikalı astronotlar, daha sonra geliştirilen ilk uzay istasyonları ve uzay ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi gibi olaylar SSCB ve ABD arasında Soğuk Savaş dönemi rekabeti bağlamında Uzay Çağı olaylarını meydana getirmiştir. Ancak sadece rekabetle sınırlı kalmamış aynı zamanda prestij, uluslararası iş birliği ve liderlik gibi kavramlarla da değişen yönetimler ve gelişen süreçler bağlamında gelişim göstermiştir.

SSCB'nin Sputnik'i uzaya yollamasının önemli bir sonucu tüm dünyayı ilgilendirecek konu olan “onu uzaya kadar yolluyorlarsa size de atom bombalarını yollayabilir” düşüncesidir. Böylelikle SSCB, kıtalararası füze yapımını da gerçekleştirebilir. Aynı füzeye atom bombası da yerleştirilebilir. Bu olaydan sonra dikkat edilirse ABD, SSCB'ye yakın olan müttefiklerin topraklarına Orta Menzilli Gülümlü Füze (IRBM) yerleştirmiştir.²⁷⁴

Uzay propagandasıyla ilgili birkaç bilimsel çalışma mevcuttur. James L. Kauffman'ın²⁷⁵ Jack Lule'in²⁷⁶ ve Cheryl L. Martin'in²⁷⁷ çalışmaları gibi var olan çalışmaların çoğu ancak Amerikan iç propagandasına veya ABD medyasına odaklanmaktadır.

Öte yandan Sovyet propagandası üzerine de birçok çalışma vardır. SSCB dağılmadan önce propaganda dairesinin talimatlarını uygulayan ofisler ve kurumlar var olmuştur. Son yıllarda Sovyet propagandası ile ilgili kaliteli bilimsel analizler ortaya çıkmıştır, ancak bunlar neredeyse tamamen Bolşevik ve Stalin döneminin propagandaları olmuştur. Kevin J. McKenna'nın “All the Views Fit to Print: Changing Images of the U.S. in Pravda Political

²⁷³ Andrew Glass, “Ike offers ‘Open Skies’ plan at Geneva Summit, July 21, 1955,” 07.21.2010, <https://www.politico.com/story/2010/07/ike-offers-opens-open-skies-plan-at-geneva-summit-july-21-1995-039988>, (Erişim tarihi: 22.10.2018).

²⁷⁴ Ayşegül Sever, “Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:52, Sayı:01, 1997, s.648.

²⁷⁵ Daha detaylı bilgi için bkz. James L. Kauffman, *Selling Outer Space: Kennedy, the Media, and Funding for Project Apollo, 1961-1963*, Studies in Rhetoric and Communications, Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1994.

²⁷⁶ Daha detaylı bilgi için bkz. Jack Lule, “Roots of the Space Race: Sputnik and the Language of U.S. News in 1957”, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Cilt:68, Sayı:1-2, Mart 1991, ss.76-86.

²⁷⁷ Daha detaylı bilgi için bkz. Cheryl L. Martin, “Space Race Propaganda: U.S. Coverage of the Soviet Sputniks in 1957”, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Cilt: 64, Sayı: 2-3, 01.03.1987, ss. 544-559.

Cartoons, 1917-1991’’²⁷⁸, ve Karen Petrone’nin ‘‘Life Has Become More Joyous Comrades! Celebrations in the Time of Stalin’’²⁷⁹ adlı eserleri buna örnek verilebilir. Ancak Sovyet uzay araştırma propagandası ya da Stalin sonrası dönemde Sovyetlerin yabancı propagandası ile ilgili önemli bilimsel çalışma yok denecek kadar azdır. Bu yüzden bu çalışma özellikle Soğuk Savaş dönemine değinmeyi amaçlamaktadır. Böylece hem ABD tarafından hem de SSCB tarafından yapılan faaliyetler incelenerek uzay çalışmaları konusunda detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılacaktır.

3.1.1. ABD ve SSCB Uzaya İlk Füzeyi Gönderiyor

Uzay Yarışı'nın ilk aşaması, roket sistemlerinin geliştirilmesine odaklanmıştır. İronik olarak, roket bilimindeki ilk öncüler Amerikalılar ya da Ruslardan ziyade Almanlar olmuştur. Soğuk Savaş'ın önde gelen ilk roket bilimcilerinden Nazi Partisi'nin eski bir üyesi olan ve SS'de bulunan Wernher von Braun'dur. Nazi Almanyası'nın V1 ve V2 roketlerini geliştiren önemli bir kişiliktir. 1944 yılında geliştirilen teknoloji 1945 yılında savaşın sona ermesiyle Amerikalıların eline geçmiştir. Paperclip Harekatı ile yüksek rütbeli çalışma arkadaşlarıyla birlikte ABD'ye götürülmüştür.²⁸⁰ Tüm SS geçmişi silinerek 1955 yılında Amerikan vatandaşlığına geçirilmiştir. Kıtalararası balistik füze programı ve Amerikan uzay araştırmaları gibi görevlerde çalışmıştır. ABD ve Sovyet kıtalararası balistik füzelerin ve uzay fırlatma araçlarının öncüsü olan V-2 balistik füzesi, von Braun'un roket takımının ilk buluşu olmuştur. Von Braun, 1950'lerde Amerika'da uzay araştırmaları için en önemli savunuculardan biri olmuş ve Collier's gibi dergiler için çok sayıda kitap ve birkaç makale yazmıştır. Von Braun ayrıca uzay yolculuğu konusunda üç adet Walt Disney televizyon programının sözcüsü olarak görev almıştır.²⁸¹ Ay'a insan gönderilmesini sağlayan Apollo'nun roketi Saturn V, Von Braun tarafından tasarlanmıştır. Dolayısıyla Amerikalı olmayan birinin Amerika'nın geleceğini belirleyen böylesi önemli görevlerde bulunması bakımından Von Braun'un bilinmesi gerekmektedir.

²⁷⁸ Daha detaylı bilgi için bkz. Kevin J. McKenna, *All the Views Fit to Print: Changing Images of the U.S. in Pravda Political Cartoons, 1917-1991*, New York: Peter Lang, 2001.

²⁷⁹ Daha detaylı bilgi için bkz. Karen Petrone, *Life Has Become More Joyous Comrades! Celebrations in the Time of Stalin*, Global, 2000.

²⁸⁰ Amy Shira Teitel, ‘‘Wernher von Braun: History’s most controversial figure?’’, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/05/2013521386874374.html>, 03.05.2013, (Erişim tarihi:12.12.2018).

²⁸¹NASA, ‘‘Biography of Wernher Von Braun’’ <https://www.nasa.gov/centers/marshall/history/vonbraun/bio.html>, (Erişim tarihi:03.12.2018).

1954 yılında, dünyanın dört bir yanından bilim insanlarının bir araya geldiği Uluslararası Bilimsel Birlikler Konseyi, dünyanın yüzeyini haritalama amacıyla başlatılan yapay uydular için bir çözüm çağrısında bulunmuştur. Bu uydular, Temmuz 1957'den Aralık 1958'e kadarki dönemde Uluslararası Jeofizik Yılı (IGY) olarak bilinen dönemde fırlatılacaktı. Hem SSCB hem de ABD Uluslararası Bilimsel Birlikler Konseyi'nin üyesiydi ve Uluslararası Jeofizik Yılı (1957-1958) boyunca bir uydu fırlatmak için kendi planını yapmıştır. Böylece ABD Vanguard projesine ve SSCB de Sputnik projesine başlamıştır. Başkan Eisenhower bu Jeofizik Yılı'nı SSCB ile yarış olarak görmemiştir, fakat SSCB dünyanın ilk uydusunu yollamanın propaganda değeriyle çok ilgili olmuştur.²⁸²

Propaganda değerini bilen ve ilk yapay uyduyu fırlatma gayreti içerisine giren SSCB, nihayet 4 Ekim 1957 tarihinde ilk Sputnik uydusunu fırlatmıştır. Sputnik 3 hafta boyunca Sovyet bilim insanlarına radyo sinyalleri yoluyla bilgi aktarmış ve dünyaya düzenli bir radyo "bip" sesi göndererek yaklaşık 250 km yükseklikte iki aydan uzun bir süre dünya yörüngesine oturmuştur. Sinyaller hem radyo meraklılarını hem de Batılı bilim insanlarını büyülemiştir.²⁸³

Sovyet gazetesi Pravda'nın haberine göre, *"Bilimsel araştırma enstitüleri ve tasarım bürolarının yoğun çalışmalarının sonucu olarak dünyanın ilk yapay uydusu yaratıldı. 4 Ekim 1957 tarihinde, ilk uydu SSCB tarafından başarılı bir şekilde fırlatıldı."*²⁸⁴

ABD uzay programı SSCB'nin uzay teknolojilerinin geliştirilmesinden etkilenmiştir. Bu başlangıçta uluslararası yarış veya ulusal gururun sembolü olarak hizmet etmeyi amaçlamıyordu. Eisenhower yönetimi altındaki ABD uzay araştırmaları siyasi amaçları değil, Amerikan bilimsel başarılarını temsil ederdi. Eisenhower'ın Amerikan uzay araştırmaları vizyonu ulusların rekabeti yerine küresel ilerlemeyi daha da ilerletebilecekleri bir bilim alanı olarak uzayı gördü. Bu vizyon, sonraki yönetimlerde uzay ve milliyetçilik arasındaki ilişki daha da güçlendikçe tarafları ayırabilecekti.²⁸⁵

²⁸² Dora Holland, *The American Space Exploration Narratives Evolution of Space Exploration in the United States from the Cold War to Today*, Bahar 2016, International Affairs Department Honors Thesis, s.10.

²⁸³BBC, "1957: Sputnik Satellite blasts into space", https://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/4/newshid_2685000/2685115.stm, (Erişim tarihi: 05.12.2018).

²⁸⁴ Pravda, 05.10.1957, (Aktaran: Anne Millbrooke), "History of the Space", in Handbook of Space Engineering, Archaeology, and Heritage, (edit. Ann Garrison Darrin and Beth Laura O'Leary) London:CRC Press of Taylor&Francis Group, Haziran 2009, s.2.

²⁸⁵ Holland, a.g.e., s.9.

4 Ekim 1957’de SSCB’nin Sputnik’i fırlatmasıyla ABD Başkanı Eisenhower çok sayıda problemle karşılaşmıştır. Eisenhower Başkanlık Kütüphanesi’nin websitesinin bir sayfası onun Sputnik ile ilgili açıklamalarına ayrılmıştır.²⁸⁶

“Eğer bir Amerikalı, 4 Ekim 1957 tarihinde yıldızlara bakacak olursa, akşam gökyüzünü geçen bir nesneyi fark etmiş olabilir. Radyo dinleyicileri de radyolarından gelen bir dizi “bip, bip, bip” sesi duymuş olabilirler. SSCB’nin Kazakistan bölgesinde çok önemli bir olay meydana geldi. SSCB, Sputnik adındaki uyduyu dünya etrafındaki yörüngeye fırlattı. Bu önemli bilimsel başarıyı kutlamak yerine Amerikalılar büyük bir endişeye kapıldılar. Bu olay McCarthy’nin komünist cadı avının son dönemlerinde oldu ve vatandaşların kendi sivil barınaklarını inşa etmeleri için teşvik edildiği bir dönemdi. Eğer SSCB uzaya uydu fırlatabilirse, onlar muhtemelen ABD kıyılarına varan nükleer füzeleri de fırlatabileceklerine dair yaygın kanı oluştu.”

Kendilerini komünistlere kıyasla üstün teknolojili Batı ve Özgür Dünya’nın parçası olarak gören ABD vatandaşları için, SSCB’nin bilim alanında ABD’yi geride bırakması şok etkisi yaratmıştır.²⁸⁷ ABD’ye saldırabilecek kapasiteyi SSCB’nin geliştirebileceğine dair bir korku mevcut olmuştur. Ne de olsa güçlü Sovyet roketleri kıtalararası füzeleri fırlatmak için kullanılabilirdi.²⁸⁸

SSCB, propaganda hedefleri için bu uzaya fırlatma başarısını kullanma fırsatını kaçırmamıştır. Bildirisinde, “yeni sosyalist toplumun” insanoğlunun en cesur hayallerini nasıl gerçeğe dönüştürdüğünü insanların görebileceğini söylemiştir. Ayrıca Moskova, uydunun Sovyet bilim insanlarının yıllarca süren araştırma ve çalışmalarının sonucu olduğunu da belirtmiştir.²⁸⁹

1957 yılında SSCB, dünyanın ilk yapay uydusunu fırlatmayı başarmaktan daha da fazlasını yapmıştır. 3 Kasım 1957’de Laika adlı bir köpekle birlikte ikinci yapay uydusu olan Sputnik 2’yi başarılı bir şekilde fırlatmıştır. Laika adlı köpekle birlikte bu uçuş, Rus bilim insanlarına insan uzay yolculuğu beklentileri hakkında çok şey öğrenmelerine izin vermiştir. Sovyet yetkilileri, Laika’nın yörüngede bir hafta sonra acısız bir şekilde öldüğünü açıklamışlardır. Ancak 2002’deki yeni kanıtlar, köpeğin kalkıştan birkaç saat sonra aşırı ısınmadan ve panikten öldüğünü ortaya koymuştur.²⁹⁰

²⁸⁶ Eisenhower Presidential Library, Museum & Boyhood Home, “Sputnik and The Space Race”, https://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/sputnik.html, (Erişim tarihi: 16.11.2018).

²⁸⁷ Holland, a.g.e., s.11.

²⁸⁸ Millbrooke, a.g.e., s.3.

²⁸⁹ William J. Jordan, “Soviet Fires Satellite Into Space: It Is Circling The Globe At 18.000 M.P.H.” The New York Times, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/learning/general/onthisday/big/1004.html?module=inline>, (Erişim tarihi: 06.12.2018).

²⁹⁰ David Whitehouse, “First dog in space died within hours”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/2367681.stm>, 28.10.2002, (Erişim tarihi: 09.01.2019).

Sputnik 1 ve Sputnik 2'ye yanıt olarak, ABD 6 Aralık 1957'de Vanguard test uydusunu fırlatmıştır. Sputnik'in fırlatılması büyük bir başarı olurken, televizyonda yayınlanan Vanguard fırlatması 'Flopnik' ve 'Kaputnik' gibi haber başlıklarına sebep olan büyük bir başarısızlık olmuştur.²⁹¹

Ardından 31 Ocak 1958 tarihinde Alman göçmen Wernher von Braun liderliğindeki bir ordu takımı, Jüpiter-C roketinin üzerindeki Explorer 1 adlı ilk Amerikan uydusunu fırlatmayı başarmıştır. Hem SSCB hem de ABD'nin erken uydu yollamaları 1957-1958 Uluslararası Jeofizik Yılı'nın yayınlanmış programlarının resmi bir parçası olmasına rağmen, Sputnik'in gerçek başarısı bir uzay yarışı olarak kamuoyunun dikkatini çeken gizli askeri roket programlarının varlığı olmuştur.²⁹²

Sputnik'in önemli sonuçlarından biri de 1958 yılında Eisenhower'ın başkanlık döneminde ABD'de biri sivil biri askeri olmak üzere iki uzay ajansının kurulması olmuştur. Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) ve İleri Seviye Araştırma Projeleri Ajansı (ARPA) büyüyen Soğuk Savaş askeri sanayi kompleksinin bir parçası olmuştur. Aslında NASA daha önce var olan Ulusal Havacılık Danışma Komitesi'nin (NACA) dönüştürülmesiyle oluşmuştur.²⁹³ NASA, yalnızca Ulusal Havacılık Danışma Komitesi (NACA) programlarının değil, aynı zamanda donanmanın Vanguard roket programı ve ordunun Explorer roket programını da ele geçirmiştir. Bir NASA tarihçisine göre (Roger D. Lanius), *“NASA'nın projeleri, SSCB'nin komünizmi karşısında demokrasinin görece yararları hakkında dünya görüşünü yönlendirmek için kullanmak isteyen ulusal liderlerin açık bir şekilde Soğuk Savaş propaganda silahı oldu.”*²⁹⁴

ABD, 18 Kasım 1958'de iletişim uyduları olan Project SCORE'u fırlatmıştır. 28 Mayıs 1959 tarihinde ise Able adında bir erkek Hint maymunuyla Baker adındaki dişi maymunu uzaya fırlatmıştır. 1 saat 33 dakika sonra maymunların bulunduğu kapsül Atlas okyanusuna iniş yapmıştır ve maymunlar sağ salim geri gelmişlerdir.²⁹⁵ Uzaya gidip sağ gelen ilk canlı olmuşlardır. 1960 yılına gelindiğinde SSCB, Belka ve Strelka isimli iki köpeği uzaya göndermiş ve yine sağ olarak dünyaya geri getirmeyi başarmıştır. Bunların yanında hem ABD

²⁹¹BBC, “1957: Sputnik Satellite blasts into space”, https://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/4/newshid_2685000/2685115.stm, (Erişim tarihi: 05.12.2018).

²⁹² Millbrooke, a.g.e., s.3.

²⁹³ Dora Dalyanoğlu, “NASA Nedir?”, <http://uzay.org/nasa-nedir/#more>, 11.03.2011, (Erişim tarihi:03.01.2019).

²⁹⁴ Millbrooke, a.g.e., s.4.

²⁹⁵ Hürriyet, “Uzay çalışmaları ilk defa ne zaman yapılmaya başlamıştır? Kronolojik Bilgiler”, <http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/uzay-calismalari-ilk-defa-ne-zaman-yapilmaya-baslamistir-kronolojik-bilgiler-41047072>, 10.12.2018, (Erişim tarihi: 07.01.2019).

hem SSCB tarafından fare, böcek, sinek gibi canlılar da defalarca gönderilmiştir. Daha sonra ise uzaya göndermek üzere özellikle Afrika'dan getirilen şempanzeleri seçmişlerdir. 18 Ekim 1963'te, Fransız bilim adamları, Félicette adlı kediyi uzaya fırlatmıştır.²⁹⁶ Görüldüğü üzere uzaya farklı milletler çeşitli canlılar göndererek insan uzay yolculuğu hakkında detaylı bilgi sahibi olmayı istemişlerdir.

ABD çalışmalarına devam ederken SSCB 12 Nisan 1961 tarihinde Vostok 1 kapsülüyle uzaya ilk insanı gönderip geri getirmeyi başarmıştır. Böylece Uzaya giden ilk insan Rus kozmonot Yuri Gagarin olmuştur ve Ruslar dizginleri iyice ellerine almışlardır. Gagarin'in 108 dakikalık uçuşu, 1957'de ilk uydusu Sputnik'i başarıyla fırlatan SSCB için bir başka büyük propaganda darbesi olmuştur.²⁹⁷

Gagarin'in uçuşundan yaklaşık bir hafta sonra, ABD Başkanı John F. Kennedy, Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson'ı ABD uzay programının durumunu rapor etmesi için görevlendirmiştir. Johnson, SSCB'nin ABD'yi uzay araştırmalarında geride bırakmasını önlemek için acil eylem gerektiğine dair uyarıda bulunmuştur. Uzay programına harcanan yeterli kaynak ve çaba ile ABD, 1960'ların sonunda Ay'a insan gönderme konusunda ilk olabilirdi.²⁹⁸ Bu yüzden NASA çalışmalarına ara vermeden devam etmiştir. Ancak 25 Nisan 1961 tarihindeki Mercury-3 kapsülüyle uzaya ilk astronot gönderme çabaları başarısız olmuştur. Çünkü bu uzay yörüngesine girmeden geri gelmiştir. 20 Şubat 1962 tarihinde ise John Glem yönetimindeki Mercury Friendship-7 uzay görüngesine girmeyi başararak ABD'nin uzaya ilk astronot göndermesi başarıyla gerçekleşmiştir.

16 Haziran 1963 tarihinde kadın kozmonot Valentina Tereshkova, Vostok 6 kapsülüyle uzaya gönderilmiştir ve uzaya çıkan ilk kadın ve sivil olmuştur. Yuri Gagarin 1961'de uzaya giden ilk insan olduktan sonra, Tereshkova Sovyet uzay programı için gönüllü olmuştur. Pilot olarak hiç deneyimi olmamasına rağmen, 126 paraşüt atlayışı tecrübesi nedeniyle programa kabul edilmiştir. O dönemlerde kozmonotlar Dünya'ya geri dönerken kapsülleri yere çarpmadan önce saniyeler içinde paraşütle atlama gerçekleştiriyorlardı. Dört kadınla birlikte, Tereshkova, uzun süre yalnız kalmaya, aşırı yerçekimi koşullarına ve sıfır yerçekimi koşullarına nasıl tepki vereceğini belirleyen testleri içeren 18 aylık bir eğitim almıştır. Bu

²⁹⁶ Tara Gray, 'A Brief of Animals of Space' <https://history.nasa.gov/animals.html> , 1998, (Erişim tarihi: 06.01.2019).

²⁹⁷Paul Rincon, "Yuri Gagarin:The journey that shook the world", 11.04.2011, <https://www.bbc.com/news/science-environment-12380744> , (Erişim tarihi: 03.01.2019).

²⁹⁸Paul Rincon, "Yuri Gagarin:The journey that shook the world", 11.04.2011, <https://www.bbc.com/news/science-environment-12380744> , (Erişim tarihi: 03.01.2019).

kadınlardan sadece Tereshkova uzaya gitmiştir.²⁹⁹ Uzaya çıkan ilk insanı yollama zaferini tadan SSCB bu kez de Uzaya çıkan ilk kadın kozmonotu göndermesiyle bu konuda da ilki elde etmiştir. Uzay rekabetinde Doğu Bloku propaganda faaliyetleri açısından değerli bir koz elde edilmiştir.

18 Mart 1965'te insanlığın ilk uzay yürüyüşü gerçekleşmiştir. Bu sayede Rus kozmonotu Alexey Arkhipovich Leonov, uzay yürüyüşü gerçekleştiren ilk kişi olmuştur. Leonov, Dünya'nın 500 kilometre yukarısında 12 dakikalık bir uzay yürüyüşü için uzay aracı "Voskhod 2" uzay aracından dışarı çıkmış ve 12 dakika dokuz saniye uzay aracının dışında kalmıştır.³⁰⁰ Elbette bu konuda da ilki elde etmesiyle birlikte SSCB ile ABD arasındaki fark iyice açılmış ve SSCB propagandaları güçlenmiştir. ABD ise çok güçlü bir adım atmalıydı ki yarışta durumu kendi lehine çevirebilsin. Aksi takdirde Doğu Bloku'nun başını çektiği SSCB Soğuk Savaş'ın Uzay rekabetinde galip ilan edilecekti.

18 Mart 1965'te ilk uzay yürüyüşünün haberi şok ve memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak ABD ile SSCB arasında uzayda üstünlük mücadelesi var olduğu için Voskhod 2 misyonu, Amerikan gururuna bir darbe ve SSCB için ise propaganda zaferi olarak karşılanmıştır.³⁰¹

Sonuç olarak, özellikle Sputnik 1'in SSCB tarafından uzaya yollanmasıyla Eisenhower yönetimi uyduyu yollayan ilk millet olmanın psikolojik avantajlarının farkına varmış ve uzay başarılarıyla kendi uluslararası imajlarını geliştirme ihtiyacı duymuştur. SSCB Sputnik 1'i yollamadan önce hem ABD hem de SSCB Uluslararası Jeofizik Yılı boyunca uydu yollama hazırlıkları yapıyorlarken, Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), "*uydu yollamada başarılı olan ilk ülkeye önemli prestij ve psikolojik faydalar sağlayacağını*" söylemiştir.³⁰² SSCB bu psikolojik avantajları elde ettikten sonra Konsey, SSCB'nin ABD'yi prestij bakımından geçtiğini ve ABD'nin başarılı bir uzay çalışması geliştirmesi için çalışması gerektiğini kabul etmiştir.³⁰³ Özellikle Sputnik sonrası NASA'nın kurulması ve gerçekleştirilen çeşitli projeler ABD'nin uzay çalışmalarına verdiği önemi gözler önüne sermektedir.

²⁹⁹ Tim Sharp, "Valentina Tereshkova: First Woman in Space", <https://www.space.com/21571-valentina-tereshkova.html>, 22.01.2018, (Erişim tarihi:08.01.2019).

³⁰⁰ India Today, "Mankind's first spacewalk took place on March 18, 1965: Everything you should know about the historic event", <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/mankinds-first-spacewalk-march-18-1965-313820-2016-03-18>, 18.03.2017, (Erişim tarihi: 09.01.2019).

³⁰¹ Paul Rincon, "The First Spacewalk", http://www.bbc.co.uk/news/special/2014/newsspec_9035/index.html, 13.10.2014, (Erişim tarihi:09.01.2019).

³⁰² National Security Council, "Statement of Policy on U.S Scientific Satellite Program (NSC 5520)", 1955, 3.

³⁰³ National Security Council, "U.S. Policy on Outer Space (NSC 5918)", 1959, 3.

3.1.2. NASA'nın Projeleri

NASA, Vanguard programının kontrolünü ele geçirmiş ve 1959'dan 1963'e kadar yürütülen Merkür (Mercury) projesini başlatmıştır. Toplamda 1.5 milyar dolar olan Merkür programı, insanların uzayda yaşayabileceğini ve yörüngeye bir insan koymayı keşfetmek için tasarlanmıştır.³⁰⁴ Ancak Amerikalılar Nisan 1961'de dünya yörüngesindeki ilk insan Yuri Gagarin olduğunda SSCB tarafından yenilmiş olmuş ve hemen hemen 1 yıl sonra 20 Şubat 1962 tarihinde Friendship 7 kapsülü ile John Glen dünyanın yörüngesine giren ilk Amerikalı olmuştur.

Merkür Projesi'ni her ikisi de Ay'a insan yollamaya odaklanan Gemini Projesi ve Apollo Projesi takip etmiştir. Gemini Projesi uzayda çeşitli deneyler yürütmek ve insanın olduğu bir Ay görevi ile ilgili bazı ince detayları çalışmak için kullanılmıştır. Gemini, daha uzun süreli uzay uçuşunun mümkün olduğunu belirlemiş ve ayrıca iki aracın uzayda buluşup başka gemiye kenetlenebileceğini göstermiştir. Bu başarıları Ay'a bir insan indirme ve onu güvenli bir şekilde dünyaya geri getirmeyi amaçlayan Apollo Programı'nı doğrudan beslemiştir.³⁰⁵ Nihayet 1969 yılında Neil Armstrong ve Buzz Aldrin'in Ay'a inişiyle SSCB'nin önüne geçilmiştir. Son olarak Skylab Projesi yer almaktadır. Bu da Apollo için geliştirilen donanımları insan uzay uçuşu görevlerinde kullanılmak üzere tasarlanmıştır. 1973-1974 yıllarında dünya kaynakları, malzeme teknolojisi ve uzayın insan üzerindeki etkilerini çalışmak için bu program Orbital Workshop programına dönüştürülmüştür.³⁰⁶

Yönetim ve Bütçe Ofisi sayesinde, Amerikan hükümetinin her bir alan için yaptığı harcamalar konusunda veriler bulunmaktadır.³⁰⁷ Bu verilere göre tüm harcamalar içerisinde NASA'ya yapılan harcamalar Eisenhower döneminde 1958 yılında %0.1'den 1960 yılında %0.5'e çıkmıştır. Kennedy yönetiminde de harcamalar da artış gerçekleşmiştir. Ardından en büyük artış ise Lyndon B. Johnson döneminde 1966 yılında % 4.41 şeklinde gözlemlenmiştir. Bu tarihten itibaren ise Soğuk Savaş dönemi NASA harcamalarında sürekli bir azalma yaşanmıştır.

³⁰⁴ “National Curriculum Learning Pack, Space Race”, Royal Air Force Museum, s.4 <https://www.nationalcoldwarexhibition.org/schools-colleges/national-curriculum/space-race/download-resources.aspx> (Erişim tarihi: 20.10.2018).

³⁰⁵ “National Curriculum Learning Pack, Space Race”, Royal Air Force Museum, s.4 <https://www.nationalcoldwarexhibition.org/schools-colleges/national-curriculum/space-race/download-resources.aspx> (Erişim tarihi: 20.10.2018).

³⁰⁶NASA, “Section IV Manned Space Flight”, <https://history.nasa.gov/SP-4402/ch4.htm> , (Erişim tarihi: 15.01.2019).

³⁰⁷Guardian, “Nasa budgets:US spending on space travel since 1958”, <https://www.theguardian.com/news/datablog/2010/feb/01/nasa-budgets-us-spending-space-travel> , 01.02.2010, (Erişim tarihi: 14.02.2019).

3.1.3. Rekabette Yeni Dönem: Ay Yolculuğu

Her iki milletin de hedefi 1950'lerin sonlarında Ay'da ilk olabilmektir. SSCB Sputnik'in başarılarının ardından çalışmalarını daha da ileriye taşıyarak Luna (Ay) programına başlamıştır. Ancak Luna 1 güneş yörüngesine ulaşmış olmasına rağmen Ay yüzeyine inmeyi başaramamıştır.³⁰⁸ Fakat SSCB'nin 1959'da Luna 3'ü fırlatmasıyla Ay'ın ilk görüntüleri gönderilmiştir. Böylece tüm insanlık Ay'ın ilk görüntülerini bu şekilde görmüştür.

ABD Başkanı Kennedy, ABD'nin liderliğine alternatif olarak uzayda SSCB ile iş birliği olması gerektiğini ifade etmiştir. Kennedy, SSCB yönetimine hitaben şöyle demiştir: “*Her iki taraf da terör yerine bilimin mucizelerine başvurmaya çalışsın. Yıldızları birlikte keşfetmemize izin verin.*”³⁰⁹ Ancak 12 Nisan 1961 tarihinde Vostok 1 ile SSCB kozmonotu Yuri Gagarin tarafından yörüngede ilk insan uçuşunun gerçekleştirilmesi ve bu olayın ulusal ve uluslararası sonuçları, teknolojik üstünlük ve askeri gücün SSCB'de değil ABD'de olduğunu göstermek için ve ABD'nin ulusal prestijini kaybetmekten kaçınması için SSCB ile uzayda yarışmak zorunda olduğu konusunda Kennedy'i bir yarışa ikna etmiştir.³¹⁰

Mayıs 1961'de Başkan Kennedy, Sovyet liderliğini kabul etmiştir. Fakat uzayda liderliği elde etmek ve Sovyetlerin üstesinden gelmek için bir planı olmuştur. Bununla ilgili olarak şöyle bir yorumda bulunmuştur.³¹¹

“Özgürlük ve tiranlık arasında dünyanın dört bir yanında devam eden savaşı kazanacaksak, şimdi daha uzun adımlar atmanın zamanı geldi. On yıl içerisinde aya insan indirip, onu güvenli bir şekilde dünyaya geri getirme hedefine ulaşmak için bu milletin kendini adaması gerektiğine inanıyorum.”

12 Eylül 1962 tarihinde Başkan John F. Kennedy 35.000 kişilik bir kalabalığın önünde ABD'nin Ay'a gitmeyi seçtiğini ilan etmiştir. Her ne kadar iş birliği ve iş birliği gibi konulara ilgi duyulsa da, prestij ve rekabet öncelikli olacaktır.³¹² Böylelikle ABD Devlet Başkanı Kennedy, 1960'lı yıllar bitmeden Ay'a insan indirme sözünü vermişti. Fakat John Kennedy

³⁰⁸ Sputnik, “Güneş yörüngesine ulaşan insan yapımı ilk nesne, 60 yıl önce bugün yola çıktı: Luna-1”, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201901021036900408-gunes-yorungesine-ulasan-ilk-insan-yapimi-nesne/>, 02.01.2019, (Erişim tarihi: 08.01.2019).

³⁰⁹ John M. Logsdon, “Space in the Post-Cold War Environment”, Chapter 6, Societal Impact of Spaceflight, (edt. Steven J. Dick and Roger D. Launius), U.S. Government Printing Office, National Aeronautics and Space Administration Office of External Relations History Division, Washington, DC., 2007, s.92.

³¹⁰ Logsdon, a.g.e., s.92.

³¹¹ John F. Kennedy, “Special Message to the Congress on Urgent National Needs, May 25, 1961”, ss. 396-406 in Public Papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy...1961, Washington: United States Government Printing Office, 1962.

³¹² Holland, a.g.e., s.9.

SSCB ile ABD arasındaki uzay ilişkisini rekabetten iş birliğine dönüştürebileceğinden de asla vazgeçmemiştir. 1962 yılında Küba Krizi'nin başarılı sonucu olarak 1963'te Kennedy, sınırlı nükleer deneyleri yasaklama antlaşması gibi antlaşmalar yoluyla küresel gerilimleri azaltma yoluna gitmiştir.³¹³ 20 Eylül 1963'teki BM Genel Kuruluna gitmeden önce Kennedy “SSCB ve ABD'nin özel bir kapasiteye sahip olduğu alan olan uzay alanında, yeni bir iş birliğine yer var... Bu olasılıkların arasına ortak bir Ay keşfini dahil ediyorum.”³¹⁴ diyerek yine iş birliği vurgusunu yapmıştır.

Apollo Projesi ve Kennedy'nin 1960'ların sonuna kadar Ay'a bir Amerikalıyı gönderme konusundaki açık politik hedefinin, onun başkanlığının belirleyici yönlerinden biri haline gelmesine rağmen, Kennedy bir keresinde uzayla ilgilenmediğini de belirtmiştir.³¹⁵

ABD'nin uzay araştırmaları, Kennedy için politik bir araç olmuş ve Domuzlar Körfezi olayından sonra ABD'ye olan uluslararası güvenin yeniden kazanılması için bir fırsat sağlamıştır. Sonuçta olayda ABD'nin itibarı zedelenmişti. Bunun için Kennedy, ABD'nin tartışmasız lider olabileceği bir alan arayışına girmiştir. Başkan Yardımcısı Lyndon B. Johnson'a ABD'nin öncü olabileceği bir program bulması için talimat vermiştir.³¹⁶ Uzay araştırmaları, Johnson'ın ABD'nin SSCB üzerindeki üstünlüğünü göstermesi için seçtiği bir yol olmuştur. Uzayda üstünlük elde etmek için ABD'nin SSCB karşısında kullanabileceği büyük psikolojik etki yaratan bir hedefi tanımlaması gerekmiştir. Böylece, “Ay Yarışı” fikri ortaya çıkmış ve Ay'a giden Amerikalı, uzay programının en önemli hedefi olmuştur.³¹⁷

Kennedy suikastinden sonra da ABD uzay programı ve Ay görevi etkili bir şekilde ölen başkanı hatırlatıcı bir anıt gibi olmuştur. Yeni Başkan Lyndon B. Johnson olmuş ve eski başkanın planlarında neredeyse hiç değişiklik yapmamıştır.³¹⁸

Kimin Ay'a ilk insan olarak gönderileceği tüm dünyanın merak konusu olmuştur. ABD bu yarışı kendi lehine çevirecek kozu elde etmeyi isterken, SSCB de boş durmamıştır. Ay için ön fizibilite çalışmaları yapmış, denek kaplumbağalar göndermiş ve Ay'ın haritası çıkartılmıştır.

³¹³ Logsdon, a.g.e., s.93.

³¹⁴ Public Papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy, 1963, (Washington, DC:U.S. Government Printing Office, 1964), s.567-568.

³¹⁵NASA, “Transcript of White House Meeting with John F. Kennedy and NASA Members”, https://history.nasa.gov/JFK-Webbconv/pages/transcript.pdf&ved=2ahUKEWjd9vqjhdnfAhULZIAKHchQFjAAegQlAxAB&usg=AOvVaw1o6aPrAO5BbYpQx_67v3lu_, 21.11.1962, (Erişim tarihi: 20.12.2018).

³¹⁶ John F. Kennedy, “News Conference 9, April 12, 1961”, John F. Kennedy Presidential Library, 1961, 1.

³¹⁷ Holland, a.g.e., s.14.

³¹⁸ Holland, a.g.e., s.16.

Richard Nixon 20 Ocak 1969'da ABD Başkanlığı'na geldiğinde, o da kendinden önceki Johnson gibi uzay programına yabancı olmamıştır. Ayrıca, Nixon, Sputnik 1 Amerikan toplumunda panik dalgaları yarattığında Eisenhower'ın yanında durmuştu. Ek olarak, eski rekabet ve prestij söylemine de aşınaydı. Fakat Nixon, uzay programını miras aldığında dünya çok değişmişti. Vietnam'da devam eden savaş, ABD toplumunu derinden etkilemişti. Nixon, iyi bir propaganda sözünden dolayı, Ay'a bir Amerikalıyı yollama hususunda da çok fazla yatırım yapmıştı. Nihayet beklenen olay 20 Temmuz 1969 tarihinde gerçekleşmiştir. NASA'nın yürüttüğü Ay projesi olan Apollo programının ürettiği Apollo 11 kapsülüyle Ay'a ilk insan gönderilmiştir. Apollo 11'in Ay'a gitmesinden sonra ABD'nin uzaydaki üstünlüğü kabul edildiğinde onlar geçmişteki gibi NASA'dan aynı heyecanı duymamıştır. Uzayla ilgilenenler için Ay'dan sonra Mars yeni slogan olmuştu. Bununla birlikte, Uzay Nixon için yüksek öncelikli değil olmamış ve halk diğer toplumsal kaygılarla meşgul olmuştur.³¹⁹

Apollo 18-20 görevlerinin iptali ve NASA'nın bütçesine yapılan kesintiler, Amerikan kongresindeki Nixon ve diğer liderlerin uzay araştırmaları için daha sessiz bir yaklaşım ele almayı amaçladıklarını göstermektedir. Apollo döneminin abartılı harcamaları bitmiştir. Uzay daha az ulusal öncelik olduğu için, Amerikan uzay programı Nixon yönetimi altında normalleştirilmiştir.³²⁰ Yani artık dışarıdan çok ülke içi meselelerle ilgilenilmeye başlanıyor. Nitekim Apollo 11 ile de uzay yarışını kazandıklarını düşünüyorlar. Böylelikle Uzay, ulusal öncelik olmaktan da çıkıyor.

Nixon yönetiminin ABD'nin uzay çalışmalarını normalleştirmesinden sonra, Reagan yönetimi Nixon'un yöntemlerini bir adım ileriye taşımıştır. Yeni bir ekonomik kalkınmanın öncüsü olarak Reagan'ın uzay düşüncesinde özellikle iki kavram öncelikli olmuştur. Bunlar; uzayın ticarileştirilmesi ve uluslararası iş birliğiyle ilgilenmedir. Ayrıca Uzay mekiği programı inşası, Reagan yönetimindeki uzay faaliyetlerine hakim olmuştur. Ancak Reagan yönetiminde NASA'nın finansmanı ne artmış ne de durmuştur ve Nixon'un bütçe kesintileri sonrasında bu, pahalı program için problemler yaratmıştır. Mars'ı keşfetme gibi daha büyük bir projeye ucuz bir alternatif olarak uzay mekiği programında çalışmayı haklı çıkarmaya ihtiyaç olmuştur. NASA programının gerçek maliyeti göz ardı edilmiştir. Böylelikle bu durum programın sadece bütçeyi aşmasını değil, aynı zamanda yetersiz finanse edilmesini de

³¹⁹ John M. Logsdon, *After Apollo?: Richard Nixon and the American Space Program*, Palgrave Macmillan, 2015, s.8.

³²⁰ Holland, a.g.e., s.17.

sağlayacaktı. Mekik projesinin belirsizliğinin ve yetersiz finansmanın sonucu, NASA yetkilileri arasında çatışmaya sebep olmuştur.³²¹

Sonuç olarak, her yeni ABD Başkanı uzay araştırmaları için kendi hedeflerini belirliyor ve bu yüzden bazı durumlarda farklı mesajlar görebiliyoruz. Bazı yönetimler uzay araştırmalarında Amerikan liderliği ve prestijini arttırmayı arzularken, bazıları iş birliği bağları geliştirmek istiyor. SSCB ile rekabet konusunda Eisenhower yönetiminde zirveye çıkılıyor ve bu giderek azalıyor.

Yüksek prestijli Apollo programına öncelik vermek, ABD’de dengeli bir uzay programının geliştirilmesi konusunda olumsuz bir etkiye sahip olmuştur. Dünya yörüngesi yakınındaki çoğu yararlı görevler ve NASA’nın uzun menzilli planlarının çoğu Ay telaşında göz ardı edilmiştir. Çünkü onlar daha az propaganda değerine sahiptir. Benzer şekilde SSCB de uzay araştırmalarının propaganda faydalarına odaklanmış ve bu uzay programının uzun vadede tutarlı bir strateji geliştirememesi anlamına gelmiştir.³²²

ABD, Apollo 11 ile propaganda zaferini elde etmiştir. Amerikan başarısına karşılık olarak, SSCB asla Ay’a bir insan indirmeyi amaçlamadığını iddia etmiştir. Daha sonraki yıllarda ise SSCB uzay programı katılımcıları SSCB’nin gerçekten Ay’a yarış hususunda uğraştığını kabul etmişler ve belgeler de onların iddialarını destekler biçimde olmuştur. Apollo 11’den sonra SSCB insanlı ay programını iptal etmiştir. Ay’ı ziyaret eden ikinci millet olmanın getirdiği yetersiz propagandayla artık böyle bir görev masrafının haklı gösterilememesi sebebiyle, Sovyet uzay programı odak noktasını Dünya’nın yörüngesi yakınındaki insanlı uzay istasyonlarına kaydırmıştır.³²³

Apollo 11’in başarısı, Vietnam’da Amerikan başarısızlığının adeta zirvede olduğu bir dönemde meydana gelmiştir. Amerikan uzay başarıları ABD’nin yalnızca SSCB’yi sollamasına sebep olmakla kalmamış, aynı zamanda Amerikan dış politikasını çevreleyen gerginlikle dolu bir süreçte adeta iyimser hikayeler de oluşturmuştur.³²⁴

Apollo 11’in Ay’a inişi son olmamıştır. 1969’da Apollo 12, 1970’de Apollo 13, 1971’de Apollo 14 ve Apollo 15, 1972’de Apollo 16 ve 1972’de Apollo 17 uçuş gerçekleştirmiştir. Ay’a gerçekleşen bu 6 görevden sonra, Amerikalı bilim insanları gökyüzündeki en yakın komşumuzun daha iyi anlaşılabilmesini sağlamışlardır. Ay’ın yaşını yaklaşık 4.5 milyar yıl olarak belirlemişler ve nasıl oluştuğuna dair bir teori geliştirmişlerdir.

³²¹ Holland, a.g.e., s.20.

³²² Trevor Sean Rockwell, *Space Propaganda “For All Mankind” Soviet and American Responses to the Cold War, 1957-1977*, University of Alberta, Doctora Thesis, 2012, s.6.

³²³ Rockwell, a.g.e., s.7.

³²⁴ Rockwell, a.g.e., s.9.

Apollo programı 1972’de gerçekleştikten sonra NASA, Ay’a bir daha astronot göndermemiştir. Ülke Vietnam Savaşı bataklığına saplandığında, bir zamanlar kamuoyunu mest eden uzay görevlerine olan ilgiyi kaybetmeye başlamışlardır.

Apollo görevleri bağlamında Ay’a her inişte bir Amerikan bayrağı dikilmiştir. Propaganda açısından bu son derece önemlidir. Ay yüzeyinde Amerikan bayrağının dalgalanması Amerikan vatandaşları için gurur tablosu oluşturmuş ve ülkenin uluslararası alanda imajı içinde son derece olumlu katkıda bulunmuştur.

3.2. Basına ve Kamuoyuna Yansımalar

16 Nisan 1955 tarihinde Sovyet gazetesi Vechernyaya Moskva (Akşam Moskova) gezegenler arası iletişim için yeni bir Sovyet Komisyonu kurulmasını duyurmuştur. Bu, kendi teknolojilerini geliştirmede resmi Sovyet çıkarlarının başlangıcını işaret etmiştir. Yeni Komisyon’un öncelikli amacı, uzayda bilimsel araştırma için otomatik laboratuvar oluşturmayla ilgili çalışma organize etmek olmuştur.³²⁵ Vechernyaya Moskva’nın makalesi Sovyet propagandası olmuştur ve hedefine de ulaşmıştır. ABD artık SSCB’nin uzay alanına girmek için hazırlık yaptığının farkında olmuş ve bu paniğe yol açmıştır. Uluslararası liderliği, saygınlığı ve teknolojik üstünlüğü ile övünen bir ülke olan ABD, SSCB’den geri kalma ihtimalinden dolayı kendini yoğun baskı altında hissetmiştir.³²⁶

ABD uzay çalışmalarına önemli katkı sağlayan isim Von Braun olmuştur. Nitekim kıtalararası balistik füze programı ve Amerikan uzay araştırmaları gibi görevlerde çalışmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi ABD ve Sovyet kıtalararası balistik füzelerin ve uzaya fırlatma araçlarının öncüsü olan V-2 balistik füzesi, von Braun’un roket takımının ilk buluşu olmuştur. Von Braun, 1950’lerde Amerika’da uzay araştırmaları için en önemli savunuculardan biri olmuş ve Collier’s gibi dergiler için birkaç makale ve çok sayıda kitap yazmıştır. Von Braun ayrıca uzay yolculuğu konusunda üç adet Walt Disney televizyon programının sözcüsü olarak görev almıştır.³²⁷

SSCB hattında özellikle Sergei Pavlovich Korolev önemli çalışmalara imza atmıştır. Öyle ki 1950’lerde ve 1960’larda Sovyet uzay mühendisliğine o hükmetmiştir.³²⁸ Onun sayesinde 21 Ağustos 1957 tarihinde dünyanın ilk kıtalararası balistik füzesi olan R-7

³²⁵ Vechernyaya Moskva, “Komissiya pomezhpanelnykh soobshcheniy”, 16.04.1955.

³²⁶ Holland, *a.g.e.*, s.10.

³²⁷ NASA, “Biography of Wernher Von Braun” <https://www.nasa.gov/centers/marshall/history/vonbraun/bio.html> , (Erişim tarihi:03.12.2018)

³²⁸ NASA, “Korolev and Freedom of Space: February 14, 1955-October 4, 1957”, <https://history.nasa.gov/monograph10/korspace.html> , (Erişim tarihi: 11.01.2019).

ateşlenmiştir. Kazakistan'ın Baykonur üssünden fırlatılan R-7, 6 bin 500 km kat ederek Kamçatka Yarımadası'na ulaşmıştır. İlk kıtalararası füzesi Atlas-D'yi ABD'nin 29 Temmuz 1959'da ateşlediği bilindiğinden, SSCB Korolev'in katkılarıyla önde gitmiştir. Korolev, bunun yanında birçok başarıya daha imza atmıştır.³²⁹ Böylece isminin başarılarıyla bilineceği bir Sovyet insanı, dünya kamuoyunu etkileme hususunda önemli bir etken olmuştur.

Başlangıçta, vatandaşlar uzay uçuşu ya da güneş sistemi hakkında çok fazla bir şey anlamamıştır. Bu konuda o dönemler bir farkındalık yoktu. Bu yüzden vatandaşlar Amerikan Uzay Programı'na ne gibi öncelik verileceğine dair büyük bir anlaşmazlık yaşamıştır. Genel olarak çoğunluk artan fonlara karşı çıkmış ancak siyasi elitlerin programa yatırım yapabilsinler diye yeterli kamu desteği olmuştur.³³⁰ Uzay yarışı sırasında halk ilk olarak pasif bir gözlemci, örgüt liderleri baskın ve kanaat önderleri arabulucu olarak işlev görmüştür.

SSCB'nin yıldızlara ulaşan roketleri ve kozmonotları cesurca tasvir eden kendi dergileri ve resimleri olmuştur. 50'li ve 60'lı yıllarda yayınlanan her bir sanat eseri bir ulusun uzay planlarını propaganda malzemesi yapmaya hizmet etmiştir.³³¹ Çizimci Chesley Bonestell, önemli derecede etkili olan "Titan'dan Görüldüğü gibi Satürn" de dahil olmak üzere, 1940'lı yıllarda popüler dergilerde yayınlanan bir dizi resim ile uzaya yeni bir ilgi uyandırmıştır.³³² Bu resimler bilim dünyası yazarı Willy Ley ile Bonestell'in çalışmasını birleştirdiği Uzayın Fethi (The Conquest of Space)³³³ adlı kitapta toplanmıştır. Öbür yandan 9 Mart 1955 tarihinde Disney'in uzayla ilgili "Uzayda İnsan (Man in Space)" Amerikan kısa filmi yapılmıştır. Belgesel çekimler ve animasyonların birleştirilmesiyle roketlerin tarihi ve bilimi, uzay yolculuğunun insan üzerindeki etkileri gösterilmiştir.

Kenneth Osgood'un 2006 yılında yayınlanan "*Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*"³³⁴ adlı kitabı Amerikan uzay propagandasını incelemektedir. Burada Osgood, Amerikan uzay programını tarihsel olarak önemli ölçüde

³²⁹Robin McKie, "Yuri Gagarin First Space Korolev" 13.03.2011, (<https://www.theguardian.com/science/2011/Mar/13/yuri-gagarin-first-space-korolev?intcmp=239>, (Erişim tarihi: 19.12.2018).

³³⁰ William Sims Bainbridge, *The Meaning and Value of Spaceflight, Space and Society*, Springer International Publishing Switzerland 2015, s.15.

³³¹Wesley Fenlon, "How Sci-Fin Propaganda Art Influenced The US and Soviet Space Race", <https://www.tested.com/art/43726-sci-fi-art-propaganda-across-cultures/> , 03.04.2012, (Erişim tarihi: 13.12.2018).

³³² Claire Voon, "The Visionary Astral Paintings That Inspired Space Exploration", *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/clairevoon/2014/11/28/the-visionary-astral-paintings-that-inspired-space-exploration/> , 28.11.2014, (İnternet erişim: 05.02.2019).

³³³ Kitap, uzay yolculuğunun temel unsurlarını ve oraya ulaşmak için roketlerin nasıl kullanılacağını içermektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Willy Ley, *The Conquest of Space*, (Çizimci: Chesley Bonestell), The Viking Press, 1950.

³³⁴ Bkz. Kenneth Osgood, *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*, , Univ Pr of Kansas, Şubat 23, 2006.

etkileyen Sputnik'in yol açtığı krize karşı Amerikan hükümetinin halkla ilişkiler çabalarını inandırıcı bir biçimde tartışmaktadır. Eisenhower'ın sadece yurtdışında değil, aynı zamanda kendin ülkesinde de propaganda savaşını sürdürdüğünü göstermektedir. Hem Amerikan halkını hedef alan hem de onları küresel yarışta aktif katılımcı olarak gösteren kampanyalarla yerli ve yabancı propaganda arasındaki çizgi de bulanıklaşmıştır.³³⁵ Ayrıca psikolojik değerlendirmelerin de ABD uzay politikasını şekillendirdiğini belirtmektedir. Bunlar tarihçilerin uzay temalı propagandayı incelemeye duydukları ihtiyacı göstermektedir.³³⁶ Amerikalı yetkililerin 1950'lerde yabancı propaganda terminolojisi "Psikolojik Savaş", Osgood için esasında Soğuk Savaş'ın eş anlamlısı haline gelmiştir.³³⁷

Çeşitli basın konferanslarında uzayla ilgili gelişmeler mevcut liderlere sorular yöneltilmesine sebep olmuştur. Sputnik 1'in dünya yörüngesine girmesinden 2 gün sonraki basın konferansında muhabirler Eisenhower'dan tehdide yönelik bir cevap vermesini istemişler ve " Bu konuda ne yapacağız?" diye sormuşlardır. Eisenhower da yanıtlamıştır:³³⁸ "Sovyetler dünyada büyük bir psikolojik avantaj elde etti ve bence politik anlamda bu doğrudur. Ancak bilimsel alanda bu doğru değil." Bu şekilde bir açıklamayla ABD Başkanı bilimsel gelişmeler konusunda ABD'nin geride olmadığı mesajını vermek istemiştir. Ancak öte yandan da SSCB'nin psikolojik avantaj elde etmiş olduğu gerçeğini de kabul etmiştir.

1957 yılında Sputnik 1 ve 2'nin fırlatılmasından sonra ABD'nin önemli bir müttefiki ve Batı Bloku ülkesi olan İngiltere'nin eşdeğer bir uzay programının olmaması ve imparatorluğun düşüşü nedeniyle ulusal prestij kaybı da yaşanmıştır. Ülkede özellikle Sputnik 2 ile Laika isimli köpeğin fırlatılması geniş eleştirilere yol açmıştır. Nicholas Barnett'ın "Russia Wins Space Race: the British Press and the Sputnik Moment, 1957"³³⁹ adlı makalesi bunun İngiliz toplumuna nasıl etki ettiği hakkında bir fikir veriyor. Sputnik döneminde ortaya çıkan karikatürlere, mektuplara ve yarışmalara yönelik haber yazılarının içeriğinin analizini sunuyor. Bu dönemde gazetelerin siyasi partilere yönelik eleştiri ve destekleri de belirtiliyor. Örneğin; muhafazakar bakış Daily Mail ve Daily Sketch tarafından temsil ediliyor. The Daily Herald ve Daily Mirror tarafından işçi ve News Chronicle tarafından da liberal bakış açısı sunuluyor. The Times, Manchester Guardian ve New Statesman daha nüanslı ve daha az siyasi pozisyonlar ortaya çıkıyor.

³³⁵ Daha detaylı bilgi için bkz. Kenneth Osgood, *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*, Univ Pr of Kansas, Şubat 23, 2006.

³³⁶ Rockwell, a.g.e., s.11-12.

³³⁷ Kenneth Osgood, "Hearts and Mind: The Unconventional Cold War," *Journal of Cold War Studies* 4, no: 2, Bahar 2002, s. 85-86.

³³⁸ Holland, a.g.e., s.11-12.

³³⁹ Bkz. Nicholas Barnett, "Russia Wins Space Race: the British Press and the Sputnik Moment, 1957", *Media History Journal*, Cilt:9, Sayı:2, 2013, ss. 182-195.

Günde en az bir gazete okuyan pek çok İngiliz vatandaşına basın yoluyla ifade edilen olaylar çoğu insana ulaşmış oluyordu. Hem Daily Herald³⁴⁰ hem de News Chronicle³⁴¹ ön sayfasında uzaya uydu fırlatma konusu “Rusya Uzay Yarışını Kazanıyor” şeklinde ana konu olmuştur. Bu olay, haftanın diğer günleri için basın gündeminin en ön sıralarında yer almıştır.

Daily Herald, insan uzay yolculuğu hakkında bir hikaye yaratmıştır. Bir gazeteci ve zaman zaman bilim kurgu yazarı olan Peter Phillips, Sputnik’in gerçek hikayesini yansıtan, okurlarına geleceği düşünmeye teşvik eden çeşitli haber bültenleri ve yayınlarıyla yazılmış bir kurgu hikaye yaratmıştır.³⁴² Hikayenin beklenmedik senaryolarından biri, iki Sovyet uzay yolcusunun yeni bir uluslararası iş birliği çağına yol açan Amerikan kurtarma aracı tarafından kurtarılmasıdır. Bu, Daily Herald okurlarına yalnızca uzayın tehlikelerini düşündürmez. Aynı zamanda barış için bir lokomotif olarak bunun olasılıklarını da düşündürmektedir.

Bir Sovyet roketinin Ay’a ulaşacağını Daily Herald yazmıştır.³⁴³ Korku Daily Mirror’da yankılanmış³⁴⁴ ve Manchester Guardian tarafından da ciddiye alınmıştır.³⁴⁵ Gazeteler ayrıca uzay yarışı propagandasına odaklanmıştır. Sputnik, Kruşçev’in propaganda zaferi olarak övülmüştür.

Uzay çalışmaları için önemli konulardan birisi hayvanlar olmuştur. Bu bağlamda çeşitli hayvanlar seçilerek uzaya gönderilmiştir. Onların dayanıklılığında yola çıkarak insan uzay yolculuğunun başarıyla tamamlanması beklenmiştir. Bu hususta Moskova’da uzay programının araştırma merkezi olan Havacılık Tıp Enstitüsü’nün çevresindeki sokaklardan sokak köpekleri seçilmiş ve seçme işlemi yapılırken de şehrin sokaklarında kendilerini korudukları için safkan köpeklerden daha sert oldukları varsayılmıştır. Kesin uçuş sayısı hala bilinmemekle birlikte Temmuz 1951 ile Kasım 1960 arasında 30’dan fazla uçuş başlatıldığı tahmin edilmektedir. Bu uçuşlarda yer alan köpeklerin ise en az 15’i hayatını kaybetmiştir.³⁴⁶

Sputnik 2 içinde bir köpeğin de gitmesi İngiltere ve SSCB arasındaki ayrımı daha da belirgin hale getirmiştir. İngiliz basını BBC’nin bu olayı haber yapmasını takiben, Sovyet elçilikleri ve hayvan hakları kuruluşları şikayet akımına uğramıştır. Böylece köpek, Soğuk Savaş’ta Doğu ve Batı arasındaki bölünmenin de bir nevi sembollerinden olmuştur ve

³⁴⁰ Daily Herald, “Russia Wins Race into Outer Space”, 05.10.1957.

³⁴¹ News Chronicle, “Russia Wins Space Race”, 05.10.1957.

³⁴² Peter Phillips, “Next Stop The Moon”, Daily Herald, 14-19 Ekim 1957.

³⁴³ Daily Herald, “Reds may reach moon in 20 days’ time”, 19.10.1957.

³⁴⁴ Daily Mirror, “Now They Aim At The Moon”, 05.11.1957.

³⁴⁵ Manchester Guardian, “Arranging To Hit The Moon”, 04.11.1957.

³⁴⁶ Lisa Hix, “Laika and Her Comrades: The Soviet Space Dogs Who Took Giant Leaps for Mankind”, <https://medium.com/lisa-hix/laika-and-her-comrades-the-soviet-space-dogs-who-took-giant-leaps-for-mankind-c26818e27521>, 05.07.2015, (İnternet erişim: 13.01.2019).

komünizmin barbarlığını göstermek için kullanılmıştır. Bu bağlamda basın, halkın tepkisiyle meşgul olmuştur.³⁴⁷

7 Kasım'da Daily Mirror'da popüler romancı Denise Robins tarafından köpeğin yaşamı için duyulan endişeyle ilgili antropomorfize (insan olmayan bir şeye, insan niteliği kazandırma) bir şiir yayınlanmıştır.³⁴⁸ Şiir halkın kalplerini ele geçirmeyi amaçlamış ve köpeğin duygu ve düşüncelerini sorgulatmıştır. 4 Kasım'da Herald gazetesi Soğuk Savaş ideoloji mücadelesinin okuyucularına Marksist sloganı (Worker of the World, Unite!) hatırlatan "Dog lovers of the world united" sloganını bildirmiştir.³⁴⁹

19 Ağustos 1960 tarihinde Baykonur uzay üssünden, Belka ve Strelka adlı köpekler Sputnik 5 uzay gemisi ile fırlatılmıştır. SSCB tarafından uzaya başarıyla gönderilen ve yörüngesel uçuştan sonra döndüğünde yaşayan ilk canlı olmuşlardır.³⁵⁰ Döndükten bir gün sonra SSCB Televizyon Ajansı'nda (TASS) organize edilen bir basın toplantısına katılmışlardır.³⁵¹ Bu köpekler SSCB'nin kahramanları olarak kabul edilmiştir. Görevlerini ülkenin iyiliği için ve ayrıca bir bütün olarak insanlık için yaptıkları için saygı duyulmuştur. Petersburg'daki Rus Devlet Müzesi'nde araştırma görevlisi olan Olesya Turkina'nın, "Sovyet Uzay Köpekleri" adlı kitabında şöyle yazıyor: "Bu köpekler SSCB'de yaratılan bir masal karakterleridir. Onlar komünizmin azizleri ve şehitleridir." Ayrıca Turkina "Başarılı inişlerinin ardından televizyonda ve radyoda göründüler ve onların resimleri gazete ve dergilerde yer aldı."³⁵² demiştir. Onlar ünlü Amerikalı piyanist Van Cliburn'le bile tanışmıştır. Belka ve Strelka hakkında kitaplar yazılmış, çok sayıda belgesel ve animasyon çekilmiştir. Nitekim köpeklerin uzayda hayatta kalabilmeleri, insanların iç içe geçmiş tarihleriyle daha güçlü hale getirilmiş bir bağlantı olan insan uzay yolculuğunun ilerleyişine açık bir köprü görevi sağlamıştır. Böylece hem Amerikalılar hem Sovyetler hayvanları uzayda karşılaşılabilecekleri zorlukları ve tehlikeleri test etmek için kullanmıştır. Fareler, maymunlar, köpekler gibi çeşitli hayvanlar bu görevin parçası olarak uzaya gönderilmiştir.

1950'ler ve 1960'larda ABD maymun ve şempanzeleri kullanırken, SSCB yaygın bir şekilde köpekleri kullanmıştır. 31 Ocak 1961 tarihinde Ham olarak bilinen şempanze ABD

³⁴⁷ Bainbridge, *a.g.e.*, s.15.

³⁴⁸ Daily Mirror, 07.11.1957.

³⁴⁹ Bainbridge, *a.g.e.*, s.16.

³⁵⁰ Amy Nelson, "What the dogs did: animal agency in the Soviet manned space flight programme", *BJHS: Themes* 2, 2017, s.79.

³⁵¹ British Pathe, "Russian Space Dogs 1961", <https://www.britishpathe.com/video/russian-space-dogs-1>, 1961, (Erişim tarihi: 13.01.2019).

³⁵² Dana Jennings, "Strays Leading the Soviets Into Space", <https://www.nytimes.com/2014/11/04/science/soviet-space-dogs-tells-the-story-of-canine-cosmonauts.html>, 03.11.2014, (İnternet erişim: 12.01.2019).

tarafından Mercury-Redstone roketiyle uzaya gönderilen ilk şempanze olmuştur. Böylece NASA, ilk Amerikan astronotlarını fırlatmadan önce Merkür (Mercury) kapsülünü test etmek için şempanzeleri ve diğer primatları kullanmıştır.³⁵³ Bununla ilgili yapılan belgeselerde şempanzenin başarılı uçuşu hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.³⁵⁴ Bu olay aynı zamanda Alan Shepard'ın 1961'de öncü uçuşunun önünü açmıştır.

Nihayet Sputnik 1 ve 2 ile SSCB ilk raundu kazanmıştır. Bununla birlikte 31 Ocak 1958 tarihinde ABD Explorer 1'i yalnızca başarılı bir şekilde fırlatmakla kalmamış, aynı zamanda veri toplamayı da başarmıştır. Böylece ABD geliştirilen programlarla halkı heyecanlandırmaya çalışmıştır. Okul çocuklarının matematik ve fen eğitimini geliştirmek için bir müfredat oluşturulmuştur. Walt Disney ve uzay programı arasındaki iş birliği, televizyon seyircilerine uzay yolculuğunun potansiyelini göstermiştir. Uzay programının en bilinen yönü olan NASA, Explorer 1'in fırlatıldığı sene oluşturulmuştur.³⁵⁵

Amerikan medyasının sansasyonelizmiyle cesaretlendirilen bir öz eleştiri dalgası, Sputnik 1'i takiben ABD'yi etkilemiştir. Gerçekleşen geniş bir tartışmada, SSCB'nin büyük bir propaganda zaferiyle ABD'yi alçalttığı sıklıkla vurgulanmıştır.³⁵⁶ USIA SSCB'nin uzaydaki erken zaferleri hakkındaki propagandaları tarafından maruz kaldıkları zorluklara karşılık verdiği için uzay araştırmaları USIA üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.³⁵⁷ Sputnik 1'den sonra USIA Direktörü George V. Allen, uzay araştırmalarının *"birçok kişi için bilim ve teknolojinin tüm alanlarında dünya liderliğinin birincil sembolü haline geldiğini"* ifade etmiştir. Finansman geliştirme girişiminden Allen, SSCB'nin uzaydaki başarılarının ABD prestijine yönelttiği tehdit hakkında Ocak 1960'da Kongre'yi uyarmıştır.³⁵⁸

ABD Başkanı'nın Yurtdışı Bilgi Faaliyetleri Komitesi'nin (the Sprague Committee) 23 Aralık 1960 tarihli raporu, USIA üzerinde kalıcı ve derin etkiye sahip olmuştur ve SSCB karşısında uzay araştırması, propaganda ve Amerikan prestiji arasındaki kesişimi resmetmiştir. Uzay keşfinin ortaya çıkması, propagandaya duyulan güveni artıracak yeni diplomasi stratejileri gerektiren yeni bir uluslararası çağı getirmiştir. Etkileyici Sprague

³⁵³ Kay Grinter, "Chimpanzee Ham with Trainers", <https://www.nasa.gov/image-feature/chimpanzee-ham-with-trainers>, 07.08.2017, (Erişim tarihi:14.01.2019).

³⁵⁴ Youtube, "Chimponaut Ham", <https://www.youtube.com/watch?v=ghnxdcSUpT0>, 10.08.2012, (Erişim tarihi:14.01.2019).

³⁵⁵ Anne Butler, "Space Race Propaganda During The Cold War", <https://study.com/academy/lesson/space-race-propaganda-during-the-cold-war.html>, (Erişim tarihi: 01.12.2018).

³⁵⁶ Rockwell, *a.g.e.*, s.2.

³⁵⁷ Rockwell, *a.g.e.*, s.7.

³⁵⁸ John W. Finney, "Congress Warned on Space Prestige," The New York Times, 23.01.1960.

Raporu, Amerikalı bürokratların propaganda aracılığıyla Soğuk Savaş'ı nasıl desteklediklerini göstermiştir.³⁵⁹

Uzayda ilk insan 12 Nisan 1961 tarihinde Yuri Gagarin olurken onu 5 Mayıs 1961 tarihinde ilk Amerikalı astronot Alan B. Shepard izlemiştir. Dünya yörüngesindeki ilk Amerikalı 20 Şubat 1962'de John Glenn, 20 Temmuz 1969 tarihinde Ay'a ayak basan ilk insan Neil Armstrong olmuştur. Yuri Gagarin uzaya çıkan ilk insan olmasına rağmen güçlü Batı propagandasının sonucu olarak Neil Armstrong'un gölgesinde kalmıştır. Ayrıca Apollo 11 uzay aracında Neil Armstrong, Edwin "Buzz" Aldrin ve Michael Collins adlı üç astronot yer almış ve bu üçlü, 16 Temmuz 1969'da Florida'daki Kennedy Uzay Merkezi'nden fırlatılmıştır.³⁶⁰ Dört gün sonra yani 20 Temmuz günü Ay'a iniş yapmışlardır. Yine benzer şekilde bu iki astronot Neil Armstrong kadar ünlü olamamıştır. Nitekim 20 Temmuz 1969 tarihinde Neil Armstrong Ay'a ayak basan ilk insan olarak tarihe geçmiştir. Neil Armstrong'un Ay'a ayak basması dünya genelinde 600 milyon kişi tarafından canlı yayınlı izlenmiştir.³⁶¹ Neil Armstrong Ay'a ilk adımını attığında şu sözleri söylemiştir:

*"Bir insan için küçük, insanlık için büyük bir adım."*³⁶²

Neil Armstrong'dan yalnızca 20 dakika sonra Buzz Aldrin adımını atmıştır ve ABD Başkanı Nixon yarım saat sonra telefonla bağlantı yaparak astronotlarla konuşmuştur.³⁶³ Astronotlar iniş noktasına bir plaket bırakmış, ABD bayrağını dikmiş, 20 kg taş örneği toplamış ve üç tane de bilimsel araştırma cihazı kurmuştur. Son olarak Armstrong 60 metre uzaktaki bir kraterde yürümüş ve oraya, hayatını kaybeden Sovyet kozmonotları Yuri Gagarin ve Vladimir Komarov ile Apollo 1 astronotları Gus Grissom, Ed White ve Roger B. Chaffee anısına bir paket bırakmıştır. Astronotlar iki buçuk saati araç dışında olmak üzere ay yüzeyinde toplam 21 saat 37 dakika zaman geçirmiştir.³⁶⁴ ABD bayrağının dikilmesi ve canlı yayında Neil Armstrong'un başarısının dünya tarafından izlenmesi ABD için büyük gurur kaynağı olmuştur. Dünya kamuoyundaki ABD algısı açısından düşünüldüğünde onun Ay'a

³⁵⁹ Rockwell, a.g.e., s.10-11.

³⁶⁰ Brian Dunbar, "Apollo 11 Mission Overview", (Edit: Sarah Loff), NASA, https://www.nasa.gov/mission_pages/apollo/missions/apollo11.html, 21.12.2017, (Erişim tarihi:17.01.2019).

³⁶¹ Mehmet Can Kömürcü, "20 Temmuz 1969 Neil Armstrong'un Ay'a Ayak Basması", Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/20-temmuz-1969-neil-armstrong-un-ay-a-ayak-basmasi-molatik-8731/>, 19.07.2018, (Erişim tarihi:17.01.2019).

³⁶² Brian Dunbar, "July 20, 1969: One Giant Leap For Mankind", https://www.nasa.gov/mission_pages/apollo/apollo11.html, 20.07.2017, (Erişim tarihi:17.01.2019).

³⁶³ Brian Dunbar, "Apollo 11 Mission Overview", (Edit: Sarah Loff), NASA, https://www.nasa.gov/mission_pages/apollo/missions/apollo11.html, 21.12.2017, (Erişim tarihi:17.01.2019).

³⁶⁴ Kaan Öztürk, "Neil Armstrong'un Ardından (1930-2012)", <http://www.acikbilim.com/2012/09/dosyalar/neil-armstrongun-ardindan-1930-2012.html>, 04.09.2012, (Erişim tarihi:17.01.2019).

gerçekleştirdiği başarılı görevi ve devasa teknolojisi ile Uzay Yarışı'nın nihai galibi olarak görülmesine sebep olmuştur.

Yuri Gagarin'in basit bir çiftçinin oğlu olarak böylesine özel bir göreve seçilmiş olması sosyalizm propagandası da olabilir. Nitekim basit bir çiftçinin oğlunun uzaya çıkan ilk insan olması son derece önemlidir. Ayrıca böyle değerli görevlerde ağızdan çıkan tek söz bile çok etkileyici olabilmektedir. Yuri Gagarin uzaya gittiğinde ilk sözü ise şöyle olmuştur:

*‘‘Dünya mavi, çok güzel, harika görünüyor...’’*³⁶⁵

Bazı kaynaklar ise Yuri Gagarin'in ‘‘Burada bir Tanrı göremiyorum’’ dediğini iddia etmiştir. Ancak uçuşun resmi kayıtlarında böyle bir söz kaydedilmemiştir ve onun arkadaşları daha sonra Sovyet lideri Nikita Kruşçev tarafından yapılan din karşıtı konuşmadan kaynaklandığını ifade etmişlerdir.³⁶⁶ Yani din üzerinden Batı propagandası yapıldığından söz edilmektedir. Ayrıca Rus kozmonot Valery Bykovsky, 1963 yılında gazetecilere hiçbir Sovyet kozmonotunun Tanrıya inanmadığını ve hiçbirinin uzay uçuşu sırasında zihinlerinin değişeceği bir şey görmediğini söylemiştir. O dönem çoğu Amerikalının dini hassasiyeti, bu kadar bariz bir inançsızlık karşısında şok olmuştur.³⁶⁷

Yuri Gagarin uçuştan döndükten 4 gün sonra Sovyet hükümeti, ülkesine ve dünyaya açıklamada bulunmak üzere bir basın konferansı düzenlemiştir. Sovyet bilim insanı A. N. Nesmeyanov tarafından yapılan konuşma NASA çevirmeni tarafından güvenilir bir biçimde kaydedilmiştir. A.N. Nesmeyanov şunları söylemiştir:

*‘‘Bu başarıda her şey semboliktir. İlk kozmonotun bir Sovyet vatandaşı olması, Gagarin'i taşıyan ilk uzay gemisinin ‘‘Vostok’’ yani doğu anlamına gelmesi ve aynı zamanda uçuşun sabah tamamlanmış olması, tüm bunlar semboliktir. Bu yüzden bu sabah yeni bir dönem sabahı oldu. Şuandan itibaren 12 Nisan 1961 günü, Yuri Gagarin tarafından tamamlanan başarıyla bağlantılı olacaktır. Dünya etrafındaki tüm uçuş 108 dakikada tamamlanmıştır ve bu dakikalar dünyayı şok etmiştir.’’*³⁶⁸

Görüldüğü üzere ilk kozmonotun bir Sovyet vatandaşı olması SSCB hanesine büyük bir artı olarak işlenmiştir. Büyük bir psikolojik avantaj elde eden Doğu Bloku bunu düzenlediği basın konferansı ile de dünyaya ilan etmiştir. Öte yandan ABD de boş durmamış anti propaganda çalışmalarına ağırlık vermiştir. Gerek dini motiflerle gerekse diğer alanlarda

³⁶⁵ BBC, ‘‘The Earth is blue’’, , <https://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/71662.stm/> , 30.03.1998, (Erişim tarihi: 11.12.2018).

³⁶⁶ Andrew Osborn, ‘‘Yuri Gagarin's 1961 flight into Outer Space’’, <https://www.telegraph.co.uk/news/science/space/8416648/Yuri-Gagarins-1961-flight-into-Outer-Space.html> , 31.03.2011 , (Erişim tarihi: 18.12.2018).

³⁶⁷ Dave Miller, ‘‘American Astronauts: From Belief to Unbelief’’, <http://apologeticspress.org/apcontent.aspx?category=12&article=2490> , (Erişim tarihi: 15.01.2019).

³⁶⁸ The Atlantic, ‘‘Yuri Gagarin's First Speech About His Flight Into Space’’, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2011/04/yuri-gagarins-first-speech-about-his-flight-into-space/237134/> , 12.04.2011, (Erişim tarihi: 19.12.2018).

SSCB'yi kötü gösterme gayretinde olmuşlardır. Gerçekten de Soğuk Savaş'ın verdiği rekabet ortamında Sovyet kozmonotları ve Amerikan astronotları arasında keskin bir kontrast çizilebilirdi. Örneğin; 24 Aralık 1968 tarihinde Apollo 8 Ay yörüngesine girdiğinde bir Noel arifesine denk gelmiştir. Astronotlar uzay araçlarından görülen Ay'ın ve Dünya'nın resimlerini gösteren canlı bir televizyon yayını gerçekleştirmiştir. Ay modülü pilotu William Anders şunları söylemiştir: “*Dünyadaki tüm insanlık için Apollo 8 ekibinin size göndermek istediği bir mesaj var.*” Ardından onlar kutsal kitabı okumaya başlamışlardır. Okumayı tamamladıktan sonra da “*Apollo 8 ekibinden iyi geceler, mutlu Noeller ve Tanrı sizi korusun*” şeklindeki ifadelerle yayını kapatmışlardır.³⁶⁹

Aktarılan bilgilerden de yola çıkarak Rus kozmonot Yuri Gagarin'in Neil Armstrong'un gölgesinde kalması batı bazlı propagandaların güçlü etkisine atfedilebilmektedir. Yuri Gagarin ile Neil Armstrong'un söylediği sözleri kıyasladığımızda da Gagarin'in daha basit bir cümle tercih ettiği, Armstrong'un ise daha büyük anlamlar içeren özenli bir cümle tercih ettiği görülmektedir. Oysaki seçtikleri her cümlenin, kullandıkları her kelimenin önemli bir propaganda değeri olmaktadır. Armstrong insanlık vurgusu yaparak dünya için büyük bir hizmet yapıldığını vurgulamıştır. Soğuk Savaş dönemi de göz önüne alındığında Batı'nın bu hususta daha etkili kullanımlara yöneldiği sonucuna varmaktayız.

Bu süreçler yaşanırken Uzay çalışmalarında ölümle sonuçlanan kazalar da meydana gelmiştir. Bunlar kamuoyundan gizlenemeyecek kadar önemli ve büyük olaylar olmuştur. Aslında uzayda ölüm olmamıştır ancak uzaya gitmeden veya dönüşte çeşitli kazalar olmuştur. Örneğin; üç Amerikalı astronot Virgil I. Grissom, Edward H. White, II ve Roger B. Chaffee, 27 Ocak 1967 tarihinde Kennedy Uzay Merkezi'ndeki fırlatma rampası üzerindeki bir Apollo uzay aracında çıkan yangında ölmüştür. Life dergisi kapağına³⁷⁰ ve çeşitli gazetelere de konu olmuşlardır. Benzer şekilde bir Rus faciası da meydana gelmiştir. Bu da uzayda olmamıştır. Kozmonot Vladimir Komarov 24 Nisan 1967'de Soyuz 1 uzay aracında iniş sırasında düştüğü sırada ölmüştür. Fakat yaklaşık 25 saat süren Soyuz uçuşu SSCB tarafından başarı olarak nitelendirilmiştir.³⁷¹ Görüldüğü üzere sonunda ölüm olmasına rağmen SSCB bu olayı başarı olarak nitelendirmiştir. Propaganda faaliyetlerinde karşı tarafa kendini zayıf göstermemek için bu tarz savunmalara çokça rastlanmaktadır.

³⁶⁹David R. Williams, “The Apollo 8 Christmas Eve Broadcast”, https://nssdc.gsfc.nasa.gov/planetary/lunar/apollo8_xmas.html, 25.09.2007, (Erişim tarihi:15.01.2019).

³⁷⁰LIFE Magazine, “The Three Astronauts”, cilt:62, Sayı:5, 03.02.1967.

³⁷¹NASA, “The Moon”, https://www.hq.nasa.gov/alsj/CSM04_Moon_&History_of_Spaceflight_pp25-32.pdf, s.27.

Teknolojik gelişmeler ve ülkelerin uzay çalışmaları neticesinde elde edilen başarılar bir takım şüpheleri de beraberinde getirmiştir. “Apollo 11’in Ay’a inmesi bir aldatmaca olabilir miydi?” şeklinde sorular birçok insanın aklını bulandırmıştır. Nitekim bazı kişiler hala Apollo 11’in Ay’a inişinin NASA tarafından sahnelenen bir film stüdyosunda gerçekleştiğine inanmaktadır. 2001 yılında Fox televizyon ağı, aldatmaca teori veren bir programı yayınlamıştır. Şovdaki konuklar, 1960’ların sonlarında NASA’nın Ay’a iniş yapmak için yeterli teknolojiye sahip olmadığını ileri sürmüştür. Onlar, astronotların yolladığı görüntülerin gökyüzündeki yıldızları göstermediğini belirtmiştir. Buna karşılık ise bir NASA uzmanı, astronotların uzay elbiseleri çok parlak olduğu için filmde yıldızların ortaya çıkmayacağını söyleyerek iddiayı reddetmiştir.³⁷² Oysaki insanoğlunun Ay’a inişine hala ikna olmayan insanlar, Ay’ın yüzeyinden gelen kaya örneklerinin sergilendiği Washington D.C.’deki Ulusal Hava ve Uzay Müzesi’ni ziyaret edebilirler.

3.3. Rekabet, Prestij, İş Birliği ve Liderlik Kavramlarının Dönüşümü

18 Mart 1965 tarihinde Alexey Arkhipovich Leonov tarafından uzayda ilk yürüyüşün gerçekleştirilmesiyle birlikte SSCB uzaydaki üstünlüğünü korumuştur. Sovyet uzay misyonlarında birkaç kez uçmuş bir kozmonot olan Georgy Grechko her iki tarafında bir yarışta olduğunu söylemiştir ve “*Neden Olimpiyat Oyunları’na sahipsiniz? Çünkü birisi önde olmak istiyor. Neden bir dünya kupanız var?*” şeklindeki sorularla da bunun altını çizmiştir.³⁷³ Bu sözler aslında dönemin rekabet ortamını en güzel şekilde ifade etmiştir.

Uzay konusunda rekabet, prestij, uluslararası iş birliği ve liderlik gibi konular Doğu ve Batı Bloku nezdinde önemli konular olmuştur. ABD Başkanı’nın Bilim Danışma Kurulu, bilim araştırması ve savunma gibi ABD’nin diğer uzay araştırma hedefleriyle birlikte prestiji de sıralamış ve Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), uzayda SSCB hakimiyetinin devam etmesinin ABD prestij ve güvenliğini zayıflatabileceğini bildirmiştir.³⁷⁴ Amerikan prestiji konusu, tüm yönetimler için önemli olmuş ama zamanla önemi azalmaya başlamıştır. Uzay çalışma başarıları sık sık Amerikan ideal ve değerlerinin güçlü bir sembolü olarak kullanılmıştır.

USIA’nın uluslararası kamuoyu araştırmaları da Amerikan dış politikasını şekillendirmede ve SSCB karşısında Amerikan prestijini ölçmede güçlü bir rol oynamıştır.

³⁷²Stephanie Watson, “How Lunar Landings Work” <https://science.howstuffworks.com/lunar-landing1.htm> , (Erişim tarihi: 21.12.2018).

³⁷³ Paul Rincon, “The First Spacewalk”, http://www.bbc.co.uk/news/special/2014/newsspec_9035/index.html , 13.10.2014, (Erişim tarihi:09.01.2019).

³⁷⁴ Holland, a.g.e., s.12.

1960'ların başlarında, uzaydaki Sovyet liderliği Sovyet hakimiyetine yönelik süper güçlerin askeri, teknolojik ve bilimsel kapasiteleri uluslararası düşüncelere sürekli olarak etki etmiştir.
375

Soğuk Savaş konjonktürü bağlamında değerlendirdiğimizde ilişkilerin daha gergin olduğu dönemlerde rekabet, liderlik elde etme ve prestij daha ön plana çıkarken özellikle Nixon yönetimiyle birlikte gerçekleşen yumuşama süreciyle iş birliği belirgin hale gelmiştir. Özellikle bu durum Reagan yönetiminde de zirve yapmıştır.³⁷⁶ Nixon, uzay araştırmalarının başarılarının “tüm insanlar tarafından paylaşılması” gerektiğine inandığını ifade etmiştir.³⁷⁷ Reagan, NASA'nın diğer ülkeleri de refah inşa etmek, özgürlüğü genişletmek ve barışı güçlendirmek için davet edeceğini belirtmiştir.³⁷⁸

Öte yandan 23 Mart 1983'te Ronald Reagan, Yıldız Savaşları adındaki Stratejik Savunma Girişimi programını duyurmuştur ve bu potansiyel nükleer saldırılara karşı ABD'nin stratejik savunma programı olmuştur.³⁷⁹ Burada uzayda konuşlanan bir füze savunma sisteminin kurulması öngörülmüştür. Programın duyurulmasıyla dünyanın önde gelen televizyon kanallarında, ABD'nin savaş uydularının SSCB'ye ait balistik füzeleri lazer silahlarıyla ve diğer silahlarla nasıl düşürdüğünü gösteren animasyonlar yayınlanmıştır. ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) yetkilileriye, bu programın Sovyetlerin nükleer saldırısına karşı garanti bir savunma olduğunu ileri sürmüştür.³⁸⁰ Yıldız Savaşları olarak da bilinen proje, Amerika'nın Soğuk Savaş dönemindeki rakibi SSCB'nin kıtalar arası balistik füzelerini uzaydan kontrol edilen lazer ışınları ile henüz Amerika topraklarına ulaşmadan yok etmesi üzerine kurulmuştur.

Kimi uzmanlar Amerikalıların planladıkları programı hayata geçirebileceğine inanmamıştır. Sputnik'e konuşan Rus “Arsenal Oteçestva” dergisinin genel yayın yönetmeni Viktor Murahovski, “*Stratejik Savunma Girişimi, sonucu bilinmeyen riskli bilimsel araştırmalara dayanıyordu, gerçekteyse herhangi bir şey üretilmiyordu. Hesaplar ve deneyler gerçekten de yapılıyordu, ancak ABD'nin o tür sistemlere kısa sürede sahip olabileceği*

³⁷⁵ Rockwell, a.g.e., s.8.

³⁷⁶ Holland, a.g.e., s.45.

³⁷⁷ NASA, “NASA History: President Richard Nixon Outlines The Future of United States Space Program In 1970”, <https://www.spacecoastdaily.com/2017/03/nasa-history-president-richard-nixon-outlines-the-future-of-united-states-space-program-in-1970/>, 07.03.2017, (Erişim tarihi: 25.12.2018).

³⁷⁸ Ronald Reagan's Statement on the International Space Station, Excerpts of President Reagan's State of the Union Address, <https://history.nasa.gov/reagan84.htm>, 25.01.1984, (Erişim tarihi: 26.12.2018).

³⁷⁹ Encyclopedia Britannica, “Strategic Defense Initiative”, <https://www.britannica.com/topic/Strategic-Defense-Initiative>, (Erişim tarihi: 17.12.2018)

³⁸⁰ Sputnik, “Kainat Savaşı: Sovyetler ABD'ye karşı uzay savaşını nasıl kazandı?”, <https://tr.sputniknews.com/bilim/201803231032764546-kainat-savasi-sovyetler-abd-karsi-uzay-savasini-nasil-kazandi>, 23.03.2018, (Erişim tarihi: 17.12.2018).

yönündeki açıklamalar elbette ki bir blöftü'³⁸¹ ifadelerini kullanmıştır. Eleştirilenler, sistemin teknolojik belirsizliklerine ek olarak muazzam maliyetlerine de dikkat çekmiştir. Program üzerinde çalışmaya başlanmış olmasına rağmen, teknolojinin çok karmaşık olduğu kanıtlanmış ve araştırmanın çoğu sonraki yönetimler tarafından iptal edilmiştir. Füze savunma sistemi fikri daha sonra Ulusal Füze Savunması olarak yeniden ortaya çıkacaktır.³⁸²

ABD'nin Yıldız Savaşları bazı ileri Sovyet projelerinin hayata geçirilmesini sağlamıştır. Ağustos 1983'te Batı'da Satan olarak adlandırılan Stratejik füze sistemi R-36M 'Voevoda' modernizasyonuna geçilmiş, füzenin lazer ve kinetik silahlardan korunması sağlanmıştır.

1950'lerin sonlarından 1970'lerin ortalarına kadar süper güçlerin ilişkilerindeki değişim uzay çalışmalarının gidişatına paralel olarak gerçekleşmiştir. Nixon dönemindeki yumuşama (detente), çok kutuplu jeopolitik yapı ve SSCB ile yapılan müzakereler, önceki Başkanların muhalif görüşleriyle belirgin ölçüde farklı olmuştur. 1950'ler ve 1960'lardaki Sovyet liderlerinin konuşmaları sıklıkla ABD ile ekonomik, kültürel, bilimsel ve teknolojik rekabete atıfta bulunmuş ve bu yarışta propagandaya önemli rol biçmişlerdir. Fakat zaman içerisinde "rekabet" yerini "iş birliği"ne bırakmıştır.

Sonuç olarak, 1960'ların sonlarında ABD, uzayda lider olarak algılanan SSCB'yi geçmeye başlayınca Sovyet söylem ve propagandası ideolojik mücadeleyle yakından bağlantılı olarak "barış içinde bir arada yaşamayı" şiddetle desteklemiştir. Apollo'dan sonra 1970'lerin başlarına kadar SSCB giderek ABD ile müzakereye odaklanmış ve hatta Soğuk Savaş'ın karşılıklı iş birliğine dayalı yeni bir döneme yol açtığını ileri sürmüştür.³⁸³ Nihayet 1975'te SSCB ve ABD'nin ortak çalışması olan Apollo-Soyuz Test Projesi, uluslararası iş birliğinde çığır açan bir çaba olarak tarihte yerini almıştır.

3.4. Soviet Life ve Amerika Dergilerinin Karşılaştırması

Soviet Life dergisi, SSCB ve dolayısıyla Rus kültürünün 2 ayda bir çıkan 64 sayfalık renkli bir dergisi olmuştur. Aynı zamanda Sovyet ve Rus hükümetinin kibar bir propaganda aracı da olmuştur. İlk yayını 1956'da gerçekleşmiştir. Ekim 1956'da, SSCB'nin bir İngilizce dergisi olarak büyük ABD şehirlerinde gazete bayilerinde yerini almıştır.³⁸⁴ O zamanlar anti-

³⁸¹Sputnik, "Kainat Savaşı: Sovyetler ABD'ye karşı uzay savaşını nasıl kazandı?", <https://tr.sputniknews.com/bilim/201803231032764546-kainat-savasi-sovyetler-abd-karsi-uzay-savasini-nasil-kazandi>, 23.03.2018, (Erişim tarihi:17.12.2018).

³⁸² Atomic Archive, "Reagan's Star Wars", <http://www.atomicarchive.com/History/coldwar/page20.shtml>, (Erişim tarihi:17.01.2019).

³⁸³ Rockwell, a.g.e., s.136.

³⁸⁴ Russian Life, "About Us" <https://russianlife.com/contact/about-us/>, (Erişim tarihi:19.01.2019).

komünist duygunun seviyesi göz önüne alındığında, böyle isimli bir dergi çıkarılması pek de talihli bir şey değildir.

Öte yandan Moskova, Leningrad, Kiev ve diğer Sovyet şehirlerindeki gazete bayilerinde, Amerika dergisi yayınlanmaya başlamıştır. Amerika, Soğuk Savaş boyunca ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından SSCB’de dağıtmak için Rusça yayınlanan bir dergi olmuştur. Bu dergi, Amerikan yaşamı hakkında Sovyet vatandaşlarını bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Böylelikle ABD’nin gösterişli bir görüntüsünü vermeyi amaçlamışlardır.³⁸⁵ Amerika dergisinin 12’si renkli toplam 76 sayfası vardır. ABD’deki sanat ve kültürün yanı sıra iş ve endüstriyel özellikler de dahil olmak üzere yaşamın her aşamasındaki makalelerle ve fotoğraflarla doludur.³⁸⁶ Amerika’nın ilk sayısı 1945’te basılmış ve 50.000 kopyası SSCB’de yeniden satılması için bir Sovyet dağıtım ajansına satılmıştır. Ancak 1952’ye gelindiğinde, daha da şiddetlenen Soğuk Savaş bu çabayı kötü yönde etkilemiştir. 1956 yılında Başkan Eisenhower’ın ısrarıyla, Amerika yeniden doğmuştur. Makaleler ise sıradan vatandaşların nasıl yaşadığını göstermiştir.³⁸⁷

Her iki derginin de eş zamanlı olarak ortaya çıkması, uluslararası politika alanında güven tesis etmek için tasarlanan çeşitli kültürlerarası anlaşmalardan biri olan hükümetler arası anlaşmanın sonucu olmuş, fakat bir görüşe göre hiç kimsenin aklında bu dergilerin hükümetlerin bir propaganda aracı olduğu düşüncesi olmamıştır.³⁸⁸ Öte yandan, uzun yıllar Amerika dergisinde çalışan Dick Baker’a göre, çoğu Sovyet vatandaşı, hükümetlerinin kendilerini yalanla beslediğinin farkında olmuş ve ABD hükümetinin de onlara yalan söyleyeceğini düşünmüştür.³⁸⁹

Amerika dergisi aktif ve açık bir şekilde Amerikan uzay araştırmalarıyla ilişkili olmuştur. Onun uzay raporları, Amerikan uzay programının medyaya erişebilirliğini göstermiş ve özgür bir Amerikan toplumunun altını çizmiştir.³⁹⁰ Amerika dergisi özellikle Apollo programını bilimsel ve teknolojik ilerlemenin bir simgesi olarak kullanmıştır. Amerika dergisi ABD’yi yalnızca bilimsel ve teknolojik temelli ileri bir endüstriyel güç olarak tasvir

³⁸⁵ Sara Steindorf, “Amerika Magazine”, <https://www.csmonitor.com/1999/1007/p23s23.html> , 07.10.1999, (Erişim tarihi: 19.12.2018).

³⁸⁶ Creighton Peet, “Russian ‘Amerika’, a Magazine about U.S. for Soviet Citizens”, *College Art Journal*, Cilt: 11, Sayı:1, Sonbahar, 1951, s.17.

³⁸⁷ Sara Steindorf, “Amerika Magazine”, <https://www.csmonitor.com/1999/1007/p23s23.html> ,07.10.1999, (Erişim tarihi: 19.12.2018).

³⁸⁸ Russian Life, “About Us”, <https://russianlife.com/contact/about-us/> , (Erişim tarihi:19.01.2019).

³⁸⁹ Elise Crane, “Amerika as a key tool of Cold War public diplomacy”, <http://americandiplomacy.web.unc.edu/2010/01/the-full-format-american-dream/> , Ocak 2010, (Erişim tarihi:19.01.2019).

³⁹⁰ Rockwell, *a.g.e.*, s.69.

etmemiş, aynı zamanda toplumla uzay araştırmalarının faydalarını paylaşmak için kapitalizmin ideal bir sistem olduğunu savunmuştur.³⁹¹

Sıkı Sovyet sansürü, Soğuk Savaş dönemi propaganda programlarının oluşumunu ve yayılmasını etkileyen kilit bir unsur olmuştur. Amerika dergisi ise bir USIA yapımı ve Rus dilinde dergi olarak basılı yayınlarda sıkı Sovyet sansürünün üstesinden gelmiş ve kamuoyuna Batı'nın filtrelenmemiş görüşünü sunmuştur. Kuşkusuz, VOA ve Radio Liberty yayınları kalpleri ve zihinleri değiştirmede ve Batı hakkındaki algıları etkilemede büyük rol oynamıştır. Dahası, Amerika Demir Perde'nin diğer tarafındaki gündelik hayatı vurgulayarak, ABD dış politikasını yayınlayarak en iyisinin ne olduğunu da göstermiştir. Bununla birlikte, dergi Rusça yazılı kelimelere verdiği saygı ve önemle halkı radyodan daha güçlü bir şekilde etkilemeyi başarmıştır.³⁹² Kısacası Amerika, korkutucu ve genellikle düşmanca olan politik bir ortamda işlev görmüş ve yeri ve zamanı için ideal bir propaganda aracı olarak hizmet etmek için sert mücadeleler vermiştir. Bu propagandanın etkisini ölçmek zor olsa da, Amerika gibi bir programın olmayışı Amerikan karşıtı propagandaya dayanan çarpıtılmış bir Sovyet algısına yol açabilirdi. Bu hususta da dergi önemli olmuştur.

Soviet Life dergisine kıyasla Amerika'nın uzay propagandası uzay araştırması ve barış arasında genellikle çok belirgin bağlantılar kurmamıştır. Bunun yerine, uzayın dergideki yeri açık dünya ve özgür seçim dünyası gibi kavramlarla örtük olarak ilişkilendirilmiştir.³⁹³

Soviet Life rutin olarak Sovyet uzay başarılarının bilimin evrensel yönlerini gösterdiğini iddia etmiştir. Yayın, bilimin insanlara hizmet etmek için itici bir güç olduğunu vurgulamıştır ve böyle bir hizmetin modeli olarak Konstantin Tsiolkovsky (Sovyet roket bilim insanı ve uzay yolculuğuyla ilgili teorinin öncüsü) resmedilmiştir.³⁹⁴ Hatta uzay görevlerinde gönüllü olmak için yazan Sovyet halkı bile ki bir makaleye göre, Sovyet gençlerinin ezici bir çoğunluğu benzer şekilde teşvik edilmiştir.³⁹⁵ Soviet Life bu yüzden dünya ile uyum içerisinde çalışan SSCB'yi tasvir etmek için uzay bilimini kullanmıştır.³⁹⁶

Amerika dergisi gibi Soviet Life da uzay başarılarındaki küresel ilginin altını çizmiştir. Ama Sovyet uzay başarılarını takip eden milyonları tanımlamak için Soviet Life'nın televizyon kullanımını Amerikalılardan daha kısıtlı olmuştur. Dergi, 14 Nisan 1961'de Gagarin için düzenlenen Kızıl Meydan kutlamalarının Avrupa televizyon yayınları konusunda övünç

³⁹¹ Rockwell, *a.g.e.*, s.138-139.

³⁹²Elise Crane, "Amerika as a key tool of Cold War public diplomacy", <http://americandiplomacy.web.unc.edu/2010/01/the-full-format-american-dream/>, Ocak 2010, (Erişim tarihi:19.01.2019).

³⁹³ Rockwell, *a.g.e.*, s.75.

³⁹⁴ Pizarzhevsky, "Konstantin Tsiolkovsky, Cosmic Trail Blazer," 3-5.

³⁹⁵ "Volunteers for Space Travel," USSR, Eylül 1958, 14-15.

³⁹⁶ Rockwell, *a.g.e.*, s.124.

duymuştur. Gagarin kutlamaları ilk kez Avrupa evlerine Moskova'nın canlı televizyon görüntülerini getirmiştir. Ama bundan sonra SSCB dünya televizyon kameralarına kendisi asla tamamen açmamıştır.³⁹⁷

1970'lerin başlarında yumuşama (detente) ortaya çıktığı ve iki süper güç son derece propaganda amaçlı ortak uzay projesine giriştiği için Soviet Life dergisi barışçıl bir gelecek için bir vaat ve birliğin sembolü olarak uzayın olumlu taraflarını yeniden vurgulamıştır. Soviet Life'nın Apollo Soyuz Test Projesi (ASTP) sık sık barışla ilişkilendirilmiştir.³⁹⁸

Sonuç olarak, Amerikalı benzerlerine kıyasla, Soviet Life dergisi Sovyet şeffaflığını resmetmek için televizyonu pek kullanmamasına rağmen dergi zaman içerisinde uzay çalışmaları konusundaki küresel ilgiyi göstermek için televizyonu bir motif olarak kullanmıştır. Yani Soviet Life, Sovyet şeffaflığını resmetmek için uluslararası televizyon yayınlarını ve dünyanın dikkatini çeken konuları nadiren kullanmıştır. Fakat birçok açıdan Soviet Life, Amerika dergisine benzer eğilimler göstermiştir. Dergi, SSCB'yi küresel barışı arayan bir lider olarak resmetmek için uzay araştırmalarını sık sık barışa bağlamıştır. Özellikle uzay çağı'nın ilk 10 yılında bu daha çok görülmüştür. Amerika dergisi gibi Soviet Life da insanlığın birleşmesi için uzayın gücünü göstermeye çalışmıştır. Ayrıca Uzay Çağı'nın ilk 20 yılı boyunca barış üzerine Sovyet söylem ve propagandası değişmiştir. Sosyalizm ve barışın ayrılmaz oluşu, barış içinde bir arada yaşama arayışı, kapitalist dünyaya karşı barış mücadelesi ve mücadeleyi tasvir etmek için evrensel dil kullanma eğilimi gibi bazı temalar sabit kalmıştır.³⁹⁹

SSCB yeterli finans desteği sağlayamadığı için 1991 yılında Soviet Life sona ermiştir. Ancak 1993 yılında Russian Life adıyla yeniden doğmuştur. Russian Life, 1995 yılından bu yana da bir ABD şirketi olan Rus Bilgi Hizmetleri tarafından özel olarak yayınlanmaktadır.⁴⁰⁰ Soğuk Savaş'ın sona ermesinden birkaç yıl sonra 1994 yılında Amerika dergisi de sona ermiştir. Bunun yerini 1996 yılında 2 haftada bir yayınlanan elektronik dergiler almıştır.

3.5. Uzay Konusunda Yapılan Propaganda Afişlerinin Yorumlanması

Bilindiği üzere önemli propaganda araçlarından birisi de afişlerdir. Gerek savaş dönemlerinde gerekse savaş sonrası dönemlerde olsun çeşitli afişlere rastlanmaktadır. Dönemin olaylarından, yapıldığı yerin kültüründen, savunduğu ideolojiden ve bunun gibi nice

³⁹⁷ Rockwell, a.g.e., s.131.

³⁹⁸ *Soviet Life*, "Congratulations From Leonid Brezhnev, Nikolai Podgorny and Alexei Kosygin", Aralık 1975, 18.

³⁹⁹ Rockwell, a.g.e., s.135.

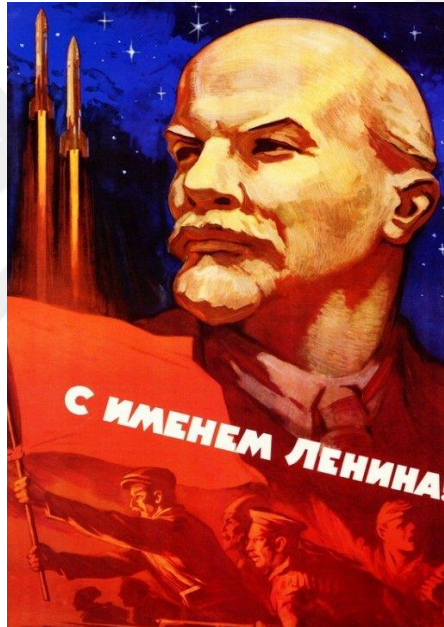
⁴⁰⁰ *Russian Life*, "About Us", <https://russianlife.com/contact/about-us/>, (Erişim tarihi:19.01.2019).

sebeplerden ilham alarak bu propaganda amaçlı afişler hazırlanmaktadır. Burada Soğuk Savaş dönemi ABD-SSCB rekabeti çerçevesinde şekillenen süreçte ele alınan Uzay yarışı afişleri yorumlanmaktadır.

3.5.1. Örnek Sovyet Afişleri

SSCB özellikle 1958'den 1963'e kadar Ruslara uzay yarışında ilham vermek için üst düzey propaganda çizgileriyle adeta bir poster koleksiyonu yaratmıştır. Değeri 400 ve 1.500 dolar olduğu tahmin edilen posterler, Mercer & Middlesex Auctions tarafından açık artırmaya çıkarılmıştır.⁴⁰¹

Resim 3.1. : Lenin'in Adıyla!

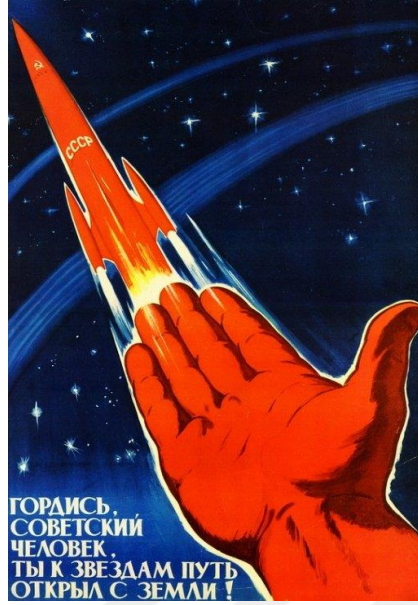
Laura Stampler, “These Soviet Space-Race Propaganda Posters Retain Their Delusional Intensity 50 Years Later”, <https://www.businessinsider.com/here-are-the-soviets-extremely-intense-space-race-propaganda-posters-from-1958-1963-2012-4#the-cccp-logo-was-the-cyrillic-abbreviation-for-the-ussr-3> , 26.04.2012,

(Erişim tarihi: 25.12.2018)

Bu afişte 1924 yılında ölmesine rağmen Lenin'in yüzünün kullanıldığı görülmektedir. Arkada ise ateşlenen roketleri görmekteyiz. Yani Uzay çalışmaları konusunda hazırlanan böyle bir afişte Lenin ve roketlerin bir arada oluşu ideolojik anlamda SSCB'nin insanları etkilemeye çalıştığını göstermektedir.

⁴⁰¹ Laura Stampler, “These Soviet Space-Race Propaganda Posters Retain Their Delusional Intensity 50 Years Later”, <https://www.businessinsider.com/here-are-the-soviets-extremely-intense-space-race-propaganda-posters-from-1958-1963-2012-4#the-cccp-logo-was-the-cyrillic-abbreviation-for-the-ussr-3> , 26.04.2012, (Erişim tarihi: 25.12.2018)

Resim 3.2. : Sovyet İnsanı, Gururlu Ol! Sen Dünyadan Yıldızlara Giden Yolu Açtın!

Laura Stampler, “These Soviet Space-Race Propaganda Posters Retain Their Delusional Intensity 50 Years Later”, <https://www.businessinsider.com/here-are-the-soviets-extremely-intense-space-race-propaganda-posters-from-1958-1963-2012-4#the-cccp-logo-was-the-cyrillic-abbreviation-for-the-ussr-3> , 26.04.2012,

(Erişim tarihi: 25.12.2018)

Afişte “Sovyet insanı, gururlu ol. Sen dünyadan yıldızlara giden yolu açtın!” yazısıyla SSCB tarafından Sovyet insanları cesaretlendirilmiştir. Nitekim 1957’de Sputnik’i uzaya yollaması, 1961’de Yuri Gagarin’in uzaya giden ilk insan olması gibi birçok ilki elde etmesiyle ABD karşısında büyük bir başarı elde etmiştir. Aynı zamanda insanlık içinde önemli gelişmeler olmuştur. Bu hususta yıldızlara giden yolu açmış olması da Sovyet başarıları ile özdeşleştirilebilir.

Resim 3.3. : Ekim Uzay Yolunu Açtı!

Laura Stampler, “These Soviet Space-Race Propaganda Posters Retain Their Delusional Intensity 50 Years Later”, <https://www.businessinsider.com/here-are-the-soviets-extremely-intense-space-race-propaganda->

(Erişim tarihi: 25.12.2018)

Elinde SSCB yazılı nesneyi tutan bir Sovyet genci, iki kırmızı bayrak ve arka fonda Ay'a giden bir roket resmedilmiştir. Afişte "Ekim Uzay Yolunu Açtı" ifadesine de yer verilmiştir. Burada Ekim'den kastedilen ise 1917 yılındaki devrimdir. Çarlık Rusya'sının yıkılıp yerine Sovyetler Birliği'nin kurulmasına sebep olması bakımından bir dönemi kapatmış yeni bir dönem başlatmıştır. Ekim'in Uzay yolunu açması da SSCB'nin yeniliklere ve devrimlere devam ettiğinin göstergesidir. Uzay alanında elde edilen her bir başarı onlar için bir devrim niteliğindedir. Burada bu yönde bir propaganda güdüldüğünü görmekteyiz.

Resim 3.4. : İnsanın Yolu Açık!

K. Ivanov, "The Way is open to man!", 1960, <https://www.pinterest.co.uk/pin/752312312726368750/?lp=true> ,

(Erişim tarihi: 19.01.2019).

Uzay çalışmalarında çeşitli hayvanlar önceden uzaya gönderilerek insan uzay yolculuğu hakkında bilgiler edinilmiştir. Belka ve Strelka adlı iki köpek de SSCB tarafından uzaya gönderilmiş ve sağ salim şekilde dünyaya dönmüşlerdir. Bu olayın başarısı afişte yazılı olduğu gibi "İnsanın Yolu Açık" şeklinde dünyaya lanse edilmiştir. Çeşitli televizyon programlarına ve haberlere de çıkmışlardır. Böylece SSCB bu iki köpeği propaganda malzemesi yapmayı başarmıştır.

Resim 3.5: Onuncu Gezegen Komünizmin Zaferini Sembolize Ediyor

Viktor Ivanov, “The Tenth Planet Symbolizes the Victory of Communism”, IZOGIZ, Moscow, 1959.

Sovyetler Luna-1'i uzaya gönderdikten sonra yaptıkları bu afişte yörüngeye ulaşan bu mekiği 10. gezegen olarak sembolize etmişlerdir ve “Onuncu gezegen komünizmin zaferini sembolize ediyor” şeklinde yazı ile afişi daha etkileyici kılmışlardır. Burada yine komünizm ideolojisiyle uzay başarılarını harmanladıkları göze çarpmaktadır.

Resim 3.6. : İlk kozmonot Yuri Gagarin'in şerefine!

Laura Stampler, “These Soviet Space-Race Propaganda Posters Retain Their Delusional Intensity 50 Years Later”, <https://www.businessinsider.com/here-are-the-soviets-extremely-intense-space-race-propaganda-posters-from-1958-1963-2012-4#the-cccp-logo-was-the-cyrillic-abbreviation-for-the-ussr-3> , 26.04.2012,

(Erişim tarihi: 25.12.2018)

Burada Rus pilot ve kozmonot olan Yuri Gagarin, uzay kıyafeti içerisinde tebessüm ederken resmedilmiştir. Yanındaki uzay aracı gökyüzüne doğru ateşlenmiştir ve üzerinde kırmızı orak-çekiç sembolü yer almaktadır. Afişin üzerinde de “İlk kozmonot Yuri Gagarin’in şerefine!” yazılı metin dikkat çekmektedir. Bilindiği üzere Yuri Gagarin uzaya çıkan ilk insan olma başarısıyla SSCB’yi ABD karşısında öne çıkarmıştır. Söz konusu başarı da güçlü bir propaganda malzemesi olmayı başarmıştır. Bu afişte de görüldüğü üzere SSCB’nin orak-çekiç sembolü uzaya çıkararak Sovyet insanlarını gururlandırmayı başarmıştır.

3.5.2. Örnek Amerikan Afişleri

Soğuk Savaş dönemi uzay yarışlarında ABD çeşitli propaganda araçlarına başvurmuştur. Afiş de bunlardan biridir. Hem resim hem de yazı içermesi bakımından insanları etkileme hususunda önemli bir göreve sahiptir.

Resim 3.7. : Komünistleri Ay’dan Temizle

Giovanni Pallotta, “Space Race Propaganda:USA vs URSS. A Matter of Posters”

<https://www.paolacasoli.com/2014/12/space-race-propaganda-usa-vs-urss-a-matter-of-posters/>, 30.12.2014,

(Erişim tarihi:10.01.2019)

Üç astronot savaş alanında zafer kazanmış savaşçı gibi bir pozisyonda duruyorlar. Bunlardan ikisi silah tutuyor, üçüncüsü ise, Sovyet bayrağını söktükten sonra, Ay topraklarında Amerikan bayrağını dikmekle meşgul. Ay, Komünist tehditten kurtulmuş olmalı ve bunu yapabilmek için tek çözüm, yenilmez ABD’nin varlığıdır. “Clean the Communist Filth Off The Moon, Join the U.S. Space Marines Today” (Aydaki Komünist Pisliği Temizle ve ABD Uzay Marinesine Katıl)” sloganıyla da Soğuk Savaş dönemi ideolojik kutuplaşmasında Uzay yarışlarında elde edilen zaferlerin komünizmi defetmeyi sağlayacağı

da vurgulanmıştır. Silahlar, Birleşik Devletler'in silahlanma yarışına ilişkin taahhüdünü ve ilerlemesini sembolize etmiş olabilir. Yırtık Sovyet bayrağı da izleyicinin daha güçlü bir gurur duygusu kazanmasına neden olmuş olabilir, çünkü izleyicinin bir gün komünistlerin mağlup edilmesi umuduna izin vermiştir. Ayrıca, posterde, ABD'nin gurur duyduğunu hissedebiliriz. Nitekim uçuşan bayrak, ulusun sonsuza dek düşmana karşı bilimsel savaşı kazanmasında mükemmel bir referanstır.

Resim 3.8. : Amerikan Zaferini Selamlamak

Giovanni Pallotta, “Space Race Propaganda:USA vs URSS. A Matter of Posters”

<https://www.paolacasoli.com/2014/12/space-race-propaganda-usa-vs-urss-a-matter-of-posters/>,

30.12.2014, (Erişim tarihi:10.01.2019)

Bu poster son derece kayda değerdir. Arka planda Amerikan bayrağının dalgalandığını ve ön planda ise altı figürü görebiliriz. Sağda Amerika'nın geçmişinin ülkenin bugününün hayati bir parçası olduğunu anlatan giyim ve saç stilinden tanınabilen Amerikan kurucu babalarından birini görebiliriz. Sol alt köşede, Amerika'nın geleceğini temsil eden gençleri ve çocukları görebiliriz. Çocuklar arasında siyahi bir çocuk olduğunu vurgulamak önemlidir. Çünkü bu, ABD'nin herkes için bir fırsat alanı olduğu gerçeğini örneklendirir. Merkezde bu devletin varlığını, yani “Uzay Yarışı” nda ülkenin zaferini görüyoruz. Bayrağı selamlayan bir astronot var.

Resim 3.9. :Time Kapağı Olarak Ay Yarışı

Time Magazine, “Race for the Moon”, <http://content.time.com/time/covers/0,16641,19681206,00.html>, 06.12.1968, (Erişim tarihi: 24.01.2019).

Bu afiş ABD ile SSCB'nin Ay Yarışı'nı tasvir eden bir Time dergisi kapağıdır. Burada astronot ve kozmonotun üzerinde kendi ülkelerinin sembolüne yer verilmiştir. Özellikle Kennedy'nin Ay ile ilgili konuşmasının ardından ABD nezdinde Ay'da ilk olabilmek önemli olmuştur. Bir Amerikan dergisi olan Time'ın da böyle bir konuyu kapak resmi yapması olayın önemine dikkat çekmektedir.

Resim 3.10. : Moonraker Film Afişi

Sam Gordon, “Moonraker and the Space Race”, <https://jamesbondposters.wordpress.com/2012/04/15/moonraker-and-the-space-race/>, 15.04.2012, (Erişim tarihi: 25.12.2018).

Burada James Bond filmlerinden biri olan ‘‘Moonraker’’ filmi için yapılan 1979 yılından bir posterdir. Soğuk Savaş çatışmasının önemli bir bölümü, 1950'lerin sonları ile 1970'lerin ortaları arasında meydana gelen SSCB ile ABD arasındaki Uzay Yarışı idi. İki süper güç uzay keşfinde üstünlük için mücadele etti. Böylelikle SSCB Doğu Bloku’nu ABD ise Batı Bloku’nu temsil ediyordu. İngiliz istihbaratı MI6 adına çalışan James Bond’un isminin yanına gelen 007 kodu bulunmaktadır. Üst kısmında da belirgin bir şekilde Moonraker’ın (1979) ‘‘Uzay artık 007'ye ait’’ sloganı yer almaktadır. 007 aynı zamanda o zamanki SSCB’nin de telefon koduydu. Burada yer alan resimde Roger Moore (007), Lois Chiles ve bir uzay istasyonunun içinde beyaz kısa elbiseli Bond kızları ve canı karakteri canlandıran Richard Kiel göze çarpmaktadır. Bu görüntü filmin sloganını destekler niteliktedir. Uzay ajanı 007’ye ait olmalıdır. Nitekim 007 James Bond dünyayı komünizm tehlikesinden kurtarmak isteyen bir ajandı.

3.5.3. SSCB ve ABD Propaganda Afişlerinin Değerlendirilmesi

Yapılan araştırmalarda Uzay Yarışı konusunda sergilenen propaganda afişlerinin çoğunun SSCB’ye ait olduğu göze çarpmaktadır. Sonuç olarak, çeşitli görüntülerin kısa bir analizini yaparak, şimdi aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları analiz etmeye başlayabiliriz. Her şeyden önce, hem Amerikan hem de Sovyet posterleri, politik sembollerin ağır bir şekilde kullanılmasıyla karakterize edilir. Bir yandan orak ve çekiç, diğer yandan yıldızlar ve çizgiler. Her ikisi de Uzay Yarışı’nda yer alan ana karakterleri, diğer bir deyişle astronotu ya da Sovyet terimleriyle kozmonotu vurgulamaktadır. Fakat Amerikan propagandasının zaman zaman saldırgan yollarla (komünist pisliği temizle gibi) vatanseverliği aşlamaya çalıştığı, Sovyet propagandasının ise daha çok iyimserlik ve kutlama havası yaratmaya çalıştığı görülmektedir. Çünkü SSCB propagandalarını daha çok uzay başarıları ve kutlamalar üzerine yoğunlaştırmıştır. Bunu afişlerde de görebilmekteyiz.

Bu bölümün sonucu olarak, 1955-1975 yılları arasında gerçekleşen Uzay çalışmalarındaki rekabet birçok yönden önemli olmuştur. Uzay araştırmalarındaki gelişmelerin askeri alana da aktarılıyor olması, her iki tarafın halklarının ilgi göstermiş olması ve bunun üstünlük elde etme yarışına dönüşmesi, daha büyük silah elde etme isteği (kıtalararası füze yapımına yol açabilmesi) gibi sebeplerle böyle bir rekabete girilmiştir. Ancak her iki tarafı da büyük bir kaynak harcamaya iten en önemli sebeplerden birisi olayın propaganda değeri olmuştur. Yapılan araştırmalarda Soğuk Savaş dönemi Uzay propagandası

ile ilgili akademi dünyasında yapılan bilimsel çalışmaların genelde ABD ile ilgili olduğu göze çarpmaktadır. SSCB ile ilgili propagandalar daha çok Bolşevik ve Stalin dönemi propagandalarıdır ve Sovyet uzay araştırması ya da Stalin sonrası dönemin propagandası yok denecek kadar azdır. Bu hususta bu bölümde iki tarafın çabalarına da yer verilmeye çalışılmıştır. SSCB'nin birçok alanda ilki elde ettiği görülmektedir. İlk yapay uyduyu fırlatma, ilk kez bir canlı ile yapay uyduyu yollama, uzaya giden ilk insan, ilk kadın, ilk yürüyüş gibi konularda yarışı önde götürmüştür. ABD ise SSCB'nin ilk yapay uyduyu fırlatmasından sonra NASA'yı oluşturmuş ve uzayda ilk olabilmenin propaganda değeri ile daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Nitekim Kennedy Ay'a ilk insanı göndermeyi hedeflediğine dair açıklama yapmış ve bu yönde çalışmalara başlanmıştır. Nixon dönemine gelindiğinde bu görev başarıyla gerçekleşmiştir. Bugüne kadar yarışı önde götüren SSCB, ABD'nin son ve aslında o dönemde ilk olmayı başardığı tek olay ile yenildiği düşünülmemelidir. Ancak rekabetin son hamlesi olarak kalması bakımından da ABD'yi önemli bir konuma taşımıştır. Bu yüzden bu yarışın sonucunu tek bir tarafın galibiyeti ya da mağbulyeti şeklinde değerlendirmek doğru olmayacaktır.

Uzay rekabeti tüm dünya tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Her yenilik ve başarı kamuoyunu duyurulmuştur. Gazete, dergi, televizyon, radyo gibi birçok araç bu yolla kullanılmıştır. Soviet Life ve Amerika dergilerinin kıyaslanması her iki tarafın faaliyetlerini takip etmemiz için güzel bir örnek teşkil etmiştir. Özellikle Uzayla ilgili hazırlanan propaganda afişleri, okuma yazma bilmeyen insanların dahi kolaylıkla algılayabileceği bir araç olması bakımından önemli olmuştur. Araştırmalarda dikkat çeken ise SSCB'nin uzay konusunda propaganda afişlerini daha çok kullanmış olması, ABD'nin ise bu konuda yetersiz olduğudur. Ayrıca SSCB afişlerinde başarılarını ideolojik semboller ile iyimser bir havada vurgularken, ABD'nin bayrağı düzenli olarak kullanmış olmasıyla birlikte zaman zaman daha saldırgan sloganlara başvurduğu görülmektedir. Son olarak Soğuk Savaş uzay araştırmalarında yaşanan süreçlerde rekabet, liderlik, prestij ve iş birliği gibi kavramlar da bir dönüşüm geçirmiştir. Nihayet 1975 yılında uzay araştırmalarında iş birliğine yönelmişlerdir.

SONUÇ

Propaganda insanların davranış ve tutumlarını önemli ölçüde etkileyen bir araç olması bakımından insanlık için üzerinde durulması gereken bir konu olmuştur. Propagandanın ne olduğu konusunda çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Ancak tüm bu tanımlar değerlendirildiğinde propagandanın insanları etkilemek amacıyla kasıtlı ve bilinçli bir eylem olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca propaganda çeşitli bilim dallarıyla da ilişkilendirilmiştir. Örneğin, tarihte veya sosyolojide bir vaka analizi yaparken propagandaya da başvurulabilmektedir. Çok eski zamanlardan beri birçok insanın farkında dahi olmadan maruz kaldığı bir mefhum olagelmıştır. İletişim teknolojilerinin ilerlemesiyle birlikte ise sıradan insana dahi kolaylıkla erişebilmiştir.

Çeşitli araçlar vasıtasıyla insanlara belli mesajlar iletilerek algılarının şekillendirildiği yapılan araştırmalarda görülmüştür. Söz konusu araçlar, bu yolla kitleleri harekete geçirebilmektedir. Liberal ve eleştirel paradigmlar kapsamında bakıldığında liberal paradigmanın medya etkisine odaklandığı göze çarpmaktadır. İngiliz siyaset bilimci Mc Quail tarafından kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu etkiler ise güçlü etkiler, sınırlı etkiler ve güçlü etkilere geri dönüş şeklinde ilerleme kaydetmiştir. Günümüzde de kitle iletişim araçlarının önemli etkiye sahip olduğu araştırmacılar tarafından kabul edilmiş ve güçlü etkiler dönemi süregelmiştir. Eleştirel paradigmaya göre ise kitle iletişim araçları insan yaşamında bir sorundur. 1930'lu yıllarda, Frankfurt Okulu, kültür ve iletişim çalışmalarına yeni bir yaklaşım kazandırmıştır. Bu yaklaşım ise eleştirel ve disiplinler-üstü bir yaklaşım olmuştur. Kitle kültürü ve iletişiminin izleyicilerde ne gibi etkiler yaptığına dair çalışmalar yürütmüşlerdir. Bunu yaparken sosyal ve ideolojik etkilerine dikkat etmişlerdir. Onlara göre, insanlar kitle iletişim araçları karşısında pasif bir alıcı değildir ve insanların ekonomik durumları, yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları gibi belli kategoriler doğrultusunda etkilendikleri sonucuna varılmıştır.

Devletlerin yararlandığı dış politika araçlarından biri olarak propaganda, uluslararası ilişkiler bağlamında da önemli bir yere sahiptir. Ancak 20. yüzyıla dek bazı istisnalar dışında güçlü şekilde kullanımına rastlanılmamıştır. İlk sistematik propaganda 1. Dünya Savaşı'nda kullanılmış, akabinde 2. Dünya Savaşı'nda küresel ölçekte kullanılmıştır. Nitekim artık savaş yalnızca profesyonel orduların değil, kitle iletişim araçlarının da dahil olduğu geniş çaplı bir

hal almıştır. Halkları etkilemek, onların desteğini kazanmak bu hususlarda son derece hayati öneme sahip olmuştur.

Tarihin çeşitli dönemlerinde propagandaya başvurulmuş olmasına karşın, özellikle Soğuk Savaş döneminde kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerle birlikte propaganda daha güçlü bir silah konumuna gelmiştir. Söz konusu dönemde dünya, eski dünya değildir. İki kutuplu bir dünya düzeni ve bunun getirdiği iki farklı ideolojik blok ile dünya, Doğu ve Batı'nın mücadelesine sahne olmuştur. Devletlerin sahip olduğu nükleer güç, sıcak çatışmaları önlerken propaganda mücadeleleri öncelikli konuma gelmiştir. Devletler kendi tarafında yer almasını istediği devletlere yönelik ekonomik yardımlar gibi çeşitli fonlarla destek sağlamış, kültürel anlamda varlığını hissettirmek adına her türlü yola başvurmuş ve kitleleri etki altına alma bilinciyle hareket etmişlerdir.

Washington merkezli Batı Bloku ve Moskova merkezli Doğu Bloku nezdinde devletler gerek kendi halklarını gerekse diğer devletlerin halklarını çeşitli propaganda yöntem ve araçlarıyla etkileme yoluna gitmişlerdir. Bu hususta her iki blok da radyo, televizyon, sinema, gazete, kitap, afiş, etkileyici konuşmalar gibi temel araçlara başvurmakla birlikte farklı yöntemlere de yönelmişlerdir. Örneğin; Washington merkezli Batı Bloku çerçevesinde ABD'ye bakıldığı zaman Marshall Yardımı, Truman Doktrini, Fulbright Programı, Caz müziği, Hollywood, NATO gibi çeşitli unsurları kullandığı görülmektedir. Moskova merkezli Doğu Bloku nezdinde SSCB'ye bakıldığı zaman Molotov Planı, Kominform, COMECON, Varşova Paktı, çeşitli sanat dalları, animasyon filmleri gibi unsurlara başvurmuştur. SSCB, ABD'den farklı olarak sansür ve sinyal bozma gibi uygulamalarla karşı tarafın propagandasına maruz kalmamak için birtakım çabalar içine girmiştir. Sansür, Glavlit adında bir devlet organı tarafından kurumsallaştırılmış şekilde alenen başvuru olan bir yöntem olmuştur. Bununla birlikte SSCB, çeşitli animasyon filmlerinde Batı ile ilgili belli imajlar sunmuştur. SSCB'nin yöntemlerine baktığımızda hem savunma hem saldırı şeklinde yorumlayabiliriz. Batı'nın ise sansür gibi yöntemlerden ziyade daha güçlü propaganda üretme çabasıyla karşılık verme gayretinde olduğu gözlemlenmektedir.

Yazılı iletişimden daha güçlü olan radyo ise okur-yazar oranının düşük olduğu kitlelere de ulaşması bakımından Soğuk Savaş döneminde sıklıkla başvuru olan yöntem olmuştur. Amerika'nın Sesi (VOA), Radio Liberty (RL), Radio Free Europe (RFE), BBC gibi Batılı radyo istasyonları ile Moskova Radyosu gibi Doğu radyo istasyonu bu anlamda güzel örnekler teşkil etmiştir. Her iki taraf da aktif şekilde radyo yayınlarını kullanmıştır. Bunları da özellikle Soğuk Savaş döneminde yaşanan çeşitli çatışmalarda rahatlıkla görebiliyoruz. Keza bu durum Süveyş Krizi'nde, Macar Ayaklanması'nda, Küba Füze Krizi'nde radyolara ne denli

başvurulduğunu bizlere yansıtmaktadır. Her iki Blok'un da radyo yayın saatleri ve dil servisleri Soğuk Savaş sürecince büyük artış göstermiştir. Elbette diğer kitle iletişim araçlarına da bu süreçte başvurulmuştur. Örneğin; Vietnam Savaşı'nda televizyon önemli bir araç olmuştur. Kitle iletişim araçlarına insanlar kolay erişmeye başladıkça kamuoyundan bilgilerin gizlenmesi de zorlaşmıştır.

Soğuk Savaş rekabeti, politik ve askeri alanların ötesinde teknolojik üstünlük yarışına da dönüşmüştür. Her iki süper güç de roketler geliştirmek, yapay uyduları yörüngeye yerleştirmek, uzay araçları tasarlamak ve inşa etmek, astronotları/kozmonotları eğitmek, insanlı uzay görevlerini başlatmak ve sonunda Ay'a insan göndermek ve güvenli bir şekilde geri getirmek için çaba harcamıştır.

ABD ve SSCB'yi Uzay'da yarışmak için sayısız dolar ve kaynak harcamaya motive eden en temel unsur propaganda olmuştur. Soğuk Savaş'ın diğer yönlerinden farklı olarak, Uzay Yarışı çok fazla kamusal bir olgu olmuştur. Her çığır açan buluş, test, fırlatma ya da dönüm noktası kamuoyuna duyurulmuş ve geniş bir medya kapsama alanıyla yayılmış ve propagandaya dönüşmüştür. Hem ABD hem de SSCB tekraren uzay araştırmalarında diğerinin önünde olduğunu iddia etmiştir. Gerçekte ise onların zaferleri Uzay Yarışı süresince oldukça eşit bir şekilde paylaşılmıştır. Nitekim uzaya insan yollama konusunda liderliği SSCB, Ay'a insan yollama konusunda liderliği ise ABD elde etmiştir.

İki millet de her mevcut yolu kullanarak üstünlüğünü iddia etmeye çalışmıştır. Özellikle kitle iletişim araçları herhangi bir mesajı kolayca ulaştırmak ve yaygınlaştırmak için en iyi yöntem olmuştur. Çeşitli basın konferansları, radyo ve televizyon yayınları, haberler, kitaplar, dergiler, animasyonlar gibi çeşitli yöntemlerle kamuoyuna kolay bir şekilde ulaşılabilmektedir. Keza Amerika ve Soviet Life dergisi iki farklı Blok'un karşı tarafa kendi kültürlerini gösterebilmeleri için iyi bir fırsat sunmuştur. Sovyetler ve Amerikalılar, "Uzay Yarışı" ile ilgili posterleri kullanmalarıyla da sadece bilimsel ilerlemelerini değil, aynı zamanda ideolojik farklılıklarını da iletmek istemişlerdir. Bu iletişim aracı 1950'lerin sonlarından 1970'lerin başlarına kadar bir mesajın yayılmasının günümüzdekinden çok daha zor olduğu bir dönemde faaliyete geçirilerek son derece önemli bir işleve sahip olmuştur. Afişler aracılığıyla anında milyonlarca kişi tarafından kolayca anlaşılabilir sembollerini kullanarak mesajlarını iletmışlerdir. Okuma yazma bilmeyen kitlelerin dahi resimler üzerinden algılarının kontrolü sağlanabileceği için propaganda gücü yüksek bir yöntem tercih edilmiştir.

Détente (yumuşama) ve 1970'lerin başındaki ekonomik yavaşlama, her iki ulustaki uzay programını da etkilemiştir. Uzay Yarışı, 1975'te, ilk ortak ABD-Sovyet uzay misyonu olan Apollo-Soyuz projesinin başlatılmasıyla sonuçlanmıştır. İki güç, bu tarihten itibaren uzay

araştırmaları konusunda iş birliği yapmıştır. Öte yandan Soğuk Savaş, rekabeti körüklemiş olmasına rağmen Uzay Yarışı insanlık için önemli faydalar sağlamıştır. Uzay araştırmaları telekomünikasyon, mikro teknoloji, bilgisayar bilimi ve güneş enerjisi gibi birçok alanda hızlı ilerlemelerin yolunu açmıştır. Bu yenilikler, tüketim malları da dahil olmak üzere birçok başka uygulamalarda kullanılmıştır. Bugün yüzlerce yapay uydu Dünya yörüngesine oturmakta ve bize uluslararası iletişim sistemleri, televizyon, küresel konumlandırma sistemleri (GPS) ve hava durumu verileri sağlamaktadır. Uzay araştırması, astronomi, meteoroloji, fizik ve çeşitli yer bilimleri gibi teorik ve pratik anlayışımızı da büyük ölçüde geliştirmiştir.

Son olarak, propaganda günümüzde de internet aracılığıyla (özellikle sosyal medya kullanımıyla) hayatımıza kolay bir şekilde nüfuz etmektedir. Ayrıca son yıllarda piyasaya sürülen çeşitli bilgisayar oyunları da önemli bir propaganda aracı olmuştur. Böylelikle propagandanın Soğuk Savaş yıllarından bu yana çeşitlenerek ve boyut değiştirerek her yaştan kitleyi etki altına alabildiği görölmektedir. Teknolojide yaşanan gelişmeler gün geçtikçe artmaktadır ve bu da propagandanın gücünün gelecekte de farklı boyutlarla karşımıza çıkmasını mümkün kılmaktadır.

Kaynakça

Aden, Ubah A., *The Birth of Post-War U.S. Government Propaganda: The Truman Administration and Its Ideological Struggle with the Union of Soviet Socialist Republics (USSR)*, MA Thesis, Georgetown University, April 1, 2012.

Aktaş, Eva Vicdan, *II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Nazi Propagandası*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2003.

Armaoğlu, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

_____, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 16. Baskı, Alkım Yayınevi, 2007.

Atabek, Nejdet, "Propaganda ve Toplumsal Kontrol", *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 2003, s.4-12.

Aydın, Duygu, "Göstergebilim ve Sinemada Propaganda Kodları", *İstanbul Aydın Üniversitesi ABMYO Dergisi*, ss. 1-26.

Bainbridge, William Sims, *The Meaning and Value of Spaceflight, Space and Society*, Springer International Publishing Switzerland 2015.

Barnett, Nicholas, "Russia Wins Space Race: the British Press and the Sputnik Moment, 1957", *Media History*, 19, 2 (May 2013) (gazeteler kısmı ve köpek üzerinden medya)

Bektaş, Arsev, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1996.

_____, *Siyasal Propaganda Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2002.

Bektaş, Dilek, *Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi*, Yapı Kredi Yayınları, 1992.

Bettie, Molly Lenore *The Fulbright Program and American Public Diplomacy*, Doctora Thesis, University of Leeds, May 2014.

Boyd, Douglas A., "Development of Egypt's Radio: 'Voice of the Arabs' under Nasser", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Vol:52, issue:4, 1975, pp.645-653.

Brown, Partick, *Broadcasting Propaganda: Voice of America's Role in The Hungarian Revolution of 1956*, The University of North Carolina at Asheville, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

"Congratulations From Leonid Brezhnev, Nikolai Podgorny and Alexei Kosygin", *Soviet Life*, Aralık 1975, 18.

Çakı, Caner, “Mitinglerin Propagandadaki Rolü: Nürnberg Mitingleri’ne Ait Fotoğrafların Göstergebilimsel Analizi”, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, 2018, ss. 59-79.

_____, “Nazi Almanyası Döneminde Basılan Posta Pullarının Propaganda Amaçlı Kullanımı”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, 2018, ss.1568-1595.

Daily Herald, “Russia Wins Race into Outer Space”, 05.10.1957.

_____ “Reds may reach moon in 20 days’ time”, 19.10.1957.

Daily Mirror, “Now They Aim At The Moon”, 05.11.1957.

Dawson, Andrew, *Hollywood for Historians*, University of Warwick, Coventry: History at the Higher Education Academy, Sep 2009.

Defty, Andrew *British anti-communist propaganda and cooperation with the United States, 1945-1951*, Doctora Thesis, University of Salford, 2002.

FBIS Special Report on Communism Propaganda, 1968.

Finney, John W., “Congress Warned on Space Prestige,” *The New York Times*, 23.01.1960.

Giritli, İsmet, *Ortadoğu ve Komünizm*, İstanbul: Çoğaltma, 1978.

Gülmez, Nurettin, Tahancı, Bülent, “Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:14, Sayı:28, 2014, ss. 225-252.

Heiss, Mary Ann, ”Exposing Red Colonialism” *Journal of Cold War Studies*, Cilt:17, Sayı:3, by the President and Fellows of Harvard College and the Massachusetts Institute of Technology, 2015, ss. 82-115.

Holland, Dora, *The American Space Exploration Narratives Evolution of Space Exploration in the United States from the Cold War to Today*, International Affairs Department Honors Thesis, 2016.

Ivanov, Viktor, “The Tenth Planet Symbolizes the Victory of Communism”, *IZOGIZ*, Moscow, 1959.

İnceoğlu, Çağrı, “Politik Bir Silah: Birinci Dünya Savaşı’nda İngiltere, Fransa, Almanya ve ABD’de Propaganda Filmciliği”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:10, 2015, ss.70-84.

_____, “Sovyet Propaganda Animasyonlarında Batı ve Batılı İmgesi”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı:19, 2013, s.23-40.

İnceoğlu, Metin, *Güdüleme Teknikleri*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1985.

İzvestia, the government newspaper, 21.10.1967.

_____, the government newspaper, 15.05.1967.

Jowett, Garth S. and O'Donnell, Victoria, *Propaganda and Persuasion*, 3. Edition, California: Sage Publications, 1999.

_____, *Propaganda ve İkna*, (Edit: Rana Kahraman Duru), (Çev: Rana Kahraman Duru, vd.),Artes Yayınları,4. Basım, 2017.

Karataş, İbrahim, *İletişim Alanında Psikolojik Savaş ve Propaganda*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Gebze, 2008.

Kauffman, James L., *Selling Outer Space: Kennedy, the Media, and Funding for Project Apollo, 1961-1963*, Studies in Rhetoric and Communications, Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1994.

Kayabalı, İsmail, ve Arslanoğlu, Cemender, *Propagandanın Sosyo Psikolojik Temelleri*, Ankara: Çoğaltım, 1983.

Kissenger, Henry, *Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Kuruoğlu, Huriye, '*Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*', Ankara: Nobel Yayın, 2006.

Kennedy, John F., "Special Message to the Congress on Urgent National Needs, May 25, 1961", ss. 396-406, in Public Papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy...1961, Washington: United States Government Printing Office, 1962.

_____, "News Conference 9, April 12, 1961",John F. Kennedy Presidential Library, 1961, 1.

Lasswell, Harold D., *Propaganda Technique in World War I*, The MIT Press, 1971.

Ley, Willy, *The Conquest of Space*, (Çizimci: Chesley Bonestell), The Viking Press, 1950.

LIFE Magazine, "The Three Astronauts", Cilt:62, Sayı:5, 03.02.1967.

Logsdon, John M., *After Apollo?:Richard Nixon and the American Space Program*, Palgrave Macmillan, 2015.

_____, "Space in the Post-Cold War Environment", Chapter 6, Societal Impact of Spaceflight, (edit. Steven J. Dick and Roger D. Launius), U.S. Government Printing Office, National Aeronautics and Space Administration Office of External Relations History Division, Washington, DC., 2007, ss. 89-102.

Lule, Jack, "Roots of the Space Race: Sputnik and the Language of U.S. News in 1957", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Cilt:68, Sayı:1-2, Mart 1991, ss.76-86.

Machester Guardian, "Arranging To Hit The Moon", 04.11.1957.

Markwick, Roger D., "Censorship and Fear: Historical Research in the Soviet Union", University of Groningen Press, ss.371-185.

Martin, Cheryl L., "Space Race Propaganda: U.S. Coverage of the Soviet Sputniks in 1957", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Cilt: 64, Sayı: 2-3, 01.03.1987, ss. 544-559.

McMahon, Robert J., *Soğuk Savaş*, (Çev. Sinem Gül), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2013.

McKenna, Kevin J., *All the Views Fit to Print: Changing Images of the U.S. in Pravda Political Cartoons, 1917-1991*, New York: Peter Lang, 2001.

McQuail, Denis, *Mass Communication Theory*, Sage, London, 1991.

Mike Sewell, *The Cold War*, Cambridge University Press, 2002.

Millbrooke, Anne, "History of the Space", in *Handbook of Space Engineering, Archaeology, and Heritage*, (edit. Ann Garrison Darrin and Beth Laura O'Leary) London: CRC Press of Taylor&Francis Group, June 2009, 195-207.

National Security Council, "Statement of Policy on U.S Scientific Satellite Program (NSC 5520)", 1955.

National Security Council, "U.S. Policy on Outer Space (NSC 5918)", 1959.

Nelson, Amy, "What the dogs did: animal agency in the Soviet manned space flight programme", *BJHS: Themes 2*, 2017, ss. 79-99.

News Chronicle, "Russia Wins Space Race", 05.10.1957.

Nicholas Barnett, "Russia Wins Space Race: the British Press and the Sputnik Moment, 1957", *Media History Journal*, Cilt:9, Sayı:2, 2013, ss. 182-195.

Nye, Joseph S., *Bound to Lead, The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990.

Osgood, Kenneth, "Hearts and Mind: The Unconventional Cold War," *Journal of Cold War Studies* 4, Sayı: 2, Bahar 2002, ss. 85-107.

Osgood, Kenneth, *Total Cold War: Eisenhower's Secret Propaganda Battle at Home and Abroad*, Univ Pr of Kansas, 2006.

Öymen, Onur, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

Pagovski, Zhikica Zach, *Public Diplomacy of Multilateral Organizations: The Cases of NATO, EU, and ASEAN*, , Figure Press: Los Angeles, Haziran 2015.

Peet, Creighton, “Russian ‘Amerika’, a Magazine about U.S. for Soviet Citizens”, *College Art Journal*, Cilt:11, Sayı:1, Sonbahar 1951, ss. 17-20.

Petrone, Karen, *Life Has Become More Joyous Comrades! Celebrations in the Time of Stalin*, Global, 2000.

Phillips, Peter, “Next Stop The Moon”, Daily Herald, 14-19 Ekim 1957.

Pravda, 16.10.1967.

Progler, Joseph, “American Broadcasting to Cuba: The Cold War Origins of Radio and TV MARTI”, *Ritsumeikan International Affairs*, Cilt: 10, 2011, ss. 159-182.

Public Papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy, 1963, (Washington, DC:U.S. Government Printing Office, 1964), ss.567-568.

Qualter, Terence H., “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, (Çev. Ünsan Oskay), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt 35, sayı 1,1980, s.255-308.

Rawnsley, Gary D., *Radio Diplomacy and Propaganda: The BBC and VOA in International Politics, 1956-69*, Springer, 2016.

Rawnsley, Gary D., *Radio Diplomacy and Propaganda*, MacMillan Press, London, 1996.

Rızvanoğlu, Kerem, *Propaganda Afişlerinin Tarihsel Gelişimi: Başlangıcından 1968’e*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2001.

Risso, Linda, *Propaganda and Intelligence in the Cold War: The NATO Information Service (Studies in Intelligence)*, Routledge, Şubat 27, 2014.

Ritter, Rüdiger, “Broadcasting Jazz into the Eastern Bloc- Cold War Weapon or Cultural Exchange? The Example of Willis Conover”, *Jazz Perspectives*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2013, ss. 111-131.

Roberts, J.M., *Dünya Tarihi*, (Ed. Senem Davis), II. Cilt, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011.

Robins, Kevin, Webster, Frank ve Pickering, Michael “Propaganda, Information and Social Control”, J Hawthorn (Ed), *Propaganda, Persuasion and Polemic*, Edward Arnold, London, 1987, ss. 1-18.

Rockwell, Trevor Sean, *Space Propaganda ‘For All Mankind’ Soviet and American Responses to the Cold War, 1957-1977*, University of Alberta, Doctora Thesis, 2012.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih:1918-1994*, 24. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2014.

Serbest, Bürkan, “Süveyş Kanalı’nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 4, 2017, ss.689-711.

Sever, Ayşegül, “Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:52, Sayı:01, 1997, ss. 647-660.

Sequela, Jacques, *Hollywood Daha Beyaz Yıkar*, Çev. İsmail Yerguz, AFA Yayınları, 1982.

Shaughnessy Skaggs, Thomas Michael, *The Czech-Egyptian arms deal of 1955: a turning point in Middle Eastern Cold War history*, University of Louisville, Electronic Theses and Dissertations, 2015.

Shaw, Tony, Youngblood, Denise J., “Cold War Sport, Film, and Propaganda; A Comparative Analysis of the Superpowers”, *Journal of Cold War Studies*, Cilt: 19, Sayı: 1, 2017, ss.160-192.

Sheldon, Garrett Ward, *Encyclopedia of Political Thought*, (Aktaran: Hasan Emir Aktaş), Facts on File Inc., New York, 2001.

Smith, Bruce Lannes, *Propaganda*, D L Sills(Ed), Encyclopedia of the Social Sciences, 12.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005.

Şimşek, Mehtap, “Türk Basınında Vietnam Savaşı: Ulus Gazetesi Örneği”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, sayı 42, Kasım 2008, 311-330.

Tarhan, Nevzat, *Psikolojik Savaş, Gri Propaganda*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2003.

Thrall, A. Trevor, *War in the Media Age: The Government/Press Struggle from Vietnam to the Gulf*, Doctora Thesis, Department of Political Science, Massachusetts Institute of Technology, February 1996.

Varol, Sibel Fügen, “Frankfurt Okulu’ndan Postmodernizme Televizyona Dair Eleştirel Perspektifler”, Erciyes İletişim Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, ss.118-134.

Vechernyaya Moskva, “Komissiya pomezhpanelnykh soobshcheniy”, 16.04.1955.

Wall Street Journal, 23.02.1968.

Ward, Paul, “Distribution and Trade Press Strategies for British Animated Propaganda Cartoons of the First World War Era”, *Historical Journal of Film, Radio and Television*, Cilt:22, Sayı:25, 2005, ss. 189-201.

Walton, Douglas, “What Is Propaganda, and What Exactly Is Wrong with It”, *Public Affairs Quarterly*, Cilt:11, Sayı:4, 1997, ss.383-413.

Winek, Mark D., “Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War” *Comparative Humanities Review*, Cilt: 3, 2009, ss. 99-113.

Yalçınkaya, Haldun, “Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, s.34, 29-56.

İnternet Kaynakları

ABD Ankara Büyükelçiliği ve Türkiye'deki Konsolosluklar, "Fulbright Bursları", <https://tr.usembassy.gov/tr/education-culture-tr/fulbright-program-tr/> , (İnternet erişim: 27.11.2018).

American Foreign Relations, "Propaganda-Cold War", <https://www.americanforeignrelations.com/O-W/Propaganda-Cold-war.html> ,(Erişim tarihi: 09.09.2018).

Andrews, Evan, "Remembering the U-2 Spy Plane Incident", <https://www.history.com/news/remembering-the-u-2-spy-plane-incident> ,01.05.2015, (İnternet erişim:31.01.2019).

Atomic Archive, "Reagan's Star Wars", <http://www.atomicarchive.com/History/coldwar/page20.shtml> , (Erişim tarihi:17.01.2019).

Balcı, Burak, "Soğuk Savaş Sırasında Küba Füze Krizi ve U-2 Uçak Krizi", http://www.academia.edu/7481439/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F_s%C4%B1ras%C4%B1nda_a_K%C3%BCba_F%C3%BCze_Krizi_ve_U-2_U%C3%A7ak_Krizi , 2014.

BBC, "1957: Sputnik satellite blasts into space", https://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/october/4/newshid_2685000/2685115.stm , (Erişim tarihi: 05.12.2018).

BBC, "The Cuban Missile Crisis", <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zwk7rwx/revision/1> , (İnternet erişim: 02.02.2019).

British Pathe, "Russian Space Dogs 1961", <https://www.britishpathe.com/video/russian-space-dogs-1> , 1961, (Erişim tarihi:13.01.2019).

Butler, Anne, "Space Race Propaganda During The Cold War", <https://study.com/academy/lesson/space-race-propaganda-during-the-cold-war.html> , (Erişim tarihi: 01.12.2018).

Center for European Studies, "The End of WWII and The Division of Europe", <https://europe.unc.edu/the-end-of-wwii-and-the-division-of-europe/> , (İnternet erişim: 08.08.2018).

Crane, Elise, "Amerika as a key tool of Cold War public diplomacy", <http://americandiplomacy.web.unc.edu/2010/01/the-full-format-american-dream/> , Ocak 2010, (Erişim tarihi:19.01.2019).

Churchill, Winston, “Sinews of Peace”, National Churchill Museum, <http://www.nationalchurchillmuseum.org/sinews-of-peace-iron-curtain-speech.html> , (Erişim tarihi: 04.07.2018).

Churchill, Winston S., “The Sinews of Peace”, https://www.nato.int/docu/speech/1946/s460305a_e.htm , 05.03.1946, (Erişim tarihi: 22.10.2018).

CIA, “The Suez Crisis – A Test For The USSR’s Middle Eastern Policy”, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001408621.pdf , 03.01.1957, (İnternet erişim: 30.01.2019).

Cook, Diana, “6 Hits Songs That Destroyed the Bands They Made Famous”, <http://www.cracked.com/blog/6-hit-songs-that-destroyed-bands-they-made-famous/> , 06.01.2015, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

Dalyanoğlu, Dora, “NASA Nedir?”, <http://uzay.org/nasa-nedir/#more> , 11.03.2011, (Erişim tarihi:03.01.2019).

Dambacher, Nicholas, “The Warsaw Pact” The Cold War Museum, <https://www.coldwar.org/articles/50s/TheWarsawPact.as> , (Erişim tarihi: 10.11.2018).

E-International Relations Students, “Compare and contrast the British government’s use of propaganda in the Suez crisis and the Falklands war”, <https://www.e-ir.info/2010/02/15/compare-and-contrast-the-british-government%E2%80%99s-use-of-propaganda-in-the-suez-crisis-and-the-falklands-war/> , 15.02.2010, (Erişim tarihi: 17.10.2018).

Eisenhower Presidential Library, Museum & Boyhood Home, “Sputnik and The Space Race”, https://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/sputnik.html, (Erişim tarihi: 16.11.2018).

Encyclopedia.com, “GLAVLIT”, <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/glavlit> , 2004, (Erişim tarihi: 07.11.2018).

Encyclopedia Astronautica, “Zenit Satellite”, <http://www.astronautix.com/z/zenitsatellite.html> , (İnternet erişim: 20.10.2018).

Encyclopedia Britannica, “Strategic Defense Initiative”, <https://www.britannica.com/topic/Strategic-Defense-Initiative> , (Erişim tarihi: 17.12.2018).

Encyclopedia Britannica, “Geneva Summit”, <https://www.britannica.com/event/Geneva-Summit-1955> , (İnternet erişim:29.01.2019).

Encyclopedia Britannica, “United States Presidential Election of 1952”, <https://www.britannica.com/event/United-States-presidential-election-of-1952> , (Erişim tarihi: 09.09.2018).

Erdeniz, Gizem Ayşe, “Cinema as a Propaganda Agent: Hollywood Case during the ColdWar”[https://www.academia.edu/22311512/Cinema as a Propaganda Agent Hollywood Case during the Cold War](https://www.academia.edu/22311512/Cinema_as_a_Propaganda_Agent_Hollywood_Case_during_the_Cold_War) (Erişim tarihi: 09.09.2018).

Fenlon, Wesley, “How Sci-Fin Propaganda Art Influenced The US and Soviet Space Race”, 03.04.2012, <https://www.tested.com/art/43726-sci-fi-art-propaganda-across-cultures/> , (Erişim tarihi: 13.12.2018).

Fulbright Türkiye, <https://Fulbright.org.tr/hakkimizda/fulbright-programi-hakkinda/>, (erişim tarihi: 31.01.2018).

Glass, Andrew, “Ike offers ‘Open Skies’ plan at Geneva Summit, July 21, 1955,” 07.21.2010, <https://www.politico.com/story/2010/07/ike-offers-opens-open-skies-plan-at-geneva-summit-july-21-1995-039988>, (Erişim tarihi: 22.10.2018).

Gordon, Sam, “Moonraker and the Space Race”, <https://jamesbondposters.wordpress.com/2012/04/15/moonraker-and-the-space-race/>, 15.04.2012, (Erişim tarihi: 25.12.2018).

Gray, Tara, ‘A Brief of Animals of Space’ <https://history.nasa.gov/animals.html> , 1998, (Erişim tarihi: 0 Tim Sharp, “Valentina Tereshkova: First Woman in Space’, <https://www.space.com/21571-valentina-tereshkova.html> , 22.01.2018, (Erişim tarihi:08.01.2019).6.01.2019).

Grinter, Kay, “Chimpanzee Ham with Trainers”, <https://www.nasa.gov/image-feature/chimpanzee-ham-with-trainers> , 07.08.2017, (Erişim tarihi:14.01.2019).

Guardian, “Text of George Bush’s speech”, <https://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/september11.usa13> , 21.09.2001, (erişim tarihi: 09.07.2018).

Guardian, “Nasa budgets:US spending on space travel since 1958”, <https://www.theguardian.com/news/datablog/2010/feb/01/nasa-budgets-us-spending-space-travel> , 01.02.2010, (Erişim tarihi: 14.02.2019).

History of Russian and Eastern European Animation, “Animated Propaganda:The Millionaire 1963”, <https://animation-stories.com/2017/02/24/animated-propaganda-the-millionaire-1963/> , 24.02.2017, (Erişim tarihi: 21.10.2018).

History on the net, “Vietnam War Summary- Overview of the Conflict”, <https://www.historyonthenet.com/vietnam-war-summary> , (İnternet erişim: 03.02.2019).

Hix, Lisa, "Laika and Her Comrades: The Soviet Space Dogs Who Took Giant Leaps for Mankind", <https://medium.com/lisa-hix/laika-and-her-comrades-the-soviet-space-dogs-who-took-giant-leaps-for-mankind-c26818e27521> , 05.07.2015, (Erişim tarihi: 13.01.2019).

Hürriyet, Uzay alışmaları ilk defa ne zaman yapılmaya başlamıştır? Kronolojik Bilgiler", <http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/uzay-calismalari-ilk-defa-ne-zaman-yapilmaya-baslamistir-kronolojik-bilgiler-41047072> , 10.12.2018, (Erişim tarihi: 07.01.2019).

<https://www.jazzinamerica.org/LessonPlan/5/1/249>, (Erişim tarihi: 05.11.2018) .

Ikenberry, G. John, "Soft Power: The Means to Success in World Politics", Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/reviews/capsule-review/2004-05-01/soft-power-means-success-world-politics>., Mayıs/Haziran 2004, (Erişim tarihi: 09.07.2018).

India Today, "Mankind's first spacewalk took place on March 18, 1965: Everything you should know about the historic event", <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/mankinds-first-spacewalk-march-18-1965-313820-2016-03-18>, 18.03.2017, (Erişim tarihi: 09.01.2019).

Ivanov, K., "The Way is open to man!", 1960, <https://www.pinterest.co.uk/pin/752312312726368750/?lp=true> , (Erişim tarihi: 19.01.2019).

İşbilen, Evren, *Nükleer Satran / İran ve Nükleer Silahlanma Politikası*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Jorden, William J., "Soviet Fires Satellite Into Space: It Is Circling The Globe At 18.000 M.P.H." The NewYorkTimes, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/learning/general/onthisday/big/1004.html?module=inline> , (Erişim tarihi: 06.12.2018).

Jennings, Dana, "Straits Leading the Soviets Into Space", <https://www.nytimes.com/2014/11/04/science/soviet-space-dogs-tells-the-story-of-canine-cosmonauts.html> , 03.11.2014, (İnternet erişim: 12.01.2019).

Jewish Telegraphic Agency, "USSR Ends Jamming of Voa, Bbc, Dw, but stil Jams Radio Israel Radio Free Europe, Radio Liberty", <https://www.jta.org/1973/09/14/archive/ussr-ends-jamming-of-voa-bbc-dw-but-still-jams-radio-israel-radio-free-europe-radio-liberty> , 14.09.1973, (İnternet erişim: 29.01.2019).

Kelly, Debra, "The Difference Between Gray, White And Black Propaganda", <https://knowledgenuts.com/2014/02/12/the-difference-between-gray-white-and-black-propaganda/> , 12.02.2014, (Erişim tarihi: 13.10.2018).

Kennan, George F., 'The Sources of Soviet Conduct', Foreign Affairs, 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2016-10-31/sources-soviet-conduct-excerpt> , (İnternet erişim: 07.07.2018).

Khan Academy, 'Start of the Cold War- The Truman Doctrine and the Marshall Plan', <https://www.khanacademy.org/humanities/us.history/postwarera/postwar-era/a/start-of-the-cold-war-part-2> (Erişim tarihi: 14.11.2018).

Kirman, M. Ali, 'Beyin Yıkama Teorileri', *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, 2004, ss.107-132.

Koçak, Şeyda, 'Kitle İletişim Kuramları', s.4, https://www.academia.edu/8825381/Kitle_%C4%B0leti%C5%9Fim_Kuramlar%C4%B1 .

Kolbe, Kerry, 'Space Race timeline: when the US and USSR squared up', <https://www.telegraph.co.uk/films/hidden-figures/space-race-events-timeline/> , 03.02.2017, (Erişim tarihi:17.12.2018).

Konak Belediyesi Radyo ve Demokrasi Müzesi, '1945-1964', <http://www.konak.bel.tr/kultur-sanat/muzeler/radyo-ve-demokrasi-muzesi/radyolu-yillar/1945-1964> , (Erişim tarihi: 14.01.2019).

Kömürcü, Mehmet Can, '20 Temmuz 1969 Neil Armstrong'un Ay'a Ayak Basması', Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/20-temmuz-1969-neil-armstrong-un-ay-a-ayak-basmasi-molatik-8731/> ,19.07.2018, (Erişim tarihi:17.01.2019).

Lebovic, Sam, 'The Fulbright, history's greatest war-surplus program', <https://www.bostonglobe.com/ideas/2013/08/10/the-fulbright-history-greatest-war-surplus-program/NiGDSEjkjLAcZcxcGowLBJ/story.html> , 11.08.2013, (Erişim tarihi: 08.08.2018).

Levy , Daniel S., 'Behind the Anti-War Protests That Swept America in 1968', *Time Magazine*, <http://time.com/5106608/protest-1968/> , 19.01.2018, (İnternet erişim: 03.02.2019).

May, Ernest R., 'John F Kennedy and the Cuban Missile Crisis', http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/coldwar/kennedy_cuban_missile_01.shtml , 18.11.2013, (Erişim tarihi: 02.02.2019).

McCarthy, Justin, 'İngiliz Propagandası, Wellington Evi ve Türkler', <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=292357> , (Erişim tarihi: 15.01.2019).

McKie, Robin, 'Yuri Gagarin First Space Korolev' 13.03.2011, (<https://www.theguardian.com/science/2011/Mar/13/yuri-gagarin-first-space-korolev?intcmp=239>), (Erişim tarihi: 19.12.2018).

Miller, Dave, “American Astronauts: From Belief to Unbelief”, <http://apologeticspress.org/apcontent.aspx?category=12&article=2490> , (Erişim tarihi:15.01.2019).

Museum of Broadcast Communications, “Vietnam on Television”, <http://www.museum.tv/eotv/vietnamonte.htm> , (Erişim tarihi: 16.12.2018).

NASA, “July 20, 1969:One Giant Leap For Mankind”, https://www.nasa.gov/mission_pages/apollo/apollo11.html , 20.07.2017, (Erişim tarihi:17.01.2019).

NASA, “Apollo 11 Mission Overview”, (Edit: Sarah Loff), https://www.nasa.gov/mission_pages/apollo/missions/apollo11.html , 21.12.2017, (Erişim tarihi:17.01.2019).

NASA, “NASA History: President Richard Nixon Outlines The Future of United States Space Program In 1970”, <https://www.spacecoastdaily.com/2017/03/nasa-history-president-richard-nixon-outlines-the-future-of-united-states-space-program-in-1970/>, 07.03.2017, (Erişim tarihi: 25.12.2018).

NASA, “Korolev and Freedom of Space: February 14, 1955-October 4, 1957”, <https://history.nasa.gov/monograph10/korspace.html> , (Erişim tarihi: 11.01.2019).

NASA, “Section IV Manned Space Flight”, <https://history.nasa.gov/SP-4402/ch4.htm> , (Erişim tarihi: 15.01.2019).

NASA, “Biography of Wernher Von Braun”, <https://www.nasa.gov/centers/marshall/history/vonbraun/bio.html> , (Erişim tarihi:03.12.2018).

National Archives, “US Enters the Korean Conflict”, <https://www.archives.gov/education/lessons/korean-conflict> , 07.09.2016, (İnternet erişim:29.01.2019).

“National Curriculum Learning Pack, Space Race”, Royal Air Force Museum, <https://www.nationalcoldwarexhibition.org/schools-colleges/national-cirriculum/space-race/download-resources.aspx>, (Erişim tarihi: 20.10.2018).

NATO, “Committee on Public Diplomacy (CPD)”, https://www.nato.int/cps/us/natohq/topics_69272.htm?selectedLocale=en, 26.11.2014, (Erişim tarihi: 09.11.2018).

NATO, “A Short History of NATO”, https://www.nato.int/cps/ie/natohq/declassified_139339.htm (Erişim tarihi: 09.11.2018).

NATO, “Final Communique”, <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c681115a.htm> (Erişim tarihi: 09.11.2018).

Naumenko, Irina, “Cold War archieve: How the USSR and U.S. battled each other with radio waves”, Russia Beyond,https://www.rbth.com/politics_and_society/2017/02/17/cold-war-archieve-how-the-ussr-and-us-battled-each-other-with-radio-waves_704218 17 Şubat 2017, (Erişim tarihi: 07.11.2018).

OECD, “The Marshall Plan speech at Harvard University, 5 June 1947”, <http://www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm> , (İnternet erişim: 13.11.2018).

Orlov, Alexander, “The U-2 Program: A Russian Officer Remembers”, Center for the Study of Intelligence, CSI Publications, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/winter98_99/art02.html , (İnternet erişim:31.01.2019).

Osborn, Andrew, “Yuri Gagarin’s 1961 flight into Outer Space”, 31.03.2011, <https://www.telegraph.co.uk/news/science/space/8416648/Yuri-Gagarins-1961-flight-into-Outer-Space.html> , (Erişim tarihi: 18.12.2018).

Oxford Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/censorship> , (Erişim tarihi:07.11.2018).

Özcan, Adem Alper, “Soğuk Savaş Dönemi: Başlangıcı, Gelişimi, Sonu”, https://www.academia.edu/13723063/Soğuk_Savaş_Dönemi_Başlangıcı_Gelişimi_Sonu, (Erişim tarihi 18.11.2018).

Öztürk, Kaan, ”Neil Armstrong’un Ardından (1930-2012)”, <http://www.acikbilim.com/2012/09/dosyalar/neil-armstrongun-ardindan-1930-2012.html> , 04.09.2012, (Erişim tarihi:17.01.2019).

Pallotta, Giovanni, “Space Race Propaganda:USA vs URSS. A Matter of Posters” ,<https://www.paolacasoli.com/2014/12/space-race-propaganda-usa-vs-urss-a-matter-of-posters/> , 30.12.2014, (Erişim tarihi:10.01.2019).

Peck, Michael, “In 1956, Russia Almost Launched a Nuclear War against Britain, France and Israel”, <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/1956-russia-almost-launched-nuclear-war-against-britain-18978> , 08.01.2017, (Erişim tarihi:30.01.2019).

Perrigo, Billy, “How the U.S. Used Jazz as a Cold War Secret Weapon”, <https://time.com/5056351/cold-war-jazz-ambassadors/> Dec 22, 2017, (Erişim tarihi: 04.10.2018).

Pirnia, Garin, “10 Speedy Facts About Top Gun”, <http://mentalfloss.com/article/63980/10-speedy-facts-about-top-gun> , 16.05.2016, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

Psywar, “Soviet Propaganda Against NATO”, <https://www.psywar.org/content/irdSovietPropagandaAgainstNATO/21March2018> (Erişim tarihi: 21.03.2018).

Reagan, Ronald, Ronald Reagan’s Statement on the International Space Station, Excerpts of President Reagan’s State of the Union Address, 25 January 1984, <https://history.nasa.gov/reagan84.htm> , (Erişim tarihi: 26.12.2018).

Rincon, Paul, “The First Spacewalk”, http://www.bbc.co.uk/news/special/2014/newsspec_9035/index.html , 13.10.2014, (Erişim tarihi:09.01.2019).

Rincon, Paul, “Yuri Gagarin: The journey that shook the world”, 11.04.2011, <https://www.bbc.com/news/science-environment-12380744> , (Erişim tarihi: 03.01.2019).

Rowney, Jo-Anne, “31 Top Gun facts that will take your breath away as sequel teased”, <https://www.mirror.co.uk/tv/tv-news/top-gun-day-31-facts-7960230> , 01.06.2018, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

Russian Life, <https://russianlife.com/contact/about-us/> , (Erişim tarihi:19.01.2019).

Sempa, Francis P., “Hans Morgenthau and the Balance of Power in Asia”, The Diplomat”, <https://thediplomat.com/2015/05/hans-morgenthau-and-the-balance-of-power-in-asia/> , 25.05.2015, (Erişim tarihi: 09.07.2018).

SinemaTürk, “Top Gun”, 1986, <http://www.sinematurk.com/film/16151-top-gun/> , (Erişim tarihi: 03.01.2019).

Sirota, David, “25 years later, how ‘Top Gun’ made America love war”, https://www.washingtonpost.com/opinions/25-years-later-remembering-how-top-gun-changed-americas-feelings-about-war/2011/08/15/gIQAU6qJgJ_story.html?utm_term=.9ecce384a4d6 , 26.08.2011, (Erişim tarihi: 22.01.2019).

Sputnik, “Kainat Savaşı: Sovyetler ABD’ye karşı uzay savaşını nasıl kazandı?”, <https://tr.sputniknews.com/bilim/201803231032764546-kainat-savasi-sovyetler-abd-karsi-uzay-savasini-nasil-kazandi> , 23.03.2018, (Erişim tarihi:17.12.2018).

Sputnik, “Güneş yörüngesine ulaşan insan yapımı ilk nesne, 60 yıl önce bugün yola çıktı: Luna-1”, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201901021036900408-gunes-yorungesine-ulasan-ilk-insan-yapimi-nesne/> , 02.01.2019, (Erişim tarihi: 08.01.2019).

Stampler, Laura, “These Soviet Space-Race Propaganda Posters Retain Their Delusional Intensity 50 Years Later”, <https://www.businessinsider.com/here-are-the-soviets-extremely-intense-space-race-propaganda-posters-from-1958-1963-2012-4#the-cccp-logo-was-the-cyrillic-abbreviation-for-the-ussr-3> , 26.04.2012, (Erişim tarihi: 25.12.2018)

Steindorf, Sara, “Amerika Magazine”, <https://www.csmonitor.com/1999/1007/p23s23.html> , October 7, 1999, (Erişim tarihi: 19.12.2018).

Teitel, Amy Shira, “Wernher von Braun: History’s most controversial figure?”, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/05/2013521386874374.html> , 03.05.2013, (Erişim tarihi:12.12.2018).

“The Moon”, NASA, https://www.hq.nasa.gov/alsj/CSM04_Moon_&_History_of_Spaceflight_pp25-32.pdf , ss.25-32.

The Atlantic, “Yuri Gagarin’s First Speech About His Flight Into Space”, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2011/04/yuri-gagarins-first-speech-about-his-flight-into-space/237134/> , 12.04.2011, (Erişim tarihi: 19.12.2018).

“The Earth is blue” BBC News, 30.03.1998, <https://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/71662.stm/> , (Erişim tarihi: 11.12.2018).

The Council for International Exchange of Scholars (CIES), “History”, <https://www.cies.org/history> , (Erişim tarihi: 02.11.2018).

The Paley Center For Media, “Media’s Role in the Cuban Missile Crisis”, <https://www.paleycenter.org/p-cuban-missile-crisis> , (Erişim tarihi: 13.10.2018).

Time Magazine, “Race for the Moon”, <http://content.time.com/time/covers/0,16641,19681206,00.html> , 06.12.1968, (Erişim tarihi: 24.01.2019).

“Transcript of White House Meeting with John F. Kennedy and NASA Members”, NASA History, November 21, 1962, https://history.nasa.gov/JFK-Webbconv/pages/transcript.pdf&ved=2ahUKEWjd9vqjhdnfAhULZIAKHchQFjAAegQlAxAB&usg=AOvVaw1o6aPrAO5BbYpQx_67v3lu , (Erişim tarihi: 20.12.2018).

U.S. Department of State, “Suez Crisis, 1956”, <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/97179.htm> , (İnternet erişim:30.01.2019).

U.S. Department of State, “The Eisenhower Doctrine, 1957”, <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/eisenhower-doctrine> , (Erişim tarihi: 20.12.2018).

UN, "Report of The Special Committee on the Problem of Hungary", General Assembly, Official Records:Eleventh Session, Supplement No:18 (A/3592), New York, 1957,[https://libcom.org/files/Report%20of%20the%20UN%20Special%20Committee%20on%20the%20Problem%20of%20Hungary%20\(compiled%201957\).pdf](https://libcom.org/files/Report%20of%20the%20UN%20Special%20Committee%20on%20the%20Problem%20of%20Hungary%20(compiled%201957).pdf) , (İnternet erişim:31.01.2019).

Vietnam War, "U.S. Propaganda in the Vietnam War", <https://thevietnamwar.info/u-s-propaganda-vietnam-war/> , (İnternet erişim: 03.02.2019).

Voon, Claire, "The Visionary Astral Paintings That Inspired Space Exploration", *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/clairevoon/2014/11/28/the-visionary-astral-paintings-that-inspired-space-exploration/> , 28.11.2014, (İnternet erişim: 05.02.2019).

Watson, Stephanie, "How Lunar Landings Work" <https://science.howstuffworks.com/lunar-landing1.htm> , (Erişim tarihi: 21.12.2018).

Welch, David, "Persuading the people: British propaganda in the Second World War", <https://www.historyextra.com/period/second-world-war/persuading-the-people-british-propaganda-in-the-second-world-war/> , 09.12.2016, (Erişim tarihi:15.01.2019).

Whitehouse, David, "First dog in space died within hours", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/2367681.stm> ,28.10.2002, (Erişim tarihi: 09.01.2019).

Williams, David R., "The Apollo 8 Christmas Eve Broadcast", https://nssdc.gsfc.nasa.gov/planetary/lunar/apollo8_xmas.html ,25.09.2007, (Erişim tarihi:15.01.2019).

Youtube, "Chimpanaut Ham", <https://www.youtube.com/watch?v=ghnxdcSUPt0> , 10.08.2012, (Erişim tarihi:14.01.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Gizem Özgür
Doğum Yılı : 1992
Yabancı Dil : İngilizce

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Elektronik posta : gizemozgur92@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans : Karadeniz Teknik Üniversitesi (2010-2015)

Yüksek Lisans : İzmir Katip Çelebi Üniversitesi (2016-2019)

STAJ BİLGİLERİ

- Regent's University London - Londra (Ağustos - Aralık 2017)
- T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı - İzmir (24 Ekim 2016 – 21 Kasım 2016)
- Regent's University London - Londra (29 Temmuz - 29 Eylül 2015)
- T.C. Merkez Bankası - İzmir (19-23 Ocak 2015)
- T.C. Aşkabat Büyükelçiliği – Türkmenistan (Eylül 2014)
- Arkas Holding – İzmir (Haziran-Temmuz 2014)

BURSLAR

- Erasmus Staj Hareketliliği- İngiltere (2015)
- Erasmus Staj Hareketliliği- İngiltere (2017)